

**TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

İZMİR'DE ADALET PARTİSİ

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN

Hilal ALTINBAŞ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Alev GÖZCÜ

İZMİR- 2019

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2013880008 numaralı öğrencisi **Hilal BIÇAK(ALTINBAŞ)** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Başak OCAK
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9 maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 18/06/2019 tarih ve 1027/13 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "İZMİR'DE ADALET PARTİSİ" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 24/06/2019 tarihinde saat: 15.30 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir. Aynı jürimiz 19/09/2019 tarihinde saat 14.30 da yeniden toplanmış ve teze ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

- KABUL edilmesine Oy Birliği ile BAŞARI NOTU: (95)
 RED edilmesine Salt Çoğunlukla
 (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Alev GÖZCÜ	
Üye	Prof. Dr. Hakkı UYAR	
Üye (Diğer Üniversite)	Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	

ONAY

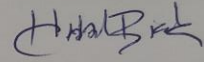
Doç. Dr. Başak OCAK
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum İZMİR'DE ADALET PARTİSİ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada da gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18.10.2019

Hilal ALTINBAŞ

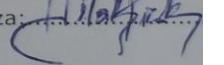
18.10.2019

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10303675
Yazar Adı / Soyadı	HİLAL BİÇAK
T.C.Kimlik No	26125091792
Telefon	5052011224
E-Posta	hilalbicak@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İzmir'de Adalet Partisi
Tezin Tercümesi	The Justice Party in İzmir
Konu	Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	199
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. ALEV GÖZCÜ
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

18.1

İmza:

ÖZET

Türk Silahlı Kuvvetleri, Demokrat Parti (DP) iktidarının yanlış politikaları nedeniyle 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koydu. Müdahalenin ardından bir süre durdurulan siyasi faaliyetler, 12 Ocak 1961'de siyasi partilerin kurulmasına izin verilmesiyle birlikte yeniden başladı. 11 Şubat 1961'de Ragıp Gümüşpala başkanlığındaki Adalet Partisi (AP) başta olmak üzere birçok yeni siyasi parti kuruldu. AP'nin kuruluşu ile Türk kamuoyunda bu yeni partinin DP'nin mirasçısı olduğu inancı oluşmuştu. Öyle ki AP'nin çok kısa bir süre içinde kolayca ülke çapında örgütlenebilmesi DP'nin bölgesel mirasını devir alması ile sağlanabilmişti. Gümüşpala partisinin ilk teşkilatını Mehmet Ali Aytaş başkanlığında 27 Şubat 1961'de İzmir'de kurdu. AP, İzmir'de çok hızlı ve sağlam bir şekilde örgütlendi. AP Türk siyasal hayatında asıl çıkışını ise 1964'te Süleyman Demirel'in genel başkan seçilmesiyle yapmıştır. 1965-1971 yılları arasında tek başına, 1970'li yılların büyük bölümünde ise koalisyonlarla ülke yönetiminde söz sahibi olmuş olan AP, 12 Eylül Darbesi sonrasında diğer siyasi partilerle birlikte kapatıldı. İzmir'de ise AP 1961'den 1969 seçimlerine kadar üç seçimde de birinci parti olmuş, ancak 1973 seçimlerinden itibaren düşüşe geçmiştir. Bu seçimlerden itibaren İzmir'in AP'li Efsane Belediye Başkanı Osman Kibar, belediye başkanlığını CHP adayı İhsan Alyanak'a kaptırmıştır. Yine 1977 seçimlerini de kaybetmesiyle birlikte AP İzmir'deki gücünü tamamen yitirmiş ve İzmir 12 Eylül'e kadar CHP tarafından yönetilmiştir.

ABSTRACT

Turkish Armed Forces seized the power of Democratic Party (DP) on 27th of May 1960 due to it's wrong policies. After the Military İntervention, the political activities which were stopped for a while, began again on 12th January 1961 with the allowance of the establishment of political parties. On 11th February 1961, mainly including Justice Party (JP) under the presidency of Ragıp Gümüşpala, several political parties were established. With the establishment of the JP, Turkish public opinion believed that this new party was the heir of DP. That JP could easily be organized throught the country could have been provided through the takeover of DP's regional heritage. Gümüşpala founded the first organization of his party under the chairmanship Mehmet Ali Aytaş on 27th February 1961 in İzmir. The JP was organized in Izmir in a fast and invulnerable way. Indeed, JP made a breakthrough in it's political life in 1964 with the election of Süleyman Demirel as a president. JP which came to power without the support of a coalition partner between 1965 and 1971 and with the support of coalition partners mainly in 1970's was closed with the other political parties after the 12th September Military Coup. In Izmir, the JP became the first party in three elections from 1961 to 1969; however, fell into a decline since 1973 elections. After this election, Osman Kibar who was the Legendary Mayor in JP in İzmir lost his position and İhsan Alyanak in CHP won the election. In addition, with the loss of the 1977 elections, the JP completely lost its power in Izmir and Izmir was governed by the CHP until 12th of September.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
YEMİN METNİ.....	II
TEZ VERİ FORMU	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
ÖNSÖZ	X
KISALTMALAR	XI

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

ADALET PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE İZMİR'DEKİ FAALİYETLERİ

1.1. 27 MAYIS MÜDAHALESİ VE SONRASINDA İZMİR.....	6
1.2 SİVİL YÖNETİME GEÇİŞ VE İZMİR'DEKİ ETKİLERİ.....	10
1.3 YENİ PARTİLERİN KURULUŞ ÇALIŞMALARI.....	12
1.4 İZMİR'DE ADALET PARTİSİ'NİN ÇALIŞMALARI.....	19
1.5 1961 ANAYASA REFERANDUMU VE İZMİR.....	21
1.6 15 EKİM 1961 SENATÖR VE MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNE DOĞRU	26
1.7 İZMİR'DE AP'NİN SEÇİM FAALİYETLERİ.....	32
1.8 15 EKİM 1961 SEÇİMLERİ	39
1.9 15 EKİM 1961 SEÇİMLERİ VE İZMİR.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ'NDE

İZMİR'DE ADALET PARTİSİ

2.1. BİRİNCİ KOALİSYON: CHP – AP DÖNEMİ VE İZMİR.....	48
---	----

2.2. İKİNCİ KOALİSYON: CHP – YTP – CKMP – BAĞIMSIZLAR DÖNEMİ VE İZMİR	59
2.3. 17 KASIM 1963 MAHALLİ SEÇİMLERİNE DOĞRU İZMİR	65
2.4. 17 KASIM 1963 MAHALLİ SEÇİMLERİ VE İZMİR.....	68
2.5. ÜÇÜNCÜ KOALİSYON: CHP – BAĞIMSIZLAR DÖNEMİ VE İZMİR.....	74
2.6. DÖRDÜNCÜ KOALİSYON: VEKALETEN AP YÖNETİMİ VE İZMİR	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADALET PARTİSİ'NİN İKTİDARI VE İZMİR'DEKİ FAAALİYETLERİ

3.1. 10 EKİM 1965 GENEL SEÇİMLERİNE DOĞRU İZMİR	83
3.2. 10 EKİM 1965 GENEL SEÇİMLERİ VE İZMİR.....	85
3.3. AP HÜKÜMETİ DÖNEMİ VE İZMİR.....	89
3.4. 1968 YILI YEREL- KISMİ SENATO VE MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ VE İZMİR	99
3.5. 12 EKİM 1969 GENEL SEÇİMLERİ VE İZMİR.....	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1971 MÜDAHALESİ SONRASI ARA REJİM DÖNEMİ VE İZMİR

4.1. 1971 ASKERİ MÜDAHALESİ VE YENİ HÜKÜMET KURMA GİRİŞİMLERİ	124
4.2. 14 EKİM 1973 SEÇİMLERİNE DOĞRU İZMİR'DE ADALET PARTİSİ....	128
4.3. 14 EKİM 1973 MİLLETVEKİLİ GENEL VE KISMİ SENATO SEÇİMLERİ VE İZMİR	129
4.4. KOALİSYON GÖRÜŞMELERİ	139
4.5. 9 ARALIK 1973 MAHALLİ SEÇİMLERİ VE İZMİR	140

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL'E GİDEN YOLDA ADALET PARTİSİ VE İZMİR

5.1. CHP- MSP KOALİSYONU DÖNEMİ VE İZMİR.....	148
5.2. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ DÖNEMİ VE İZMİR	154

5.3. 5 HAZİRAN 1977 MİLLETVEKİLİ VE KISMİ SENATO SEÇİMLERİ VE İZMİR	160
5.4. İKİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ VE İZMİR.....	167
5.5. 11 ARALIK 1977 YEREL SEÇİMLERİ VE İZMİR.....	171
5.6. CHP HÜKÜMETİ VE AP MUHALEFETİ DÖNEMİ'NDE İZMİR.....	179
5.7. 14 EKİM 1979 SENATO VE ARA SEÇİMLERİ.....	184
5.8. AP AZINLIK HÜKÜMETİ DÖNEMİ VE İZMİR	186
5.9. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ VE İZMİR	188
SONUÇ	191
KAYNAKÇA.....	194
ÖZGEÇMİŞ	199

ÖNSÖZ

Siyasi partiler ve siyasal sitemlerin işleyişine yön veren başlıca kurumlar ve demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır. Türkiye'deki siyasi partiler, demokratikleşme sürecinde zaman zaman bazı aksaklıklara, duraksamalara maruz kalsalar da, demokrasi ve çağdaşlaşma sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu araştırmamızda Türk siyasi, sosyal ve ekonomik hayatına 20 yıla yakın bir süre damgasını vurmuş olan Adalet Partisi'nin Türkiye genelinde ve özellikle de İzmir yerelindeki çalışmalarını aktarmayı amaçladık.

Araştırmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Adalet Partisi'nin kuruluş dönemindeki, ikinci bölümde koalisyon hükümetleri dönemindeki, üçüncü bölümde iktidara gelişinden 1971 Müdahalesi'ne kadar geçen dönemdeki, dördüncü bölümde 1971 Müdahalesi sonrası ve CHP- MSP Koalisyonuna kadar devam eden Ara rejim dönemindeki ve son olarak beşinci bölümde ise 12 Eylül'e giden dönemdeki İzmir'deki faaliyetleri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın hazırlanış aşamasında Adalet Partisi Genel Başkanı Vecdet ÖZ, Genel Başkan Yardımcılarından Gençlik Kolları Sorumlusu Serpil GÜLEÇYÜZ ve Kadın Kolları Sorumlusu Sehavet Filiz ERDOĞDU ile görüşüldü. Ancak İzmir Teşkilatı'na ait herhangi bir veriye ulaşılamadı. Bu nedenle daha çok Adalet Partisi'nin bir nevi yayın organı olan Yeni Asır Gazetesi başta olmak üzere birçok gazete, dergi, makale ve basılmış eserlerden yararlandı. Tezimi hazırlama sürecimde bana sağladığı destek ve yardımlarından ötürü kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç Dr. Alev Gözcü'ye tüm içtenliğimle teşekkür ederim. Ayrıca yoğun çalışmalarına rağmen yardımını esirgemeyen hocam Doç. Dr. Fevzi Çakmak'a ve son olarak bu süreçte bana sonsuz sabır gösteren ve motive eden sevgili ailem ve eşime manevi desteklerinden ötürü şükranlarımı sunarım.

Hilal ALTINBAŞ

İzmir- 2019

KISALTMALAR

AP	: Adalet Partisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: Birlik Partisi
c.	: Cilt
CENTO	: Merkezi Anlaşma Örgütü
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CMKP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu
DP	: Demokrat Parti
Em.	: Emekli
GİK	: Genel İdare Kurulu
GP	: Güven Partisi
HP	: Hürriyet Partisi
IMF	: Uluslararası para Fonu

Kur.	: Kurmay
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MP	: Millet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı
Ord.	: Ordinaryüs
Prof.	: Profesör
s.	: sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TMTE	: Türkiye Milli Talebeler Federasyonu
TMGT	: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasi partiler, bir program çerçevesinde siyasi kararları etkilemek ve siyasi iktidarı ele geçirmek için teşkilatlanmış kuruluşlardır. İdeolojik farklılıklardan doğdukları gibi, toplumsal tabanları da birbirinden farklıdır.¹ Seçimlerde çoğunluğu elde eden siyasi partiler, hem siyasi iktidarı hem de milli iradeyi temsil ederler. Ayrıca kendi programlarının esaslarını uygulayarak, devlet iradesinde millet iradesi haline gelmiş olur.²

Türkiye’de siyasi partiler demokratikleşme sürecinde büyük önem taşımaktadır. Öyle ki Mustafa Kemal ATATÜRK de, Türk ulusu için en uygun yönetim olan demokrasinin siyasi partilerle gerçekleşeceğine inanmıştı. Bu amaçla 1923’te kurulan CHP, devrimlerin hayata geçirilmesinde olduğu gibi, II. Dünya Savaşı’nın ardından demokratikleşme sürecinin başlatılmasında da önemli görev üstlenmişti. Çok geçmeden meclisin büyük çoğunluğuna sahip olan bu parti, yeni rejimin bir parçası ve koruyucusu haline geldi. 1924’te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ise iktidara karşı bir alternatif olmuş fakat dini siyasete alet etmesi nedeniyle hükümet tarafından kapatılmıştır. Ardından 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kurulmuş ancak bu parti de rejim karşıtlarının örgütlenme yeri olduğu gerekçesiyle çok kısa bir süre sonra kapatılmıştır.³

Türkiye 1945’e kadar tek parti ile yönetilmiş; Atatürk’ün arzu ettiği demokratik sistem kurulamamıştı. II. Dünya Savaşı’nı Amerika Bileşik Devletleri (ABD) ve İngiltere gibi demokrasi ülkelerinin kazanması, Almanya, İtalya ve Japonya’daki tek parti iktidarlarının yıkılmasıyla beraber, demokrasiyle yönetilen ülkelerin sayısı artmaya başlamıştı. Yine bu dönemde Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den boğazlarda üs ve doğuda toprak talepleri, Türkiye’yi zorunlu müttefik arayışına itmişti. Öte yandan ABD de komünizme karşı cephe oluşturmaya çalışmaktaydı.⁴

II. Dünya Savaşı yıllarında tarafsız bir politika uygulayan Türkiye, savaşın sonlarına doğru siyasi ve ekonomik çıkarları gereği Batı’ya yakınlaşmıştı. Türkiye,

¹ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992. s. 195

² Naki Cevat Akkerman, **Demokrasi ve Türkiye’de Siyasal Partiler Hakkında Kısa Notlar**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s. 8

³ Mete Tuncay, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması(1923–1931)**, İstanbul 2005, s. 42- 272

⁴ Necdet Ekinci, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul 1997, s.264-280.

Birleşmiş Milletler (BM) Anayasası'nı da kabul ederek, bu anayasanın demokratik ilkelerine uygun, daha özgür bir rejime geçmeyi taahhüt etmiş oluyordu. Bu durum muhalefeti cesaretlendirmişti.⁵

Demokrasi rüzgarıyla oluşan bu elverişli ortamda kurulan ilk resmi muhalefet partisi Milli Kalkınma Partisi (MKP) oldu.⁶ Bu partinin kayda değer bir programı yoktu ve faaliyetleri kurucusunun fikirlerinin dışına çıkmıyordu. Hükümet, siyasi rolü çok az olan bu partinin kurulmasına izin vererek, muhalefet partilerini kabul ettiğini göstermişti.⁷

MKP'yi CHP'den koparak meydana gelen Demokrat Parti izledi. 7 Ocak 1946 günü Celal Bayar liderliğinde resmen kurulan bu parti⁸ ile Türkiye demokrasi deneyimine başlamış oldu.

DP'nin kuruluşu başlangıçta CHP ve hükümet tarafından olumlu karşılanmış ve CHP'den farklı bir program ortaya koyacağı düşünülmüştü. Fakat programları CHP'nin programından neredeyse farksızdı. DP'liler, Kemalizm'in altı ilkesini de benimsiyordu. Esasında böyle yapmazlarsa, CHP'li aşırılarına yeni partiyi kapattırma bahanesi verileceğini biliyorlardı. DP'liler, esasen kendilerini demokrasiyi geliştirme görevine adanmışlardı. Bu görev, hükümet faaliyetlerinin sınırlandırılmasını ve bireysel özgürlüklerin artmasını da beraberinde gerektirecekti. DP'nin bu yönü, CHP-bürokrasi tiranlığına karşı olan halk kitlesinin hoşuna gidiyordu. Ancak DP'lilerin Batılı gözlemcilerin de dikkatini çeken yönleri, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için özel sektöre olan inançlarıydı.⁹

Sistemli bir seçim programları ve de sosyo-ekonomik sorunlar üzerinde somut fikirleri olmayan DP'lilerin yaptıkları esas iş, tüm devrimler ve savaş yılları boyunca görülen kusurların, çekilen sıkıntıların sorumluluğunu CHP'ye yüklemekten ibaretti. Halk ise ilk defa iktidardaki partiye karşı hoşnutsuzluğunu dile getirme fırsatını yakalamıştı. Muhalife oy vermek, sadece Halk Partisi'ne karşı oy vermek demektir. Bu anlayışla muhalefetin desteklenmesi, Türkiye'nin gelecekteki çok partili siyasi hayatı için de tehlikeli bir hal almıştı.¹⁰

⁵ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 228- 230

⁶ **Ulus**, 6 Eylül 1945; **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1945; Serbest girişimi destekleyen ve CHP'nin devletçiliğine şiddetle karşı çıkan İstanbullu sanayici Nuri Demirağ tarafından kurulmuştur. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, 1859- 1952 (1952), s. 638-645

⁷ Karpat, **Türk Demokrasi...**, s. 237

⁸ **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1946

⁹ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 31

¹⁰ Karpat, **Türk Demokrasi...**, s. 253

14 Mayıs 1950 seçimleri ile birlikte CHP, 27 yıllık iktidarını sükunet içinde DP'ye devretmişti.¹¹ İktidarın kansız bir biçimde el değiştirmesi Türk demokrasisi açısından önemli bir dönüm noktasıydı. Demokrasiyi hayata geçirmek amacıyla siyasete atılan DP, antidemokratik kanunları kaldırarak, hürriyeti sağlayacağını vaat ediyordu. Toplumun büyük çoğunluğu demokratik ilkelere ve şekillere yabancı idi. “Demirkırat” adını verdikleri yeni iktidar partisinin getireceği hürriyet ile birlikte tüm sorunların halledileceğini ümit ediyorlardı.¹²

DP'nin iktidara gelişiyle, tek parti iktidarının 27 yıldır devam eden politikalarında değişimler görülmeye başlamıştı. En önemli değişim ekonomide gerçekleşti. Ekonominin devlet tekelinde olduğu, özel sektörün kısmen yer aldığı devletçi politika bırakılmış yerine özel sektörü destekleyen, batı ekonomisiyle uyumlu liberal ekonomi modeli benimsenmişti. Tarım sektörüne ağırlık verilerek, çiftçiye tarım arazileri verilmiş, uygun krediler verilmiş ve tarımda hızlı bir makineleşmeye geçilmişti. Karayolları ve köprü yapımına önem verilerek köyler dışarıya bağlanmış, bu durum ticaretin de gelişmesini sağlamıştır. Böylece DP'nin ilk yıllarında üretimde hızlı bir artış sağlanmış ve ekonominin tamamında hızla bir büyüme gerçekleşmiştir.¹³

Ancak DP'nin kalkınma ve iktisat politikalarına yaklaşımı, daha çok CHP'nin geçmişte uyguladığı politikalara tepki niteliğindedir. Demokratlar, CHP'yi tarım sektörünü ihmal etmek, özel teşebbüsün gelişimini engellemek, tutucu mali politikalar izlemek, yüksek fiyat ve vergilerle tüketimi azaltarak halkın refah düzeyini düşürmekle eleştiriyordu. Hızlı bir kalkınma hedefleyen DP, kalkınmayı halktan fedakarlık beklemeden gerçekleştirmeyi hedefliyorlardı. Bunu da dış kaynak- tasarruf kullanmak ve para- kredi genişlemesi ile gerçekleştireceklerdi. ABD'nin yüklü ekonomik yardımları, elverişli hava koşullarının tarımsal üretimde yarattığı avantaj, Kore Savaşı'nın Türkiye'nin ihracat ürünlerine yönelik talebi artırması gibi birçok olumlu gelişmenin birleşmesinin de sonucu olarak, 1950'lerin başında Türkiye'nin ekonomisi, DP'lilerin dahi beklentilerinin üstünde gelişme göstermişti. Üstelik ekonomideki bu büyüme, DP'nin hedeflediği gibi halka ciddi bir yük bindirmeden gerçekleşti. Ancak 1953'ten sonra de doğa ne de ABD eskisi kadar cömert davranmıştı. 1954'te yaşanan elverişsiz hava koşulları ve büyük kuraklık nedeniyle

¹¹ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yayınevi, Ankara, 1990, s.55

¹² Enver Ziya Karal, **27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşumu**, MEB Yayını, İstanbul, 1960, s. 6

¹³ Yaşar Baytal, “*Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 40 (Kasım 2007), s.550-552

tarımsal üretimdeki ciddi düşüş yaşanmış; ayrıca Kore Savaşı'nın sona ermesiyle dış ticaret Türkiye'nin aleyhine gelişmeye başlamıştı. Yaşanan olumsuz ekonomik şoklar karşısında DP'nin tepkisi, şartlara uygun politikalara yönelmek yerine iddialı bir kalkınma programı sürdürmeye çalışmak oldu. ABD'den talep ettikleri ek finansal desteği alamayan Demokratlar, dışarıdan kısa vadeli borçlanmaya başvurdular. Dış borçlanmada da sınırı aşınca, en son çare olarak enflasyona başvurmak zorunda kaldılar. Bu politikalarından olumsuz etkilenen toplumsal kesimler ve bazı sermaye çevreleri DP'den uzaklaşmaya başladılar.¹⁴

1954 seçimleri, DP için bir seçim zaferi olmasına karşın, 1954-1957 yılları ülke içinde siyasi gerilimin arttığı yıllardı. Ekonomik anlamda kritik bir sürece girilmiş; yatırım hamlelerinin artışı iç piyasada mal darlığına sebebiyet vermiş; enflasyondaki yükseliş geniş bir kitleyi kötü etkilemeye başlamıştı.¹⁵ Bu kötü gidişat, bürokrasi, basın, üniversite ve genç subaylar arasında iktidara karşı muhalefete yol açmış; hükümet ise muhaliflere karşı baskı ve sindirme politikaları uygulamaya başlamıştı. Basına sınırlamalar getirilerek¹⁶, bir takım yasalarla iktidar yanlısı olmayan gazetelerin yazarlarının kalemleri ellerinden alınmıştı.¹⁷ DP'nin otoriterleşmesi, kendi içinden liberal bir tepki doğurmuş, DP'den ayrılan bir grup milletvekili, geniş bir akademisyen- aydın katılımıyla birlikte 1955'te Hürriyet Partisi (HP)'ni kurmuşlardı.¹⁸ DP'nin liberal kanadının muhalefete geçmesiyle birlikte, niteliği de önemli ölçüde değişmiş; adeta Menderes'in partisi haline gelmişti.¹⁹

27 Ekim 1957'de yapılan seçimler DP'nin gücünü yitirdiği, muhalefetin ise güç kazandığı bir dönemin başlangıcı olmuştu. Seçim sonunda DP % 47,9 ile 424 milletvekilliği, CHP % 41 ile 178 milletvekilliği çıkarırken, CMP % 7 oy oranıyla 4 milletvekilliği çıkarmayı başarmıştı.²⁰

Artık muhalefet seçimlerle güçlenmiş, sesini yükseltmeye başlamıştı. Bunun üzerine muhalefete tepki olarak, iktidarı destekleme amacıyla kurulan Vatan Cephesi halk arasında ciddi bölünmelere yol açmıştı. Kırsal kesimlerde kendisine destek

¹⁴ Mete Kaan Kaynar, **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, a.g.e., s. 40- 41

¹⁵ Cengiz Sunay, *"Demokrat Parti", İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler*, Editör: Turgay Uzun, Orion Kitabevi, Ankara, 2010, s.185

¹⁶ Sunay, a.g.e., s.185- 186

¹⁷ H.Bayram Kaçmazoğlu, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1988 , s. 150- 151

¹⁸ Kaynar, a.g.e., s. 174

¹⁹ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 84

²⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, 1999, s. 257

bulurken bu cephe, şehirlerde özellikle aydınlar arasında hoşnutsuzluk yaratmıştı.²¹ Üstelik DP'nin oy kaygısıyla din konusunda gösterdiği esneklik ve İslamcı çevrelere verdiği tavizler de ortamı iyice germiştir.²²

1959- 1960 yıllarında ülkedeki gerginlik had safhaya tırmanmıştı. DP ülkede kendisine karşı oluşan muhalefeti susturmak ve eski otoritesini yeniden kazanmak için Nisan 1960'ta "*Meclis Tahkikat Komisyonu*" kurulmasına karar verdi. Bu komisyon, sıkıyönetime ve mahkemelere gerek duymadan gazeteleri, partileri kapatabilecek, istediği herkesi komisyon kararı ile tutuklayabilecek veya gerekli cezalara çarptırabilecekti. Ancak bu tutum muhalefetin tepkilerini daha da sertleştirmiş, olaylar azalacağı yerde daha çok artmıştır.²³

İnönü, Meclis konuşmasında, yapılanların meşru olmadığını ve TBMM'nin üzerinde bir baskı düzeni getireceğini ifade ederek, "*Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam... Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır.*" diyerek DP iktidarını ikaz etmiştir.²⁴

Sonuç olarak DP iktidarı, İnönü'nün öngördüğü şekilde 27 Mayıs 1960'da Silahlı Kuvvetlerin iktidara el koyması ile son bulmuş²⁵ ve tasfiye edilmişti. Müdahale sonrası kurulan Milli Birlik Komitesi'nin 13 Ocak 1961'de yeniden siyasi partilerin kurulmasına izin vermesiyle birlikte²⁶ birçok yeni siyasi parti kuruldu. Bunlar içinde en kayda değer olan ve çalışmamızın da konusunu oluşturan parti Emekli General Ragıp Gümüşpala tarafından 11 Şubat 1961'de kurulan Adalet Partisi idi.²⁷ Gümüşpala, yoğun faaliyetleri sonucunda partisinin ilk il örgütünü 27 Şubat 1961'de İzmir'de kurmuş ve AP burada 1973 yılına kadar etkili bir siyaset gütmüştür. Ne var ki 12 Eylül 1980 Müdahalesi sonrasında birçok parti ile birlikte kapatılmıştır.²⁸

²¹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul 1999, s.348.

²² Kaçmazoğlu, **a.g.e.**, s. 83-84

²³ Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkisi ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul 1997, s.142- 152

²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, 1999, s. 359

²⁵ **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1961; **Vatan**, 27 Mayıs 1961

²⁶ **Son Posta**, 13 Ocak 1961

²⁷ **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1961; **Milliyet**, 12 Şubat 1961

²⁸ **Ege Ekspres**, 28 Şubat 1961; **Yeni Asır**, 28 Şubat 1961

BİRİNCİ BÖLÜM

ADALET PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE MUHALEFETİNDE İZMİR'DEKİ FAALİYETLERİ

1.1. 27 Mayıs Müdahalesi ve Sonrasında İzmir

27 Mayıs'ta askerın ülke yönetimine el koymasđ, Cumhuriyet tarihinde bir ilkti. Bu müdahaleye yol açan ya da başka bir deyişle ordu içindeki genç subayları Demokrat Parti iktidarını hedef gösteren temel faktör, iktidarın Atatürk devrimlerine, özellikle de laikliğe aldığı tavrđdı. Yine ekonominin giderek kötüye gitmesi, dinin siyasete alet edilmesi, muhalefete, basına ve üniversitelere yönelik sert tedbirlerin alınması gibi DP iktidarının yanlış politikaları ordu içindeki huzursuzluğu daha da körüklemişti. İktidarın giderek artan baskđ politikalarına karşı, ordunun yanı sıra, içerisinde basın, niversite, baro, aydın ve gençlik örgütlerinin de yer aldığı glerin yürüttüğü, tabandan yukarıya doğru düzenlenmiş bir müdahale sonrası, 27 Mayıs Hareketi ortaya çıkmıştı.²⁹

27 Mayıs 1960'ta Milli Birlik Komitesi (MBK) adını alan cuntanın gerçekleştirdiği askeri darbe aslında DP'nin Tahkikat Komisyonu darbesine karşı bir karşı- darbe niteliğindeydi. Darbeyi yapan cunta birkaç general dışında değişik rütbelerden oluşuyordu. Komitenin başkanı ise çok kısa süre önce emekliye ayrılmış olan Kara Kuvvetleri Komutanđ Cemal Grsel oldu. Komite müdahaleden hemen sonra, kendisine meşruiyet sağlamak için onu bu göreve çağırdı.³⁰

Askeri müdahalenin ardından, İzmir'de yıllık izinde bulunan Kara Kuvvetleri Komutanđ Cemal Grsel, Ankara'ya hareket etmiş ve “*MBK Başkanı, TSK Bařkomutanđ, Başbakan ve Devlet Başkanı*” görevini üstlenmişti. Grsel, bir lider değil, bir figür olarak grlyordu³¹

27 Mayıs 1960'da MBK'nin iktidara fiilen el koymasından sonra, 28 Mayıs günü alınan kararla, “*Meclis'in feshedildiği, partilerin siyasi faaliyetlerinin tatil edildiği*” açıklanmıştır.³²

²⁹ Fevzi akmak, “27 Mayıs'tan 12 Eylül'e İzmir”, **İzmir Kent Ansiklopedisi- Tarih**, c. C2, İzmir, s.372

³⁰ Sina Akşın, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.412

³¹ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 208

³² Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s.288.

28 Mayıs tarihinde Cemal Gürsel başkanlığında yeni hükümet kuruldu. Yeni bir anayasa yapımı için Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki Anayasa Komisyonu çalışmalarına başlamıştı. Askeri yönetim, Türkiye'nin NATO ve CENTO'ya bağlı kalacağını belirtirken, başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler de askeri hükümeti resmi hükümet olarak tanımışlardı.³³

27 Mayıs 1960 Müdahalesi'nin ardından siyasi hayata bir takım kısıtlamalar getirilmişti. Anayasayı ihlal etmekle suçlanan DP'nin ve önde gelen politikacılarının siyasete dönemeyecekleri kabul edilmişti.³⁴

27 Mayıs Hareketine önder olup, onu başaranlar daha ilk günlerde, içten gelen samimi bir "Atatürk'e dönüş" eğilim ve özlemini açığa vurmuşlardır. Ona benzemek, onun gibi olmak, hiç değilse ondan esen havayı yaşamak ruhları saran bir tutkuydu. Bir tutku ki, kendileri için giriştikleri ölüm kalım mücadelesinde, hem güçlendirici bir ihtiras olarak canlıydı, hem aynı yola çıkan bu yolcuları, çıktıkları yolda birbirleriyle kaynaştıran müşterek bir bağ olarak birliği sürdürür güçlendirirdi. Ama ne var ki ister istemez kişiler sempati ve antipatiler, komite içi klikçilik, grupçuluk belirtilerini ortaya çıkardı. Ve Milli Birlik Komitesi evvela kendi içinde birliğini kaybetti. Nihayet kısa zamanda parçalanma kaçınılmaz oldu.³⁵

27 Mayıs Müdahalesi sonrası yönetime el koyan silahlı kuvvetlerin belirtilen amaçları, tarafsız bir yönetimin denetlediği serbest seçimleri yaparak siyasi partileri siyasi açmazlarından kurtarmak ve iktidarı seçimleri kazanan partiye devretmekti. Fakat 27 Mayıs'ta Profesör Onar'ın başkanlığında Anayasa Komisyonu'nun oluşturulması hareketin niteliğini bir devrime dönüştürmüştür. Sundukları Anayasa Komisyonu raporu DP'lileri devirmeleri için orduya bütünüyle yeni ve meşru motivasyon verdi. MBK'nın bu raporu kabul etmesi, başlangıçta ilan edilen müdahalenin tarafsız olduğu iddiasından da vazgeçmek anlamına gelmekteydi. Yine aynı şekilde, iktidarı tekrar sivillere devretmek yerine radikal reformlar yapmayı kabul etmek anlamına da gelirdi.³⁶

12 Haziran'da açıklanan ve iki gün sonra yürürlüğe giren Anayasa Komisyonu'nun MBK'nın yetkilerini tanımlayan Geçici Anayasası'na göre, bir genel

³³ Çakmak, a.g.m, s.372

³⁴ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, İmge Yayınları, Ankara, 2000, s.118

³⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilal'in Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, 1999, s. 370-371

³⁶ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 209-211

seçim yapıldıktan ve yeni anayasa yürürlüğe girdikten sonra Büyük Millet Meclisi'nin tekrar yönetimi devralmasına kadar MBK, Türk milleti adına egemenlik hakkını kullanacaktı.³⁷

1960 Müdahalesinden sonra Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığında kurulan MBK yeni bir anayasa yapmayı ve iktidarı sivillere devretmeyi amaçladığını belirtmişti. MBK bu amacını yerine getirmiş, yeni bir anayasa yapıp 1960'ta iktidarı sivillere devretmiştir. Ancak yeni anayasa, demokratik olmayan ortam altında tasarlanmıştır. Çünkü iki meclisli bir yapının altında; askerlerin oluşturduğu MBK, diğeri ise sivillerin oluşturduğu "*Temsilciler Kurulu*" adıyla bir kurucu meclis tarafından tasarlanmıştır.³⁸

MBK'nın varlığı, yeni anayasanın ordunun etkisi altında hazırlandığını göstermektedir. Temsilciler Kurulu ise tam anlamıyla demokratik değildir. Temsilciler Meclisi'nin üyelerini yaklaşık üçte birlik bölümü çok sınırlı katılımı seçilmiştir. Geri kalanı ise muhalefet partileri olan CHP ve CMKP, MBK, Barolar, Ticaret ve Sanayi odaları, Sendikalar vb. kuruluşlarca seçilen ya da atanan temsilcilerden oluşmuştur. Ancak bu mecliste yasaklanan DP'nin üyeleri kurucu mecliste temsil edilmemiştir. Dolayısıyla bu mecliste elit tabakanın egemenliği söz konusudur.³⁹ Ama tüm bu olumsuzluklara rağmen yeni anayasa geniş özgürlükler de getirmiştir. Kemal Karpat'a göre: "*1960 darbesi geleneksel seçkin güçlerin yeni oluşan sosyal gruplardan gelen meydan okumaya gösterdikleri bir tepki olarak başlamıştı. Ancak darbenin getirdiği geleneksel düzenin devamı değil, modern bir anayasanın oluşmasına zemin hazırladı. Belki de bilmeden ya da isteyerek çoğulcu demokratik toplumun hukuksal ve siyasi temelleri atıldı. Mesela Anayasa Mahkemesi'nin kurulması ve yargı bağımsızlığını benimsedi*".⁴⁰

Askerin yönetime el koymasıyla birlikte Türkiye'nin gündemi askeri müdahale haberleriyle çalkalanmaya başladı. İzmir'de halk sevinç gözyaşları içinde sokaklara dökülmüş ve ordu mensuplarına yönelik coşkun tezahüratlarda bulunmuştu. Demokrat İzmir Gazetesi "*Türkiye bayram sevinci içinde*" başlıklı yazısında gençliğin heyecanını şu cümlelerle ifade etmişti:

³⁷ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s.211; Halit Kaya, **Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961-1965)**, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014, s.13

³⁸ Ergun Özbudun, **Türk Siyasi Hayatı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010 s. 49-50

³⁹ Özbudun, **a.g.e.**, s. 50

⁴⁰ Kemal Karpat, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, Çev. Esin Soğancılar, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 205.

“Dün İzmir gençliği hürriyetin tadını çıkara çıkara şehrin sokaklarında dolaştı. Bağırды ve bu bağırış öteki bağırışlardan farklıydı... Hürriyete kavuşmuşlardı. Ne coplar ne emirle vurulan dipçikler vardı. Omuzlarında şerefli ordunun şerefli mensupları gözyaşları içinde dolaşıyordu. Seyredenler ise gene gözyaşlarını, sevinç ve hürriyet gözyaşlarını tutamıyorlardı.”⁴¹

27 Mayıs Müdahalesi sonrasında halkın coşkusu
(Yeni Asır, 30 Mayıs 1960)

Askeri müdahalenin hemen sonrasında, DP'nin önde gelen isimleri gözaltına alınmaya başlamıştı. 1 Haziran'da İzmir'de on altı kişi tutuklandı ve Yassıada'ya gönderildi. Diğerleri ise Poligon'da gözetim altında tutuldu. Tutuklananların DP'li oldukları için değil, zararlı faaliyette buldukları için tutuklandıkları söylenmişti.⁴²

Yurt çapında halk, askeri idareye yönelik coşku içinde gösteriler yaparken, İzmir'de her taraf Türk bayrakları ve Atatürk'ün resimleriyle donatılmıştı. Hatta Ege Üniversitesi'nin talebeleri, rektörlerinin dahi katıldığı eğlenceler düzenlemişlerdi. Yine İzmir'de 10 Haziran'da hürriyet şehitleri için anma töreni yapılmıştı. Ordu mensupları, eğitim müesseseleri, üniversite, yüksekokullar, tekniker okulu, orta öğretim kız- öğrenci ve izcileri, iktisadi devlet teşekkülleri, esnaf teşkilatları ve çok kalabalık halk toplulukları Basmane'de toplandı ve bir kortej halinde Atatürk anıtına

⁴¹ Demokrat İzmir, 30 Mayıs 1960

⁴² Demokrat İzmir, 2 Haziran 1960

gelmişti.⁴³ Ve sonraki günlerde de, İzmir’de, bilhassa eğitimli gençlerin 27 Mayıs Müdahalesi’ni destekleyen mitingleri devam etmişti.

27 Mayıs’ın niçin yapıldığını ve ne anlama geldiğini halka aktarmak ve özümsemelerini sağlamak amacıyla Türk Devrim Ocakları İzmir Şubesi, İzmir’de geziler düzenlemiş; Menemen, Aliğa, Bergama, Balçova, Narlıdere, Çeşme, Seferihisar, Urla, Kınık, Dikili ve Bornova’da köylülerle toplantılar yapmıştı. Köylülere kitaplar ve broşürler dağıtılmış; Konak Meydanı’na vatandaşlar için gazeteler bırakılmıştı. Yine ayrıca İzmir İnkılabı Yayma ve Köylüyü Kalkındırma Komitesi aracılığıyla da, köylerdeki din adamlarına, milli inkılabı daha iyi anlayabilmelerini ve özümseyebilmelerini sağlamak amacıyla dört günlük kurslar düzenlenmişti. Tabiki askeri yönetime ve uygulamalarına karşı vatandaşlarda tepki gösterenler de vardı. Tepecik’te, İsmet İnönü ile Cemal Gürsel’e hakaret ve küfür ettiği öne sürülen bir şahıs “*Türkiye’nin temelini Menderes kurmuştur. Menderes nerede?*” diye bağırırken; Seydiköy’de eski bir DP’li de, bu yapılanlardan ilerde hesap soracağını kalabalığa haykırmıştı. Her iki şahıs da savcılığa sevk edilmişti. Yine de her türlü önleme karşı DP’nin kalesi İzmir’de, bu tarz vakalar artarak devam etmişti.⁴⁴

Müdahalenin üzerinden yaklaşık iki ay sonra İzmir’e gelen Cemal Gürsel, yoğun sevgi gösterileri ile karşılandı. Gürsel, İzmir Hükümet Konağı’ndan halka seslenirken, askeri yönetime karşı yapılmakta olan propaganda faaliyetlerine değinmiş ve “*Yılan ölmemiş, fırsat buldukça başını kaldırmaktadır*” ifadesini kullanmıştı. İzmir Fuarı’nın açılışını da gerçekleştiren Gürsel, gerçekleştirdiği ziyaretler sonrası, Cumhurbaşkanlığına olumlu baktığını kamuoyu ile paylaşmıştı.⁴⁵

1.2 Sivil Yönetime Geçiş ve İzmir’deki Etkileri

Hükümet ve Devlet Başkanı Cemal Gürsel açıklamalarında, en kısa sürede serbest ve adil bir seçimin gerçekleştirileceğini ve tarafına bakılmaksızın idarenin devredileceğini belirtmişti. Ne var ki başından beri MBK, olabildiğince çabuk iktidarı sivillere devretmek isteyenler ile partilerin politik faaliyetine izin verilmeden önce ülkenin siyasi yapısını değiştirecek reformları gerçekleştirmek isteyenler olarak bölündü. Gürsel’in ve generallerin yönettiği birinci grup “*ılımlılar*”, albay ve daha

⁴³ Yeni Asır, 11 Haziran 1960

⁴⁴ Çakmak, a.g.m, s.373

⁴⁵ Çakmak, a.g.m, s.374

aşağı rütbeli subaylardan oluşan ikinci grup “*radikaller ya da aşırılar*” olarak anıldı. Her iki grubun da siyasi olarak tutumu İnönü ve CHP üzerinde odaklandı. İlimliler, DP feshedildikten sonra en güçlü siyasi örgüt olduğu için iktidarın CHP’ye devredilmesini öneriyordu. Diğer yanda radikaller, iktidarı basitçe CHP’lilere teslim etmeye istekli değildi. Temizlenmiş bir DP’nin yarışabileceğini ummuşlar; fakat bunun olanaksız olduğu anlaşılınca, ülkede yeni bir siyasi ortam yaratılincaya kadar iktidarın orduda kalmasını tercih ettiler.⁴⁶

Ekim ayının sonuna gelindiğinde MBK, bu iki grup arasındaki ihtilaf nedeniyle felç olmuş durumdaydı. Radikallerin ilimlileri devirme söylentileri üzerine generaller radikalleri temizlemeye karar verdiler.⁴⁷ Böylece radikaller zamanla MBK’dan tasfiye edilerek yurtdışına vazifelendirileceklerdi. 14’ler olarak isimlendirilen bu grubun en göze çarpan ismi Hindistan’a Yeni Delhi elçiliği vazifesi için yollanan Alparslan Türkeş’ti.⁴⁸

13 Kasım sabahı Gürsel, MBK’nın dağıtıldığını ve yeni bir komitenin oluşturulduğunu ilan etti. 14 üyenin temizlenmesiyle birlikte MBK bir uzlaşma sağlayabildi. Ve Kurucu Meclis’in kurulması ile ilgili yasaı MBK 7 Aralık’ta kabul etti ve 16 Aralık’ta yayımlayıp yasalaştırdı.⁴⁹

Kurucu Meclis Yasası, 6 Ocak 1961 tarihinde göreve başlamıştı. Kurucu Meclis’in açılışı İzmir’de büyük coşku ile kutlandı. Tüm resmi daireler tatil edilerek tatil edilerek bütün daire müessese ve dükkanlar bayraklarla süslenmiş, Konak Meydanı’nda ve okullarda törenler yapılmış, 27 Mayıs’ın memlekete getirdiği olgunluk ifade edilirken, bu hava içinde çalışacağına inandıkları Kurucu Meclis’in de memleketi istikrara götüreceğinden emin olduklarını belirtmişlerdir.⁵⁰

Yasa gereğince Kurucu Meclis, MBK ve Temsilciler Meclisi olarak iki yapıya ayrılmıştı. Temsilciler Meclisi içerisinde; Devlet Başkanı, MBK üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, il temsilcileri, siyasi parti temsilcileri yer alacaktı. Diğer teşekküller ve kurum temsilcileri olarak da Basın, Barolar, Yargı organları, Odalar, Gençlik, Eski Muharipler Birliği, Öğretmen teşekkülleri, Üniversite temsilcileri Esnaf teşekkülleri, İşçi sendikaları, Tarım teşekkülleri yer alacaktı. İzmir’i temsil edenler

⁴⁶ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 212- 213

⁴⁷ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 216

⁴⁸ Çakmak, **a.g.m**, s.374

⁴⁹ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 216

⁵⁰ **Yeni Asır**, 6 Ocak 1961

içinde, Basın temsilcileri olarak Hürriyet Gazetesi'nin İzmir'deki temsilcisi İlhan Esen ile Demokrat İzmir Gazetesi'nin yazı işleri müdürü Şeref Bakşık; Baro temsilcisi olarak İzmir Barosu'ndan Hulusi Selek; il temsilcileri olarak da Nazif Çağatay ile Şevket Adalan seçilmişlerdi. Ayrıca Ege Üniversitesi'ni temsilen İsmail Hakkı Ulutaş; Öğretmen Teşekkülleri temsilcisi olarak Kızılcıllu Köy Enstitüsü mezunu ve Türkiye Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonu Başkanı Halil Akyavaş; İşçi Sendikaları temsilcisi olarak İzmir İşçi Sendikaları Birliği İcra Heyeti Üyesi Mahmut Tekin Çullu; Odalar temsilcisi olarak da İzmir Ticaret Odası Başkanı ve İdare Meclisi Üyesi Dündar Soyer yer almıştı. Yine Milli Birlik Komitesi temsilcisi olarak 9. Dönem DP İzmir Milletvekili ve 19. Hükümette Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Avni Başman; CHP temsilcisi olarak da 9. ve 10. Dönem DP İzmir Milletvekili Cihat Baban Meclis'te yer almıştı. Yapılan seçimler sonrası 6 Ocak 1961de Temsilciler Meclisi 272 üye ile çalışmalarına başlamıştı.⁵¹

1.3 Yeni Partilerin Kuruluş Çalışmaları

Temsilciler Meclisi'nin açılmasının ardından, 12 Ocak'ta İçişleri Bakanlığı'nın kararıyla siyasi partilerin kurulmasına izin verilmişti.⁵² Ancak bu izin yalnızca siyasi parti kurma ve mevcut siyasi partilerin normal kongrelerini ve diğer faaliyetlerini yapabilecekleri anlamına gelmekte; ancak açık hava toplantıları ile gösteri yürüyüşlerinin yasak olduğu belirtilmişti.⁵³ Bu nedenle resmi partileşme süreci 12 Ocak-13 Şubat 1961 tarihleri arasındaki dönem olarak kabul edilebilir.⁵⁴

1961 yılının ilk aylarıyla birlikte İzmir'de de parti çalışmaları başladı. Uzun süre CMKP kendi içinde huzursuzluklar yaşamış, Köylü Partisi ile Millet Partisi'nin ayrılması ve Köylü Partisi'nin tekrar kurulması gündeme gelmişti. Hatta eski DP'lilerin bir kısmının eski Köylü Partililer ile temasa geçtikleri tespit ediliyordu.⁵⁵ Köylü Partisi'nin kurulmasının netleşmesiyle birlikte parti merkezinin de İzmir olması kararlaştırıldı.⁵⁶

⁵¹ Çakmak, a.g.m, s. 374

⁵² Celalettin Güngör, **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, Ankara, 1992, s.97

⁵³ **Yeni Asır**, 13 Ocak 1961

⁵⁴ Güngör, a.g.e, s.97

⁵⁵ **Demokrat İzmir**, 15 Ocak 1961

⁵⁶ **Demokrat İzmir**, 25 Ocak 1961

Ragıp Gümüşpala

CHP ve CMKP dışında üçüncü partinin kurulması siyasi çevreleri uzun süre meşgul etti. Başta Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala olmak üzere emekli subayların siyasete girmeleri konusunda değişik partilerden teklifler gelmeye başladı.

Genelkurmay Başkanı ve Orgeneral Ragıp Gümüşpala, 27 Mayıs'ın ardından orduda yaşanan yeniden yapılanma ve tasfiye süreci sonrasında 2 Ağustos 1960'ta emekliye sevk edilince,⁵⁷ İzmir'de

muhafif bir partinin kurmak amacıyla temaslara başlamıştı. Bu sebepten ötürü, AP'nin kuruluş çalışmaları 1960 Ağustos ortalarına kadar götürülmektedir.⁵⁸

Gümüşpala, eski DP'lilerden Mehmet Yorgancıoğlu ile 15-16 Aralık 1960'ta İzmir'de yaptığı görüşme sırasında, yeni bir siyasi parti kurulması ve bu aşamada takip edilecek ana prensipler üzerinde anlaşmaya varmıştı. Bu ana prensiplerin bir kısmı şöyleydi: *“Yeni bir parti kurmak için şartlar müsaittir. Kin, garez, husumet ve haset memlekette silinmelidir. Ahlaki nizam, partinin en sağlam temeli olacaktır. İhtilalin (düzensizliğin) olmasına meydan verilmemelidir. Memleket ve milletin refahı ve saadeti için her türlü çare aranmalıdır. Memleketin en büyük davasının iktisadi düzen ve bağımsızlık olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Parti kurucuları kendileri için imtiyaz düşünmemelidir. Millete vaat edilenler en samimi arzular olmalıdır.”*⁵⁹

Mehmet Yorgancıoğlu, Gümüşpala'nın henüz kendisiyle tanışmadan önce *“Politikaya atılırsam yerim İnönü'nün yanındır”* diyerek CHP ile temasa geçtiğini ve ardından eski Köylü Partisi mensupları ile görüşüğünü öne sürmüştür.⁶⁰ Emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala ise, siyasi partilere resmen izin verilmesi münasebetiyle kendisiyle konuşan gazetecilere, bu konuda henüz bir kararı olmadığını söylemiştir. Emekli orgeneral, milletin lider partisine değil, bir grup partisine ihtiyacı olduğunu belirtmiş ve kurulacağından bahsedilen üçüncü parti ile hiçbir alakası olmadığını da ifade etmiştir. Yine İzmir CHP teşkilatına katılacağı yolundaki söylentileri de teyit etmemiş ve bu teşkilatta ikili ve hatta üçlü anlaşmazlıklar olduğuna işaret etmiştir. Eski genelkurmay başkanı, kurulacak üçüncü bir partinin, lekelenmemiş temiz insanları

⁵⁷ Teziç, a.g.e, s.300

⁵⁸ Çavdar, a.g.e, 119-120

⁵⁹ Mehmet Yorgancıoğlu, **Politikanın İbret Dolu Seyir Defteri**, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul, 2000, s.45-47, 90-91

⁶⁰ Yorgancıoğlu, a.g.e., s.45.

içine almasını temenni etmiş, böyle bir partinin son yıllarda zedelenen adalet mefhumunu belirtecek bir isim taşımasının uygun olacağını ilave etmiştir.⁶¹

Gümüşpala, yeni partinin kuruluş çalışmalarına, ihtilal yönetiminin görüş ve fikirlerini sorarak başlamıştır. Gümüşpala, İzmir’de “*Ege’de pek yakında yepyeni bir güneş doğacak... Egeliler yakında arzularına kavuşacak.*” mesajıyla başlattığı kuruluş çalışmaları için 30 Ocak 1961 tarihinde İzmir’den Ankara’ya gelmiştir.⁶²

29 Ocak sabahı trenle İzmir’den Ankara’ya hareket eden Emekli Orgeneral ve eski Genel Kurmay Başkanı Ragıp Gümüşpala’nın, Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel ve MBK üyeleri ile temasta bulunmak için gidişi, yeni parti hazırlıklarıyla ilgili olduğu haberlerine yol açmış olsa da, kendi başına bir parti kuracağına pek ihtimal verilmemişti.⁶³ Ertesi gün Ankara’ya varan Ragıp Gümüşpala, Milliyetçi Cumhuriyet Partisi (MCP) ile birleşme teşebbüslerinde bulunup şartlarda anlaşamayıp ayrılan Alican grubuyla da görüşmüş, ancak Alican’ın partisine iltihak edip etmeyeceği hususunda da bir şey söylemekten kaçınmıştı. Gümüşpala, Ankara’da kaldığı müddet zarfında kurulacak diğer parti ilgilileriyle hiçbir temasta bulunmadığını ve böyle bir temasın da olmayacağını bildirerek, yeni bir parti kurmaya karar verdiğini açıklamıştı.⁶⁴

Gümüşpala, Ankara’da yaptığı görüşme ile yeni partinin kuruluşuna yönelik Çankaya’dan onay alırken, partinin adının henüz tespit edilmediğini ancak İzmir’de “*Türkiye Adalet Partisi*” adının benimsendiğini ifade etmişti. “*Adalet*” adı, devrilen DP iktidarının Yassıada’da yargılandığı bu dönemde bir mesaj içermekteydi.⁶⁵

Ankara’dan İstanbul’a giden Gümüşpala, farklı çevrelerle temas kurarak kuruluş çalışmalarını İstanbul’da da devam ettirmiştir. Gümüşpala 3 Şubat 1961’de İstanbul’da yaptığı basın toplantısında, yeni partinin o zamana kadar tespit edilen prensiplerini açıklamıştır. 19 madde halinde özetlenen ana prensiplerden bazıları şöyleydi: “*Atatürk’ün izinde, dürüst politika takip etmek, oy avcılığı için prensiplerden fedakarlık etmemek, sağa ve sola taviz vermemek, milli menfaatlere hürmet, iktisadi yolda liberalizmi uygulamak fakat zaruret halinde devletçiliği başlatmak, ağır vergilere taraftar olmamak, hukuk devletinin devamı ve ilerlemesini temin etmek, geleneklere sadakat göstermek, laikliği din aleyhtarlığı şeklinde*

⁶¹ **Yeni Asır**, 14 Ocak 1961

⁶² Güngör, **a.g.e.**, s. 108

⁶³ **Yeni Asır**, 30 Ocak 1961

⁶⁴ **Milliyet**, 31 Ocak 1961; **Cumhuriyet** 31 Ocak 1961

⁶⁵ Kaya, **a.g.t.**, s.16

anlamamak, vatandaşlar arasında kardeş küskünlüğünü kaldırarak kalp birliğini sağlamak, ordunun modern durumunu muhafaza etmek, basını dördüncü kuvvet olarak tanımak, prensip ve ideal partisi olmak."⁶⁶

Ragıp Gümüşpala'nın başkanı olduğu Türkiye Adalet Partisi temsilcilerinin faaliyetlerinin maksadı, 7 Şubat'tan itibaren anlaşılmıştı. Gümüşpala, Memleketçi Cumhuriyet Partisi, Köylü Partisi ve Birlik Partisi (BP) ile birleşmek, bu suretle kuvvetli bir parti meydana getirmek üzere her üç parti ile temaslarına başlamıştır.⁶⁷ Ancak partilerin birleşmesi gerçekleşmemiştir.

Ragıp Gümüşpala, 11 Şubat 1961'de İhsan Önal ve Şinasi Osma ile birlikte Ankara Valiliği'ne giderek, partisinin kuruluş evrakını vermişti. Böylece kuruluş çalışmalarında adı "*Türkiye Adalet Partisi*" olarak geçen parti, "*Adalet Partisi*" adıyla resmen faaliyete geçmişti.⁶⁸

Aynı gün Ankara'ya yapılan müracaatla beş yeni parti daha kurulmuş; böylece Türkiye'deki siyasi parti sayısı 11'e yükselmişti. Bu partiler: Milliyetçi Parti, Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Çalışma Partisi, Mutedil Liberal Parti ve Türk İşçi ve Çiftçi Partisi idi.⁶⁹

27 Mayıs 1960 hareketinden sonra, DP'nin oylarına sahip çıkmak amacıyla kurulan AP'nin kuruluşu ile Türk kamuoyunda bu yeni partinin DP'nin bir devamı olduğu inancı oluşmuştur.⁷⁰

AP'nin ülke genelinde çok kısa bir zamanda kolayca teşkilatlanabilmesi DP'nin bölgesel mirasını devralması ile mümkün olabilmişti. İndirilen DP levhaları, bir nevi değişik bir adla tekrar yerine konulmuştu. AP, DP'nin kırsal bölgelerdeki teşkilatlarını yenileyerek yeniden oluşturması dolayısıyla "*miras partisi*" konumundaydı.⁷¹ İlk başta, "*Demokrat Parti*" adını bile düşünmüşlerdi. Ancak Milli Birlik Komitesi kurulacak olan siyasi partilerde "*demokrat*" sözcüğünü yasaklamıştı. Bu nedenler adalet kavramını öne çıkaran Adalet Partisi adına yönelmişlerdi.⁷²

Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, Gazeteciler Cemiyetinde bir basın toplantısı yapmıştır. Gümüşpala ilk düşüncelerinin aksine partilerinin adının

⁶⁶ *Milliyet*, 4 Şubat 1961; *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1961

⁶⁷ *Milliyet*, 7 Şubat 1961; *Yeni Asır*, 8 Şubat 1961

⁶⁸ *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1961.; *Milliyet*, 12 Şubat 1961.

⁶⁹ *Yeni Asır*, 12 Şubat 1961

⁷⁰ Teziç, *a.g.e.*, s.300

⁷¹ Arsev Bektaş, *Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi CHP ve AP (1961-1980)*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993 , s.150

⁷² Arı, *a.g.e.*, s.374

başındaki Türkiye kelimesini çıkartmak zorunda kaldıklarını, partinin bir genel başkanından başka dört yardımcısının olduğunu, genel sekreterlik müessesesinin bulunmadığını söylemiştir. Kurucularının 11 kişi olduğunu söyleyen Gümüşpala, kurucu listesini de açıklamıştır. Kurucuları Gümüşpala, Tahsin Demiray, Ethem Menemencioğlu, Necmi Öktem, Cevdet Perin, Muhtar Yazır, Kamuran Evliyaoğlu, Mehmet Yorgancıoğlu, Dr İhsan Önal, Avukat Emin Acar ve Silahçı Osman'dır.⁷³ Bu üyeler arasında farklı politik geçmişe sahip üyeler bulunuyordu.⁷⁴ Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osma ve Necmi Öktem gibi emekli askerler, Mehmet Yorgancıoğlu, Cevdet Perin ve Kamuran Evliyaoğlu gibi eski DP'liler, Tahsin Demiray ve Ethem Menemencioğlu gibi Türkiye Köylü Partisi kökenli isimler bu isimlerdendi.⁷⁵ Bu isimlerin ortak noktası, 27 Mayıs Müdahalesi'ne ve MBK'ya duydukları tepki idi.⁷⁶

AP kanadı, çoğunlukla parti deneyimi olmayıp siyasete yeni atılan bürokrat, asker, öğretim üyesi, “*düşük ve kuyruk*” diye horlanan DP'lilerden oluşmakta ve bir kitle partisinin çok değişik düşünce türlerinden oluşan mozağini sergilemekteydi.⁷⁷

13 Şubat itibariyle İstanbul'da beş, Ankara'da iki yeni parti daha kurulmuş bulunmaktaydı. Bu partiler arasında dikkat çekenlerden biri Türkiye İşçi Partisi (TİP) idi ve işçi sendikaları üyelerinden teşekkül etmişti. Bir diğeri ise, Ekrem Alican'ın partisi olan “Yeni Türkiye Partisi (YTP)” idi. Yedinci parti olarak müracaat eden Ekrem Alican gazetecilere verdiği röportajında: “*Yeni kurulacak partilerin eski Demokrat Parti mensuplarına saflarını açık tutmalarından tabii bir şey olamaz*” diyerek mahkemelerin ve amme vicdanının mahkum ettiği kimselerin cezalarını çekeceklerini, eğer bunları aralarına alırlarsa milletin akli seliminin zaten kendilerini tasfiye edeceğini bildirmiştir.⁷⁸

Esasen Milli Birlik Komitesi, DP'nin ülkedeki beş milyon seçmenin farkında olduğu için yeni partileri intikamcı olmayacak şekilde yönlendirmeye çalışmıştı. Bu nedenle 1955'te DP'den ihraç edilen ve 27 Mayıs Müdahalesi sonrası kabineye Maliye bakanı olarak giren Ekrem Alican'ı bir parti kurması yönünde teşvik etmişti. Parti eski DP'nin aydın, seçkin ve kentli kanadını temsil ediyor ve yüksek bürokratları,

⁷³ Adalet Partisi, **AP 1962 Büyük Kongresi**, Orijinal Matbaa, Ankara, 1962, s.6.; **Yeni Asır**, 12 Şubat 1961

⁷⁴ Yorgancıoğlu, **a.g.e.**, s.45

⁷⁵ Tanel Demirel, **Adalet Partisi İdeoloji ve Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.30.

⁷⁶ Hüseyin Kurt, “*Adalet Partisi*”, **İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler**, Editör: Turgay Uzun, Orion Kitabevi, Ankara, 2010, s.218

⁷⁷ Celal Ertuğ, **Çözünsüz Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997, s.66.

⁷⁸ **Yeni Asır**, 14 Şubat 1961

profesörleri ve serbest meslek sahiplerini kapsıyordu. Başlangıçta YTP, beş milyon DP oyunu miras alacakmış gibi göründü. Fakat liderliğin seçkinci niteliği ve sınırlı popüler tabanı nedeniyle parti, mirasçı konumunu elde edemedi. Azledilen liderliğe hala sadık pek çok sayıda eski DP'li, bu insanların ihracını ve son olarak da “düşman”la yani CHP ile birleşmesini ne unutmuş ne de affetmişti. Bu nedenle mirasçı parti rolü otomatik olarak Adalet Partisi'ne geçti.⁷⁹

Kurulan yeni partilerin DP'den kalan oyları kendilerine çekme konusundaki girişimlerine karşılık Cemal Gürsel, partilere yönelik sert uyarılarda bulunarak; *“DP'yi hortlatmak isteyenler, tehlikeli bir ateşle oynuyorlar. Tehlikeli bir ateşle oynadıklarının farkında olmayan bu kimseler, düşüncelerinde asla ve asla muvaffak olamayacaklardır”* demiştir. Cemal Gürsel'in bu uyarısından kısa bir süre sonra AP Genel Sekreter Yardımcısı ve eski DP'li Mehmet Yorgancıoğlu, Demokrat Parti lehinde propaganda yapmak suçundan İzmir'de tutuklanmıştı.⁸⁰

Adalet Partisi'ne düşen, seçimlere kadar gerekli olan Parti teşkilat ve bürolarını kurdurmaktı. Bundan kolay bir şey yoktu. Çünkü bürolar zaten hazırды. Yalnızca ortada ve alttan alta kaynayan bir kaygı verici mesele vardı: Orduda gelişen Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB). Bu birlik ve hareket, DP'nin hortlayışı şeklindeki gelişmelere ve DP'nin iktidara dönüşüne iyi gözle bakmıyor gibi görünüyordu.⁸¹

Rejime sadık insanların siyasi partilerin başına getirilerek intikamcı tehlikesine karşı önlem almak, Yüksek Komuta için iyi bir düşünce gibi görünmüş olmalı. Fakat AP'de üç unsur vardı: Gümüşpala'nın eski yaveri ve Parti Genel Sekreteri Şinasi Osma'nın liderliğindeki emekli subaylar, 1952'de kurulan ve AP ile birleşen Köylü Partisi'nin üyeleri ve eski DP'liler. En önemli unsur eski DP'lilerdi. İl ve bölge düzeyinde ölü DP organizasyonlarını ıslah ederek AP'nin olası en kısa zamanda ülke çapında bir örgüt niteliğini kazanmasını sağlayanlar bunlardı. Örneğin İzmir'de AP'nin il yönetimi büyük ölçüde DP'nin eski İl Divanı üyelerinden oluşuyordu.⁸² AP İl Teşkilatı Başkanı emekli General Mehmet Ali Aytaş, eski bir DP'li idi ve eski DP'liler doğrudan AP'ye katılarak AP'nin kısa zamanda ülke çapında örgütlenmesinde yardımcı olmuşlardı. Bunda DP'nin mirası önemli rol oynamıştı.⁸³

⁷⁹ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.288

⁸⁰ Çakmak, **a.g.m.**, s.375

⁸¹ Şevket Süreyya Aydemir, **“İkinci Adam (1950-1964)”**, c.3, Remzi Kitabevi, 2011, s.509

⁸² Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.289

⁸³ Bektaş, **a.g.e.**, s.35, 150

Ayrıca devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan AP, bu yönü ile DP'nin ekonomik misyonunu da devralmış görünmekteydi.⁸⁴

Parti içinde eski DP'lilerin yer alması sebebiyle, Gümüşpala eski Demokratlara kucak açmakla suçlanmıştı. Gümüşpala, bu suçlamalarla ilgili yaptığı açıklamada, DP'ye dört milyon insanın oy verdiğini, suçsuz olanlara her zaman yolların açık olduğunu ve bu kişilerin elbett kendi partilerine katılabileceklerini belirtmişti.⁸⁵

DP kurulduğunda Celal Bayar'ın varlığı, nasıl ki İnönü için bir güvence sayılmışsa, AP kurulurken de Gümüşpala'nın varlığı, Gürsel için önemli bir güvence idi.⁸⁶ Askeri kesim, AP'nin başında bir asker olmasını mantıklı buluyorlardı. Bu açıdan Gümüşpala, hem asker hem de AP'liler tarafından bu geçiş dönemini kazasız atlattak için "sigorta" olarak görülmekteydi.⁸⁷ Gümüşpala sayesinde AP'nin kontrolden çıkmasının engellenebileceği düşünülüyordu. Diğer taraftan Gümüşpala, DP'nin tekrar güçlenmesi durumunda, ordunun baskısına karşı da eski Demokratların güvencesi idi. Ancak, Gümüşpala'nın varlığı AP'lileri 27 Mayıs cephesinin kötü muamelesinden koruyamayacaktı.⁸⁸

Gümüşpala tıpkı Fevzi Çakmak gibi siyasete sürüklenmişti. 27 Mayıs'tan sonra Genelkurmay Başkanı olup, iki ay içinde emekliye sevk edilen Gümüşpala kırgındı. Bir süre sonra AP'nin geçerek siyasete girişi, Çakmak'ın durumuna benzer bir durum almıştı.⁸⁹ Öyle ki 18 Şubat 1961'de bir araya gelen kurul, Ragıp Gümüşpala'yı AP Genel Başkanlığına getirmişti.⁹⁰

Görev taksimini tamamladıktan sonra AP Genel Merkezi üyeleri, teşkilatlarını kurmak üzere ülkenin dört bir köşesine dağılmışlardı. Gümüşpala, İzmir'de Ege teşkilatı için temaslarını sürdürürken, diğer Genel Kurul üyeleri de İstanbul, Trakya ve Marmara'da AP teşkilatlarını kurmakla görevlendirilmişti.⁹¹

⁸⁴ Filiz Demirci Güler, **Türkiye'nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay Adalet Partisi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2003, s.51

⁸⁵ **Milliyet**, 3 Mart 1961

⁸⁶ Cem Eroğul, "*Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971*", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, 3.Baskı, Derleyenler: İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1998, s.138

⁸⁷ Süleyman Coşkun, **Türkiye'de Politika (1920-1995)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s.316

⁸⁸ Feroz Ahmad, "**Modern Türkiye'nin Oluşumu**", Türkçesi: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.194

⁸⁹ Aydemir, "**İkinci Adam (1950-1964)**", s.508

⁹⁰ **Milliyet**, 19 Şubat 1961

⁹¹ **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1961

1.4 İzmir’de Adalet Partisi’nin Çalışmaları

Gümüşpala, yoğun çalışmalar sonucunda partisinin ilk il teşkilatını 27 Şubat 1961’de İzmir’de kurmuş; İl İdare Heyeti Başkanlığı’na da Mehmet Ali Aytaş (Emekli general)’ın getirildiğini bildirmişti. İkinci başkanlığa Mehmet Karaoğlu (Tüccar) getirilirken, üyeliklerine ise Muzaffer Döşemeci (Doktor), Nihat Kürşat (Gazeteci), Hayri Yorgancıoğlu (Yüksek Mühendis), Ali Naili Erdem (Avukat), Bedii İdrisoğlu (Bankacı), Nevzat Özerdemli (Eczacı), Memduh Karazincir (Avukat), Kadri Özek (Avukat) ve Saim Kaygan (Sendikacı) getirilmişti.⁹²

Gümüşpala bu vesileyle düzenlediği basın toplantısında, partisinin program ve tüzüğüne ne DP’nin ne de diğer partilerin programına benzemediği gibi devamı da olmadığını ve bu yönde partiye yapılan ithamların haksız olduğunu vurgulamış; oluşturulan yeni idare ve heyetin kanunlara bağlı olduğunu, hükümete ve milli birliğe inancının tam olduğunu ifade etmiştir.⁹³

Gümüşpala’nın konuşmasından sonra, İzmir İl Başkanı Emekli Tümgeneral Mehmet Ali Aytaş da bir konuşma yaparak özetle: AP’nin Türk milletinin şahsi teşebbüsünü, demokrasi, medeniyet ve refah yolunda yükselme azmini en iyi gerçekleştirecek olan parti olmaya çalışacağını, bunu da ilim ve tecrübeyle, partizanlık yapmadan vatandaşlar arasındaki bağlılığın devamını sağlayarak yapacağını belirtmiştir.⁹⁴

Aslında Adalet Partisi’nin, DP’nin devamı ve mirasçısı olarak görülmesinin ve bununla ilgili yazılıp çizilenlerin çok da yersiz olduğu söylenemezdi. Nitekim AP örgütünün kurucuları arasında eski DP’lilerin çoğunluğu oluşturması bunun en önemli göstergesiydi. Bu durum, AP ve benzer durumdaki partilerin (YTP ve CMKP) “*düşük*” ve “*kuyruk*” partiler olarak nitelendirilmelerine yol açmıştı.⁹⁵

Adalet Partisi Başkanı Gümüşpala, “*kuyruklar*” ve “*düşükler*” ile ilgili olarak bir demeç vererek özetle şunları söylemiştir: “*Bizim için kuyruk yoktur. Düşük yoktur. Düşük yoktur derken kasıt, Yasstada’dakiler değildir. Kamuna itaatli olduğumuzu*

⁹² Ege Ekspres, 28.Şubat.1961; Yeni Asır, 28 Şubat 1961

⁹³ Ege Ekspres, 28 Şubat 1961; Yeni Asır, 28 Şubat 1961

⁹⁴ Yeni Asır, 28 Şubat 1961

⁹⁵ Hanife Kuru, Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996, s.14-15

söyledik. Suçlu olan cezasını görecektir. Amme ve kanun nazarında suçlu olanlar nazarımızda da suçludurlar.”⁹⁶

Bu arada Devlet Başkanı Cemal Gürsel de, Kurucu Meclis nutkunda DP mirasçıları için: “DP’yi eski pervasız alışkanlığı içinde yeniden hortlatmaya çalışanlar vardır. Bunlar ateşle oynadıklarının farkında değillerdir. Düşündüklerinde asla muvaffak olamayacaklardır” diyordu.⁹⁷ Ragıp Gümüşpala da buna karşılık beyanlarında MBK ve hükümete tam ittihata bağlı olduğunu belirtiyor ve AP’nin hiçbir partinin devamı olmadığını yineliyordu.⁹⁸ Tekrar edilen bu demeçler Devlet Başkanı Cemal Gürsel başta olmak üzere devlet yetkililerini, muhalefeti ikna edemedi. Bunun sonucunda AP içindeki eski DP’liler takibata alındılar. Ve AP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Yorgancıoğlu “Amme ve nizam huzurunu bozucu faaliyette” bulunduğu gerekçesiyle İzmir Valiliği’nce nezarete alındı. Sanıkların DP’yi ihya etmek, AP’yi DP’nin bir devamı olarak göstermek ve halen Yassıda’da mahkemeleri süren eski iktidar idarecilerini yine iktidara getirmek amacıyla hareket ettikleri iddia olundu.⁹⁹ Ayrıca AP İzmir Teşkilatı’ndan Mehmet Ali Aytaş, Mehmet Karaoğlu, Osman Kibar da tutuklanmıştı. Yine İzmir dışında bazı il ve ilçelerde de AP kuruluşunda görev alan birçok kişiler arasında tutuklanmalar oldu.¹⁰⁰ Bu gelişmeler AP’den özellikle bazı asker kökenlilerin kopmasına yol açmıştı.¹⁰¹

Siyasal gerginliğin artması üzerine AP Genel İdare Kurulu bir bildiri yayınladı. AP’nin kuruluş amacı ve niteliğini açıklayan bu bildiride, “Teşkilatı kurarken üzerinde hassasiyetle durduğumuz prensipler, vazife alanların hangi partiden geldikleri değil, milli hislerin kuvvetli, siyasi hayatı sadece memlekete hizmet etmek için bir vasıta telakki eden sağlam karakterli kimseler olmasıdır. Bu prensiplerle İzmir’de kurulmuş olan teşkilatımızda üç arkadaşımızın nezaret altına alınmış olmaları sadece bir ihbar üzerine olup, en kısa zamanda neticelenmesine inanıyoruz” deniliyordu.¹⁰²

Bu arada Devlet Başkanı Cemal Gürsel 27 Mart’ta yayımlanan tebliğ ile birlikte siyasi faaliyetlere 1 Nisan’dan itibaren müsaade edileceğini ve partilerin her nevi propaganda hariç, il, ilçe ve genel kongrelerini yapabileceklerini bildirdi.¹⁰³

⁹⁶ **Milliyet**, 6 Mart 1961

⁹⁷ **Cumhuriyet**, 11 Mart 1961

⁹⁸ **Cumhuriyet**, 14 Mart 1961; **Yeni Asır** 14 Mart 1961

⁹⁹ **Cumhuriyet**, 16 Mart 1961; Kuru, **a.g.t.**, s. 15

¹⁰⁰ Saadettin Bilgiç, **Hatıralar**, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 2002, s.46; Fikret Şahoğlu, **AP’nin İç Yüzü**, Ersa Kollektif Şirketi Matbaası, İstanbul, 1965, s.54

¹⁰¹ **Cumhuriyet**, 21 Mart 1961

¹⁰² **Cumhuriyet**, 24 Mart 1961

¹⁰³ **Yeni Asır**, 28 Mart 1961; **Ege Ekspres**, 28 Mart 1961

Siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasının ardından partiler hızla faaliyetlerine başlamışlar ve yurt içi gezi çalışmalarına başlanmıştır. Hızla çalışmalarına başlayan Adalet Partisi İzmir’de birçok kazada ilçe teşkilatını çalışmalarını tamamlamış, 6 Mayıs’ta da Kemalpaşa’da teşkilatını kurmuştu. Bu münasebetle yapılan törene Parti il başkanı M. Ali Aytaş, ikinci başkan Mehmet Karaoğlu ve il idare kurulu üyeleri de bulunmuştur. Aytaş konuşmasında, feshedilmiş bulunan DP’ye gönül veren vatandaşların yerinin AP’nin yanı olduğunu ve bu kişilere “*düşük*” ve “*kuyruk*” diyerek hakaret edenlerin milleti ayırıştırmaya sebebiyet verdiğini belirtmiştir.¹⁰⁴

AP İl İdare Kurulu üyeleri civar kazalara gezilere devam etmiş; İl Başkanı M. Ali Aytaş ve beraberindekiler Ödemiş, Seferihisar ve Tire’ye geziler düzenlemişlerdir.¹⁰⁵ Yine 14 Mayıs’ta da Adalet Partisi Karşıyaka Gençlik Teşkilatı kurulmuştur.¹⁰⁶

Ödemiş ve Bornova İlçe Teşkilatları da kurulmuş; Ödemiş ilçesi, Başkan Ali Necdet Lunabar, Ahmet Öztürk, Faik Onan, Süleyman Gedik, Ruhi Erkılıç, Süleyman Aytun, Mehmet Nalbantoğlu; Bornova ilçesi Şevki Öztürk, Nejat Adaca, Kemak Günerhan, Nuri Bilgiç, Muharrem Özan, Mehmet Akgüvercin, Kemal Bas, Nezihi Acun ve Hüseyin Kübal’dan meydana gelmiştir. Ödemiş ve Bornova ilçelerinden sonra, sıra Karaburun, Foça ve Merkez İlçe teşkilatının kurulmasına gelmiştir.¹⁰⁷ Ayrıca 20 Mayıs’ta da AP Menemen ilçe lokali açılmıştır. Törende İl Başkanı M. Ali Aytaş ve il idare kurulu üyeleri bulunmuştur. Açılış töreninde konuşma yapan AP İl Başkanı Aytaş, askerlik hayatına Menemen’de başladığını belirttikten sonra şunları söylemiştir: “*Tek parti ile demokrasinin kurulamayacağını anlamamış velev ki mahdut bir zümrenin mevcut bulunması ve bu kimselerin hala bu fikirlerinde ısrar etmekte devam etmeleri milletçe hepimizin en mühim ıstırap mevzularından biri olarak kalmaktadır.*”¹⁰⁸

1.5 1961 Anayasa Referandumu Ve İzmir

¹⁰⁴ **Yeni Asır**, 7 Mayıs 1961; **Ege Ekspres**, 7 Mayıs 1961

¹⁰⁵ **Yeni Asır**, 8 Mayıs 1961

¹⁰⁶ **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1961

¹⁰⁷ **Yeni Asır**, 16 Mayıs 1961

¹⁰⁸ **Yeni Asır**, 21 Mayıs 1961

Partilere 22 Haziran 1961'den itibaren propaganda izni verildi. MBK verilen bu iznin referandum mevzuunda kullanılması ve başka mevzulara sapılmamasını temenni ettiği gibi bilhassa dinin siyasete alet edilmemesini istedi.¹⁰⁹

Kurucu Meclis'in oluşturduğu Anayasa, 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulacaktı. İzmir İnkılabı Yayma ve Köylüyü Kalkındırma Komitesi aracılığıyla 1961 Anayasası referandum çalışmaları için 10 bin anayasa metni, kaza ve köylere yollanmıştı.¹¹⁰

CHP, Diyanet İşleri Başkanlığı, Barolar Birliği Anayasaya “*evet*” verilmesini istiyorlardı.¹¹¹ CHP, tüm kadrosuyla Anayasa'ya “*evet*” oyu için çalışıyordu. CKMP lideri Osman Bölükbaşı ise, anayasanın kapsamındaki her şeyin halkın çıkarı doğrultusunda hazırlandığını ve kati suretle anayasa lehinde oy verilmesi gerektiğini ifade etmişti. Yine Bölükbaşı bir beyanatında da şunları söylemişti: “*CKMP olarak Anayasaya 'evet' denmesi icap ettiğine yürekten kaniyiz. Aksi halde Cemal Paşa şu kapıya bir darağacı kursa milletin aleyhine olan bir anayasaya 'Evet' dememek için yağlı ipi kendi elimle boynuma geçirmeyi şeref telakki ederim*”. DP'nin oylarını hedefleyen YTP'ye gelince, anayasa referandumunda net bir tavır almaktan kaçınmıştı. Genel Başkan Ekrem Alican, referanduma ‘*hayır*’ demek için bir neden olmadığını söylemekle yetinmişti.¹¹²

Referandumda diğer partilerden ayrı bir tavır sergileyen AP ise, milli bir anayasanın uygun ve geniş bir zamanda dahi hazırlanmasının zor olduğunu ve uzun ilmi araştırmalar gerektirdiğini, bir yılda bir devrim havasında ortaya konulan anayasanın biçim ve içerik yönünden bazı eksiklikleri ve fazlalıkları olacağını vurgulamıştır. Hatta bazı partili idareciler tarafından 1961 Anayasası referandumunda “*Hayır Diyelim Hayır Olsun*” parolası yürütülmüş; bunun yanısıra Anayasa'ya ‘*evet*’ denilirse, Yassıada'daki DP'lilerin cezalarının onaylanacağı ve toprakların karşılıksız kamulaştırılacağı öne sürülmüştü. Ayrıca yine AP'liler için Anayasaya ‘*evet*’ demek CHP'nin iktidara dönüşü demektir. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 1961 Anayasası referandumu öncesinde propaganda yapmayacaklarını belirtirken, genel idare kurulu olarak referandumla ilgili kesin bir karara varmadıklarını açıklamıştı.

¹⁰⁹ Son Havadis, 23 Haziran 1961

¹¹⁰ Çakmak, a.g.m, s.375

¹¹¹ Kuru, a.g.t, s.20

¹¹² Çakmak, a.g.m, s.375

Devlet Başkanı Cemal Gürsel ise, AP'yi Anayasaya destek vermediği için suçluyordu.¹¹³

Ragıp Gümüşpala'nın İzmir Ziyareti

Referandum oylamasından bir hafta önce AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, İzmir'in ilçelerini gezmek ve partisinin teşkilatını denetlemek amacıyla Ankara'dan İzmir'e gelmiştir. İl Merkezi'nde yaptığı basın toplantısında, yeni anayasa ile ilgili kendisine yöneltilen soruya: Anayasaya merkez idare kurulu olarak söz söyleme yetkilerinin olmadığı; çünkü henüz kongrelerini yapmadıkları ve bu nedenle anayasa üzerinde vatandaşın nabzını dinlemeye vakit bulamadıkları; bu şartlar altında konuşmalarının demokrasiye aykırı olduğu yanıtını vermiştir.¹¹⁴

Gümüşpala, İzmir'de bulunduğu süre içerisinde ilçe teşkilatlarıyla temasa başlamıştır. Karşıyaka ve Bornova ilçe merkezlerini ziyaret etmiştir. Daha sonra Urla'ya giden Gümüşpala burada yaptığı konuşmasında da daha önce belirttiği gibi, AP teşkilatının Anayasaya “evet” diyeceğini ve bunun bir vatanseverlik vazifesi olduğunu, ancak genel kurul olarak kongresini yapmamış bir partinin vatandaşın vicdanına hükmedemeyeceğini, bu bakımdan genel kurulca bir karar alınmadığını söylemiştir. Gümüşpala bu arada partiler arasındaki münasebetlerin de tam bir birlik ve kardeşlik havası içinde de devam etmesini, memleketin iktisadi ve sosyal durumunun buna muhtaç olduğunu birlik havasının ne pahasına olursa olsun bozulmamasını tavsiye etmiştir. Ardından Seferihisar'a geçen Gümüşpala, orada da birlik ve beraberlikten bahsetmiş ve AP'lileri halkoyu sırasında mutlaka oylarını kullanmaya davet etmiş; sonrasında da Bergama, Kınık ve Dikili'yi ziyaret etmiştir.¹¹⁵

Referandumdan bir gün önce Gümüşpala, İzmir İl Merkezinde bir basın toplantısı yaparak partisinin durumunu ve hedefini izah etmiştir. Gümüşpala, partisinin 27 Mayıs'ın ruhuna ve Milli Birlik Komitesi'nin kanunlarına uygun şekilde oluşturulduğunu ve amacının huzur ve sükun içinde memlekete hizmet olduğunu ifade etmiş; kendisinin de askerlik hayatının her türlü merteye ve mevkilerine ulaşmış bir insan olarak hırslardan uzak olduğunu dile getirmiştir. Yine Gümüşpala AP'nin, milliyetçi, vatansever, Atatürk'ün izinde Komünizm'e karşı bir parti olduğunu; bu güne kadar hiçbir AP'linin kanunlar karşısında mahkum olmadığını, iftiralarla

¹¹³ Çakmak, a.g.m, s..376

¹¹⁴ Yeni Asır, 30 Haziran 1961

¹¹⁵ Yeni Asır, 1 Temmuz 1961; Demokrat İzmir, 1 Temmuz 1961

nezarete alınanların da masumiyetleri anlaşılacak hürriyetlerine kavuştuklarını belirtmiştir. YTP ile bir birleşmenin söz konusu olmadığını da belirten Gümüşpala, teşkilatı hakkında da bilgi vermiştir. Yine Gümüşpala'nın belirttiğine göre teşkilat şu şekilde teşekkül etmişti: Kurucular; 4 emekli asker ve 4 Köylü partili ile şaibesiz 3 mefsuh partili olmak üzere, toplamda 11 kişi. Merkez idare kurulu ise; 5 emekli asker, 5 Köylü partili, 8 şaibesiz mefsuh partili, bir partisiz, 4 Memleketçi parti ile yapılan birleşmede protokol gereğince katılan arkadaş olmak üzere, 23 kişidir ki, yukarıda belirtilen kurucu 11 kişi bu toplam sayıya dahildir.¹¹⁶

Referandumdan ziyade seçim havasında gerçekleşen propaganda süreci sonrası Anayasa referandumu 9 Temmuz 1961'de gerçekleştirildi. Katılım oranının yüksek olması, referandumun en dikkat çekici yanıydı. Fakat ortaya çıkan sonuç, hiç de tahmin edildiği gibi olmamıştı. “Evet” ler fazlaydı fakat “Hayır” lar da küçümsenmeyecek kadar çoktu. Katılımın yurt çapında %81 oranında gerçekleştiği oylamada “Evet”ler %61,7, “Hayır”lar ise %38,3'tü. 6.348.092 “Evet” oyuna karşılık olarak 3.933.944 “Hayır” oyu verilmişti.¹¹⁷

Referandum nedeniyle İzmir'de müstesna bir gün yaşanmıştı. İlçe ve köyler de dahil olmak üzere halk sandık başlarına koştu. Bu yüzden katılım oranı %70'lere ulaşmıştı.¹¹⁸ Şehirde en hararetli seçim bölgeleri Tepecik, Boğaziçi, Zeytinlik, Ballıkuyu, Çimentepe, Kadriye, Atilla, Altıntaş, Değirmendağ, İkinci Karantina ve Umurbey bölgeleri idi. Buca cezaevinde yüzlerce mahkum oy kullanmak için sıraya dizilmişler ancak mahkumiyetleri dolayısıyla oy hakkından mahrum kalmanın üzüntüsünü yaşamışlardı. Vali ve Belediye Reisi Burhanettin Uluç oyunu Göztepe'de, İzmir'de bulunan Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ise oyunu Karşıyaka'da kullanmıştı. Şehrin hemen her tarafında referandumda oy kullanmak için büyük alaka gösterilmiş; vatandaş büyük hassasiyetle iradesini göstermişti.¹¹⁹

İzmir'deki referandum sonuçlarına bakacak olursak, 219.545 “Hayır” oyuna karşılık, 216.603 “Evet” oyu verilmiş ve İzmir'in 1961 Anayasası için yanıtı “Hayır” olmuştu.¹²⁰ İzmir dışında hayır oyu veren iller içerisinde Manisa, Aydın, Kütahya, Denizli, Bursa, Sakarya, Bolu, Çorum, Zonguldak, Samsun bulunuyordu.¹²¹

¹¹⁶ **Yeni Asır**, 9 Temmuz 1961

¹¹⁷ **Son Havadis**, 13 Temmuz 1961

¹¹⁸ **Demokrat İzmir**, 10 Temmuz 1961

¹¹⁹ **Yeni Asır**, 10 Temmuz 1961; **Demokrat İzmir**, 10 Temmuz 1961

¹²⁰ **Demokrat İzmir**, 10 Temmuz 1961

¹²¹ **Tercüman**, 11 Temmuz 1961;

İzmir Merkez ve İlçelerinde 1961 Anayasası Referandumu Sonuçları

İlçeler	Evet Oyu	Yüzdelik	Hayır Oyu	Yüzdelik
Merkez	76.431	47.9	83.039	52.1
Bayındır	7.482	46.1	8.754	53.9
Bergama	14.885	44.6	18.470	55.4
Bornova	9.075	47.8	9.914	52.2
Çeşme	2.834	71.5	1.130	28.5
Dikili	2.991	44.2	3.775	55.8
Foça	2.359	52.5	2.131	47.5
Karaburun	1.894	57.3	1.412	42.7
Karşıyaka	17.376	53.5	15.100	46.5
Kemalpaşa	7.764	51.2	7.400	48.8
Kınık	3.431	38.5	5.488	61.5
Kiraz	6.803	55	5.562	45
Menemen	9.674	46.1	11.311	53.9
Ödemiş	25.748	60.6	16.741	39.4
Seferihisar	2.291	62.5	1.377	37.5
Selçuk	3.091	55.7	2.459	44.3
Tire	9.820	42.1	13.525	57.9
Torbali	8.877	56.4	6.854	43.6
Urla	3.732	48.1	4.030	51.9
TOPLAM	216.558	49.8	218.472	50.2

Kaynak: Halk Oylaması Sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 218-219

CHP yöneticileri, halk oylamasında çıkan “hayır” oylarının, DP’lilerin halkı kandırmasının sonucu olduğunu iddia ederken, AP İzmir İl Teşkilatı, “evet” ler kadar “Hayır” ların da kutsal olduğuna yönelik bir açıklamada bulunmuştu.¹²²

İzmir başta olmak üzere “hayır” oyu veren illerin ortak noktası, Batı’da bulunmalarının yanısıra, Türkiye’nin tarım ve ticaret bakımından zengin bölgeleri

¹²² Çakmak a.g.e, s.376

olmalarıydı. “Evet” oyu veren illerin ortak noktası ise, tam tersine Doğu’da yer almaları ve kırsal nüfus yoğunluğunun ve ekonomik gelişim düzeyinin yüksek olmamasıydı. Ayrıca bu illerde büyük toprak sahipleri çokça mevcuttu ve oylar toplu şekilde tek bir yönde kullanılıyordu. 1957 seçimleri ile karşılaştırıldığında, halk oylamasına “hayır” diyen illerde CHP zayıf durumdayken, “evet” cevabı veren illerde güçlü görünüyordu. Neticede, 1961 referandumundaki seçmenin davranışlarına bakıldığında, oylanan anayasanın, genel parti sadakatinin gerisinde kaldığı bir hakikatti.¹²³

Bu arada Devlet ve Hükümet Başkanı Gürsel, referandum neticesiyle ilgili olarak, işin içine hile karıştırıldığını, bu karşın milletin hileye karşı dimdik durduğunu ifade etmişti.¹²⁴

1.6 15 Ekim 1961 Senatör Ve Milletvekili Seçimlerine Doğru

1961 Anayasası için, seçime katılan vatandaşların yarısından fazlası “evet” oyu kullandıkları için anayasa Türk milletince kabul edilmiş bulunmaktaydı.

Kurucu Meclis oy birliği ile bir karar çıkarmış ve seçimlerin 15 Ekim tarihinde gerçekleştirileceğini ve partilerin 10 Eylül’de seçim propagandasına başlamalarına izin verileceğini bildirdi. Bunun üzerine partililer seçim hazırlıklarına giriştiler.¹²⁵

Genel seçimleri için propaganda çıkmasına rağmen bütün siyasi partiler siyasi faaliyetlerine başladılar. AP, YTP, CKMP “1946 ruhu”na sahip çıktılar. Yeniden AP ile YTP’nin birleşeceği söz konusu edildi. AP içindeki eski DP grubu YTP ile, diğer gruplar eski CMKP ile birleşmek istemekteyken, emekli subaylar partinin şansının yeterli olduğunu belirterek, birleşme isteklerine karşı çıkıyorlardı.¹²⁶ Ne var ki Adalet Partisi Genel İdare Kurulu, seçimler öncesi YTP ile birleşmeyi reddetmiş, seçimlere yalnız başına gireceğini açıklamıştı.¹²⁷

AP’nin etkin muhalefeti yadırganmıştı. Devlet Başkanı Cemal Gürsel, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’ya sert bir ihtar mektubu yolladı. Mektupta AP’nin izlemiş olduğu siyaset eleştirilerek partide esaslı bir tasfiye isteniyordu.¹²⁸ Siyasal

¹²³ Çakmak, a.g.m, s. 377

¹²⁴ Milliyet, 12 Temmuz 1961

¹²⁵ Demokrat İzmir, 22 Temmuz 1961

¹²⁶ Kuru, a.g.t, s.22

¹²⁷ Hürriyet, 17 Temmuz 1961

¹²⁸ Kuru, a.g.t, s.22

ortamın her geçen gün biraz daha şiddetlenmesi üzerine Devlet Başkanı Cemal Gürsel ile siyasi parti başkanlarının katılımıyla gerçekleşecek bir “yuvarlak masa toplantısı” önerilmişti. Yayınlanan ortak deklarasyona göre toplantının amacı: “*Siyasi hayatımızın verimsiz, zararlı, hatta tehlikeli çekişmelerinden kurtarmak, partiler arası münasebetlerde medeni ve seviyeli bir ortam yaratmak ve 27 Mayıs İhtilali’nin asıl gayesini teşkil eden demokratik hukuk devletini fiilen gerçekleştirmek*” idi. Yuvarlak Masa Toplantısının AP üzerindeki ilk etkisi AP’nin kurucularından Mehmet Yorgancıoğlu’nun, AP Yüksek Hakem Komitesi’nin ekseriyetle aldığı bir kararla AP’den resmen ihraç edilmesi olacaktı.¹²⁹

AP İzmir’de teşkilatlanma çalışmalarına hızla devam ediyordu. Karşıyaka Kadınlar Kolu ile Urla Gençlik Kolu 28 Ağustos’ta faaliyete geçti. Adalet Partisi Kadınlar Komitesi’nin kurulması münasebetiyle konuşmak yapan AP İl Başkanı M. Ali Aytaç ve Mehmet Karaoğlu yaptıkları konuşmalarda, Türk kadınının siyasi hayatımızdaki değerinden bahsederek, Adalet Partisi’ndeki çalışmalarının verimli olmasını temenni ettiler. AP Karşıyaka İlçe Kadınlar Komitesi şu şekildeydi: Başkan: Melek Uçal, 2. Başkan: Saime İdil, Sekreter: Nigar Aldım, Muhasip: Muzaffer Erener, Teşkilatçı üye: Nuriye Aran, Faal üyeler: Nermin Ergök, İsmet Mesta, Kıymet Balkanlı, Nazife Tezel, Meral Özgönenç. AP Urla Gençlik Teşkilatı da şu kişilerden oluşmaktadır: Başkan: Ali Ercan, 2. Başkan: Erol Aksakal, Katip: Kubilay Özyiğit, Muhasip: Erol Ünal, Üyeler: Kazım Yazgan, Aydın Özgün, Fevzi Tok, Cemal Bokurt, Erol Ergen, Özcan Kızıldağ, Kaya Alikaya. Diğer taraftan Adalet Partisi İl Gençlik Teşkilatı, bütün kazalarda teşkilatını tamamlamak ve partili arkadaşları ile tanışmak üzere geziye çıkmıştı.¹³⁰

Adalet Partisi’ne İzmir’den katılımlar hızlı olmuştu. İzmir Barosu avukatlarından Ömer Lütfü Bozcalı Adalet Partisi’ne girenler arasındaydı.¹³¹ Eşrefpaşa’dan bazı vatandaşlar da topluca Adalet Partisi İl Merkezi’ne giderek kayıtlarını yaptırmışlardı.¹³²

9 Eylül İzmir’in kurtuluş günü dolayısıyla İzmir’e gelen Adalet Partisi Genel Başkanı Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala, İzmir AP il idare heyeti tarafından karşılanmış, ardından İl merkezinde, Ege Bölgesi AP Başkan ve üyeleriyle bir toplantı

¹²⁹ Kuru, a.g.t, s.22-23; **Yeni Asır**, 31 Ağustos 1961

¹³⁰ **Yeni Asır**, 29 Ağustos 1961

¹³¹ **Yeni Asır**, 20 Ağustos 1961

¹³² **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1961

yapmıştı.¹³³ İzmir, Aydın, Balıkesir, Manisa, Muğla, Afyon, Denizli il başkanları ve bazı idare heyeti üyelerinin katılımıyla gerçekleşen toplantıda, seçim ve adaylar mevzusu üzerinde görüşüldü. AP'nin İzmir milletvekili aday listesinin başında Ragıp Gümüştala, Şinasi Osma ve Mehmet Ali Aytaş'ın bulunacağı konuşuluyordu. Ayrıca Adalet Partisi'ne senatör adaylıkları için ilmi kifayetleri, tecrübeleri ile tanınmış şahsiyetlerden bir liste hazırlamaya büyük önem verildiğinden bahsediliyordu. Adı duyulan adaylar arasında Prof. Dr. İzzet Birand ve gazeteci Hürrem Kubat da bulunmaktaydı.¹³⁴ Kısa bir süre sonra Maarifçi Cahit Okurer de Adalet Partisi'ne girmiştir. Okurer, AP İzmir listesinde senatörlük için adaylığını koyacağını belirtmişti.¹³⁵

AP İl idare kurulu 11 Eylül günü il merkezinde uzun süren bir toplantı yapmış, bilhassa adaylıklar üzerinde durmuştu. AP'de milletvekilliği adaylığı için Nuri Erdöl, Ali Akdeniz, Haşim Önder, Şükrü Akkan, Osman Kibar, Nihat Kürşat, Saim Kaygan ve Kadri Özekin isimlerinden de bahsedilmişti.¹³⁶

12 Eylül günü siyasi partiler seçim hazırlıkları ile ilgili sıkı bir çalışma günü geçirmişlerdi. Bu arada AP ve CHP'de adaylık için müracaat süresi yine aynı gün sona ermiş ve isim listeleri tespit edilmişti. Yine aynı gün AP İl Yönetim Kurulu da toplanmış ve seçim çalışmalarında bulunmuştu. Adalet Partisi'ne milletvekilliği adaylığı için 26, senato adaylığı için de 9 kişi müracaat etmişti. Müracaat edenlerin çoğunun DP li oluşu dikkat çekiciydi. AP Milletvekilliği aday listesi şu şekildeydi: Ali Akdeniz (Nakliyeci), Şükrü Akkan (Seferihisar ilçe kurulundan), Mehmet Ali Aytaş (Emekli general il başkanı), Ahmet Berik (Menemen ilçe kurulundan avukat), Dr Muzaffer Döşemeci (İl üyesi), Ali Naili Erdem (Avukat), Nuri Erdöl (Gazeteci), Süha Göksel (Avukat), Mustafa Güngör (Maliyeci), Hüseyin Gürakan (Emekli Kur. Albay), İhsan Gürsan (Tariş eski U. Müdürü), Orhan Hamurcu (Avukat), Saim Kaygan (Sendikacı), Erdoğan Ker (Urla ilçe kurulu üyesi), Osman Kibar (Tüccar, eski Sanayi Odası Başkanı), Mümin Kırılı (Doktor, Torbalı ilçe kurulu üyesi), Nihat Kürşat (Ege Ekspres Gazete sahibi), Kadri Özek (Avukat), Ali Necdet Ronabar (Eski cezaevi müdürü Ödemiş ilçe kurulu üyesi), Suphi Hasan Sarıgöllü (Doktor, Karşıyaka ilçe kurulu üyesi), Hüseyin Cahit Tamer (Karayolları 2. Bölge eski baş müdürü, Yük.

¹³³ **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1961

¹³⁴ **Yeni Asır**, 10 Eylül 1961

¹³⁵ **Ege Ekspres**, 11 Eylül 1961

¹³⁶ **Yeni Asır**, 12 Eylül 1961

Mühendis), Adnan Tanık (Tüccar), İsmail Taşlıoğlu (Tire ilçe kurulu üyesi), Sabri Tonguç (Bergama) ve Musa Tüzgen (Tüccar). AP, Senatör adaylarının listelerini ise bölgeler usulüyle hazırlamıştı. Böylece bölgelerde partinin gücüne göre senatörlerin şansları da açıkça görülmüştü. 1. Bölge Merke senato adaylığı için Hamdi Balaban (Hukukçu), İzzet Birand (Prof. Dr İl İdare Kurulu üyesi) ve Nevzat Özerdemli (Eczacı İl İdare Kurulu üyesi); 2. Bölge (Bakırçay) senato adaylığı için: Ali Rıza Levent (Doktor İl Hakem Kurulu üyesi), Cahit Okurer (Eski Talim Terbiye üyesi); 3. Bölge (Küçük Menderes) senato adaylığı için de Ömer Lütfü Bozcalı (Avukat), Hilmi Onat (Emekli Binbaşı Karşıyaka İlçe Başkanı), Nahit Tunaşar (Emekli General Tire İlçe Başkanı) ve Hamdi Tümer (Emekli Yarbay) müracaat etmişlerdi.¹³⁷

Bu arada Merkez ilçe seçim kurulu, seçim kurullarına AP ve YTP'den de üye alınacağını bildirmişti. Bu durumda, AP ve YTP ilçe ve sandık kurullarına üye vermeye hak kazanmışlardı¹³⁸

15 Eylül'de Yassıada Mahkemesi, kapatılan DP'nin 15 üyesi hakkında ölüm cezası ve 32 üyesi hakkında da müebbet verildiğini açıklamıştı. Diğer DP'liler de hapis cezalarına çarptırılmışlardı. MBK 15 ölüm cezasından sadece Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamını onayladı. Siyasi parti liderleri Adnan Menderes'in kurtarılması konusunda Devlet Başkanı Cemal Gürsel ile görüşmüş, fakat bu konuda MBK'yı ikna edememişlerdi.¹³⁹ Zorlu ve Polatkan 16 Eylül'de, Menderes ertesi gün idam edildi.¹⁴⁰ Bu durum kamuoyunda büyük bir üzüntü yaratmıştı. Ancak şu çok açıktı ki, bu idamlar, silahlı kuvvetlerin aşırı, müdahaleci kanadını geçici de olsa yatıştırdı.¹⁴¹

Seçim döneminde, Yassıada'da süren mahkemenin uzaması ve sanıklara talep edilen cezalar, DP seçmenini büyük ölçüde etkilemişti. Özellikle seçim döneminde "107 sanık için idam istendi" şeklindeki haberler CHP ile askeri idareyi bir kabul eden DP seçmenini birbirine kenetlemiş ve bu yaşananlar seçim sürecine farklı bir duygu katmıştı.¹⁴²

AP'liler, seçim propagandalarında sürekli olarak "Gözlerimize bakarsanız anlarsınız" diyerek Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan'ın

¹³⁷ Demokrat İzmir, 13 Eylül 1961

¹³⁸ Yeni Asır, 13 Eylül 1961

¹³⁹ Cumhuriyet, 16 Eylül 1961

¹⁴⁰ Ahmad, Demokrasi Sürecinde..., s. 220

¹⁴¹ Ahmad, Demokrasi Sürecinde..., s. 222

¹⁴² Çakmak, a.g.m, s. 378

idamlarından duyduğu üzüntü ve isyanı vurgulamış; birçok DP'linin yakınlarını aday yaparak, "Af" sözcüğünü sloganları yapmışlardı. Ayrıca MBK'nın, seçim süresince DP'nin oy tabanını hedef alan partilere karşı giriştiği çeşitli uygulamalar, seçmen tarafından bu partilere karşı sempati oluşmasına yol açacaktı. Örneğin, AP İzmir İl Teşkilatı Başkanı Mehmet Ali Aytaş, seçim sürecindeki konuşmalarından ötürü tutuklanacak ve seçimlerde milletvekili seçilince serbest kalacaktı. Yine Cemal Gürsel'in sürekli AP'yi eleştiren tavrı da, DP seçmenin Adalet Partisi etrafında toplanması sonucunu beraberinde getirecekti.¹⁴³

MBK'nın gözetiminde olan diğer parti de YTP idi. Nitekim YTP Genel Kurul üyesi Aydın Yalçın, partisinin Karşıyaka'daki kongresinde DP devrini "*Altın Devir*" olarak nitelendirmişti. Bu iddiasından ötürü, "*27 Mayıs İnkılabını nifak sokarak kötilediği ve huzur bozucu propaganda*" yaptığı gerekçesiyle tutuklanarak Buca Cezaevi'ne gönderilmişti. Yine seçim dönemi boyunca, MBK'nın, AP, CKMP ve YTP'yi ikaz edici ifadeleri sürekli gündeme gelmişti.¹⁴⁴

Bu arada AP içinde beliren hizip, Ragıp Gümüşpala'ya sert tepki göstermeye başlamıştı. Öncelikle MBK'nın siyasi parti temsilcileriyle yaptığı Yuvarlak Masa toplantılarının gizli kalmış taraflarının açıklanmasını istemeleri, aksi takdirde Yuvarlak Masa Antlaşması'na sadık kalmayacakları yönünde aldıkları karar Ragıp Gümüşpala'yı hedef alıyordu. Genel başkana karşı bu hizip zaman zaman seçim meydanlarında da kendini göstermişti. Gümüşpala'nın İnönü ile anlaşarak AP'yi kurduğu ileri sürülüyordu. Dayanak olarak da Gümüşpala'nın İzmir'de basın mensuplarının siyasete atılıp atılmayacağı konusundaki soruya cevabı "*Siyasete atılmam bahis konusu olursa büyük İsmet İnönü'nün saflarında bulunmayı tercih ederim*" sözü gösterilmişti.¹⁴⁵

Bu durumlar karşısında Ragıp Gümüşpala'nın istifa söylentileri basında yer almaya başlamıştı. 16 Eylül'de İzmir Adalet Partisi teşkilatına mensup partili gruplar tarafından parti Genel Başkanlığı'na müteaddit telgraflar çekilerek parti genel merkez teşkilatında değişiklik yapılması ve Genel Başkan ile Genel Sekreterin istifa etmeleri istenmiş, aksi takdirde İzmir'den mühim istifaların olacağı ileri sürülmüştür.¹⁴⁶ Bunun üzerine AP Genel Kurulu uzun bir toplantı yapmış ve İl Başkanları'nı Ankara'ya davet

¹⁴³ Çakmak, **a.g.m.**, s. 378

¹⁴⁴ Çakmak, **a.g.m.**, s. 378

¹⁴⁵ Mehmet Yorgancıoğlu, "*AP'nin Kuruluşunun Otuzuncu Yılı ve DP*", **Yeni Forum**, Mart, 1991, s.37

¹⁴⁶ **Demokrat İzmir**, 17 Eylül 1961

etmişti. İzmir'den üç kişilik heyet bu toplantıya katılmıştır. Ancak Ankara'da yapılan AP İl Başkanları toplantısında AP sözcüsü “*Gümüşpala'nın istifa etmesi asla bahis konusu değildir*” demiştir.¹⁴⁷ Toplantının ardından verdiği demeçte Gümüşpala, partisinin başında kalacağını belirtmiş; kendisinin satılmış olduğu iddialarına atıfta bulunarak asla kendisini satacak karakterde bir insan olmadığını söylemiştir.¹⁴⁸

20 Eylül günü AP'nin ilçe başkanları AP İl Başkanı Emekli General Mehmet Ali Aytaş'ın başkanlığında İzmir'de bir araya geldiler. 18 ilçeden gelen başkan ve idare heyeti üyelerine, birkaç gün evvel Gümüşpala ve Genel Kurul ile yapılan temasların safhaları ve neticeleri izah edilmiş, daha sonra ilçe teşkilatları da bu konulardaki görüşlerini ortaya koymuşlardır. Osman Kibar, Ankara'ya giden heyet adına konuşma yapmıştır. Bu konuşmada Genel Başkan Ragıp Gümüşpala'nın istendiği şekilde çalıştığı ifade edilmiştir. Bu arada ilçe teşkilatı mensupları ise partinin seçime girmeme konusu üzerinde durmuşlardır. Bazı ilçe teşkilatı idarecileri seçimin eşit şartlarda yapılamayacağını, zira bütün mahalle ve köylerde muhtarların CHP'lilerden tayin edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bu halin seçim sonuçlarına etki edeceğini savunanlar, bu görüşlerinin genel merkeze iletilmesini, partinin seçimlere girmemesini istemişlerdir.¹⁴⁹

Yine 20 Eylül'de seçimlere katılacak olan 5 siyasi parti Milletvekilliği ve Cumhuriyet Senatosu aday listelerini Yüksek Seçim Kurulu'na vermişlerdir. Böylece partilerin adaylarının durumları kesin olarak belli olmuştur.¹⁵⁰ AP'nin İzmir'den seçime girecek aday listesi şu şekildedir: Mehmet Ali Aytaş, Muzaffer Döşemeci, Saim Kaygan, Nihat Kürşat, İhsan Gürsan, Ali Naili Erdem, Şükrü Akkan, Kadri Özek, Mümin Kırılı, İsmail Taşlıoğlu, Orhan Hamurcu, Hüseyin Cahit Erdem, Hüseyin Gürakan, Erdoğan Ker ve Suphi Hasan Sarıgöllü. Listede 15 isim bulunmaktadır. Diğer iki aday da Genel Merkezce listeye konulacaktır. AP Senatör adayları da şunlardır: 1. Merkez bölgesi: Nevzat Özerdemli ve İzzet Birant, üçüncü aday Genel Merkez tayin edecektir. 2. Bölgede (Bakırçay) Cahit Okurer, 3. Bölgede Hilmi Onat ve Hamdi Tümer.¹⁵¹

¹⁴⁷ **Yeni Asır**, 18 Eylül 1961

¹⁴⁸ **Demokrat İzmir**, 19 Eylül 1961

¹⁴⁹ **Yeni Asır**, 21 Eylül 1961

¹⁵⁰ **Demokrat İzmir**, 21 Eylül 1961

¹⁵¹ **Yeni Asır**, 21 Eylül 1961

1.7 İzmir’de AP’nin Seçim Faaliyetleri

Hazırlıklarını tamamlayan siyasi partiler, 24 Eylül günü açılan seçim kampanyası ile birlikte propaganda faaliyetlerine başlamışlardır. Propaganda faaliyetlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte AP il teşkilatının belirlediği ekipler gezilerine başlamışlardır.¹⁵²

Propaganda faaliyetlerinin başlamasına yönelik M. Ali Aytaş verdiği beyanatta şunları söylemiştir: *“Memleketimiz çok mühim tarihi devirlerinden birine girmiş bulunuyor. Bugün önümüzde bulunan dava, memlekete yol yaptırmak, fabrikalar vücuda getirmek, enerji santrallerimizi beş misline yükseltmek davası değildir. Bugünkü davamız, milletimizin asırlardır beklediği nurlu hürriyet güneşinin doğacağı mesut istikbale yönelmektir. Türk milleti kendisini uzun tarihi boyunca hürriyet yolundan çevirmeye kararlı olan bir kuvvet ile karşı karşıya bulunmuştur. Türk milleti bu defa hiç olmazsa 20 senedir gizli veya açık hileli yollarla hürriyetini tahdit eden (kısıtlayan) kara kuvvete karşı haklarını alma hususundaki nihai mücadeleye girmiştir. Türk milleti bu mücadelesinde mutlaka muzaffer olacaktır. AP, bu büyük ve şerefli mücadelede Türk milleti ile yan yanadır. Yeni seçim aziz Türk milletine kutlu olacaktır.”*¹⁵³

Seçim sürecinde partilere yönelik aday başvuruları tamamlandıktan sonra, yapılan yoklamaların ardından AP İzmir Milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu aday listesi şu şekilde oluşturulmuştu:

AP Milletvekili adayları:

Ragıp Gümüşpala, Mehmet Ali Aytaş, Ali Naili Erdem, Şinasi Osma, Saim Kaygan, Nihat Kürşat, İhsan Gürsan, Kadri Özek, Hüseyin Gürata, Mümin Kırılı, Muzaffer Döşemeci, Osman Kibar, Cahit Tamer, İsmail Taşlıoğlu, Şükrü Akkan, Orhan Kamurcu, Erdoğan Ker.

İzmir AP Senato adayları:

1 No’lu Seçim Çevresi: Nevzat Özerdemli, İzzet Birant, Enis Kansu

2 No’lu Seçim Çevresi: Cahit Okurer

3 No’lu Seçim Çevresi: Hilmi Orat, Ömer Lütfi Bozcanlı.¹⁵⁴

¹⁵² **Demokrat İzmir**, 24 Eylül 1961

¹⁵³ **Yeni Asır**, 24 Eylül 1961

¹⁵⁴ **Yeni Asır**, 24 Eylül 1961

Siyasi partiler seçim propagandalarına, merkez ve ilçelerde, adaylarla parti hatiplerinin yaptıkları konuşmalar devam ederken, meydan mitinglerinin tarihleri de belli olmuştu. Bergama AP ilçe teşkilatı 25 Eylül'den 14 Ekim gününe kadar her gün toplantı yapma kararı aldı. Tepecik ve Gültepe'de olmak üzere iki kapalı salon toplantısı yapılmıştır. Ayrıca İnciraltı, Yeniköy, Narlıdere, Güzelyalı Balçova ve Üçkuyular'da da çeşitli sohbet toplantıları yapılmıştır. AP'nin Eşrefpaşa semtinde düzenlenen toplantısında YTP ve CHP'ye hücum eden Osman Kibar uzun bir konuşma yaparak AP'nin huzur unsuru olduğunu belirtmiş; ayrıca Gümüşpala'ya yönelik ithamların haksız olduğunu belirterek, Gümüşpala'nın ve Genel Kurul'un ellerinden gelen vicdani vazifelerini yaptıklarını kendilerini aldatmadığını anlatmıştı. Ayrıca çeşitli gruplar halinde İzmir'in ilçelerine dağılan AP'lilerin Nevzat Özerdemli, Erdoğan Ker ve Avni Tolgali'dan oluşan 3 kişilik ekibi Çeşme merkezini ve köylerini ziyaret etmişti. Alaçatı'da bir konuşma yaparak huzur ve emniyet istediklerini belirten İzmir Senatör adayı Özerdemli "*Oylarımızı kullanmak vatani borcumuzdur*" diyerek katılımın yüksekliği oranında vatandaşa huzur ve seçilen idareye emniyet geleceğini vaat etmişti.¹⁵⁵ Adalet Partisi propaganda toplantılarından biri de 29 Eylül akşamı İşçiler caddesindeki (Alsancak) bir kahvehanede yapılmıştır. Toplantıda konuşan Mehmet Karaoğlu, Osman Kibar, İzzet Birand gibi hatipler genel olarak: AP'nin vatandaşlar arasında ayırım gözetmeden milletçe bütünleşmeyi sağlayacağını belirterek, demokrasinin gerçekleşmesi için halkı 15 Ekim'de sandık başına davet etmişlerdir. Yine Altındağ'da tertiplenen kapalı salon toplantısına da kapalı bir vatandaş kitlesi iştirak etmiştir. Toplantıda konuşan mebus adaylarından Avukat Naili Erdem ve Şükrü Akkan ile Cemtok Derman, Mehmet Balaban, Şevki Öztürk, Nezih Acun, Adalet Partisi'nin kardeşlik ve huzur partisi olduğunu, memlekete hizmet etmek emelinde bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Bornova Kızılay Mahallesi'nde ve Çamdibi'nde de birer toplantı yapılmıştır. AP İl Kadınlar Komitesi üyeleri ise, Ödemiş ve Kiraz ilçelerini ziyaret ederek, partililerle temaslarda bulunmuşlar ve teşkilatlarını kurmuşlardır. İl Kadınlar Komitesi Başkanı Neyyire Özakat ve diğer üyeler, Adalet Partisi'nin memlekette huzur için çalıştığını, büyük hizmetler için beraberlik halinde olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵⁶

AP İl Başkanı Emekli General M. Ali Aytaş'ın Tevkifi

¹⁵⁵ **Demokrat İzmir**, 27 Eylül 1961

¹⁵⁶ **Yeni Asır**, 29- 31 Eylül 1961

İzmir’de AP’nin seçim çalışmaları büyük azimle devam ederken, AP İzmir İl Teşkilatı’nda bazı olumsuz durumlar da yaşanmıştı. AP İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş’ın AP Kınık toplantısında DP için “5 bin yıllık Anadolu tarihinde DP’nin 10 senelik iktidar devri gibi mesut bir devir geçmemiştir” demesi üzerine hakkında soruşturma başlatılmış ve mahkemeye çıkartılmıştır. Aytaş, şahitlerin sözlerinin tamamen gerçeğe aykırı olduğunu ve kendisinin bunları söylemediğini belirtse de, iddia makamı, Yüksek Adalet Divanı’nın ve Türk vicdanının mahkum ettiği bir teşekkülün oy avcılığı için adap ve ahlaka aykırı olarak propagandasını yapan AP İl Başkanı Aytaş’ın tevkifini talep etmiştir ve Aytaş tevkif edilmiştir.¹⁵⁷

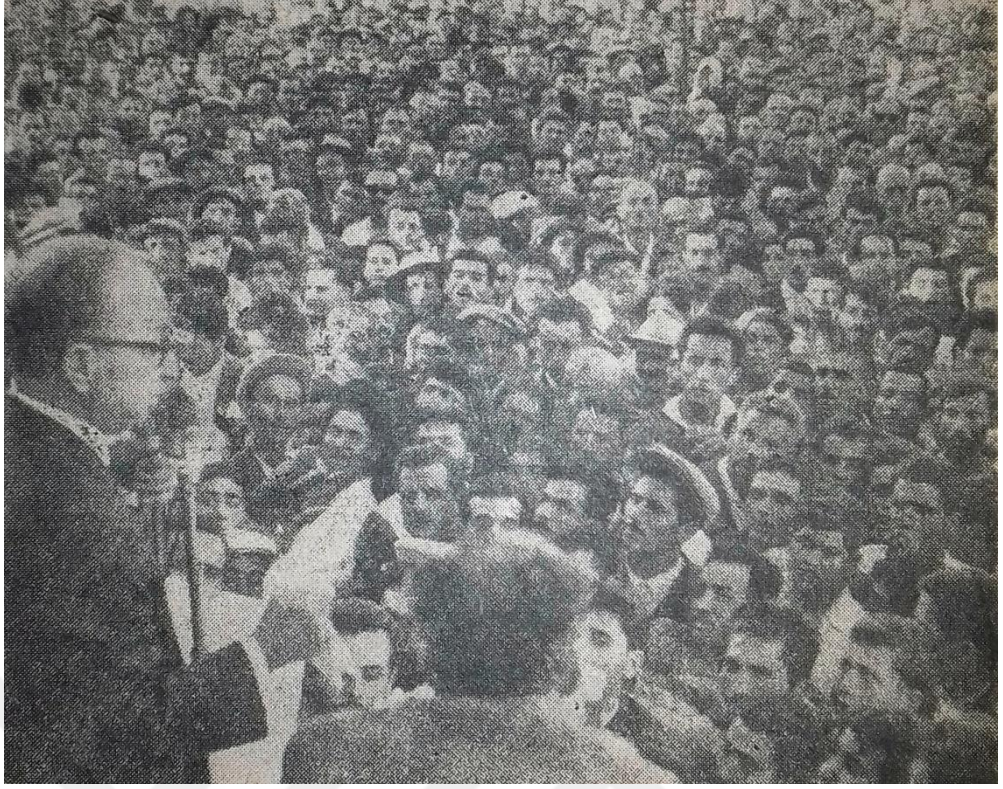
AP İzmir Mitingi

2 Ekim günü gerçekleşen AP İzmir Mitingi Konak Sarıklı Meydanı’nda kalabalık bir vatandaş topluluğunun katılımıyla gerçekleşmiştir. Yeni Asır Gazetesi’nde 1961 Seçim kampanyasının en büyük meydan mitingi olarak belirtilmiştir. Civar il, ilçe ve köylerden gelen vatandaşların katıldığı mitingin ilk konuşmasını Genel Kurul üyesi Nuri Beşer yapmıştır.¹⁵⁸ “Kahraman İzmirli” diye söze başlayan Beşer özetle: İzmir’de doğan AP’nin hiçbir parti ile dargın olmadığı gibi danışıklı halde de olmadığını, CHP’lilerin “*Vatandaş hangi partiye oy verirse versin iktidarı biz alacağız*” propagandası yapmasına karşılık olarak, 1961 seçimlerinin namuslu ve güvenilir bir seçim olacağını ve 1946 faciasının bir daha yaşanmayacağını belirtmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Ege Ekspres, 30 Eylül 1961; Demokrat İzmir, 27 Eylül 1961

¹⁵⁸ Demokrat İzmir, 3 Ekim 1961

¹⁵⁹ Yeni Asır, 3 Ekim 1961

Konak Sarıkışla Meydanı'nda AP İzmir Mitingi'ne katılan halk ve seçim konuşması yapan AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala (Demokrat İzmir, 3 Ekim 1961)

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, ilk olarak Buca Cezaevi'nde tutuklu bulan İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş'ı ziyaret etmiş, ardından Sarıkışla Meydanı'na gelerek seçim konuşması yapmıştır. Büyük tezahüratlarla omuzlar üzerinde mikrofona getirilen AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, hemen her birkaç cümlesinden sonra alkışlarla kesilen konuşmasına başladı. Yaklaşık bir saat süren konuşmasında Gümüşpala, AP'nin, Ege'nin incisi ve demokrasinin beşiği İzmir'de doğmasından ötürü duyduğu memnuniyetle sözlerine başlayarak ve partisinin demokrasiye olan inancına vurgu yapmıştır.¹⁶⁰ AP'nin iki ana gayesi olduğunu belirterek, bunlardan ilkinin “*Her Türk vatandaşının bütün insan haklarına sahip, gerçekten insan olarak gelişmesi, yükselmesi, refah ve huzur içinde yaşamasını*; ikincisinin ise “*Türkiye'nin maddi ve manevi, ileri ve üstün bir hayat seviyesine yükselmesini*” sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Gümüşpala, demokratik prensiple bağdaşmayan sıkı merkezîyet sisteminin terk edilmesini, muhitin mahalli işlerinde muhtar idareye kavuşturularak adem-i merkezîyet gereklerine uydurulmasını istediğini ve bunu demokrasinin

¹⁶⁰ **Demokrat İzmir**, 3 Ekim 1961

teminatı olarak kabul ettiklerini söylemiştir. Yine konuşmasında hiçbir meslek veya sınıfın diğerlerinin efendisi veya hizmetkarı olmadığını ifade ederek, AP'nin işçi, köylü bütün sınıf ve mesleklerin maddi ve manevi ihtiyaçlarını, hayat meselelerini sosyal adalet görüşü ile ele alacağını ve kalkınmalarını sağlayacağını belirtmiştir. Bu kalkınmayı öncelikle köylerden başlatacaklarının, ardından işçilerin emek- sermaye problemlerini ortadan kaldırarak, işçilere grev hakkı tanıyacaklarının, kollektif iş akdinin teminini ve işsizlik sigortasının ihdasını sağlayacaklarının sözünü vermiştir. İyi bir devlet idaresi için güçlü bir memur kadrosunun kurulmasının gerekliliğine de dikkat çeken Gümüşpala, iktisadi kalkınma için yabancı sermayenin en geniş oranda teşvikine taraftar olduğunu ancak ağır vergilere taraftar olmadıklarını belirtmiştir. Yine küçük çaplı sermaye gerektiren mülk, imar ve faaliyetlerinin millete ait olduğunu, fakat milli yolların, limanların, ulaşım, enerji ve sulama santrallerinin ve şebekelerinin kurulması gibi işlerde devletle mahalli bölgelerin işbirliğini savunmuştur. Eğitime gelince, en hayati hedeflerinin yeterli sayıda ilim, fikir, sanat ve kültür adamlarının, vasıflı öğretmenlerin oluşturduğu münevver bir zümre yetiştirmek olduğunu belirten Gümüşpala, eğitimde fırsat eşitliğine atıfta bulunarak, umumi temel tahsilin şehir ve köylerdeki kazanımlarının birbirinden farklı olmasına taraftar olmadıklarını belirtmiştir. Umumi temel tahsilden sonra ise, ikinci tahsil kademesinde mesleki istikametlere yönelmenin başlayacağını ve bu kademedeki çocukların ilgi ve yeteneklerine uygun alanlara yönelmelerinin esas olacağını ifade etmiştir. Milli müdafaa hususuna da dikkat çeken Gümüşpala, savaşların artık ilim ve teknik savaşı haline geldiğini, bu sebeple Türk ordusunu gerek teşkilat ve idare gerek personel bakımından ilmi zihniyet ve esaslara göre geliştirmeye, en modern harp tekniği ve silahları ile donatmaya devam edeceklerini söylemiştir. Ayrıca dış politikadaki prensiplerinin bütün milletlerin hak ve hürriyetlerine saygı duymak olduğunu belirterek, hedeflerinin *“Ferdî ve içtimai şahsiyetleri yok etmeden birleşmiş milletler halinde Dünya birliği idealine doğru yürümek. Bu itibarla NATO ve CENTO anlaşmalarına daima sadık ve bağlı kalmak”* olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹

İzmir Mitingi sonrası İzmir AP İl teşkilatı bir sonraki hafta için de birçok ilçede kalabalık mitingler düzenlemiştir. Menemen, Karşıyaka, Urla, Çeşme, Kemalpaşa Bergama, Foça, Zeytinadağ, Kiraz, Karaburun, Selçuk, Bornova, Ödemiş, Tire,

¹⁶¹ **Yeni Asır**, 3 Ekim 1961

Bayındır'ta düzenlenen bu mitinler kalabalık vatandaş topluluğunun katılımıyla gerçekleşmiştir.¹⁶²

AP İl Başkanı Emekli General M. Ali Aytaş'ın serbest bırakılması

Mitingler devam ederken, M. Ali Aytaş hakkındaki iddia da sonuçlanmıştır. Milli menfaatlere zarar verecek faaliyette bulunmak iddiasından sanık ve tutuklu bulunan AP İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş'ın duruşmasına 7 Ekim'de devam edilmiş; duruşma salonunda şahitler dinlendikten sonra kendini savunan Mehmet Ali Aytaş, kendisinin yeni bir demokrasi zihniyetiyle yeni bir iktisadi ve sosyal anlayışla hizmete giren yeni bir partinin İzmir il başkanı olduğunu ve demokrasiye aşık bir insan olduğunu belirtmiştir. Ayrıca DP'nin müdafaasını yapmadığını iddia eden Aytaş, *"Ben milli menfaatlere aykırı hareket etmedim. Böyle yapmaktansa ölmeyi tercih ederim."* demiştir. Neticede mahkeme 5 ay hapsine ve cezasının teciline karar vermiştir. Duruşmadan sonra salondan çıkarılan Aytaş'a halk tarafından tezahürat yapılmış ve İl başkanı bir ara omuzlara alınmıştır. Ardından Buca Bölge Cezaevi'ne getirilen Emekli General Aytaş hakkında Kınık savcılığı tarafından açılan aynı mahiyetteki ikinci davadan dolayı yeniden tevkif edilerek Kınık'a gönderilmiştir. Diğer taraftan Aytaş'ın, MBK'yı kötüler tarzda olduğu iddia edilen bir konuşmasından dolayı da tevkif edildiği belirtilmiştir. Ancak Kınık Asliye Ceza Mahkemesi'nde 9 Ekim'de yapılan ve üç saat on altı dakika devam eden duruşması sonunda Aytaş serbest bırakılmıştı.¹⁶³

Kurucu Meclis, senatör ve milletvekili genel seçimlerinin 15 Ekim'de yapılması ve propaganda faaliyetlerinin de 10 Eylül'de başlamasına karar verdi. Seçim sonuçları merakla bekleniyordu. Çünkü bu seçimler 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin sonuçlarını gösterecekti. 1961 Anayasası ile birlikte seçimlerin denetimi ve yönetimi yargıya devredilmiş; bu yetkiyi kullanmak için de Yüksek Seçim Kurulu oluşturulmuştu. Senato seçimlerinde, İzmir, Ankara ve İstanbul üç seçim bölgesine ayrılmıştı. İzmir, altı üye ile temsil edilecekti. 3 senatör çıkaran 1 Numaralı seçim çevresi içinde İzmir merkez, Çeşme, Urla, Karaburun ve Seferihisar; 1 senatör çıkaran 2 Numaralı seçim çevresi içinde Karşıyaka, Dikili, Foça, Bergama, Menemen, Kınık;

¹⁶² Yeni Asır, 6-14 Ekim 1961

¹⁶³ Yeni Asır, 8-10 Ekim 1961

2 senatör çıkararak 3 Numaralı seçim çevresi içinde Kemalpaşa, Bornova, Selçuk, Ödemiş, Torbalı, Tire, Kiraz ve Bayındır ilçeleri bulunmaktaydı.¹⁶⁴

Referandumuna “Hayır” diyen İzmir’de seçim sonucu büyük merak konusuydu. Referandum sonrası şehirde seçim çalışmaları hareketli geçmekteydi. İzmir’de, çok kısa sürede kendisine seçmen tabanı bulan AP, gittikçe halk üzerindeki itibarını yükseltiyordu. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, aday yoklamalarının hemen öncesinde İzmir’de partisinin Ege Bölgesi’ndeki il başkanları ile bir toplantı yapmış ve adaylarının yer aldığı listelere son biçimini vermişti. CHP ise, İzmir yerelinde seçimlere büyük bir ümitle hazırlanmaktaydı. Milletvekili seçimleri nispi temsil sistemi şeklinde yapılacağı için, AP ile eşit oranda milletvekili çıkaracağını düşünen CHP yöneticileri, çoğunluk sistemi ile yapılacak olan senato seçimlerini de kendilerinin kazanacağını düşünüyorlardı. Bu düşüncelerinde, İzmir’de AP ve YTP arasındaki rekabetten ötürü bu partilerin oy tabanlarının bölüneceğini ve çoğunluk oluşturamayacaklarını öngörmeleri etkiliydi. YTP’ye gelince, seçim stratejilerini CHP karşıtlığı üzerine yoğunlaştırmışlardı ve vatandaşın CHP ile mücadelesini sağlamak için kurulduklarına vurgu yapıyordu.¹⁶⁵

Bu arada Askeriye, Türk demokrasisinin istikbalinin yalnızca CHP’nin zaferiyle kurtarılabilceğine inanıyor ve seçimlerde CHP’nin kazanma şansını arttırmak için AP’yi zayıflatmak amacıyla elinden gelen her şeyi yapmaktaydı.¹⁶⁶

Mehmet Ali Aytaş’ın tekrar teklif edilmesi:

Kınık Poyracık köyünde yaptığı seçim konuşması AP İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş’ın ikinci defa olarak tevkifine sebep olmuş, Bergama sulh ceza mahkemesinin verdiği gıyabı tevkif kararı 14 Ekim günü İzmir savcılığına telgrafla bildirilmiş, 15 Ekim günü gelen karar metnine istinaden Mehmet Ali Aytaş, adliyeye getirilmiştir. Savcılıkta Mehmet Ali Aytaş’a, hakkında verilen tevkif kararına, Poyracık köyünde yaptığı seçim konuşmasının sebep olduğu bildirilince, AP İl başkanı da: “*Damat İbrahim Paşa veya Abdülhamit bu memlekete iyilik yaptı denirse bu suç mu olur? Milli menfaatlere aykırı mıdır? Herkes bir şeyler düşünür ve söyler. Mithat Paşa da bu yoldan geçti, diğer bazı kimseler de bu yoldan geçtiler. Biz de geçelim. Bakalım daha*

¹⁶⁴ Çakmak, a.g.m, s.377

¹⁶⁵ Çakmak, a.g.m, s.377

¹⁶⁶ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...** s. 220

kaç defa tevkif edileceğiz” demiştir. Ardından Buca cezaevine gönderilen Aytaş, giderken etrafındakilere: “Beni millet in oyları kurtaracak” demiştir.”¹⁶⁷

1.8 15 Ekim 1961 Seçimleri

15 Ekim 1961 seçimleri 27 Mayıs’ın ardından demokrasiye geçiş sürecinde yapılan ilk seçimdi. Dolayısıyla, potansiyel olarak 27 Mayıs sonrası kapatılan DP’nin siyasi mirasına sahip çıkan partilerin destekçileri tarafından seçim sürecinde bazı tepkilerin organize edilmesi olasıydı. Bunu önlemek için, özellikle seçim sonrasına yönelik önlemler alınmış ve kazanan parti taraftarlarının taşkınlık yapmasının kesinlikle önüne geçeceği vurgulanmıştır. Seçim öncesi Cemal Gürsel, 27 Mayıs’ın getirdiği yeni düzeni koruyacaklarını 2. *Cumhuriyeti ihtiraslara kurban etmememiz lazım...*” diyerek bunu vurguluyordu.¹⁶⁸

Seçimlerden önce yalnız bir Anayasa çıkarılmakla kalınmamış, arada bir de nispi temsil esasına dayanan Seçim Kanunu hazırlanmıştı. Bu suretle vaktiyle CHP’ye çok oya karşılık az mebusluk veren mutlak çoğunluk sistemi ortadan kalkıyordu. Böylece sonuçlar daha adaletli saptanmış oluyordu. Bundan başka bir de Nispi Temsil usulüne bağlı olmadan Senato seçimleri yapılacaktı. Çünkü artık bir de Senato vardı.¹⁶⁹

Seçimler 15 Ekim 1961’de gerçekleştiğinde Adalet Partisi’nin karşısında en büyük aday CHP idi.¹⁷⁰ Seçimleri CHP’nin kazanacağına inanılıyordu. Fakat seçimlerin neticesi oldukça şaşırtıcı oldu. Çünkü seçimlerde hiçbir parti mutlak çoğunluğu sağlayamamıştı.¹⁷¹ Eğer seçimler yeni- demokrat partililer için büyük bir yenilgi ve İnönü’nün CHP’si için bir zaferle sonuçlansaydı, ordu yeni seçilen rejimin ihtiyatlı ve pasif bir muhafızı rolüyle yetinebilirdi. Fakat sonuçlar, siyasi ve toplumsal yapıyı değiştirmeden iktidarı sivillere devretmenin tehlikelerine karşı uyarılarda bulunanların öngörülerini doğruladı.¹⁷²

15 Ekim günü olaysız geçen Mebus ve Senato seçimine katılım yüksekti. Seçimlerde tüm illerde seçimlere katılan parti sadece CHP idi. Milletvekili zarfları

¹⁶⁷ *Yeni Asır*, 16 Ekim 1961

¹⁶⁸ *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1961

¹⁶⁹ Aydemir, *İkinci Adam*, s.530

¹⁷⁰ *Arı*, a.g.e, s. 375

¹⁷¹ Aydemir, *İkinci Adam*, s. 529

¹⁷² Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 222

“pembe”, Cumhuriyet Senatosu zarfları “yeşil” olarak belirlenmişti. Nispi temsil sistemi ile yapılan milletvekili seçiminde yurt çapında 12.925.395 seçmenin 10.522.716 tanesi oy kullanmış ve iştirak oranı %81,4 olarak gerçekleşmişti. 20 Ekim’de kesinleşen seçim sonuçlarına göre: AP 3.527.435 oyla oyların %34,8’ini alarak 158 milletvekili ve 71 senatör; CHP 3.724.752 oyla oyların %36,7’sini alarak 173 milletvekili ve 36 senatör alırken; CKMP 1.415.390 oyla, oyların % 14’ünü alarak 54 milletvekili ve 16 senatör; YTP ise 1.391.934 oyla oyların %13,7’sini alarak 65 milletvekili ve 13 senatör kazanmıştı.¹⁷³ DP’nin mirasçıları AP, CKMP ve YTP, toplam oyların % 62,3’ünü kazandığı için, seçim sonuçları “*Menderes için zafer*” olarak nitelendirilmişti.¹⁷⁴

Gümüştala İzmir’deyken verdiği beyanatta iktidarı garantilemiş şekilde “*Partim iktidara geliyor; Türk milleti istikbali aydın görmeli*” açıklamasını yaparken¹⁷⁵, Ankara’ya döndükten sonra, seçim sonuçları ile ilgili olarak basın mensuplarına verdiği demeçte “*Türk Milleti sağduyusunu kullandı*” demiştir.¹⁷⁶

Ancak var ki sonuçlara göre, parlamentoya giren partilerin hiçbiri tek başına çoğunluğu sağlayamamıştı. CHP ile AP arasındaki oy farkı yüzde 2’den ibaretti. Bu açıdan bakıldığında AP’nin seçimden zaferle çıktığı söylenebilirdi. Kaldı ki, Millet Meclisi’nde ikinci sırada olan AP, senatoda birinci parti idi.¹⁷⁷

1.9 15 Ekim 1961 Seçimleri Ve İzmir

Cumhuriyet Senatosu ve Milletvekili seçimleri, 15 Ekim günü İzmir’de gayet muntazam ve hiçbir önemli hadiseye meydan verilmeden yapılmıştı. İzmir halkı seçime büyük ilgi göstermiş, katılım oranı yağmura rağmen rekor denecek bir seviyeye ulaşmıştı.¹⁷⁸ Üçkuyular’dan Tepecik’e, Konak’tan Alsancak’a, Hilal’den Karşıyaka’nın ta bir ucuna kadar hep aynı manzara içindeydi. Özellikle Karşıyaka’da görülmemiş bir heyecan vardı. Yine Şirinyer, İşçievleri, Yeşilyurt, Yağhaneler, Beştepeler, Kadifekale ve Ballıkuyu’daki sandıklar da en hamarat sandıkları arasındaydı. Saat 17’den itibaren açılan sandıkların tasnifi, nispi usul sebebiyle çok

¹⁷³ **Milliyet**, 21 Ekim 1961; Çakmak, **a.g.m.**, s.379

¹⁷⁴ Çakmak, **a.g.m.**, s.379

¹⁷⁵ **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1961

¹⁷⁶ **Yeni Asır**, 17 Ekim 1961

¹⁷⁷ Cüneyt Arcayürek, **Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar (1960- 1965)**, İstanbul, 1984, s.135

¹⁷⁸ **Demokrat İzmir**, 16 Ekim 1961

vakit almış; neticelerin derhal bildirilmesi için İlçe Seçim Kurulu'nda vazifeli memurlar, sabaha kadar görevlerinin başında kalmışlardı. Diğer taraftan seçim neticelerini merakla bekleyen vatandaşlar, akşamdan itibaren parti binalarının önünde toplanmaya başlamışlardır. Bilhassa AP ve CHP İl binaları seçmenlerle dolup taşmış ve partideki vazifeliler tarafından tespit edilen ve hoparlörlerle ilan edilen sonuçları almışlardır.¹⁷⁹ Ayrıca AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala da oyunu eşi ile birlikte İzmir'de kullanmıştı.¹⁸⁰

1961 Yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde İzmir		
Kayıtlı Seçmen Sayısı	547.336	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	450.748	
Katılım Oranı (%)	82,4	
Geçerli Oy Sayısı	439.266	
Milletvekili Sayısı	17	
İzmir'de 1961 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar		
	Oy Sayısı	Oy Oranı
AP	241.753	% 55
CHP	174.014	% 39,6
CKMP	13.456	% 3,1
YTP	6.388	% 1,5
Bağımsız	3.409	% 0,8

Kaynak: Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s. 60

İzmir'de 1961 Yılı Senatör Seçim Sonuçları	
AP	244.972

¹⁷⁹ **Yeni Asır**, 16 Ekim 1961

¹⁸⁰ **Demokrat İzmir**, 16 Ekim 1961

CHP	176.581
CKMP	13.985
YTP	6.842

Kaynak: Resmi Gazete, 17 Kasım 1961

İzmir kazalarında ise durum şu şekildeydi:

SENATO

I. Bölge

	CHP	AP	CMKP	YTP
Merkez				
Seferihisar	2638	1628	52	20
Urla	3304	4584	134	67
Çeşme	2406	1908	21	19
Karaburun	1602	1875	68	34
	9950	10000	275	140

II. Bölge

Karşıyaka	12970	17454	860	575
Menemen	5860	8706		
Foça	1959	2652	26	41
Dikili	2675	4321	117	103
Bergama	11264	20631	553	444
Kınık	4989	9405	1074	354
	39717	63169	2630	1517

III. Bölge

Bornova	6633	10645	654	221
---------	------	-------	-----	-----

Kemalpaşa	7256	8066	142	108
Torbalı	7284	8157	166	127
Selçuk	2839	2750	31	21
Bayındır	6681	9776	204	85
Tire	8801	14358	415	151
Ödemiş	24121	19640	900	417
Kiraz	5041	6509	395	157
	68656	79901	2907	1287

MİLLETVEKİLİ

	AP	CHP	CMKP	YTP
Ödemiş	19177	23929	899	429
Bergama	20056	11226	617	512
Tire	14485	8748	410	156
Bayındır	9882	6605	349	110
Menemen	12624	7988	542	274
Karaburun	1851	1614	79	30
Urla	4470	3265	144	79
Selçuk	2741	2815	59	52
Çeşme	2118	2479	40	28
Seferihisar	1620	2648	55	11
Kemalpaşa	7976	7099	250	109
Torbalı	8113	7295	147	119
Dikili	4303	2678	151	57
Kınık	9522	5154	1231	427
Kiraz	6344	4984	929	517
Bornova	10594	6513	696	284
Foça	2612	1974	33	55
Karşıyaka	17854	13124	929	517

Kaynak: Yeni Asır, 17 Ekim 1961

İzmir’de AP toplam oyların yarısından fazlasını alarak, DP’nin mirasçısı olduğunu kanıtlamıştı. CHP umduğu sonucu bulamazken, YTP ve CMKP İzmir’de milletvekili dahi çıkaramamıştı. İzmir’de 17 milletvekilliğinden 10’unu AP alırken, 7’sini CHP almıştı.¹⁸¹

1961 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri	
1 Ragıp Gümüşpala	AP
2 Şinasi Osma	AP
3 Mehmet Ali Aytaş	AP
4 Saim Kaygan	AP
5 Muzaffer Döşemeci	AP
6 Ali Naili Erdem	AP
7 Nihat Kürşat	AP
8 Şükrü Akkan	AP
9 İhsan Gürsan	AP
10 Kadri Özek	AP
1 Lebit Yurtoğlu	CHP
2 Mustafa Uyar	CHP
3 Necip Mirkelamoğlu	CHP
4 Arif Ertunga	CHP
5 Osman Sabri Adal	CHP
6 Şeref Bakşık	CHP
7 Ziya Hanhan	CHP

Kaynak: Yeni Asır, 19 Ekim 1961

Çoğunluk sistemine ile gerçekleşen senato seçimlerinin ardından, İzmir’deki 6 senatörlüğün tümünü Adalet Partisi almıştı. AP İzmir senatörleri ve aldıkları oy miktarı şu şekildeydi: Birinci çevre: Nevzat Özerdemli 99.910, İzzet Birant 100.007, Emin Kansu 99.770. İkinci çevre: Cahit Okurer 63.047. Üçüncü çevre: Ömer Lütfü

¹⁸¹ **Yeni Asır** 19 Ekim 1961; **Demokrat İzmir**, 19 Ekim 1961

Bozcalı 80.097, Hilmi Onat 80.243. İzmir milletvekilleri ve senato azaları 19 Ekim'den itibaren İl Seçim Kurulundan tutanaklarını almaya başlamışlardır.¹⁸²

1961-1980 Yılları Arasında Görev Yapan İzmir Senatörleri

Adı Soyadı	Görev Süresi	Bağlı Bulunduğu Siyasi Parti
Yusuf İzzet Birant	15.10.1961- 12.02.1968	AP/Bağımsız/CHP
Ömer Lütfi Bozcalı	15.10.1961- 02.06.1968	AP
Mustafa Enis Kansu	15.10.1961- 02.06.1968	AP/YTP/CHP
Cahit Okurer	15.10.1961- 02.06.1968	AP
Mustafa Hilmi Onat	15.10.1968- 02.06.1968	AP
Nevzat Özerdemli	15.10.1968- 02.06.1968	AP
Beliğ Beler	02.06.1968- 05.06.1977	AP
Mustafa Bozoklar	02.06.1968- 14.02.1972	AP
Mehmet Nazif Çağatay	02.06.1968- 16.12.1976	CHP
Mümin Kırılı	02.06.1968- 05.06.1977	AP
Orhan Kor	02.06.1968- 05.06.1977	AP
Necip Mirkelamoğlu	02.06.1968- 05.06.1977	CHP/CP/CGP/Bağımsız/CHP
Nurhan Arterniz	05.06.1977- 12.09.1980	CHP

¹⁸² Yeni Asır, 19 Ekim 1961

Şeref Bakşık	05.06.1977- 12.09.1980	CHP
Münir Daldal	05.06.1977- 12.09.1980	AP
Ali Kamran Erkmenoğlu	05.06.1977- 12.09.1980	CHP
Akın Özdemir	05.06.1977- 12.09.1980	AP
Süleyman Tuncel	05.06.1977 12.09.1980	AP

Kaynak: TBMM Albümü, c. 4 (1960- 1983), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No. 1, Ankara, 2010

Sonuçlar kuşkusuz, bazı çevrelerde burukluk bazılarında ise sevinç yarattı. Açıkça görülüyordu ki, DP safları ayaktaydı ve ihtilal hiçbir şeyi değiştirmemişti. Burukluk özellikle CHP saflarında ve ordudaydı.¹⁸³ Sonuçlar CHP açısından tam bir hayal kırıklığıydı. Esasen DP iktidarının, 27 Mayıs'a gidilen süreçte muhalefete uyguladığı baskı, CHP'yi kamuoyu gözünde mağdur konuma itmiş ve partinin popülaritesini arttırmıştı. Bu nedenle hem partide hem de kamuoyunda seçimleri CHP'nin kazanacağı inancı hakimdi. Fakat bu parti, askeri müdahale öncesi seçmen nezdinde güçlendiği gibi müdahaleden sonra da zarar görmüştü. Çünkü müdahale sonrasında askeri idarenin zaman geçtikçe gerçekleşen olumsuz tavırları ve Demokratlara karşı uygulanan tutuklama ve mağduriyetler, bu kez de Adalet Partisi'nin kamuoyunda büyük sempati toplamasına ve yeniden CHP'nin aleyhinde bir algının oluşmasına sebep olmuştu.¹⁸⁴

Seçimden sonra AP İl Merkezinde memnuniyet, CHP İl merkezinde ise sessizlik devam etmekteydi. AP İzmir İl 2. Başkanı Mehmet Karaoğlu, seçim neticelerinin arz etmekte bulunduğu durumun memnuniyet verici olduğunu ifade etmiş ve şunları söylemiştir: *“Devlet memurlarının tarafsızlığı, seçimlerin dürüst olarak yapılması, memleket için bize büyük ümitler vermiştir. Takdir edersiniz ki, partimiz 7-8 aylık bir maziye sahiptir. Bu kadar kısa bir müddet zarfında elde ettiğimiz netice bizim için memnuniyet vericidir. Rakip partilerimizin almış oldukları reyler ile AP'nin*

¹⁸³ Aydemir, **İkinci Adam**, s. 531

¹⁸⁴ Çakmak, **a.g.m.**, s. 380

aldığı reyler mukayese edilirse iştirakteki farkın büyük rakamlara erişmiş olduğu anlaşılır. Ümidimizin üstünde olarak bize teveccüh göstermiş olan sayın İzmir halkına partimiz namına şükranlarımı arz ederim..”¹⁸⁵

Cumhurbaşkanlığı Seçimi

1961 Seçimleri gerçekleşmişti. Şimdi sıra Cumhurbaşkanının kim olacağı meselesi idi. Cumhurbaşkanlığı için Orgeneral Cemal Gürsel’in adaylığını koyacağını bildirmesi birçok AP’linin huzurunu kaçırmıştı. AP İzmir Teşkilatı Gürsel’i kesinlikle istemiyordu. Hatta Gümüşpala’yı dahi istemiyorlardı. İzmirli ve Egelilerin görmek istedikleri isim Ali Fuat Başgil’di. Ancak bu durum daha ziyade AP’nin sayıca az olan müfrit çevrelerinde bu şekildeydi. Asıl büyük kuvvet haline gelmiş olan idealistler ise Ali Fuat Başgil’e karşıydı.¹⁸⁶ Onlara göre Başgil, Atatürk inkılabından yana olmayıp, gericilerin temsilcisiydi. AP içindeki üçüncü grup ise AP Genel başkanı Ragıp Gümüşpala’nın Cumhurbaşkanlığa aday olmasını önermişler, Gümüşpala’nın aday olmayacağını açıklaması üzerine idealistleri desteklemişlerdir.¹⁸⁷

Seçim gerçekleşmiş ve sonuçta Orgeneral ve eski Milli Birlik Başkanı Cemal Gürsel, Millet Meclisi ve Senatonun müşterek toplantısında atılan 607 oydan 434’ü ile, Türkiye Cumhuriyeti Reisi olarak seçilmiştir. 173 oyun 156’sı boş, diğerleri de İnönü, Başgil, Ürgüplü ve Bölükbaşı’na verildi. 12 kişi oylamaya katılmadı.¹⁸⁸ Meclis Başkanlığına CHP’den Fuat Sirmen, Senato Başkanlığına Suat Hayri Ürgüplü seçildi.¹⁸⁹

¹⁸⁵ **Yeni Asır**, 18 Ekim 1961

¹⁸⁶ **Demokrat İzmir**, 22 Ekim 1961

¹⁸⁷ Kuru, **a.g.t.**, s. 27

¹⁸⁸ **Milliyet**, 27 Ekim 1961; **Cumhuriyet** 27 Ekim 1961

¹⁸⁹ Aydemir, **İkinci Adam**, s. 531- 532

İKİNCİ BÖLÜM

KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ'NDE

İZMİR'DE ADALET PARTİSİ

2.1. Birinci Koalisyon: CHP – AP Dönemi ve İzmir

15 Ekim seçim sonuçlarına göre partilerin Millet Meclisindeki üye sayıları, bu partilerden herhangi birisinin tek başına hükümet kurmasına yetmemekteydi. Bu durumda iki veya daha çok partinin birlikte hareketle karma hükümet kurmaları zorunlu hale gelmişti. Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk defa tek parti hükümetleri yerine koalisyon hükümetleri devri başlamış oldu.

Seçim sonunda dört partinin de tek başına iktidara gelecek kadar mebus çıkaramaması üzerine Devlet ve Hükümet Başkanı Org. Cemal Gürsel bir milli kabine kurulması için parti liderleriyle temaslara başlamıştı. Gürsel ilk olarak AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ve CHP'den Kasım Gülek'i başbakanlığa çağırarak kendileriyle ayrı ayrı görüştü. Başbakanlık önünde Gümüşpala kendisine yöneltilen *CHP ile koalisyon yapmaya taraftar mısınız?* sorusuna *“Böyle bir şey düşünülemez”* yanıtını vermişti.¹⁹⁰

Seçimin hemen ardından ilk akla gelen, AP- YTP koalisyonu idi. AP ile YTP'nin hükümeti müştereken kurmaya karar vermiş olmaları, İzmir AP ve YTP çevrelerinde geniş bir memnuniyetle karşılanmıştı. 17 Ekim'de iki partinin koalisyon halinde hükümeti kurmaya karar verdikleri haberi duyulur duyulmaz mahalli teşkilat yetkilileri de aralarında müzakerelere başlamışlardı. YTP İl Başkanı Fethi Pekin, *“CHP'nin karşındaki millet çoğunluğuna dayanarak büyük meclise gelen YTP ve AP'nin yeni hükümetin kurulmasında işbirliği etmeleri beklenen tabii netice olacaktır. Bence YTP'nin CHP ile koalisyona gitmesi katiyen bahis konusu olamaz”* demiştir. AP İl İkinci Başkanı Mehmet Karaoğlu da bu haberi memnuniyetle karşılayarak, İl Teşkilatı olarak AP ile YTP arasındaki koalisyonu onayladıklarını ve desteklediklerini söylemişti.¹⁹¹ Öyle ki YTP İzmir İl Başkanı Fethi Pekin ve idare heyeti üyeleri AP İl Merkezi'ne tebrik ziyareti için geldiklerinde, AP İl Merkezi önünde sonuçları

¹⁹⁰ *Milliyet*, 18 Ekim 1961

¹⁹¹ *Demokrat İzmir*, 18 Ekim 1961

bekleyen partililerin samimi tezahüratlarıyla karşılaşmışlar; “*Kardeş parti çok yaşa*” nidaları arasında güçlkle binaya girebilmişlerdi. YTP İl Başkanı Pekin ve diğer idare heyeti üyeleri, AP İl İdare Kurulu üyelerini tebrik ettikten sonra, başından beri kardeşliği bozmayan iki parti arasındaki münasebetlerin böylece devam edeceğini ifade etmişlerdi.¹⁹²

Seçimden sonraki günlerde İzmir’de gerek AP, gerekse YTP teşkilatı tarafından Koalisyonun mutlaka tahakkuku maksadıyla çekilen telgraflar hızlanmış, partililerden başka birçok tarafsız sanayici ve tüccar da bu yolda telgraflar çekmeye başlamışlardı. Ancak seçim sonuçları netleştikçe daha kuvvetli bir hükümet maksadıyla CMKP’nin de bu koalisyona katılmasının önemi üzerinde durulmaya başlanmış, bu maksatla bu üçüncü partiye de telgraflar göndermişlerdi.¹⁹³

İzmir kamuoyunda, adı geçen partilerin koalisyon kurlmaları hususunda teşkilatların talepleri, CHP’nin İzmir teşkilatından bazı isimlerde de mevcuttu. Diğer taraftan bilhassa AP teşkilatının, CHP ile ortak hareket etmeye isteksiz olduğu basına yansımıştı.¹⁹⁴ Yine CKMP Lideri Osman Bölükbaşı da CHP ile birleşmenin asla mevzubahis olmadığını beyan ediyordu.¹⁹⁵ Temel hükümler bakımından birbirine yakın olan üç partinin birleşmesiyle, olası bir iktidar krizinin ortadan kaldırılacağı, arzu edilen sistemli ve kuvvetli çalışmanın mümkün olacağı düşünülüyordu.

Devlet Başkanı ve Orgeneral Cemal Gürsel 20 Ekim’de yabancı basın ile yaptığı görüşmede, bir koalisyon kabinesi kurulması suretiyle işlerin yürütüleceğini düşündüğünü söylemiştir. Bunun için de evvela partileri birleştirmenin gerekli olduğunu söylemiştir. Ancak CHP’nin de içinde yer alacağı dört parti arasında bir Milli koalisyon yapılarak kabinenin kurulması fikri, İzmir AP çevrelerince münasip karşılanmamıştır. AP’liler her ne surette olursa olsun CHP’nin de katılacağı bir Koalisyon kabinesine girmektense muhalefette kalmayı tercih etmektedirler. Ki Merkez İdare Kurulu da CHP’nin içinde bulunduğu dörtlü bir koalisyona taraftar olmadığını ertesi gün resmi olarak da bildirmiştir.¹⁹⁶

¹⁹² **Yeni Asır**, 18 Ekim 1961

¹⁹³ **Yeni Asır**, 19 Ekim 1961; **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1961

¹⁹⁴ Çakmak, **a.g.m.**, s. 380

¹⁹⁵ **Yeni Asır**, 19 Ekim 1961

¹⁹⁶ **Ege Ekspres**, 21 Ekim 1961

AP İl Başkanı Aytaş'ın tahliyesi ve AP İl Başkanlığı'na Mehmet Karaoğlu'nun getirilmesi

Milli Birlik Komitesi'ni küçük düşürücü sözler söylediği iddiası ile tevkif edilerek Bergama Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmakta olan ve İzmir milletvekilliğine seçilmiş bulunan AP eski İl Başkanı Emekli General Mehmet Ali Aytaş, mebus seçilmiş bulunması sebebiyle dokunulmazlık kazanmasından ötürü mahkemece tahliyesine karar verilmiştir. Aytaş tahliye edildikten sonra Bergama'da büyük bir vatandaş topluluğu tarafından tezahüratla uğurlanmış ve tüm yol boyunca vatandaşlar tarafından alkışlanmıştır. Aytaş konuşmasında, Türk milletine teşekkürlerini sunmuş ve özetle şunları söylemiştir: *“Hafiyelerin, jurnalcilerin elinden beni kurtardınız. Siz rey verdiniz ben hapisneden çıktım... Türk milleti, en asil milletlerden biri olduğunu bir kere daha gösterdi...”*¹⁹⁷

AP İl Başkanı Mehmet Ali Aytaş'ın milletvekili seçilmesi üzerine, birinci başkanlığın yönetimi ve AP İl idare kurulunun yeniden tespiti vazifesi ikinci başkan Mehmet Karaoğlu'na verilmiştir. Yine İl İdare Kurulu'ndan muhasip üye Nevzat Özerdemli'nin senatörlüğe seçilmesi üzerine Hayri Yorgancıoğlu muhasip üyeliğe getirilmiştir.¹⁹⁸

30 Ekim günü Adalet Partisi İl Merkezi'nde Mehmet Karaoğlu'nun başkanlığında, İlçe başkanlarının iştirakiyle bir toplantı yapılmış; İl İdare Kurulu üyeleri Osman Kibar ve Hayri Yorgancıoğlu'ndan başka İzmir Mebusu M. Ali Aytaş ve Nihat Kürşat'ın hazır bulunduğu toplantıda seçim çalışmaları ve teşkilat meselelerine üzerinde durulmuştu. Karaoğlu, sekiz eksiği bulunan İl idare kurulunun tamamlanması hususundaki çalışmaları izah etmiş, yeni idare kurulunun kısa müddet vazife göreceği yeni kongreye gidileceği ve mahalli seçimlerde ilçelerdeki arkadaşlara mühim vazifeler düşeceği için, ilçelerden idare kuruluna aza almamak niyetinde olduklarını açıklamıştı. İlçe başkanları da prensip olarak bu teklifi uygun bulmuşlar ve teşkilatın yeni seçimlere azimle hazırlanmaya başlayacağını belirtmişlerdi. Sonuç olarak sekiz üyenin mebus ve senatör olarak seçilmesiyle dağılan İl İdare kurulu şu şekilde yeniden teşekkül etmişti: Mehmet Karaoğlu (tüccar), Osman Kibar (sanayici), Hayrettin Yorgancıoğlu (yüksek mühendis), Sabri Suphandağlı (gazeteci), Cihat Aksel

¹⁹⁷ **Yeni Asır**, 19 Ekim 1961; **Ege Ekspres**, 19 Ekim 1961

¹⁹⁸ **Yeni Asır**, 21 Ekim 1961; **Ege Ekspres**, 19 Ekim 1961

(tüccar), Ömer Beşer (yüksek mühendis), Sezai Esen (avukat), Aydın Kaymak (mühendis, müteahhit), Ali Kinsizer (sinemacı), Süha Göksel (avukat), Haşim Önder (inşaat müteahhiti). Mehmet Karaoğlu başkanlığında teşekkül eden il idare kurulu 2. Başkanlığına Osman Kibar, muhasip üyeliğe Hayrettin Yorgancıoğlu ve sekreter üyeliğe Sabri Suphandağlı getirilmişlerdi.¹⁹⁹

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 4 Kasım'da CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal ile ikili, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican ve AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ile yaptığı üçlü görüşmelerden sonra hükümetin şekli kesin olarak kararlaştırılmıştı. Yeni hükümeti CHP, AP ve YTP kuracaklardı. Çünkü CMKP Lideri Bölükbaşı hükümete girmeye yanaşmadı. Parti grupları arasında görüş birliği sağlandıktan sonra Gümüşpala, Alican ve CHP adına da Aksal, Koalisyon kabinesi için anlaşıklarını Cemal Gürsel'e bildirdiler. Ne var ki koalisyon için anlaşmış olan üç parti başbakanın kim olacağı hususunda anlaşmaya varamamışlardır. CHP Başbakanın kendisinden olmasında (İnönü veya Aksal) ısrar ederken, Ekrem Alican da kendisini başbakan aday olarak ileri sürmektedir.²⁰⁰

Görüşmelerden sonuç alınamayınca AP, CHP'nin dışında sağlam bir koalisyon kurmak için CMKP ve YTP'yi üçlü koalisyon davet etti.²⁰¹ Ancak yine görüşmelerden sonuç alınamadı. Bunun üzerine Cemal Gürsel, Melis başkan ve parti liderleriyle yaptığı görüşmeden sonra CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü kabineyi kurmakla görevlendirdi. Böylece İnönü, Atatürk'ün ölümünün yıldönümü olan 10 Kasım'da başbakan olmuş ve tezkeresini aldıktan sonra kabinesini kurmak için teşebbüse geçmişti. İnönü, 11 Kasım'da CMKP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican ve AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ile görüşmüş; ancak görüşmelerden netice alamamıştı.²⁰² Çünkü hiçbir parti İnönü yönetiminde çalışmak istemiyordu. Ancak askeri müdahaleyi tahrik edecek muhtemel bir siyasi kriz tehdidi, AP'yi İnönü ile birlikte çalışma zorunluluğuna ikna etmişti.²⁰³

¹⁹⁹ **Yeni Asır**, 31 Ekim- 1 Kasım 1961

²⁰⁰ **Milliyet**, 5- 6 Kasım 1961

²⁰¹ **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1961

²⁰² **Milliyet**, 11- 12 Kasım 1961

²⁰³ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s.263

Nihayet 15 Kasım'da hükümet buhranı sona ermiş; AP, CHP ile birlikte, İsmet İnönü'nün başkanlığında bir koalisyona katılmayı kabul etmiştir.²⁰⁴ AP- CHP müşterek beyannamesinin yayımlanmasının ardından İzmir AP İdare Heyeti, Parti Meclis Grubunun muhalefetine rağmen AP Genel Kurulu'nun ikili koalisyon için verdiği kararı incelemiş ve parti tüzüğüne aykırı bulmuştur. Bunun üzerine AP Genel Kurulu'nu parti tüzüğünü çiğnediği gerekçesiyle şiddetle protesto etmiştir. AP İzmir İl İdare Heyeti'nin protestosuna Genel İdare Kurulu'nun verdiği cevapta, protestonun yersiz olduğu ve alınan kararın bugünkü şartlar içinde, memleket menfaatlerine en uygun şekil olduğu bildirilmiştir.²⁰⁵

CHP ve AP'den oluşan Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti 20 Kasım'da ilan edilmiş ve bakanlıklar iki parti arasından eşitçe bölüşülmüştü.²⁰⁶ Fakat sonraki günlerde patlak verecek olan DP'lilere yönelik af tartışmaları kısa zamanda koalisyon hükümetinin sonu olacaktı.

Ragıp Gümüşpala'nın İzmir Ziyareti

23 Kasım günü Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, İzmir mebuslarından Kadri Özek ve Nihat Kürşat ile birlikte Ankara'dan İzmir'e gelmiştir. İzmir AP İl İdare Kurulu'nu ziyaret eden Gümüşpala, partililerle yaptığı sohbetlerde koalisyon mevzusuna temas ederek, CHP ile birleşmenin mevzubahis olmadığını, ancak mesuliyetleri paylaştıklarını, memleketin selameti için bunun şart olduğunu ve milletçe de olumlu karşılandığını ifade etmiştir. Ayrıca partisinin yeni hükümete güvenoyu vereceğini de sözlerine ilave etmiştir. Yine ertesini gün AP İl Merkezi'nde yaptığı basın toplantısında da özetle: Merkez İdare Kurulunun, YTP ve CMKP ile koalisyona gitmek için gösterdiği çabaların boşa gitmesi üzerine, memleket içinde ve dışında iktisadi ve içtimai zorlukların ve huzursuzluğun meydana geldiğini görerek, memlekette istikrar ve huzuru yeniden tesis etmek için CHP ile ikili koalisyona karar verdiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kararın bir birleşme değil, eşit koşullarda görev, sorumluluk paylaşımı olduğunu söyleyerek, Partinin dün olduğu gibi bugün de program ve tüzüğüne bağlı olduğunu ifade etmiştir. Kabinede niçin yer almadığını da

²⁰⁴ **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1961

²⁰⁵ **Yeni Asır**, 17- 18 Kasım 1961

²⁰⁶ **Tercüman**, 21 Kasım 1961

şu sözlerle ifade etmiştir: “Ben Nisan ayından beri yaptığım gezilerde, vatandaşlara verdiği söze sadık kalarak, kabinede yer almadım. Bu hususta Hükümet Başkanı, Devlet Başkanı ve arkadaşlarımın ısrarıyla da karşılaştım. Fakat arkadaşlarıma, koltuk için değil, ancak milletin huzuru ve yüzünün gülmesi için çalıştığımı ve AP’nin bu maksatla teşkil edildiğini ifade etmişim. Çünkü parti genel başkanı olarak, aranızda ve bahtiyar bir vaziyette bulunuşumun sebebi de budur. Hükümet programının vaziyette olacağına ve Mecliste itimat oyu alacağına kaniyim.”²⁰⁷

Çok geçmeden AP çevrelerinde af konusu ve mahalli seçimler gündeme geldi. Gümüştala, “Genel Af”ın programda yer aldığını belirtirken,²⁰⁸ AP İzmir Milletvekili M. Ali Aytaş da, Yeni Asır gazetesine verdiği beyanatta: “Af milli vicdanda mevcuttur ve milli şuura yerleşmiştir. Affın tahakkuku bir emrivakidir” diyerek, yapılacak olan siyasi af teklifinin TBMM’de bütün partiler ve partiler dışındaki kişiler tarafından yüzde yüz müspet oy alacağına inandığını belirtmiştir.²⁰⁹

Hükümetin güvenoyu almasının ardından İzmir AP İl İdare Kurulu teşkilatlanma çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. Kısa bir süre önce işten el çektirilmiş olan Bornova İlçe İdare Kurulu yeniden teşkil edilmiştir. Yeni İlçe İdare Kurulu, eski PTT Müdürü Behçet Ülküeri’nin başkanlığında Mustafa Altay (Eski Belediye Reisi), Abdi Güreşçi (Fabrikatör), Hasan Özsoy (Tercüman), Hüseyin Kımav (Tüccar), Gavsî Şenocak (Serbest meslek), Muharrem Ozan (Nakliyeci), Ramazan Özyurtlar (İşçi), Hilmi Erbayraktar (Çiftçi) tan müteşekkildir. Ayrıca Ödemiş AP İlçe teşkilatı da yeniden teşkil edilmiş ve müteşebbis idare heyetine şunlar getirilmiştir: Hasan Demirtaş (Başkan), Baki Marmara, Ahmet Karhan, Ahmet Çıdar, Macit Kükrer, Hakkı Kendir, Kemal Şenkal, Mustafa Gezer, Tahsin Tüzinoğlu, Süleyman Avtun.²¹⁰

19 Aralık’ta da AP Genel Merkezi Teşkilatlandırma Başkanı Abdurrahman Yazgan, propaganda başkanı Şeref Kayalar ve seçim başkanı Emin Acar’dan oluşan üç kişilik heyet 19 Aralık tarihinde bölgeyi gezmek ve ihtiyaçları tespit etmek üzere İzmir’e gelmiştir. AP, İzmir’de doğan bir parti olduğu için, yaptıkları programda ilk olarak İzmir’i ele almayı uygun gördüklerini ifade eden Başkan Yazgan, af konusuna

²⁰⁷ Yeni Asır, 24- 26 Kasım 1961

²⁰⁸ Milliyet, 25 Kasım 1961

²⁰⁹ Yeni Asır, 28 Kasım 1961

²¹⁰ Yeni Asır, 14 Aralık 1961

da temas ederek: Türk milletinin affedici özelliklere sahip olduğunu ve yeni kurulan hükümetin, koltuklarına iyice yerleştikten sonra affi ele almasını uygun gördüklerini belirtmiştir. Propaganda başkanı Şeref Kayalar ise, Bütün İl İdare Heyetlerinin çalışmalarını yakından takip ettiklerini, İzmir İl İdare Heyeti'nin mükemmel bir şekilde çalıştığını belirtmiş ve seçimlerin bunun en önemli göstergesi olduğunu söylemiştir. Ayrıca ortaya çıkarılan dedikoduların da maksatlı ve kasıtlı olduğunu ifade etmiştir. Üç gün boyunca İzmir'de bulunan Adalet Partisi Genel Teşkilatlandırma Heyeti, Bergama, Kınık, Dikili ve Menemen ilçelerini de ziyaret ederek, AP'li idarecilerle görüşmüş ve AP'nin, ilçelerde büyük bir kuvvete sahip olduğunu yakından gözlediklerini ifade etmişlerdir.²¹¹

AP İl Merkezi'ni 2 Ocak'ta da Çalışma Bakanı Bülent Ecevit ziyaret etmiştir. İl Başkanı Mehmet Karaoğlu, İkinci Başkan Osman Kibar, İdare Heyeti'nden Hayrettin Yorgancıoğlu tarafından karşılanan Ecevit, AP'lilere "*CHP ile AP'yi birlikte görmek, insanın rüyasında bile aklına gelmezdi. Fakat şimdi tek partiymişçesine gayet güzel çalışıyoruz. İlk günler ile şimdiki arasında, yakınlık bakımından çok farklarımız mevcut...*" diyerek memnuniyetini dile getirmiş ve oluşturulan koalisyonun, memleket ve hükümet için tek kurtuluş yolu olduğunu belirtmiştir. Ecevit'in bu sözlerine karşılık İzmir İl Başkanı Karaoğlu ise, bu münasebetlerin daha iyi bir yola girmesi ve huzurun doğması için gerekli şartın CHP'nin affi benimsemesi ve bir an evvel affin çıkarılması olduğunu dile getirmiştir. Bakan ise, Karaoğlu'na cevaben, yapılan bazı tahrikler ve gayretler, af müessesesini zorlaştırdığını söyleyerek, hükümetin samimiyetine, güvenmelerini rica etmiştir.²¹²

Ragıp Gümüşpala'nın Ege Gezisi ve İzmir Ziyaretleri

AP'lilerin af konusundaki baskıları gün geçtikçe şiddetini arttırmaktaydı. Öyle ki AP İzmir Teşkilatı, Genel Başkan Ragıp Gümüşpala ve beraberindeki 22 senatör ve milletvekilini 7 Ocak akşamı Basmane Garı'nda bir "*Af gösterisi*" yaparak karşılamıştı. Gümüşpala, bir nevi nümayişi andıran harekette, "*Kardeşlik afla olur*

²¹¹ **Yeni Asır**, 20- 21 Aralık 1961

²¹² **Yeni Asır**, 3 Ocak 1962

lafla değil”, “Babamın affi huzurumuzu iade edecektir” vb ibareli yüzlerce dövizle karşılanmıştır.²¹³

*Ragıp Gümüşpala İzmir’de “Af gösterisi” ile karşılandı
(Demokrat İzmir, 8 Ocak 1962)*

Gümüşpala, AP’li milletvekilleri ve senatörler, Ege il temsilcileriyle müşterek bir toplantı yaptı. AP Ege Teşkilatı mensupları siyasi af konusunda ısrarcı tutum sergilemiş ve partinin bu mevzuda gereği kadar etkili çalışmadığını ileri sürmüştü. AP Genel Başkanının kısa bir süre önce bu mevzuda Başbakan İnönü’ye gönderdiği mektup da bu toplantıda görüşülmüştü. Gümüşpala bu mektubunda, AP’nin af konusunda kamuoyu baskısı altında bulunduğunu ve bu baskının arttığı takdirde koalisyonun tehlikeye girebileceğini hatırlatmıştı. Gümüşpala’nın Ege seyahati öncesinde, İnönü’nün Gümüşpala’yı ziyareti, bu mektuba bir karşılık olarak yorumlanmış ve iki liderin görüşmelerinden sonra, koalisyonun tehlikede olmadığı hususunda yaptıkları açıklamanın da, af çalışmalarının olumlu aşamada olduğunu gösterdiğini doğrulayıcı nitelikte kabul edilmişti. Teşkilat mensuplarının üzerinde durdukları diğer mevzular arasında, eski Başbakan Menderes’in ailesine yardım kampanyası, bazı CHP’lilerle bir kısım gazetelerin, bilhassa milletvekili ödenekleri

²¹³ Demokrat İzmir, 8 Ocak 1962

bahsinde AP'yi yıpratmayı hedef tutan faaliyetleri, komünist menşeli tahriklerin son zamanlarda artmış olması gibi hususlar da yer almıştı.²¹⁴

Tütün piyasasının açılışı dolayısıyla İzmir'de bulunan Gümüşpala, tütün piyasasının vatandaşları memnun edip etmediğini görmek, teşkilatla temasta bulunmak ve çalışma durumunu görmek maksadıyla Ege'yi dolaşmaktaydı. AP İl Merkezi'nde yaptığı konuşmasında, partisinden ihraç olmayacağını ve partisinde herhangi bir bölünme olmadığını belirten Gümüşpala, ayrıca Koalisyonun sağlam temeller üzerinde durduğunu ve iki partinin büyük bir anlayış havası içerisinde koalisyonu desteklediğini belirtmişti.²¹⁵

Gümüşpala gittiği her yerde kalabalık topluluklar tarafından “Yaşa, var ol” sesleri ve çeşitli istekleri belirten dövizlerle karşılanmıştır. AP Genel Başkanı bilhassa Turgutlu ve Salihli'de çarşayı dolduran vatandaşların “Af isteriz af” sesleriyle karşılanmış ve yine aynı temennilerle uğurlanmıştır.²¹⁶

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 19 Ocak'ta beraberinde Genel Sekreter Şinasi Osma, İzmir Senatörü Nevzat Özerdemli ve İl İdare Kurulu üyelerinden Avukat Süha Göksel, Sabri Sühandağlı olduğu halde Kiraz, Ödemiş, Bayındır ve Tire'ye giderek vatandaşlarla görüşmüş, AP ve CHP İlçe merkezlerini ziyaret etmiştir. Gümüşpala yaptığı konuşmalarda, koalisyonun gayelerini ve müspet neticelerini izah etmiş, af konusunun bir hükümet mevzusu olduğunu ve ömürlü koalisyonun ancak afa mümkün olduğunu vatandaşlara anlatmıştır. Gümüşpala ayrıca AP'nin maşa olarak kullanıldığı yolundaki söylentilere cevap olarak da, bunun asla mümkün olmadığını, AP ve CHP'nin eşit şartlar altında hükümetçe vazife almış iktidar partileri olduğunu belirterek, AP'nin bu koalisyona sonuna kadar sadakat göstererek milli vazifesini ifa edeceğini ifade etmiştir.²¹⁷

15 gün kadar Ege'de tetkik ve temaslar yapan AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 20 Ocak günü de bazı İzmir kazalarını ziyaret ederek gezisini bitirmiştir. Ragıp Gümüşpala, beraberinde Genel Sekreteri Şinasi Osma ve AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu olduğu halde, Kınık, Bergama, Dikili ve Menemen ilçelerine giderek

²¹⁴ **Yeni Asır**, 8- 9 Ocak 1962

²¹⁵ **Demokrat İzmir**, 17 Ocak 1962

²¹⁶ **Yeni Asır**, 18 Ocak 1962

²¹⁷ **Yeni Asır**, 20 Ocak 1962

vatandaşlarla konuşmuş ve her gittiği yerde büyük bir alaka ile karşılanmıştır. Bu ilçe ziyaretleri sırasında vatandaşlar, “*Af, Türk Milletinin şanıdır*”, “*Kuyruk diyen, kuyruğun ta kendisidir*”, “*Komünizm en büyük düşmanımızdır*” gibi ibareler içeren dövizlerle Gümüşpala’yı karşılamıştır. Gümüşpala yaptığı konuşmalarda AP’nin bir iktidar partisi olduğunu, memleketin huzuru için eşit şartlarda koalisyona girdiğini tekrar tekrar vurgulamıştır. Ayrıca “*kuyruk*” ve “*düşük*” tabirlerini kullananlar için: “*Asil Türk Milleti için “kuyruk” ve “düşük” diye bir kimse yoktur. Bu kelimeler Rusya’dan gelmiştir. İlk olarak bir savcı tarafından bir öğretmen kadına karşı kullanılmıştır. Ancak bunu kullananlar, onların kuyruklarıdır.*” ifadesini kullanmıştır. Yine konuşmalarında koalisyon, işsizlik, Doğudaki kıtlık ve Komünizm tehlikesinden de bahseden Gümüşpala, basında çıkan maksatlı ve milleti ikiye bölücü bazı haberlere temasla, Hükümetin bunlara “*yeter*” diyeceği zamanın yaklaştığını söylemiştir. Ardından İzmir’e dönerek seyahatini tamamlamıştır. Ertesi gün de Ankara’ya doğru yola çıkmıştır.²¹⁸

AP İhraçları ve AP İzmir İl İdare Kurulu’nun Tepkisi

Zonguldak AP milletvekili Nuri Beşer, Türk subaylarına ve subay ailelerine hakaret etmesi üzerine AP’den ihraç edilmişti. Bu üzücü olay İzmir’de de infialle karşılanmış ve İzmir parti başkanları ve sendikalar da dahil birçok teşekkül bu hadiseyi protesto etmiştir. Hatta AP İzmir İl Başkanı Mehmet Karaoğlu: “*Hadise son derece üzüntü ve esef vericidir. Türk subaylarının veya milletten herhangi bir toplumun iffet ve şereflerini zedeleyebilecek söz sarf eden kimsenin durum ve sıfatı ne olursa olsun, değil bulunduğu teşekkülden kanaatimce memleketten atılması lazımdır...*” demiştir.²¹⁹ Ancak tevkiflerle ilgili beyanatları yüzünden Ankara Milletvekili Burhan Apaydın’ın partiden ihraç edilmesi²²⁰, İzmir AP çevrelerinde öncekinin aksine tepki yaratmış ve hadise beklenmedik bir olay olarak nitelendirilmiştir.²²¹ Burhan Apaydın’dan sonra, müfrit tutumları ile tanınan, içlerinde İzmir Milletvekili Mehmet Ali Aytaş’ın da bulunduğu beş milletvekilinin daha, Parti dayanışmasını bozdukları ve kamuoyunu yanlış düşüncelere sevk ettikleri gerekçesiyle partiden ihraç edilmesi de

²¹⁸ **Yeni Asır**, 21 Ocak 1962

²¹⁹ **Yeni Asır**, 2 Şubat 1962

²²⁰ **Milliyet**, 18 Şubat 1962

²²¹ **Yeni Asır**, 20 Şubat 1962

yine AP'li milletvekilleri ve senatörleri tarafından onaylanmamıştır. Hatta müfritler ihraca karşılık Ragıp Gümüşpala ve Genel İdare Kurulu'nun ihracını istemiş, AP Meclis Grubuna katılan 140 kişiden 70'i ise bu kararı “*evet*” ile desteklemiştir.²²² AP içinde vuku bulan ihraç kararları, parti bünyesinde iki zümrenin doğuşuna doğru bir seyir takip etmiştir. AP Meclis Grubu yanında, birdenbire azınlıkta kalan Genel Kurul, bu tasfiyelerle ilgili olarak İzmir AP İl İdare Kurulu'na da bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta, İl idare heyetinin son ihraç kararlarını protesto etmek gayesiyle, gizli toplantılar hazırladığı ve teşkilatı da bu yönde teşvik ettiğine dair gelen haberlerin doğru olup olmadığı sorulmuş, doğru ise mesuliyetin kurula ait olduğu bildirilmiştir. AP İzmir İl İdare Kurulu Başkanlığı aynı gün içinde cevapladığı telgrafta iddiaları yalanlamıştır.²²³

Bu arada 22 Şubat'ta yaşanan Talat Aydemir Hadisesi de, AP içinde otoriter bir hava estirmişti. Memleketin huzura ihtiyacı bulunduğu bu kritik dönemlerde AP'de huzur bozucu seslerin susturulması, gizli faaliyetleri ile parti bünyesini bozanların ihraç edilmesi artık bir emrivaki olmuştu. AP Merkezi, parti ilkelerine aykırı davranan milletvekillerinin istifasını bekleyecek, çekilmezlerse ihraç yoluna gidecekti.²²⁴

Hadiseden önce mahalli seçimler ve kongreler dolayısıyla davet edilmiş olan AP İlçe İdare Heyetleri 21 Şubat sabahı bir toplantı yaparak ihraçlar üzerinde durmuşlardı. 18 kazaya bağlı teşkilat temsilcilerinin AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu'nun başkanlığında yaptıkları bu görüşmelere, bazı İl İdare heyeti üyeleri de katılmıştı. Yapılan konuşmalar arasında son ihraç kararlarının CHP'nin dolaylı baskısı ile alındığı hususu ittifakla kabul edildi. Partililerin birçoğu, AP Genel İdare Kurulu'nun bu gibi tazyiklere dayanmakta yetersiz olduğunu ifade ederek, bu işi başkalarının iradesiyle yürütmekten başka çare bulamıyorlarsa istifa etmeleri gerektiği yönünde eleştirilerde bulunmuşlardı. Yine partililer tarafından AP'nin böyle bir idare altında ancak mahvolmaya sürükleneceği ifade edilmiş ve “*Genel İdare Kurulu tutumunu değiştirmezse, biz kendi bölgelerimizde partiyi kapayalım*” tarzında konuşmalar yapılmıştı.”²²⁵

²²² Cumhuriyet, 21 Şubat 1962

²²³ Yeni Asır, 22 Şubat 1962

²²⁴ Kuru, a.g.t, s.36

²²⁵ Yeni Asır, 22 Şubat 1962

Karaoğlu ile ilgili bazı gazetelerde “AP İl Başkanı Genel Merkezi tanımıyor” şeklinde çıkan haberler üzerine Mehmet Karaoğlu, bunun yeni bir haber olmadığını, esasen 6 milletvekilinin partiden ihraç edildiği sıralarda teşkilatta meydana gelen bir tepki sonucu olduğunu söylemişti.²²⁶

3 Nisan’da AP Genel İdare Kurulu istifa etmiş; yeni Genel Kurulun teşkili Genel Başkan Ragıp Gümüşpala’ya bırakılmıştı. 4 Nisan’da, sekizi istifa üçü de ihraç yolu ile boşalmış olan AP Genel İdare Kurulu’na Genel Kongre yetkisini haiz AP kurucuları tarafından yeni üyeler seçilmişti. Böylece Gümüşpala, Osma, Perin, A. Yazgan ve Bakanlardan Necmi Öktem dışında AP Heyeti 11 yeni üye ile tekrar kuruldu.²²⁷

2.2. İkinci Koalisyon: CHP – YTP – CKMP – Bağımsızlar Dönemi ve İzmir

AP ile CHP arasında af mevzusundan dolayı çıkan görüş ayrılığı, koalisyonu tehlikeye düşürmüştü. CHP Meclis Grubu ve bilhassa İsmet İnönü, Yassıada mahkumlarının daha birkaç yıl affedilmemesi kararındayken, buna karşılık AP ve YTP, 22 Şubat hadisesine adı karışan subaylarla ilgili af kanununun Yassıada mahkumlarının affi ile birlikte ele alınması gerektiğinde ısrar etmekteydi. Başka bir deyişle, İnönü yalnız 22 Şubat, AP ise bütün Anayasa suçluları için af istemekteydi. Bu nedenle Başbakan İnönü ile AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala arasında muhtelif görüşmeler yapılmış, fakat anlaşmaya varılamamış, bu yüzden de iki parti liderinin arası açılmıştı.²²⁸ Mecliste af üzerine yapılan tartışmalar hükümeti buhrana sürüklemiştir. İnönü, kabinedeki açmaza son vermek için 30 Mayıs’ta istifa etmiştir.²²⁹

10 Kasım 1961’den beri 200 gün süren koalisyonun sona ermesiyle AP içinde Ragıp Gümüşpala’ya karşı muhalefet arttı. Gümüşpala buhrana İnönü’nün sebep olduğunu belirtirken; Devlet Başkanı Cemal Gürsel, buhranın mesulünün Gümüşpala olduğunu söylemişti.²³⁰

²²⁶ **Yeni Asır**, 20 Mart 1962

²²⁷ **Son Havadis**, 5 Nisan 1962

²²⁸ **Milliyet**, 6- 7 Nisan 1962

²²⁹ **Milliyet**, 31 Mayıs 1962

²³⁰ **Milliyet**, 1 Haziran 1962

İlk koalisyonun dağılmasının ardından yeni koalisyonu kurması için İnönü'ye tekrar teklif yapıldı.²³¹ İnönü'nün tekrar kabineyi kurma görevini kabul edeceği haberleri, AP'li mutediller arasında memnuniyet yaratırken, AP'li müfritler durumdan memnun olmamışlardı.²³² İzmir AP İl İdare Kurulu üyeleri ise, İnönü'nün istifasını af meselesi yüzünden Genel İdare Kurulu'nda ortaya çıkan ihtilaftan istifade ederek Partiyi bölüp yıpratmaya yönelik bir hareket olarak kabul etmiş ve AP'nin hiçbir zaman böyle bir oyuna düşmeyeceğini belirtmişlerdir. AP Grubunda alınan af kararının Hükümet kararına son derece yakın ve uzlaşılacak hiçbir tarafı bulunmadığını bildiren AP'liler, İnönü'nün birdenbire istifa yoluna gitmesini suni buhran yaratmakla isimlendirilmiş ve bunun da daha çok bu güne kadar bir türlü el atılamayan memleket meselelerini örtmek için bahane olduğunu söylemişlerdir. Yine İzmir AP yetkilileri, CHP ile koalisyonun, bugüne kadar memleket meseleleri için iyi netice vermediğini, bu defa da AP dışında bir koalisyonun denenmesinin faydalı olacağını bildirmişlerdir.²³³ Ayrıca AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu da “*CHP ile koalisyona gitmeyi, kati surette tasvip etmiyoruz*” demiş ve muhalefette kalmayı tercih ettiklerini ifade etmiştir.²³⁴

Cumhurbaşkanı Gürsel'in, Başbakanlığı kabul etmesi için devamlı ısrarı karşısında İnönü, CHP, YTP ve CKMP'den oluşan üçlü koalisyonu kurmaya razı oldu.²³⁵ 24 Haziran'da CHP, YTP ve CKMP liderleri ve bağımsızlar protokol imzalandı. Ertesi gün İnönü içinde Adalet Partisi'nin yer almadığı ikinci koalisyonu ilan etti.²³⁶

Yeni kabinenin 25 gün sonra nihayet kurulabilmiş olması İzmir'de genel olarak ferahlık yaratmıştır. Bununla beraber İnönü'nün bu sefer 3'lü, hatta bağımsızlar da dikkate alınırsa 4'lü olarak denediği ikinci koalisyonun ne kadar zaman devam edeceği hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştü. Bu hususta İzmir'deki siyasilerden Ege Bölgesi AP Müfettişi Mehmet Yorgancıoğlu: Bu koalisyonun daha önceki kadar uzun ömürlü olmayacağını düşündüğünü; çünkü bir ortakla geçinemeyenlerin, iki ortakla daha zor geçineceğini; üstelik bu kez dengelerin de farklı olduğunu belirtmiştir. Buna

²³¹ **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1962

²³² **Yeni Asır**, 4 Haziran 1962

²³³ **Yeni Asır**, 5 Haziran 1962

²³⁴ **Yeni Asır**, 7 Haziran 1962

²³⁵ **Milliyet**, 22 Haziran 1962

²³⁶ **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1962

karşılık CHP İl Başkanı Mustafa Kentli ve CMKP İl Başkanı Abdurrahman Yorgan koalisyonu olumlu ve umutlu karşılarken, YTP İl Başkanı Fethi Pekin ise koalisyona razı olmadığını ve bu hususta Ekrem Alican'a büyük görevler düşeceğini belirtmiştir.²³⁷

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri

Türkiye'de AP'nin ilk kongresi 15 Nisan günü İzmir'in Kınık ilçesinde gerçekleşmiştir. Tüzük gereğince parti kuruluşundan ancak bir yıl sonra kongreye gidilebilmesi sebebiyle Kınık AP İlçe kongresine büyük önem verilmişti. Bu ilçe kongresi bütün Türkiye'deki kongrelerin başlangıcı kabul edildiği için İzmir İl İdare Kurulu gereken hazırlıklarını bitirmiş ve toplu olarak Kınık'ta bulunmaya karar vermişti.²³⁸

Yine Haziran ve Temmuz ayı boyunca da Karşıyaka, Foça, Torbalı, Ödemiş, Çeşme, Menemen, Kemalpaşa, Kiraz, Seferihisar, Bornova, Bayındır, Urla, Tire, Bergama ve Dikili'de AP İlçe kongreleri devam etmiş; bu kongrelerde delegeler dertlerini bildirmiş ve İzmir senatör ve milletvekilleri de yeni koalisyon, milli irade, seçimler ve af mevzusu gibi günün meselelerine ait konuşmalar yapmışlardır.²³⁹

AP İl İdare Kurulu, 19 Ağustos'ta gerçekleşecek olan İzmir İl Kongresi için büyük bir hazırlığa girişmişti. İdare Kurulu kongre öncesinde, delegelere dağıtmak maksadıyla bir faaliyet raporu bastırmıştı. Raporda değinilen konulardan birisi partinin hedefleri idi. Bu hedefler *"Türkiye'de hürriyete dayanan demokrasi rejimini gerçekleştirmek, Milli iradeyi hakim kılmak, ferdi ve içtimai adaleti hayati bir vakıa haline getirmek; insan haklarını sağlamak, korumak ve teminat altına almak; millet hayatımızı, milli varlığımızı hakiki ve asli kıymetler, sağlam temeller üzerinde yükseltmektir. Asıl hedefi Türkiye'yi gerçek insanlık ve medeniyet seviyesine ulaştırmaktır..."* İzmir İl İdare Kurulu'nun hazırladığı bu raporda CHP ile koalisyona katıyen girilmek istenmediği de belirtilmiş, siyasi aflu ilgili olarak *"Kendisinden emin olmayanlar, vicdan muhasebelerini tam verdiklerine kani bulunmayanlar ve demokratik rejime inancı içten ve samimi olmayanlar aften kaçınırlar..."* denilmiştir.

²³⁷ Yeni Asır, 26 Haziran 1962

²³⁸ Demokrat İzmir, 15 Nisan 1962

²³⁹ Yeni Asır, 25 Haziran- 25 Temmuz 1962

Ayrıca parti içi tevkiflere de vurgu yapılarak, İnönü'nün partiyi parçalama oyununa alet olunmayacağı ve bütün çalışma ve gayretlerin ana gayesinin demokratik rejimin gereğinin yerine getirilmesi olduğu belirtilmiştir.²⁴⁰

19 Ağustos günü İzmir Yıldız Sineması'nda gerçekleşen kongrede, ilk olarak İzmir Milletvekili Mehmet Ali Aytaş, konuşmayı başlatmış ve: konuşmalarında CHP'ye yüklenmiştir. CHP'nin, Türk Milletinin en az 22 seneden beri kendisiyle savaştığı istibdatçı, sosyal ve ekonomik davranışları Türk Milletinin düşünceleriyle taban tabana zıt olan bir teşkilatçı kuvvet olduğunu; ziraatçı, sanayici, tüccar, madenci hiçbir meslek grubunun CHP'nin hükmü döneminde rahat yüzü görmediğini ve daima ıstırap çektiğini belirtmiştir. Aytaş, bundan sonra kitle halinde kurşuna dizmelerin, örfi idarelerin, milliyetperverlere reva görülen tabutluklardaki işkencelerin, keyfi gazete kapatmaların hep o devirlerde yapıldığını izah etmiş, gençliği daima komünist, totaliter ve faşist sistemlerde yetiştirdiğini söyleyerek bu partinin din öğretimi aleyhinde bulunduğunu uzun uzun anlatmıştır. Yine 27 Mayıs sonrası CHP'yi tahlil eden Aytaş, sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Türk Milletinin en büyük çoğunluğu ile bir anlaşmazlık halinde bulunan bu partinin azılı kindarları ve intikamcılar kanadı, 27 Mayıs'ta patlak veren ihtilal devresini kendi kin ve intikam emellerinin tatmini için kaçırılmaz bir fırsat saymışlardır. Bunlar yaptıkları iftiralarla Türk Milletini kitleler halinde polis karakollarına, jandarma karakollarına ve poligonlara göndermişler, türlü işkencelere maruz bıraktırmışlardır.”* demiştir.²⁴¹

Af için devamlı tezahürat yapılan kongrede söz sırası kendine gelen Gümüşpala ise şu konuşmayı yapmıştır: *“Milli hayatımızın, istiklalimizin ilk mücadelesi daima İzmir'de başlamış ve Büyük Atamız (Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir ileri) direktifleriyle İzmir'i göstermiş ve düşman burada denize dökülerek zaferimiz kışlaya dikilen al bayrağımızla ilan edilmiştir. İstiklalimiz için olduğu gibi, demokrasi hayatımızın da ilk mukavemeti daima İzmir'de başlamış ve demokrasimizin zaferi bu güzel şehirde bu kahraman efe diyarında alkışlanmıştır. Arkadaşlarım, memleketimizin bugün her günden daha ziyade siyasi ve iktisadi istikrara ihtiyacı olduğu hepimiz malumdur. Siyasi istikrarın en mühim şartları evvela ve evvela, milli iradenin kayıtsız ve şartsız hakimiyeti ve demokrasiye karşı olanların bertaraf edilmesiyle mümkündür... Eğer iktisadi istikrar beden ise, siyasi istikrar ve af bunun*

²⁴⁰ Yeni Asır, 19 Ağustos 1962

²⁴¹ Yeni Asır, 20 Ağustos, 1962

ruhudur. Ruhsuz beden olamayacağı için iktisadi istikrar siyasi afsız olamaz.” Ardından söz alan milletvekilleri de çoğunlukla af lehine konuşmalar yaparak, CHP ve İnönü’yü eleştirmişlerdir.²⁴²

Yapılan seçimler sonrası AP yeni İl idare kurulu şu isimlerden oluşmuştur: Mehmet Karaoğlu, Osman Kibar, Sabri Suphandağlı, Sezai Esen, Hayri Yorgancıoğlu, Erdoğan Ker, Orhan Kuntalp, Ömer Beşer, Kenan Arar, Yusuf Tanık, Suha Göksel.²⁴³

İzmir AP il kongresinde seçilen idare kurulu 22 Ağustos günü ilk toplantısını yaparak gizli oyla vazife paylaşımı yapmış, başkanlığa Mehmet Karaoğlu, ikinci başkanlığa Hayri Yorgancıoğlu, teşkilatçı üyeliğe Sezai Esen, sekreterliğe Orhan Kuntalp ve muhasip üyeliğe de Ömer Beşe’yi seçmiştir.²⁴⁴

1962 yılının eylül ayına gelindiğinde AP İzmir İl İdare Kurulu’nda ciddi bir çözülme durumu meydana geldiği görülüyordu. İzmir seçim çevrelerinde “*Altılılar*” diye isimlendirilecek olan Sabri Suphandağlı, Hayrettin Yorgancıoğlu, Ömer Beşe, Orhan Kuntalp, Sezai Esen, Avukat Faruk Kenan Arar kurul üyeliğinden ayrılmıştı.²⁴⁵ Bunun üzerine Genel Başkanlık, istifa eden üyelerin yerine yenilerini tayin edecek ve tüzüğün 17. Maddesi gereğince, gelecek il kongresine kadar kurul müteşebbis heyet halinde vazifesine devam edecekti.²⁴⁶ Ardından AP İl Merkezi 3 Ekim günü İdare Heyetinden 6 üyenin istifası ile alakalı olarak bir toplantı yaptı. Ancak Mehmet Karaoğlu başkanlığındaki bu toplantıya istifa eden üyeler katılmamıştı.²⁴⁷

Bu arada Adalet Partisi, genel af konusunu istismar etmeye de devam ediyordu. Sorunu kesin bir şekilde çözecek kadar güçlü olmayan hükümet de bu durumda, yeni-demokratların daha fazla istekte bulunmasına yol açan jestler yapıyordu.²⁴⁸ Hükümet, öncelikle ve ivedilikle hazırlanıp görüşülmesine karar verilen “*Anayasayı ihlal suçundan mahkum edilenlerin cezalarının kısmen affı*” hakkındaki kanun tasarısı kabul etti.²⁴⁹ Ancak AP’liler bu kadarıyla yetinmemişlerdi. Nitekim AP Müteşebbis İl

²⁴² **Yeni Asır**, 20 Ağustos, 1962

²⁴³ **Yeni Asır**, 20 Ağustos, 1962

²⁴⁴ **Yeni Asır**, 23 Ağustos, 1962

²⁴⁵ **Yeni Asır**, 29 Eylül, 1962

²⁴⁶ **Yeni Asır**, 30 Eylül, 1962

²⁴⁷ **Yeni Asır**, 4 Ekim 1962

²⁴⁸ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 232

²⁴⁹ **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1962

İdare Heyeti'nin kurulması için İzmir'e gelen AP Genel Kurul üyelerinden Milletvekili Ferhat Yıldırım, Parti il merkezinde yapılan basın toplantısında daha geniş çapta bir affin çıkabileceğini belirtmişti.²⁵⁰

Bu arada AP Müteşebbis İl İdare Heyeti, Mehmet Karaoğlu başkanlığında şu kişilerden oluşmuştu: Yusuf Tanık (sanayici), Osman Kibar (tüccar), İlyas Sipahi (tüccar), Suat Yurtkoru (gazeteci), Süha Göksel (avukat), Erdoğan Ker (ziraat teknisyeni), Aydın Kaymak (mühendis), Ali Kinsizer (tüccar), Orhan Hamurcu (avukat), Orhan Sorgu (sendikacı).²⁵¹

İkinci koalisyonun ilan edilmesi ülkede siyasi istikrarı sağlamada yeterli olamamıştı. Sağa verilen ödünler de toplumsal istikrarı sağlayamamıştı. Siyasi partiler arasında ciddi bir sağa kayış durumu ortaya çıkmıştı. AP için olduğu kadar CHP için de durum böyleydi. Bu sağa kayış, beklenileceği üzere, sola karşı daha aktif bir baskı politikasıyla belirginleşti. Bu baskı sadece TİP'e uygulanan baskı değildi. Marksizm ve Varoluşçuluk gibi denemeleri çevirdikleri için aydınlar dahi kovuşturmayaya uğramıştı. Politikacılar ülkedeki aydın fikirlere taban tabana zıt ilerliyorlardı. Bunun sonuçlarından biri, gençliğin geleneksel partilerden ümidini kesmesi oldu. Çok sayıda genç Ocak 1963'te CHP'den istifa edip TİP'e ve sol gruplara katılmaya başladı.²⁵² AP ise her şeye rağmen etkin muhalefetine devam ediyordu. Partinin ve Türkiye'nin siyasi gündeminden "*Genel Siyasi Af*" kavramını indirmede. AP tarafından bu doğrultuda verilen önerge yapılan oylama sonucu hem mecliste hem de senatoda reddedildi.²⁵³

Ragıp Gümüşpala'nın İzmir Ziyareti

20 Mart 1963'te Ege gezisine çıkan AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala, 20 Mart'ta İzmir'e geldi. İzmir Menemen AP binasında kalabalık bir vatandaş topluluğuna yaptığı konuşmada, vatandaşın servet beyannamelerinin geri alınması ve işçilerin tasarruf bonolarının durdurulması ile olarak ilgili hükümeti sözünü tutmamakla itham etti. Yine AP'nin kurulduğu günden başlayan atılan iftiralardan

²⁵⁰ *Yeni Asır*, 13 Ekim 1962

²⁵¹ *Yeni Asır*, 16 Ekim 1962

²⁵² Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 271- 273

²⁵³ *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1963

bugün de devam etmekte olduğunu belirterek şunları söylemiştir: “Evvvelce partimiz hakkında başka başka tezvir ve isnatlar (iftiralar) yapılırdı. Bugün ise bunların şekli değişti. AP kurulduğu zaman “Kuyruk ve Düşük” diye bir takım hitaplar vardı. Bunları çıkaran ve her nasılsa memlekete sokulabilen ve komünistliğin yerleşebilmesi için uğraşan yeraltı faaliyetçileri idi... Bugün de AP'nin sadece af üzerinde durduğu şeklinde yayınlar yapılmaktadır... AP, memleketi huzura, sükuna götürecektir bir yol olduğu için affi ele almıştır. Biz inanıyoruz ki, umumi siyasi af tahakkuk ettiği takdirde bütün vatandaşlar birbirlerine karşı samimi olarak el uzatacak ve memleketin kalkınması için el birliği ile daha iyi çalışma imkanını bulacaklardır...”²⁵⁴

Adalet Partisi, af tartışmalarını sürekli gündemde tutarken, 1963 yılının Mart ayında hükümet Celal Bayar'ı şartlı tahliye kararı almıştı.²⁵⁵ Bu karar, yurt çapında AP'lilerce siyasi malzeme olarak kullanılırken, DP'liler için af tartışmaları da yine İzmir siyasetinde tesirini gösterecek ve sık sık gündeme getirilecekti.

Bir yandan ülkedeki siyasi istikrarsızlık bir yandan af tartışmaları ülkede huzursuzluğa ve kargaşaya neden oluyordu. Ümitlerin iyice kırıldığı bu ortamda Talat Aydemir 20-21 Mayıs 1963'te ikinci başarısız darbe teşebbüsünde bulunmuştu.²⁵⁶ İkinci kez İnönü hükümetini devirmek için harekete geçen Talat Aydemir'in bu teşebbüsü yine yenilgi ile sonuçlandı.

2.3. 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimlerine Doğru İzmir

1963 yılı ortalarına gelindiğinde partileri yerel seçim heyecanı sarmıştı. 17 Kasım 1963'te yapılacak olan bu seçimler, 1960 sonrası demokrasiye geçiş sürecini yerel seçimler örneğinde başlatan ilk seçimler olması açısından önemliydi.²⁵⁷

17 Kasım'daki mahalli seçimler için partiler çalışmalarına aylar öncesinden başlamıştı. Seçimlere AP tarafından, bir referandum havası estirilmiş; tüm partiler seçimlerde yerel konulardan ve meselelerden ziyade, daha çok genel ve hükümet meseleleriyle ilgili hususlar üzerinde durmuştu. Adalet Partisi ve ona yakın basın

²⁵⁴ Yeni Asır, 21 Mart 1963

²⁵⁵ Cumhuriyet, 23 Mart 1963

²⁵⁶ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 273- 274

²⁵⁷ Tanju Tosun, *Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir*, Orion Kitabevi, 2009, Ankara, s. 66

mahalli seçimlere büyük önem vermişti. Örneğin, Adalet Partisi destekçisi olan Son Havadis gazetesinde seçimlerle ilgili: *“Bu seçimler... Yıllardan beri milleti temsil ettiğini iddia eden bir siyasi teşekkülün bu fiili tasallutunu ve diğer partilerin niçin halk tarafından umursanmadığını ortaya koyacaktır.... Millet bir çoğunluk halinde kimi tutmaktadır? Milletın tuttuklarına tanınan imkanlar nelerdir? İdareyi elinde tutan zümrenin temsil ediliş nispeti ne civardadır? Millet bu azınlığın idare etmek yolundaki inadına ne diyecektir?”* ifadeleri yer almıştı.²⁵⁸

Adalet Partililer, seçimlere bir haysiyet davası olarak bakıyordu ve radyo konuşmalarında AP'ye karşı düşmanca davranışlarından dolayı hükümete çatıyordu.²⁵⁹ CHP'ye yakın yayınlarda ise AP seçimleri kazanırsa ülkenin siyasi bir krize gireceği belirtiliyordu.²⁶⁰

Mahalli seçim heyecanı İzmir AP il Merkezi'nde de teşkilat çalışmalarıyla kendini gösteriyordu. İzmir AP Merkez İlçe İdare Kurulu 6 Temmuz'da toplantısını yaparak İzmir merkez ilçe idare kurulunu aşağıda adları yazılı partili üyelere teşkil etmişti: İl İdare kurulundan ayrılıp merkez ilçeye geçmesi uygun görülen Ali Kinsizer başkanlığında Ali Rıza Varaslı, Emin Başkürkçü, Latif Tokgöz, Ömer Çetin, Hakkı Baykal, Tahsin Ateşin.²⁶¹ AP Merkez Yönetim Kurulu ise, mahalli seçimlerdeki büyük şehirlerin belediye reis adaylarını tespit etmeye başlamıştı. İlk olarak eski Ticaret bakanı İhsan Gürsan İzmir belediye reis adayı olarak tespit edilmişti.²⁶²

AP İzmir senatör ve milletvekilleriyle 2 Ağustos'ta yapılan müşterek toplantıda ilçelere gezi programı hazırlanmış; 5 Ağustos'tan 8 Ağustos'a kadar, Selçuk'tan başlayarak, Torbalı, Bayındır, Kiraz, Ödemiş, Tire, Seferihisar, Urla, Çeşme ve Karaburun ilçelerine geziler planlanmıştı.²⁶³

Eylül sonlarına gelindiğinde ise siyasi partiler belediye seçimleri için hazırlıklarını hızlandırmış bulunmaktaydı. Özellikle de siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasıyla birdenbire canlılık kazanan mahalli seçim çalışmalarında AP ve CHP'de diğer partilere oranla daha fazla hareketlenme görülüyordu. AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu seçimler ve adaylarla ilgili olarak: Seçimlerde demokratik bir yönetmeliğin hazırlandığını, kanun ehliyeti olan her partininin adaylığını koymakta

²⁵⁸ Çakmak, **a.g.m.**, s.381

²⁵⁹ Kuru, **a.g.t.**, s. 51

²⁶⁰ Çakmak, **a.g.m.**, s.381

²⁶¹ **Yeni Asır**, 7 Temmuz 1963

²⁶² **Yeni Asır**, 17 Temmuz 1963

²⁶³ **Yeni Asır**, 3 Ağustos 1963

serbest olduğunu, ancak teşkilatta tanınmamış kişilerin seçilmesinin güçlük yaratacağını belirtmişti. Karaoğlu ayrıca belediye reisliği için adaylığını koymayı düşünen Osman Kibar ile arasında ihtilaf bulunduğu dair söylentileri de yalanlamıştı.²⁶⁴

17 Kasım'daki mahalli seçimlere katılacak partiler, 13 Ekim'de listelerinde gösterecekleri adayları her partinin kendi bünyesinde yaptığı yoklamalarla tespit etmişlerdi. İzmir'de siyasi partilerin Belediye Reisliği için gösterdikleri adaylar AP'den Osman Kibar, CHP'den Rebi Başol, TİP' ten Rahmi Eşsizhan olmuştur. AP'nin Mehmet Karaoğlu'nun başkanlığında Kültürpark'taki Sovyet Pavyonu'nda yaptığı yoklamaya 600 delege katılmış, bine yakın partili oylamaları dışarıdan takip etmişti. Belediye başkanlığı için yapılan tasnif sonrasında Osman Kibar 339 oyla Belediye başkan adayı olarak belirlenmişti. (Diğer iki adaydan biri olan Mustafa Bozoklar 265, Radi Ökbay ise 6 oy almıştır)²⁶⁵

Yine AP Belediye Meclisi adayları da: Mehmet Karaoğlu, Ömer Çetin, Ali Kinsizer, Naim Karasman, Nuri Erdöl, Hüsnü Par, Harbi Hotan, Halil Ünalp, İlyas Sipahi, Mustafa Üsmer, Ali Akman, Doğan Toptancı, Salih Korova, Emin Başkürkçü, Ömer Beşe, Muammer Sağkol, Ali Bodur, Kenan Arar, Kenan Özışıldak, İskender Yüce, Tahsin Ateşin, Süleyman Özçalışkan, İsmail Adalı, Mehmet Aydın, Latif Tokgöz, Mehmet Usalan, Cemal Mallı, Orhan Kuntalp, M. İsmet Özbakırcı, Şefik Beyat, Halit Ziya Kasaboğlu, Necati Köksal, İsmet Teoman, Mehmet Kurt, Mehmet Kavur, İsmail Hakkı Ulukartal olurken; AP İl Genel Meclisi adayları ise, Mustafa Balaban, Orhan Hamurcu, Orhan Kor, Adnan Çağaloğlu, Nazım Oymakbaşı, Muzaffer Kuru, Haşim Önder, Orhan Sorguç, Aydın Kaymak, Neviye Sait, Ekrem Ataman, Yusuf Yayman, Necati Altınar, Özeki Efeoğlu, Rüstem Özdemir, Galip Çetin, Sezai Esen olmuştu.²⁶⁶

Bu arada 20-21 Mayıs Talat Aydemir hadisesinden sonra İzmir'de 154 gündür devam eden Örfi İdare, 21 Ekim'de sona ermişti.²⁶⁷ Örfi idarenin kalkmasına paralel olarak, seçim propagandası da başlamıştır. AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu, 28 Ekim akşamı Yeşildere'de tertiplenen toplantıda bir konuşma yaparak şunları söylemişti:

²⁶⁴ **Yeni Asır**, 30 Eylül 1963

²⁶⁵ **Ege Ekspres**, 14 Ekim 1963

²⁶⁶ **Demokrat İzmir**, 14 Ekim 1963

²⁶⁷ **Hürriyet**, 22 Ekim 1963

“Halk tarafından seçilmiş Meclisi bulunmayan İzmir Belediyesini elinde tutan Halk Partisi ve onun hükümeti, ESHOT tarifelerini istediği gibi yükseltmiş ve bir seneden fazla da, halktan bu tarifeler karşılığı paralar almıştır. Seçimler yaklaşınca adı geçen parti, sözde parmağının altına saklanarak, bir memurunu bağımsız aday olarak ortaya atmıştır. Böylece evvela halktan yüksek ücretler tahsil etmek suretiyle onu istismar etmiş, bu defa da memurunu istismar etmekte tereddüt göstermemiştir.” Bağımsız adayın otobüs tarifelerini indirme vaadine karşı ise: *“İzmir halkını bu suretle aldatacağını sanan Halk Partisi kendini aldatmaktadır. Çünkü İzmir halkı iyi biliyor ki, tarifeleri yükselten Halk Partisi’dir, sıkıyı görünce indiren yine Halk Partisi’dir. Bu ise, rey avcılığından başka bir şey değildir.”* demiştir. Ardından sözü alan Osman Kibar da özetle şunları söylemiştir: *“Bana, hükümetten yardım bekleme, çünkü o Halk Partisi’nin elinde diyorlar. Kimin malını kimden esirgiyorlar. Bu sözü reddederim. Hükümet, milletin bağrından çıkmış bir parti işbaşına gelince belediyeye yardım etmez ise, hükümetlikten çıkmış olur... Biz otobüs fiyatlarını herkesin kesesine uygun hale getirecek, az ve sabit gelirlilere iskontolu tarife tatbik edeceğiz. Biz seçtiğimiz zaman AP’nin değil, milletin belediyecisi olacağız, partili ve partisiz herkese hizmet edeceğiz”* demiştir.²⁶⁸

2.4. 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimleri Ve İzmir

1961 Anayasası’nda “mahalli idareler”, “İl, belediye veya köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir” şeklinde ifade edilmişti. Belediye başkanlarını 1963 seçimlerine kadar belediye meclisi seçiyordu; yani iki dereceli seçim sistemi uygulanıyordu. Seçmenler tarafından ilk olarak belediye meclis üyeleri seçiliyor, ardından seçilmiş olan meclis üyeleri kendi içlerinden veya dışarıdan birini belediye başkanı seçiyordu. İl belediye başkanları cumhurbaşkanı, il merkezleri dışındaki belediye başkanları ise vali onayıyla görevlerine başlıyorlardı. 1963 yılından itibaren belediye başkanı doğrudan halk tarafından seçilmeye başlanmıştı. 1963 yılına kadar gerçekleşen yerel seçimlerin tümü çoğunluk sistemine göre yapılıırken, 1963 seçimlerinde belediye başkanları, mahalle ve köy muhtarları, mahalle ihtiyar heyeti ve köy ihtiyar meclisi üyeleri, çoğunluk sistemine göre seçilip; il genel meclisi ve

²⁶⁸ Yeni Asır, 29 Ekim 1963

belediye meclisi seçimlerinde de “D’Hondt usulü nisbi temsil sistemi”²⁶⁹ uygulanmıştır. İl genel meclisi seçimlerinde ildeki tüm seçmenler oy kullanırken, belediye meclis üyeliği ve belediye başkanlığı seçimlerine sadece belediye teşkilatı bulunan yerleşim yerlerindeki seçmenler katılmıştır.²⁷⁰

27 Mayıs Müdahalesi sonrası, İzmir Belediye Başkanlığı görevini, İzmir’e atanan valiler yürütmüştü. Müdahaleden hemen sonra Hava Kurmay Albay Safa Poyraz belediye başkanlığı görevine getirilirken, daha sonra valilik görevlerinde de bulunan Burhanettin Uluç, Enver Saatçigil ve vali yardımcılığından gelmiş olan Rebi Başol belediye başkanlığı görevini devam ettirmişti.²⁷¹

İzmir’de seçimlere girecek olan partiler, seçimden hemen hemen bir ay önce aday yoklamalarına başlamışlardı. Bu süreçte İzmir’de en aktif olan parti, kendisine seçimlerde en fazla şans tanınan AP idi. AP, İzmir teşkilatına belediye başkanlığı için ön plana çıkan üç aday: Osman Kibar, Radi Ökbay ve Mustafa Bozoklar idi. Mevcut Belediye Başkanı Rebi Başol da, CHP’nin adayı olarak gösterilip, bağımsız aday olarak desteklenecekti. 13 Ekim’de İzmir yerelinde yapılan yoklamalarda, Osman Kibar, 600 delegeden 339’unun oyunu alarak partisinin belediye başkanı adayı olmuştu. Yoklamanın tek adayı olan Rebi Başol ise, CHP’nin adayı olarak belirlenmişti. Bunların dışında Burhan Maner YTP’nin adayı olurken, TİP’in adayı da sendikacı Rahmi Eşsizhan olmuştu.²⁷²

İzmir’de 1960-1980 Yılları Arasında Görev Yapan Belediye Başkanları	
	Görev Tarihi

²⁶⁹ Seçim çevresinde oyların paylaşılması işleminde artık oy ve açık milletvekili bırakmadan, tüm temsilcilerin partiler arasında dağılımını sağlayan bir seçim sistemidir. Bu sistemde her parti aldığı oyların yüzdelik karşılığı kadar parlamentoda sandalyeye sahip olmaktadır. Bkz. Hikmet Sami Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercihi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, c. 23, Ankara, 2006, s. 90-91

²⁷⁰ Çakmak, *a.g.m.*, s. 381

²⁷¹ <https://www.izmir.bel.tr/tr/BelediyeBaskanlarimiz/48>

²⁷² Çakmak, *a.g.m.*, s. 382

Safa Poyraz	1960
Burhanettin Uluç	1960-1961
Enver Saatçigil	1962-1963
Rebi Başol	1963
Osman Kibar (2 Dönem)	1963-1973
İhsan Alyanak (2 Dönem)	1973-1980

Kaynak: <https://www.izmir.bel.tr/tr/BelediyeBaskanlarimiz/48>

Mahalli seçimlerde CHP tüm illerde seçimlere katılırken, AP 63, YTP 24, CKMP 16, MP 14, TİP 9 ve bağımsızlar 13 ilde seçime katılmıştı.²⁷³

17 Kasım 1963 yerel seçimleri ülke genelinde olduğu gibi, İzmir’de de tartışmalı geçmişti. Bunun temel nedeni 27 Mayıs’ın izlerinin henüz silinmediği bir dönemde yapılmasıydı. Özellikle İzmir’de AP’liler CHP’lileri partizanlık yapmakla suçluyorlardı. CHP’nin belediye başkanı adayı Rebi Başol’un seçim beyannamesi ile oy pusulalarını belediye personeli ve araçlarıyla evlere dağıttığı ileri sürülmüş, özellikle buna partizan bazı daire müdürlerinin ön ayak olduğu iddia edilmişti.”²⁷⁴

Seçim kampanyalarında, yerelden çok siyasi konular ön plandaydı. Bunun dışında üç büyük kentin belediye başkanı adayları, yeri geldiğinde gecekondular ile pahalılık konusuna da değiniyordu. Adalet Partisi, seçim sürecinde aktif bir siyaset izlerken; aynı zamanda tıpkı 1961 seçimlerindeki gibi idari makamların sıkı denetimi altındaydı. Nitekim AP Belediye Başkanı Adayı Osman Kibar, İzmir Eşrefpaşa’da yaptığı bir konuşmanın ardından, savcılığa sevk edilecek; Belediye meclisi üyesi adaylarından İsmail Adalı ise seçim için yaptığı konuşma sonrası tutuklanacaktı. Böyle uygulamalar, diğer seçimlerdeki gibi, seçmenin gözünde AP lehine bir durum oluşturuyordu. Osman Kibar, propaganda sürecinde yaptığı radyo konuşmasında “Mahalli idareler üzerindeki devlet merkezi vesayet sisteminde, bu idarelerin makul surette muhtariyetini temin edecek esaslı bir değişikliğe ihtiyaç olduğu” nu belirtmişti. CHP’ye gelince, seçim döneminde çok hareketli bir kampanya yürütmeyecekti. İl Başkanı Şevket Adalan, seçim sürecini parti kavgası haline getirmemek için böyle bir siyaseti izlediklerini gerekçe göstermişti. Ancak bu durumun başka bir sebebi daha vardı: Partinin başkan adayının teşkilattan değil de, bürokrasiden gelmiş olmasıydı.

²⁷³ Çakmak, a.g.m, s. 382

²⁷⁴ Tosun, a.g.e, s. 66

Durum böyle olunca, yerel seçimler öncesi genel kanı, Ege Bölgesi'nde ve özellikle de İzmir'de seçimleri AP'nin kazanacağı yönündeydi.²⁷⁵

Uzun ve yorucu bir hazırlanma ve propaganda faaliyetlerinden sonra, mahalli seçimler 17 Kasım'da gerçekleşmiş ve yaklaşık %70 oranında gerçekleşmişti.²⁷⁶ 67 ilde, AP 40, CHP 24, YTP 1, bağımsız adaylarsa 2 belediye kazanmıştı. AP 500 belediye başkanlığı kazanırken, Türkiye'nin orta ve batı kesimindeki illerin neredeyse tümünün belediyelerini almıştı. CHP, 337 tane belediye başkanlığı kazanmış ve Ankara hariç belediye başkanlıklarının büyük bölümünü Türkiye'nin Doğu bölgelerinden elde almıştı. Bağımsızlar 139 belediye başkanlığı olarak büyük bir başarı elde etmişlerdi. YTP 55, CKMP 8, MP ise 6 belediye kazanmıştı.²⁷⁷

İzmir AP Belediye Başkan adayı Osman Kibar, en büyük rakibi Rebi Başol'a karşı büyük bir fark yaparak İzmir Belediye Başkanı olmuştu.²⁷⁸ İzmir'deki mevcut 45 belediyeden, 30'unu AP, 11'ini CHP, 4'ünü ise bağımsızlar almıştı.²⁷⁹

Yeni Asır, 18 Kasım 1963

Belediye Meclisi seçimlerinden sonra, Karşıyaka'nın Meclis üyelerinin de içinde yer aldığı yeni mecliste AP 30, CHP 16 sandalye elde etmişti. İl Genel Meclisi

²⁷⁵ Çakmak, a.g.m., s. 382-383

²⁷⁶ Demokrat İzmir, 18 Kasım 1963

²⁷⁷ Çakmak, a.g.m., s. 383

²⁷⁸ Yeni Asır, 18 Kasım 1963

²⁷⁹ Demokrat İzmir, 18 Kasım 1963

seçimlerinin ardından da İzmir Merkez’de 11 sandalyeyi AP, 6 sandalyeyi ise CHP kazanmıştı.²⁸⁰

İzmir Merkez Belediye Meclisi Seçimleri			İzmir il Genel Meclisi Seçimleri		
Seçmen Sayısı	185.874		Seçmen Sayısı	382.636	
Geçerli Oy	101.870		Partilerin Aldığı Oy Miktarı		
Katılım Oranı	%63		Adalet Partisi	214.126	
Başkan Adaylarının Aldıkları Oy Miktarları			Cumhuriyet Halk Partisi	145.470	
Osman Kibar (AP)	59.636		Türkiye İşçi Partisi	7.132	
Rebi Başol (CHP)	38.136		Bağımsız	625	
Rahmi Eşsizhan (TİP)	1.844				
Burhan Maner (YTP)	1.436				

Kaynak: Ali Eşref Turan, *Türkiye’de Yerel Seçimler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 120

Demokrat Parti tabanından beslenen Adalet Partisi, genel bir seçim havasında girdiği yerel seçimlerden zaferle çıkmıştı. Gümüşpala, seçim sonuçlarına dayanarak, AP’nin iktidara artık hazır olduğunu ve en kısa zamanda genel seçimlere gidilmesi gerektiğini öne sürecekti. Belediye Başkanı seçilen Osman Kibar, zaman kaybetmeden başkanlık koltuğuna otururken; Rebi Başol ise, İzmir’de oy kullanmayan 125 bin kişi olduğunu ifade ederek, “*Bunların hepsi münevver zümreydi. Eğer oylarını kullanmış olsalardı, netice başka olurdu*” diyerek sitemde bulunmuştu.²⁸¹

17 Kasım 1963 Yılı Belediye, Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları

Belediye Başkanlığı			Belediye Meclisi			İl Genel Meclisi		
Parti	Oy	%	Parti	Oy	%	Parti	Oy	%

²⁸⁰ Çakmak, a.g.m., s. 383

²⁸¹ Çakmak, a.g.m., s. 383

AP	1.489.648	45,39	AP	1.490.480	49,57	AP	4.344.185	45,48
CHP	1.170.296	35,66	CHP	1.142.757	38,01	CHP	3.458.972	36,22
CMKP	45.448	1,38	CMKP	72.085	2,40	CMKP	292.596	3,06
MP	88.940	2,71	MP	95.111	3,16	MP	295.523	3,09
TİP	24.016	0,73	TİP	28.328	0,94	TİP	37.898	0,40
YTP	117.111	3,57	YTP	132.949	4,42	YTP	621.600	6,51
Bağımsız	346.541	10,56	Bağımsız	45.102	1,50	Bağımsız	500.315	5,24

Kaynak: http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclar/index.php?yil=1963

1963 Yılı Mahalli Seçimleri Sonrası İzmir'de Görev Alan İlçe Belediye Başkanları

İlçe	Belediye Başkanı	Bağlı Bulunduğu Parti
Bayındır	Akın Özdemir	AP
Bergama	Adem Özelli	AP
Bornova	Ali Uslu	AP
Çeşme	Ahmet Hulusi Öztin	CHP
Dikili	Seniha Tınay	AP
Foça	Nusret Çalışır	AP
Karaburun	İsmet Kırant	AP
Kemalpaşa	Raşit Nephani	AP
Kınık	Mehmet Soyer	AP
Kiraz	Mehmet Niğde	AP
Menemen	Yücel Dirik	AP
Ödemiş	Abdullah Marmara	AP
Seferihisar	Rahmi Ergon	CHP
Selçuk	Ahmet Ferahlı	AP
Tire	İsmail Taşlı	Müstakil
Torbali	Haluk Alpsu	AP
Urla	Erdoğan Ker	AP

2.5. Üçüncü Koalisyon: CHP – Bağımsızlar Dönemi ve İzmir

İnönü'nün politikaları sonucu Koalisyon ufak değişikliklerle Aralık 1963'e kadar sürmüştü. Ancak CHP'nin koalisyon ortaklarının 17 Kasım 1963 yerel seçimlerinde gösterdiği kötü performans, ikinci koalisyonun dağılmasına sebep olmuştu. AP oyların %46.2'sini, CHP %37.5'ini alırken, YTP ile CKMP %9'unu aldı.²⁸² İki küçük parti, seçimlerdeki gerilemelerine İnönü ile ittifaklarının neden olduğu sonucunda vardı. Koalisyondan çekilmeye karar verdiler.²⁸³ Bunun üzerine İnönü 2 Aralık 1963'te istifa etti.²⁸⁴

AP, mahalli seçimlerde elde ettiği başarıdan dolayı erken bir genel seçim istiyordu. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ise, parti liderleriyle görüşmelere başlamıştı. Gürsel, hükümet kurma görevini tekrar İnönü'ye vermek istediye de, İnönü bu görevi reddetti. Ardından görev AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya verildi.²⁸⁵ Bu dikkate değer bir durumdu. AP'nin komutanların gözünde saygınlık kazandığı anlamına geliyordu.²⁸⁶ Ancak Gümüşpala bir süre sonra hükümeti kuramayacağı belirterek görevi iade edince, Gürsel hükümeti kurma görevini yeniden İnönü'ye verdi.²⁸⁷ İnönü, partilerle istikrarın sağlanamayacağını düşünerek, 25 Aralık'ta bağımsızlardan ve partisinden oluşan bir “Azınlık Hükümeti” kurdu.²⁸⁸

İnönü, Türkiye ile Yunanistan arasında açık bir çatışma tehlikesi gösteren Kıbrıs krizinin yüksek gerilimi ortasında 25 Aralık'ta yeni kabinesini sundu.²⁸⁹ Kıbrıs krizi, İnönü'nün imdadına yetişti. Çünkü 1964 yılı boyunca Kıbrıs sorunu, muhalefet partilerini bir dış sorun karşısında “*milli birlik*” göstermek zorunda bırakarak ülkenin dikkatini kendi üzerinde topladı. Hiç kimse bir kabine krizi istemiyordu ve İnönü istifa

²⁸² Cumhuriyet, 22 Kasım 1963

²⁸³ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 274

²⁸⁴ Milliyet, 3 Aralık 1963

²⁸⁵ Çakmak, *a.g.m.*, s. 384

²⁸⁶ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 238

²⁸⁷ Milliyet, 15 Aralık 1963

²⁸⁸ Milliyet, 25-26 Aralık 1963

²⁸⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 276

tehdidinde bulunarak bütçeyi ve diğer mali kararları kabul etmeye Meclis'i zorlayabildi.²⁹⁰

Bu dönemde Kıbrıs'ta Rumların Türklere karşı saldırıları sonucu Kıbrıs'a müdahale etmek isteyen Türkiye'ye, ABD Başkanı Johnson'un İnönü'ye gönderdiği tehdit mektubu,²⁹¹ Türk Milletinin en hassas ve haklı davasında Türkiye'de Amerika'ya olan güveni büyük ölçüde sarsmış ve tesirlerini daha sonraki yıllara kadar yaymıştı.²⁹² Hükümetin ve İnönü'nün Johnson'ın örtülü tehdit mektubundan sonra ABD'ye olan kırgınlığı ve tepkisine karşılık AP ise, kendi hükümetini desteklemeyip Amerika'yı desteklemişti.²⁹³

Bu arada 7 Haziran 1964'te yurt çapında kısmi senato seçimleri yapıldı. Seçim çalışmalarının devam ettiği sürede Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala yaşamını yitirmişti. Yeni bir genel başkan seçilene kadar ona Saadettin Bilgiç geçici olarak vekalet etmişti.²⁹⁴ 26 ilde gerçekleşen seçimlerden, Adalet Partisi zaferle çıkmıştı. AP 31 senatörlük kazanırken, CHP 19, bağımsızlar ise 1 senatörlük kazanmıştı. Seçim sonuçları AP için büyük önem taşıyordu. Çünkü bu seçimlerle memleket sathında bir nabız yoklaması yapılmış ve nispi seçimlere rağmen AP zaferle çıkmıştı.²⁹⁵ Bundan sonra AP, kuvvetli bir iktidar isteyecek ve daima iktidarı sıkıştıracaktı. Nitekim AP derhal iktidar hazırlığı içine girerek seçim istedi.²⁹⁶ Yine seçimlerde alınan başarı, AP içindeki başkanlık yarışını da hızlandıracaktı.²⁹⁷ AP bir taraftan genel başkanlık seçimi ile uğraşacak, diğer taraftan da CHP'ye karşı etkin muhalefetini devam ettirecekti.

1964 ortalarında Kıbrıs'ta, Rum milliyetçilerin Türklere yönelik saldırıları daha da şiddetlenmişti. Adadaki BM Barış Gücü kuvvetleri bu katliam girişimi karşısında sessiz kalınca, Türk uçakları tarafından adadaki Rum mevzilerini bombalanmıştı.²⁹⁸ Türkiye'nin Kıbrıs bombardımanı sonrası Yunanistan, Kıbrıs'ın

²⁹⁰ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 238

²⁹¹ **Hürriyet**, 5 Haziran 1964; Johnson'un mektubu o zaman açıklanmamış, Hürriyet Gazetesi tarafından 13 Ocak 1966 günü sayısında tam metin olarak yayımlanmıştır.

²⁹² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914- 1980)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 788- 790

²⁹³ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 277- 278

²⁹⁴ **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1964

²⁹⁵ **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1964; **Tercüman**, 8 Haziran 1964

²⁹⁶ Kuru, **a.g.t.**, s. 54

²⁹⁷ Çakmak, **a.g.m.**, s.385

²⁹⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 792

savunmasını sağlamak amacıyla NATO'daki askeri kuvvetlerinin bir bölümünü geri çekmiş; bunun üzerine İzmir NATO karargahındaki Yunan subaylar ülkeden ayrılmıştı.²⁹⁹ Dış siyasetteki kriz, İzmir Fuarı'nda patlak vermiş ve halk Rus, İngiliz ve Amerikan pavyonlarına saldırı yapmıştı. Ayrıca bir grup da Yunan konsolosluğunu taşlamış, Rus ve Amerikan bayraklarını yırtmıştı.³⁰⁰

Hükümet 1964 yılı boyunca Kıbrıs sorunu ile uğraştı. Muhafazakar ve gerici güçlerin cesaret alıp bir kez daha yeni rejime meydan okumak için ortaya çıkması da yine 1964'teydi. İsmet İnönü'ye suikast, Nurcuların tekrar canlanması, Atatürk heykellerinin tahrip edilmesi ve Türk bayrağına saygısızlık gerici güçlerin kendilerini gösterme şekliydi.³⁰¹

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri

1964 yılı ortalarına gelindiğinde AP İzmir İl Teşkilatı da kongre çalışmalarına kaldığı yerden devam etmişti. Bu kongrelerde hükümete ve CHP'ye yönelik muhalefet de devam etmişti. 10 Mayıs'ta gerçekleşen AP Karşıyaka İlçe Kongresi'nde AP senatör ve milletvekilleri, hükümetin Kıbrıs politikasını, toprak reformunu, yeni vergileri, temelli senatörlerin taraf tutmalarını eleştirmişlerdi. AP Milletvekili Şükrü Akkan, Yunan Başbakanı Papandreu'nun Kıbrıs ile ilgili tutumuna ilişkin "*Haklarımız ihlal edildiğinde Atina bizim için 24 saattir. Onlara göstereceğim en yakın misal İstiklal Savaşı'dır*" demiştir. Yine Kongre başkanlığına seçilen AP Senatörü Cahit Okurer, dünya milletlerinin Türkiye'ye yüz çevirdiğini ve memleketi bugünkü güç durumundan AP'nin kurtaracağını belirtmiştir. Yine senatörlerden Hilmi Onat ise konuşmasında CHP'yi eleştirerek, CHP'lilerin azınlıkta olmalarına rağmen iktidara gelmelerini onların klasik parlamento taktiklerine bağlamıştır. Toprak reformu ve vergilere de karşı olduğunu söyleyen Onat, milli dava haline gelen Kıbrıs konusunda ise şunları söylemiştir: "*Kıbrıs üzerinde uçan Türk jetleri bize ümit verdi. Fakat verilen yetki kullanılmadı. Türk Ordusu, o gün vazifesini mükemmelen görebilir ve Birleşmiş Milletler toplanıncaya kadar bu mesele halledilebilirdi.*"³⁰²

²⁹⁹ **Milliyet**, 18 Ağustos 1964

³⁰⁰ **Milliyet**, 30 Ağustos 1964

³⁰¹ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 277

³⁰² **Yeni Asır**, 11 Mayıs 1964

Yine 5 Temmuz'da Fuar'daki Benelüks pavyonunda AP Merkez İlçe Kongresi yapılmış ve kongre başkanlık seçiminden ötürü kavga ve dövüş içinde geçmişti. Kavga AP İzmir İl Başkanı Mehmet Karaoğlu'nun AP Genel Sekreteri Orhan Süersan'ı kongre başkanlığına seçtirmekten istemesinden dolayı çıkmıştı. Yine yerel seçimlerde AP'nin kaybetmesi teşkilatın iyi çalışmamasına bağlanmış ve delegeler arasında tartışma yaşanmıştı.³⁰³ Kongre başkanlığına getirilen AP Genel Sekreteri Orhan Süersan da, Kıbrıs meselesine ilişkin hükümetin hatalarını, güvenoyu sırasındaki gelişmeleri eleştirerek, "*Kıbrıs politikası, milli bir davamızdır. Kanayan bir yara olan bu dava, amme vicdanını rahatsız etmektedir. Şimdiye kadar hükümet pek çok imkanı kaçırmıştır. Hiç olmazsa Zürih ve Londra Antlaşmalarının bize tanıdığı imkanlardan istifade etmek icap ederdi. Güvenoyuna başvurmak sureti ile iç politikayı istismar eden İnönü, Kıbrıs'ı Lozan'da kaybetmiştir. Başbakan şimdi onu hortlayan bir ölü gibi görerek ürkemektedir. İnönü bugün kendi kaybettiği şeyin başkası tarafından kazanıldığını görmenin ıstırabı içindedir*" demiştir.³⁰⁴

6 Eylül'de ise İzmir'de AP İl Kongresi yapılmıştır. Genel Başkan Vekili Saadettin Bilgiç, Genel Başkan Seyfi Kurtbek ile kırkı aşkın senatör ve milletvekilinin katıldığı kongrede konuşan delegeler tayinle gelen İl İdare Kurulu'nu şiddetle eleştirmişlerdi. Kongrede özellikle Kıbrıs ve siyasi af konularına temas edilmiş; memleketin içinde bulunduğu durumdan ötürü hükümete ve CHP'ye yönelik eleştiriler yapılmıştır. İlk sözü alan İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar olmuştur. Kibar: "*AP tüm hızıyla iktidara gidiyor. Hazırlıklı olmalıyız*" demiş ve ardından Karaoğlu ile biraz şekerli olduklarını ancak karşıdan biri geldiğinde birleştiklerini ifade etmiştir.³⁰⁵ Kongrede özetle: 17 Kasım seçimleri arefesindeki CHP'nin tutumuna işaret edilerek, diğer zamanlarda halka tepeden bakıp, seçim sıralarında sıkışınca halkın gözünü boyamaya çalıştığı ve halkoylarını satılık bir meta gibi gördüğü belirtilmiştir. Ayrıca bu zihniyetteki bir siyasi partinin, İzmir'de veya başka bir yerde, değil 9 milyon, 90 milyon harcasa seçim mücadelesinde yenik çıkacağı söylenmiştir. Daha sonra CHP'nin genel affa direndiği ancak bu direnişine rağmen genel affın çıkacağı belirtilmiştir. Yine Kıbrıs meselesine ayrılan fasılda da jet filolarımızın hareketinden takdirle bahsedilmiş ve "*Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın bize tanıdığı hak ve yetkilere dayanan İnönü hükümeti, aynı hukuki dayanakları 6-7 ay önce daha başarılı*

³⁰³ **Demokrat İzmir**, 6 Temmuz 1964

³⁰⁴ **Yeni Asır**, 6 Temmuz 1964

³⁰⁵ **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1964

tarzda kullanabilirdi” denilmiştir. Bu arada AP’nin desteğine rağmen hükümetin bir türlü kesin harekete geçmediği tenkit edilmiştir. Özellikle AP Genel Başkan Yardımcısı Seyfi Kurtbek, barış meselelerinin çözümünde acz gösteren zayıf, çekingen ve şaşkın bir iktidar partisinin harp idaresini, hatta harbin gerekli hazırlıklarını başarmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Yine Genel Başkan Vekili Saadettin Bilgiç de iktisadi konulara temas ederek, vatandaşın bugün büyük bir geçim sıkıntısı çektiğini, buna rağmen iktidarın halka herşeyi mükemmel göstermeye devam ettiğini söylemiştir. İhracatta gerilememenin mevcutt olduğunu, 1960’tan sonra devlet borçlarının sürekli arttığını ve sürekli iflasların yaşandığını söyleyerek, bugünkü iktidara son vermek zamanının geldiğini belirtmiş: *“Türk milleti, bu iktidarı düşürecek ve büyük bir ekseriyetle AP’yi iş başına getirecektir”* demiştir. Ayrıca kongrede İzmir İl İdare Heyeti, Karşıyaka delegeşi Zeki Işın tarafından baskı yapmakla suçlanmış ve partide senelerini harcayan kimselerin bir kalemde tutulup atıldığını ve delege seçiminde bazı kimselerin dayatılarak oy haklarının çiğnendiğini söylemiştir.³⁰⁶ AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu da eleştirilere cevap olarak, bir başka idare heyeti üyesi ile aralarında çıkan ihtilaf ve geçimsizlik nedeniyle istifa eden 6 kişinin istifalarını geri almaları için ısrar ettiğini ancak kararlılıkları karşısında mecbur kaldıklarını, çünkü çalışacak kişilere ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Bu arada Karaoğlu, açık oyla ve hemen hemen ittifaka yakın bir çoğunlukla Temsilciler Meclisi delegeliğine seçilmiştir.³⁰⁷

Süleyman Demirel’in AP Genel Başkanı Seçilmesi

AP Genel Başkanlığı için Dr. Saadettin Bilgiç Genel Başkan Vekili oluşu nedeniyle zaten Genel başkan statüsündeydi ve bu doğrultuda davranıyordu. Bilgiç’e rakip olarak, AP’nin kalesi görünümündeki İzmir’den Hava kuvvetleri eski komutanı Tekin Arıburun bulunuyordu. Ancak en güçlü rakip DSİ eski Genel Müdürü namıdiğer *“Baraj Kralı Ispartalı Süleyman Demirel”*di. Demirel, parti kuruluşunda da sonrasında da çok aktif rolde bulunmayan ancak yetenekli bir inşaat mühendisi idi.³⁰⁸ İzmirli delegeler başta genel başkan seçimlerinde Bilgiç’i destekleme kararı almışlardı; ancak daha sonra Demirel’i desteklemeye karar verdiler.³⁰⁹

³⁰⁶ *Yeni Asır*, 7 Eylül 1964

³⁰⁷ *Demokrat İzmir*, 7 Eylül 1964; *Ege Ekspres*, 7 Eylül 1964

³⁰⁸ *Demirel*, a.g.e., s. 29

³⁰⁹ *Yeni Asır*, 15 Kasım 1964

Üçüncü koalisyonun günleri artık sayılıydı. Böyle bir ortamda Yüksek Komuta “bekle gör” tutumunu benimsedi. Ancak Gümüşpala'nın ölümünden sonra AP'de artan aşırıcılığı fark ettiler. Bunun üzerine Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, ülkenin iki düşman kampa bölünmekte olduğu, ordunun halka düşman bir kurum gibi gösterildiği, komutanların memnun olmadığı uyarısında bulundu. Komutanlarla daha iyi bir ilişki kurması beklenen ılımlı Süleyman Demirel'in 29 Kasım'da Adalet Partisi'nin lideri seçilmesi de bundan sonra oldu.³¹⁰

Demirel AP Genel başkanlığını açık ara farkla kazanmıştı. Bilgiç 552, Arıburun 39 oy aldı. Demirel ise 1072 oy alarak ezici bir farkla Genel Başkanlık koltuğuna oturdu.³¹¹

2.6. Dördüncü Koalisyon: Vekaleten AP Yönetimi ve İzmir

Süleyman Demirel'in, AP genel başkanlığına geldikten sonra yürüttüğü eleştirel politika, CHP başkanlığındaki azınlık hükümetinin işini zorlaştırıyordu. Demirel, AP'nin gerekli 226 oyu sağlar sağlamaz hükümeti düşüreceğini ilan etmişti.³¹² Beklenen fırsat bütçe görüşmeleri idi. İnönü bütçenin reddedilmesi durumunda istifa edeceğini açıkladı. Sadece ordu desteği İnönü'yü kurtarabilirdi; fakat görünürde böyle bir durum yoktu. Oylamada çoğunluk sağlanamayınca bütçe reddedildi. Bunun üzerine İnönü başbakan olarak son kez istifa etti.³¹³

Böylece Muhalefet cephesi, 13 Şubat akşamı, üçüncü İnönü hükümetini de düşürmeye muvaffak olmuştu.³¹⁴ Muhalefetin girişmiş bulunduğu hareket, bütçenin fasıllarına geçilmesi dolayısıyla yapılan açık oylamada sonucunu vermiş ve muhalefet İnönü ve hükümetine karşı son raundunu almıştı. Böylece, dört yıldan beri iktidarda bulunan İnönü ile 406 günden beri işbaşında olan son hükümeti ömrünü tamamlamış olmaktaydı.

Cemal Gürsel, Demirel'i hükümeti kurmasının henüz uygun olduğunu düşünmüyordu. Bu nedenle Ekim 1965 genel seçimlerine kadar, 1961'de Kayseri'de

³¹⁰ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 239

³¹¹ *Hürriyet*, 30 Kasım 1964; *Milliyet*, 30 Kasım 1964

³¹² *Tercüman*, 18 Aralık 1964

³¹³ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 278- 279

³¹⁴ *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1965

AP listesinden bağımsız senatör olarak seçilen Suat Hayri Ürgüplü geçici hükümeti kurmakla görevlendirildi. 20 Şubat'ta ilan edilen bu hükümet, AP'nin büyük ortak olduğu 4 partili bir koalisyondu.³¹⁵ Ürgüplü'nün kurduğu hükümette AP 10 bakanlık alırken, CKMP, MP ve YTP 4'er bakanlık almıştı. Bu hükümet, “*bekçi hükümet*” olarak adlandırılmış ve ülkeyi seçimlere hazırlamakla vazifelendirilmişti.³¹⁶

Dördüncü koalisyon hükümetinin politikası zamanla sağa kaymaya başladı. Yeni rejimin ana temalarından biri olan sosyal adalet kaybolup gitmişti. Demirel'in, Türkiye'nin hızlı, dengeli ve istikrarlı kalkınması için yabancı sermayeye dayanması bu yeni eğilime uygundu. CHP'liler yabancı yatırıma karşı değildi fakat daha ihtiyatlıydılar ve petrol gibi temel kaynakların kontrolünü ellerinde tutmak istiyorlardı. Yine hükümetin sola yönelik politikası da daha sert ve baskıcı oldu. Bu baskı yalnızca TİP ve diğer sol grupları değil, ortanın solu sloganını benimseme sürecinde olan CHP'yi de kapsıyordu. Bunun üzerine CHP'liler Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Başbakan Ürgüplü'ye başvurdu. AP lideri ve Başbakan Vekili Demirel'in yaydığı solculuk ve komünizm suçlamalarının halkı düşman kamplara böldüğünü ve acil müdahale edilmesi gerektiğini söyledi. Ancak Yüksek Komuta artık müdahale etmeye istekli değildi.³¹⁷

Yeni seçim tarihinin 10 Ekim olarak belirlenmesinin ardından İzmir'de siyasi partilerin il teşkilatları seçim çalışmalarına ve propaganda faaliyetlerine hızlı bir tempo ile başlamıştı. AP İzmir İl Başkanı Mehmet Karaoğlu, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in İzmir'den adaylığını koyacağını belirtmiş, “*AP, İzmir'de kurulmuş, önce İzmir'de gelişmiş bir teşekküldür. Bu sebeple Genel Başkanın adaylığını şehrimizden koyması bir teamül haline gelmiştir.*” demiştir.³¹⁸

Süleyman Demirel'in İzmir Mitingi

8 Ekim 1965'te İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda gerçekleşen mitingde İzmirli Süleyman Demirel'i ilk kez karşılarında görme fırsatı elde etmişlerdi.³¹⁹ Demirel büyük bir tezahüratla karşılanmış; “*Yarının Başbakanı, İzmir'e hoşgeldiniz*” yazılı flamalarla selamlanmıştı. Demirel yaptığı iki saatlik konuşmasında, siyasi

³¹⁵ Cumhuriyet, 16 Şubat 1965

³¹⁶ Çakmak, a.g.m., s. 385

³¹⁷ Ahmad, Demokrasi Sürecinde..., s. 240-242

³¹⁸ Yeni Asır, 20 Eylül 1965

³¹⁹ Tosun, a.g.e, s.25

rakiplerinin partisine yönelttikleri haksız ve şiddetli hücumlara işaretle: *“CHP ile millet adına görülecek çok hesaplarımız vardır. Biz, bu hesabın sözle değil, oyla görülmesinin tarafını tuttuk”* demiş, memlekette huzur ve sükunun sağlanması ve yurt problemlerinin halli bakımından 10 Ekim seçiminin hayati önem taşıdığını belirtmiştir. CHP'nin son yıllardaki tutumunu şiddetle eleştiren Demirel, seçim sisteminin değiştirilmiş olmasını da, bu partinin iktidarını sağlamaya yönelik bir tertip olarak nitelendirmiş ve CHP hükümetinin düşürülüşünü, CHP'nin beceriksiz ve kısır iktisadi görüşü ile yatırımlar yapamamasına, hepsinden önemlisi devletin sola eğilimine bağlıyordu. Yine AP'nin çoğunlukla tek başına iktidara gelmesini önlemek için yapılan propagandaların hiçbir manası olmadığını ve fayda sağlamayacağını ifade ederek, *“AP bugün fiilen iktidardadır”* diyen AP Genel Başkanı, bu tutumun millete, vatana ve kısaca *“Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir”* diyen Atatürk'e ihanet olacağını belirtmiştir. Yine Türkiye'nin ittifaklarına ve dostluklarına bağlı olduğunu söyleyen Demirel, koalisyon ortaklarından da dert yanmış: *“Biz bu ortaklığa bağrımıza taş basarak katlandıysak, sırf milletin hayrı için katlanmışızdır. Küçük partiler artık yüksek pazarlık unsuru haline gelmiştir. Yeniden koalisyon şart olursa memleket çok karmakarışık bir devreye girecektir”* demiştir. Ayrıca Demirel, daha sonra üzüm, tütün ve pamuk mahsulünün değerlendirilmesi için her türlü tedbir ve kararların zamanında alınacağını söyleyerek, toprakta çalışan çiftçinin, emeklerinin ve sermayesinin kendi elinde olmayan sebeplerden ötürü ziyan olması karşısında, zirai sigortanın imdada yetişeceğini söylemiştir. Ayrıca 4. Koalisyon Hükümeti kurulduktan sonra, tütün meselesinin CHP tarafından bir tahrik haline getirildiğini ifade etmiş, CHP hükümetinin, Ege tütünlerini daha az fiyata satın almaya karar vermişken, şimdi iyi niyetliymiş gibi görünerek üreticinin emeğinin hakkının verilmemiş olduğunu iddia etmesinin maksatlı bir tahrik olduğunu öne sürmüştür. Ardından aşırı sol akımlar konusu üzerinde de duran AP Genel Başkanı, Türkiye'de aşırı sol fikirleri CHP hükümetlerinin desteklediğini söyleyerek, Türk kanunlarının komünizme karşı koyduğu yaptırımların uygulanmasını önlediğini ifade etmiştir. Son olarak AP Genel Başkanı *“Siyasi İstismar Kollektif Şirketi”* diyerek bahsettiği CHP yöneticilerini, her mevzuyu sokağa düşürmekle itham etmiş, petrol, maden ve toprak reformu konusunda samimiyetsiz olduklarını söylemiştir. Milli Birlik Komitesi ile CHP'nin geçen beş yıl içinde, bugün seçim yatırımı olarak sokağa düşürdükleri petrol

için hiçbir icraatta bulunmadığını söyledikten sonra Demirel, “3,5 yıl onlar, 1,5 yıl MBK oturmuş, şimdi kol kola davul çalıyorlar” demiştir.³²⁰

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADALET PARTİSİ’NİN İKTİDARI VE İZMİR’DEKİ FAALİYETLERİ

3.1. 10 Ekim 1965 Genel Seçimlerine Doğru İzmir

10 Ekim 1965 seçim çalışmaları sürecinde AP ve CHP arasındaki rekabette, AP bu seçimlerin önemine vurgu yaparak, seçimin adeta bir kader seçimi, Türk

³²⁰ Yeni Asır, 9 Ekim 1965

demokrasisi için bir yol ayrımı anlamına geldiğini vurgulamıştı. AP'nin ekonomi politikalarına yönelik tercihini liberalizmden yana koyduğu önde gelen temsilcilerinin konuşmalarında açığa çıkarken, kalkınma vurgusu da dikkat çekiyordu. Ayrıca CHP'ye ve sola yüklenen bir AP de kampanya sürecinde belirgindi. İnönü konuşmalarında “*Türkiye asla açık bir Pazar değildir. Kim dedi her gelen soyacak diye*” sözünü sık sık kullanırken, Demirel İzmir mitinginde yaptığı konuşmada bu seçimin CHP ile bir hesaplaşma olduğunu vurgulamış, halkın CHP ile sandıkta hesaplaşacağını altını çizmişti.³²¹ Yine AP'li Çalışma Bakanı Sabri Çağlayangil de, AP'nin DP'nin devamı olduğunu söyleyerek, “*Biz 27 Mayıs'ı yaparı da, babası asılanı da bir görüyoruz*” demiş ve seçimin 27 Mayıs'la bir hesaplaşma olacağını üstü kapalı biçimde ifade etmişti.³²²

1965 yılı genel seçimleri öncesinde CHP sıkıntı içindeydi. 27 Mayıs Müdahalesi'nde rolü olduğu düşünüldüğünden, 1961 genel ve 1963 yerel seçimlerinde oy kaybına uğramış, tüm hareketliliğini yitirmişti. 1965 Genel Seçimleri'ne doğru olan süreçte AP'nin güçlenmesi, CHP'yi kendini yenileme, bir kadro partisinden kitle partisine dönüştürme arayışına itti. Bu sebeple CHP, yeniden siyasetteki yerini almak ve teşkilatını aktif hale getirmek için “*Ortanın Solu*” söylemini gündeme getirdi. 25 Temmuz'da Parti Meclisi'nde CHP'nin ortanın solunda olduğunu beyan eden İnönü³²³, 29 Temmuz'da Abdi İpekçi ile yaptığı röportaj ile CHP'nin devletçi bir parti olması dolayısıyla ortanın solunda yer aldığını belirtiyordu.³²⁴ CHP yayımladığı “*CHP Söz Veriyor*” başlıklı seçim bildirgesinde, geri kalmış bölgelere yapılan yatırımların arttırılmak, yerli sanayinin gelişmesi için yabancı sermayeye izin vermemek, az kazandıktan az, çok kazandıktan çok vergi almak gibi söylemlere yer vermişti. Fakat CHP'nin bu söylemini halkın anlayabilmesi o kadar kolay olmadı. Söylem farklı yerlere çekildi. Özellikle AP'liler seçim sürecinde “*Ortanın solu Moskova'nın Yolu*” söylemiyle karşı propagandaya başladılar. Ancak 18 Ekim 1966'da Bülent Ecevit'in CHP Genel Sekreteri olmasıyla beraber, “*Ortanın Solu*” söylemi, sistemli bir şekilde geniş halk kitleleri tarafından anlaşılmaya başlayacaktı.³²⁵

³²¹ Tosun, a.g.e., s. 25

³²² **Demokrat İzmir**, 6 Ekim 1965

³²³ **Milliyet**, 26 Temmuz 1965

³²⁴ **Milliyet**, 30 Temmuz 1965

³²⁵ Çakmak, a.g.m, s. 385

1965'lere gelindiğinde ülkedeki sol fikir akımı oldukça güçlenmişti. Sosyalist bir parti olarak kurulan TİP'in etkin bir siyaset gütmesi, yurttaki önemli aydınların Yön Dergisi'ni desteklemeleri ve üniversitelerde oluşturulan Sosyalist Fikir Kulüpleri bunu açıkça gösteriyordu. Buna karşılık olarak sağcı-milliyetçi çevreler de Milli Türk Talebe Federasyonu ve Milli Gençlik Teşkilatı çatısı altında teşkilatlanmışlardı. Bu süreçte, İzmir'de Komünizmle Mücadele Derneği kuruldu. Derneğin gayesi "*Başta komünizm olmak üzere yıkıcı, yıpratıcı ve bozguncu fikir ve cereyanlarla mücadele etmek, milli kültürümüzü, milli ve manevi değerlerimizi korumak*" tı. Komünizm dernekleri içinde en etkili olan şube bu şubesiydi. Öyle ki, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel bu derneğin fahri başkanı olmayı kabul etmiş ve "*Komünizmle mücadelede asıl görevliler bizler olmalıyız*" demişti. Ancak Cumhurbaşkanı'nın derneğin fahri başkanlığını kabul etmesi kamuoyunda geniş tepkiler doğurmuştu. Ayrıca bu durum derneğin popülaritesini arttırarak, birtakım taşkınlıkların yaşanmasına da yol açmış; bunun üzerine Gürsel, fahri başkanlıktan ayrılmıştı.³²⁶

Yine 1961 Anayasası'nda işçi sınıfına verilen hakların kullanımına yönelik Türkiye'deki ilk kapsamlı grev de İzmir'de yapıldı. Taç Sanayi Fabrikası, Şark Sanayi Fabrikası, Kula Mensucat ve Yün Mensucat Fabrikalarında, işçilerin ücretlerinin arttırılması için TEKSİF (Türkiye Tekstil, Örne ve Giyim Sanayi İşçileri Sendikası) İzmir Şubesi tarafından başlatılan bu grevde³²⁷ işçiler meydanlara çıkmış ve Konak Meydanı'ndan Cumhuriyet Meydanı'na doğru yaklaşık iki bin kişilik işçi kfilesi yürüyüşü gerçekleştirilmişti. Ankara'dan bizzat gelen TÜRK-İŞ Başkanı Seyfi Demirsoy da greve destek verenler arasındaydı. İşveren tarafından açılan davada mahkeme, grevi haklı bulmuştu. İzmir'de, işçi örgütlenmesinde görülen bu başarı, seçimler öncesinde TİP'in İzmir'deki umutlarını arttırıyordu. Yine basında yer alan ifadelere göre, TİP'in toplantılarının, AP ve CHP'ninkilerden çok daha fazla ilgi topladığı görülüyordu.³²⁸

Siyasi parti liderleri seçimlere bir hafta kala sırasıyla İzmir'e geldi. CKMP Lideri Alparslan Türkeş ile MP Lideri Osman Bölükbaşı İzmir'de mitingler düzenlediler. 8 Ekim'de İzmir'e gelen AP Lideri Süleyman Demirel ise, partisinin kalesi İzmir'de, gerçek manada bir güç gösterisi yapmış ve seçim öncesinde moral

³²⁶ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 5**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 154- 155; **Milliyet**, 17 Temmuz 1965

³²⁷ **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1965

³²⁸ Çakmak, **a.g.m.**, s. 386

depolamıştı. Cumhuriyet Meydanı'nda oldukça kalabalık bir kitleye hitap eden Demirel, millet namına CHP ile görülecek çok hesaplarının olduğunu ve bu hesabın da sandıkta görüleceğini söylemişti.³²⁹

*1965 Seçimleri öncesi AP İzmir Mitingi
Yeni Asır, 9 Ekim 1965*

3.2. 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri Ve İzmir

1965 seçimleri öncesinde, Cumhuriyet tarihinde ilk defa Siyasi Partiler Kanunu çıkarılmış, ayrıca nispi temsil sistemine ek olarak “*Milli Bakiye*” sistemi getirilmişti. Böylece küçük partiler, ülke genelinde aldıkları oylarla, Meclis’te daha fazla kişiyle temsil edilebilmişlerdi. Bu sayede seçim çevrelerinde kayda alınmayan oylar, ulusal düzeyde birleştirilmişti. Bu sistemle birlikte sosyalist bir parti olan TİP, Türk demokrasi tarihinde ilk defa 14 milletvekili ile Meclis’te yer alabilmişti.³³⁰ Ne var ki, oyların TBMM’de adil bir şekilde temsilini sağlayan bu sistem yalnızca 1965 seçimlerinde uygulanacak ve sonrasında kaldırılacaktı.

10 Ekim’de gerçekleşen seçimlerde yurt çapında 13.679.753 seçmenin 9.748.678’i oy kullanmış ve seçime iştirak %71,3 oranında gerçekleşmişti. AP oyların % 52,9’unu ve 240 sandalye kazanarak ezici çoğunluk elde etti. Oyların sadece %28,7’sini alan CHP için sonuçlar felaketti. Fakat nispi temsil Mecliste 134 milletvekili kazanmasını sağladı. Sağ partiler – MP, CKMP ve YTP- oylarını AP’ye kaptırdılar ve sadece %12,2 oy alıp 61 sandalye kazandılar. İşçi Partisi ise %3 oyla 15

³²⁹ *Yeni Asır*, 9 Ekim 1965; *Ege Ekspres*, 9 Ekim 1965

³³⁰ Çakmak, *a.g.m.*, s. 387

sandalye kazandı. Varlığından itibaren sürekli resmi baskılara maruz kalan ve çok sınırlı mali kaynaklara sahip olan bir parti için dikkate değer bir performanstı.³³¹

Adalet Partisi artık iktidardaydı. Oyların yarısından fazlasını toplamıştı.³³² Seçim sonuçlarının “*Bu demokratik bir ihtilal midir?*” sorusu ile değerlendirmek isteyen gazeteciye Demirel, “*İhtilal kelimesini kullanmayınız. Bu, bizim millete olan inancımızın neticesidir. Bunu ihtilal olarak göstermeye lüzum yok. En şerefli meselelerde millete dönerseniz, size doğru yolu gösterir. Bütün dava millete inmeştir*” demiştir.³³³

10 Ekim 1965 seçim sonuçlarına göre “*Millet iradesi ile iktidara gelen AP elde ettiği parlamento çoğunluğuna dayanarak koalisyonuz iktidara*” kavuşmuştur.³³⁴ Ancak gerçek şu ki, seçim nispi değil de, çoğunluk sistemine göre yapılmış olsaydı, AP Meclis’te daha da güçlenecekti. Demirel bunun bilincinde idi ve bu nedenle seçimden sonraki ilk konuşmasında, seçim sisteminin değişmesinden ve yeni bir seçim sisteminden söz etmişti.³³⁵

Seçim sonuçlarına bakıldığında, AP’nin oylarını bir önceki milletvekili seçimlerine oranla kayda değer bir biçimde artırdığı; CHP’nin ise aynı şekilde oy kaybettiği görülüyordu. 1950 seçimlerinden beri CHP’nin oyları en düşük noktaya gelmişti. Ancak TİP’in Türk siyasetine girmesi, seçimlerin en önemli sonucuydu. Ayrıca sosyalist olan bu partinin yurt genelindeki etkisi, bir sonraki seçim dönemine kadar yoğun bir şekilde devam edecekti.

Seçim sonrası Demirel, kendisiyle röportaj yapan Alman televizyonuna verdiği demeçte, 27 Mayıs’a dolaylı olarak atıfta bulunarak, bundan sonra Türkiye’nin bir ihtilaller ülkesi olmayacağını altını çizmişti.³³⁶ Demirel bu düşüncesiyle 27 Mayıs’ın artık tasfiye olduğunu açıkça beyan ediyordu. Zira seçim sonuçları, 27 Mayıs hareketine son darbe olmuş ve yeni rejimin eski rejim tarafından ezilmeye mahkum olduğunu göstermişti.³³⁷

³³¹ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 243

³³² **Milliyet**, 11 Ekim 1965

³³³ **Milliyet**, 13 Ekim 1965; **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1965

³³⁴ **Kuru**, a.g.t., s. 76

³³⁵ **Çakmak, a.g.m.**, s. 388

³³⁶ **Demokrat İzmir**, 14 Ekim 1965

³³⁷ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 285

İzmir'e gelince, 1965 seçimlerinde İzmir'de seçime katılan partiler: AP, CHP, CKMP, MP ve TİP idi. YTP, İzmir'de seçime katılmamış ve bağımsız 7 aday seçime katılma izni almıştı.³³⁸

İzmir'deki seçim sonuçları şu şekildedir:

İzmir'de 10 Ekim 1965 Yılı Milletvekili Genel Seçimleri		
Kayıtlı Seçmen Sayısı	578.762	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	418.993	
Katılım Oranı (%)	72.4	
Geçerli Oy Sayısı	403.948	
Milletvekili Sayısı	17	
Partilerin Aldıkları Oy Sayıları ve Oranları		
	Oy Sayısı	Oy Oranı
AP	251.189	% 62,2
CHP	120.337	% 29,8
CKMP	4.371	% 1,1
MP	11.461	% 2,8
TİP	15.840	% 3,9
Bağımsız	750	% 0,2

Kaynak: Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s.60; Yeni Asır, 12 Ekim 1965

1965 Yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde İzmir Merkez ve İlçelerinde Partilerin Aldığı Oylar					
İlçe	AP	CHP	CKMP	MP	TİP
Merkez	97.088	37.218	1.453	3.844	7.106
Bayındır	8.228	3835	107	460	211
Bergama	19.014	7.759	344	1.211	623

³³⁸ Çakmak, a.g.m, s. 387

Bornova	13.097	5.202	222	542	1.496
Çeşme	2.067	1.884	21	100	63
Dikili	4.198	2.267	42	168	178
Foça	2.629	1.343	33	127	80
Karaburun	1.879	1.175	17	44	67
Karşıyaka	19.465	10.054	482	743	2.246
Kemalpaşa	8.175	5.594	120	259	150
Kınık	4.821	2.438	114	453	214
Kiraz	6.602	2.834	239	585	245
Menemen	11.881	4.906	263	701	617
Ödemiş	19.754	15.758	496	1.021	854
Seferihisar	1.717	1.762	19	73	120
Selçuk	2.985	1.928	45	91	554
Tire	14.413	6.215	208	605	428
Torbali	8.909	5.653	103	311	414
Urla	4.267	2.512	43	123	174

Kaynak: Yeni Asır, 12 Ekim 1965

İzmir'deki neticeler, TİP ve bilhassa CHP çevrelerinde tam bir hayal kırıklığı yaratırken, AP aradaki büyük farkın memnurluğu içinde görülmekteydi. 1961 seçimlerinde tavrını net olarak ortaya koyamamış olan İzmirli seçmen, ilk olarak 1963 yerel seçimleri, sonrasında da 1965 yılı milletvekili seçimleriyle beraber, AP'ye olan desteğini ortaya koymuştu. AP İl Başkan Vekili İlyas Sipahi, elde edilen bu neticeyi, seçim kampanyası sırasında AP aleyhine çıkarılan asılsız söylentilere vatandaşın itibar göstermediğine yorumlamıştır. Sipahi: *"Parti olarak bu itimada layık olmak üzere İzmir ölçüsünde de bütün gücümüzle çalışmaya azimli bulunduğumuzu, bütün İzmirli vatandaşlarımıza ifade etmek isterim"* demiştir. Yine Belediye Başkanı Osman Kibar da, seçimi AP'nin farklı kazanması münasebetiyle İzmirli'lere bir teşekkür mesajı yayınlamış ve şöyle demiştir: *"Millet iradesinin tecellisi olan seçim sonuçlarının, bundan sonraki hizmetlerimizde bizim için en büyük teşvik edici unsur olacağını beyan etmekten büyük bir zevk duymaktayım."*³³⁹

³³⁹ Yeni Asır, 12 Ekim 1965

Seçim sonuçları aımlandıktan sonra sessizliğini koruyan CHP İzmir İl Teşkilatı ise, oylardaki düşüşün temel nedenini, “Ortanın Solu” söylemine bağlayarak, seçmene bu yeni söylemin anlatılamadığını ve ve bu yüzden oy kaybına uğradıklarını ileri sürmüştür.³⁴⁰

Seçim sonrası AP, TBMM’de 17 milletvekili ile temsil edilen İzmir milletvekilliklerinin 11’ini kazanırken, 5’ini CHP; 1’ini de milli bakiye sistemine dayanarak TİP kazanmıştı.³⁴¹

1965 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri			
1 Şükrü Akkan	AP	1 Şevket Adalan	CHP
2 Mehmet Ali Aytaş	AP	2 Şeref Bakşık	CHP
3 Muzaffer Döşemeci	AP	3 Arif Ertunga	CHP
4 Osman Zeki Efeoğlu	AP	4 Mustafa Uyar	CHP
5 Ali Naili Erdem	AP	5 Lebit Yurdoğlu	CHP
6 Hüsamettin Gümüşpala	AP		
7 İhsan Gürsan	AP	1 Cemal Hakkı Selek	TİP
8 Settar İksel	AP		
9 Nihat Kürşat	AP		
10 Şinasi Osma	AP		
11 Enver Turgut	AP		

Kaynak: Fevzi Çakmak- “27 Mayıs’tan 12 Eylül’e” s. 388

3.3. AP Hükümeti Dönemi ve İzmir

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 23 Ekim 1965’te Cemal Gürsel tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi.³⁴²

AP’nin iktidara gelişi ile birlikte ülke istikrarsız koalisyonlar dönemini geride bırakmıştı. Bu açıdan AP’nin zaferi halk arasında rahatlatma ve memnuniyet yaratmıştı. Ordu dahi bu yeni- demokrat partinin tek başına iktidara gelmesine ses

³⁴⁰ Demokrat İzmir, 12 Ekim 1965

³⁴¹ Çakmak, a.g.m, s. 388

³⁴² Milliyet, 24 Ekim 1965

çıkarmamıştı. Hatta daha sonra Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle hükümetin Yüksek Komuta ile ilişkisi daha da iyileşecekti. Sunay kısa sürede AP ve onun politikalarıyla özdeş haline gelecek ve muhalefet partileri Sunay ve Yüksek Komutanın Demirel'e satıldığına dair bir fısıltı kampanyası bile yürütecekti.³⁴³

Sürekli sola karşı açıklama yapması dışında Demirel'in partisi, Liberalizm ve Kapitalizm de dahil hiçbir katı ideoloji ya da sistemden yana olmadığını belirtiyordu. Yine ayrıca köylüsüyle, çiftçisiyle, işçisiyle, esnafıyla, tüccarıyla tüm sınıfların haklarının eşit olduğunu savunuyordu. Fakat esas seslenen, nüfusun %75'inin yaşadığı kırsal alanlardı. Vaat tarım reformuydu, yani topraksız köylülere toprak dağıtılması anlamına gelen ve tarım reformunu da kapsayan toprak reformu değil, çağdışı tarım tekniklerinin ıslahı ve modern teknolojinin kullanılmasıydı. Yine çiftçi, esnaf ve sanatkarlara da yardım ve kredi vaatlerinde bulundu. Herkese her şeyin vaat edilmesi, AP'nin seçim başarısının reçetesi oldu. Ancak genç ve deneyimsiz Demirel, büyük bütçe açığı, artan dış borçlar, yükselen fiyatlar ve artan işsizlikle başa çıkması için kendisine zaman sağlayacak siyasi sorunlarına hızlı çözümler bulma kapasitesine sahip değildi. Bunun yerine programa konulan fakat hiçbir önceliği olmayan konulara dikkatini verdi.³⁴⁴

1966 yılının Ocak ayında, milli bakiye sistemini yürürlükten kaldırmak ve nispi temsile son vermek amacıyla Seçim Kanunu değiştirme tasarısını Meclise getirmesi ve eski DP'lilere yönelik bir af kanunu tasarısı hazırlaması hükümetle muhalefet arasındaki gerilimi arttırmıştı. Bu nedenle CHP, hükümeti, hayat pahalılığına karşı savaşmak yerine ekonomik durumu daha da kötüleştiren kanun tasarılarını peş peşe meclise getirerek kasten huzursuzluğa meydan vermekle suçladı.³⁴⁵

1966 yılının Haziran ayına gelindiğinde, kısmi senato seçimleri için partiler çalışmalarına başlamıştı. 5 Haziran'da yapılan senato seçimlerini, büyük bir farkla AP kazanmıştı. CKMP, YTP, MP ve TİP birer sandalye kazanırken, CHP 13 sandalye kazanmış; AP ise 35 sandalye kazanmıştı.³⁴⁶ Seçim sonuçları, CHP açısından hiç de iç

³⁴³ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 243- 245

³⁴⁴ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 295- 300

³⁴⁵ **Vatan**, 20 Ocak 1965

³⁴⁶ **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1966

açıcı görünmüyordu. İnönü, seçimlerde aldıkları sonucun sebebini, Nurcuların canla başla iktidara yardım etmelerine bağlamıştı.³⁴⁷

Seçimlerden sonra yaşanan gelişmelerden biri, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, Celal Bayar'ı hastalığından ötürü affetmesi, diğeri ise Demokrat Partililere yönelik af yasasının Meclisten geçirilmesi idi. Fakat Demirel, eski DP'lilerin siyasete dönmelerine sıcak bakmıyordu. Bunun sebebi, kendi şahsı ve partisi namına duyduğu siyasi endişe ve askerleri karşısına almak istemeyişi idi.³⁴⁸ Ancak yine de oy almak için DP'den ve onun ülkedeki izleyicilerinden yararlanmak zorundaydı. Hatta 1965'te AP, açık bir kanun kitabının iki yanına yazılı "AP" harflerinden oluşan ambleminden vazgeçip yerine, "ölen Demokrat Parti ile özdeşleşmek için semantik ve simgesel bir hileyi kullanarak" azametle yürüyen bir kır at geçirmiş; böylece seçmen çoğunluğunu eski düzene olan sadakatine inandırmıştı.³⁴⁹

AP kimliğini bir türlü oturtamamıştı. Aslında sorunları kuruluş özelliğinden kaynaklanıyordu. Anormal koşullarda ve 27 Mayıs İhtilali'ne tepki olarak kurulmuştu. Laik aydınlar, gerici İslamcılar ve subaylar, anti-militaristler, her renkten eski DP'liler ve politikaya yeni atılanlar olmak üzere geniş bir siyasi çeşitliliği kapsıyordu. Ekonomik açıdan bölünme, 19. yy marka kapitalizme devam etmek isteyenler ile kapitalizmin 20. yy versiyonunu benimsemek isteyenler arasındaydı. Örgütlenme zaten DP'den miras alınmıştı ve bu örgüt hiç kimseyi lider olarak kabul etmiyordu. Dolayısıyla gerçek liderler hapisanede olduğundan birçok AP taraftarı için genel af konusu önemliydi. Fakat 1964'te Demirel'i seçen parti örgütü, onun kendisine sadık yerel organlar yaratarak örgütten bağımsız olmaya kararlı olduğunu fark ettiler. Bundan sonra örgüt içinde eski ve yeni DP'liler olmak üzere iki muhalif grup oluştu. Bu nedenle muhalifler Demirel'i parti liderliğinden uzaklaştırmaya çalıştılar; ancak başarılı olamadılar.³⁵⁰

CHP'de de durum pek parlak sayılmazdı. Seçimlerin ardından parti içinde sağ-sol ayrımı giderek belirginleşmeye başlamıştı. Ayrıca kamuoyunda İsmet İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılması yönünde fikirler de öne sürülmüştü. 1966 yılının Ekim ayında CHP'nin 18. Kurultayı toplanarak³⁵¹, "Ortanın Solu" söylemi, partinin resmi

³⁴⁷ **Milliyet**, 6 Haziran 1966

³⁴⁸ Çakmak, **a.g.m.**, s. 389

³⁴⁹ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 294

³⁵⁰ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 300- 301

³⁵¹ **Cumhuriyet**, 19 Ekim 1966

politikası haline getirilmişti. Yine kurultayda, Bülent Ecevit de genel sekreterlik görevine getirildi.³⁵² Bülent Ecevit ile birlikte “*Ortanın Solu*” söylemi bambaşka bir boyut kazanacak ve halk arasında yerini bulacaktı. Bu açıdan bu kurultay, CHP için dönüm noktası olmuştu.

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel’in başkanlığında kurulan hükümette, İzmir’den de milletvekilleri mevcuttu. Çalışma Bakanlığına Ali Naili Erdem, Maliye Bakanlığına İhsan Gürsan, Turizm ve Tanıtma Bakanlığına da Nihat Kürşat getirilmişti.³⁵³ Başbakan, yeni kabine kurulur kurulmaz, İzmir’in bir yığın dertleri ile ilgilenmek üzere İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar ile görüşmüş, “*İzmir’in sayılamayacak kadar derdi var, otobüs lazım, su lazım, gecekondu derdi var. Bütün bunları konuştuk hal imkanlarını araştırdık. İzmir belediyesine de diğer belediyelere yaptığımız gibi yardım edeceğiz*” demiştir.³⁵⁴ Yine İl Genel Meclisi Başkanı Mehmet Aydemir de İzmir’in dertleriyle ilgili olarak, ilçe ve köylerini dolaşmıştır. Bu nedenle kendisine “*Modern Markopaşa*” ünvanı verilmiştir.³⁵⁵

Başbakan Süleyman Demirel’in İzmir Ziyareti

Başbakan Süleyman Demirel, beraberinde eşi Nazmiye Demirel, İçişleri Bakanı Faruk Sükan, Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz, Turizm ve Tanıtma bakanı Nihat Kürşat, Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem, Maliye Bakanı İhsan Gürsan ile birlikte 8 Eylül’de İzmir’e gelmiş ve havaalanında askeri törenle karşılanmıştı.³⁵⁶ Yeni Asır Gazetesi’nin haberine göre, Gaziemir’den itibaren Başbakanı bekleyen binlerce İzmirli, zaman zaman arabanın önünü kesmişler ve Demirel’e tezahüratta bulunmuşlardı. Eşrefpaşa, Bayramyeri ve İkiçeşmelik caddelerini kaplayan kalabalık arasından atlı ve motosikletli polislerin güçlkle açtığı yolda yavaş yavaş ilerleyen kortej Çankaya’ya gelebilmiş; yol boyunca elinde şapkası olduğu halde ayakta halkı selamlayan Başbakan’a Eşrefpaşa’da genç kızlar çiçek atmış, Şirinyer kavşağından itibaren yer yer kurbanlar kesilmişti.³⁵⁷ Demokrat İzmir Gazetesi’ne göre ise bu

³⁵² **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1966

³⁵³ **Milliyet**, 28 Ekim 1966

³⁵⁴ **Yeni Asır**, 19 Kasım 1965

³⁵⁵ **Yeni Asır**, 11 Ocak 1966

³⁵⁶ **Milliyet**, 9 Eylül 1966

³⁵⁷ **Yeni Asır**, 9 Eylül 1966

karşılama töreni, İzmir'e gelen başbakanlara yapılanlar içinde en sönüklerden biriydi.³⁵⁸

Başbakan Süleyman Demirel, Konak Meydanı'nda toplanan İzmirliilere hitaben, yağmur altında yaptığı konuşmada, memleketteki bezginlik ve bıkkınlık havasının silindiğini, bunun yerine ümit, heyecan ve kararlılık havasının hakim olduğunu söylemişti.³⁵⁹ Demirel bilhassa 9 Eylül günü İzmirliilerle beraber olacağı için ayrıca sevinç duyduğunu belirtmiş; daha sonra demokratik düzenle ilgili kurumları ancak demokrasinin koruyabileceğini, hiçbir şekilde onu zayıflatacak bir gayretin içinde bulunmayacağını ve huzur bozmaya yönelik her türlü gayretin, bir kanun devletinin ağır başlılığı ile karşısında olduklarını belirtmiştir. Ayrıca serbest seçimle gelen iktidarın memleketi yönetmesi gerektiğini, bunun dışındaki bir sistemde hürriyetin var olamayacağını ifade eden Başbakan, konuşmasına devamla, 9 Eylül 1922'den bu yana memleketin batılı manası ile kalkınma yolunda olduğunu ifade etmiş ve eklemiştir: *"Geçen 10 ay içinde hükümetimiz, yurt içinde emniyet ve huzurun gelişmesinde en büyük itina göstermiştir. Vatandaşın korkusuz yaşama emniyetini, hürriyetini muhafaza etmek, kanunların adalet ve eşitlik içinde tam uygulanmasını sağlamak titizlikle üzerinde durduğumuz husustur"*.³⁶⁰ Yine son olarak Başbakan, sanayileşmemizin hızlandırılması, yer altı ve yer üstü servetlerimizin daha iyi değerlendirilmesi, tarımın modernleştirilmesi, turizmin geliştirilmesi, şehirlerarası yollar, petro-kimya tesisi ile telefon, kağıt ve gübre fabrikaları kurulması, çimento üretiminin 10 milyon tona çıkarılması, Keban, Gökçekaya, Almus barajlarının işletmeye açılması üzerinde çalışıldığını ve hükümetin elinde halen 565 adet proje bulunduğunu söylemiş, 1966 yılında yüzde 8 kalkınma hızına erişildiğini bildirmiştir.³⁶¹

Mitingin ertesi günü Başbakan Süleyman Demirel, yaptığı Hava Harp Okulu ziyareti sonrasında, Kadifekale'deki gecekondu semtlerini gezmiştir. Gecekondularda bir dispanser kurulması için Vali'ye direktif veren Başbakan, yol, su, kanal gibi hizmetler yanında Sağlık ve Milli Eğitim hizmetlerinin de sağlanması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Demirel, Belediye Başkanı Osman Kibar'ı makamında ziyaret

³⁵⁸ **Demokrat İzmir**, 9 Eylül 1966

³⁵⁹ **Milliyet**, 9 Eylül 1966

³⁶⁰ **Demokrat İzmir**, 9 Eylül 1965; **Ege Ekspres**, 9 Eylül 1965

³⁶¹ **Yeni Asır**, 9 Eylül 1966

etmiş ve Kibar, Demirel'e şehrin altından yapılmış bir anahtarını hediye etmiştir. Başbakan, altın anahtarı alırken, “*Çok paha biçilmez bir şey, İzmir'in anahtarı kolay kolay her kula nasip olmaz*” demiştir.³⁶²

Demirel ertesi gün, memleketin teknik eleman ihtiyacını karşılayacak olan Yüksek Tekstil ve İzmir Teknik Okullarının açılışını yapmış ve dershaneleri bir bir dolaşarak okulun eksiklerinin tamamlanması için ilgililere direktif vermiştir. Yine Tariş Pamuk Yağı Kombinasyonu gliserin tesisleri de, Demirel tarafından hizmete sokulmuştur. Ege Üniversitesi'ni de ziyaret eden Başbakan'a Ege Üniversitesi Talebe Birliği'nin fahri başkanlığı verilmiş ve birliğin bir rozeti hediye edilmiştir. Ardından Bornova'da inşası tamamlanan Suphi Koyuncuoğlu Lisesi'ni hizmete açan Demirel, daha sonra da Mersinli'deki Türkiye Süt Endüstri Kurumu'nun Süt Fabrikası'nın temelini atmış, bu teşebbüsün memleketimizde modern hayvancılığın gelişmesi için pilot tesislerden biri olduğunu belirtmiştir. Demirel bu ziyaretleri sonrası AP İl Merkezi'ni ziyaret etmiş; burada kalabalık bir vatandaş ve partili gruba yaptığı konuşmada: AP olarak 32 milyon Türk vatandaşına hizmeti ilke edinmiş bir parti olduklarını ve ikinci seçimde halka iyi bir hesap vereceklerini söylemiştir. Ardından da CHP İl Merkezi'ni ziyaret eden Başbakan, CHP İl Başkanı Talat Orhon'la görüşmüştür. Orhon, İzmir'de partiler arasındaki tartışmanın daima medeni ölçüler içinde cereyan ettiğini söyleyip, aynı anlayışın bütün yurttaki da hakim olmasını temenni etmiş, Demirel ise bu sözlere cevaben: “*Demokraside sıkıntılar olabilir. İngiliz demokrasisinde bile bugün sıkıntı vardır. Fakat netice güzel olacaktır.*” demiştir. Ardından önce Sanayi Odası'nda sanayicilerle, sonra da Ticaret Odası'nda tüccar ve ithalatçılarla toplantılar yapıp iş adamlarının sıkıntılarını dinleyen Demirel, hükümetin her zaman özel sektörün yanında olduğunu belirtmiştir.³⁶³ Son olarak İzmir'de İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nün Demirel tarafından hizmete açılması AP'liler tarafından gövde gösterisine sahne olmuştur. Demirel'e kurdeleyi kestirirken defalarca “*Bismillahirrahmanirrahim*” dedirilerek halkın duymasını sağlamışlardır ve kendisine tören sırasında Kur'an-ı Kerim hediye edilmiştir.³⁶⁴

³⁶² **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1966

³⁶³ **Yeni Asır**, 11 Eylül 1966; **Ege Ekspres**, 11 Eylül 1966

³⁶⁴ **Demokrat İzmir**, 14 Eylül 1966

*Yüksek İslam Enstitüsü açılış töreninde Başbakan Süleyman Demirel
(Kaynak: Demokrat İzmir, 14 Eylül 1966)*

Ege seyahati esnasında İzmir ilçelerinde geziye çıkan Başbakan Süleyman Demirel, Torbalı, Bayındır, Kiraz ve Tire, Menemen, Dikili, Bergama, Kınık, Foça, Urla, Çeşme ve Seferihisar ilçelerini de ziyaret etmiş, kendisi için yol boyunca büyük tezahüratlar yapılmıştır.³⁶⁵

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri ve İl Divan Toplantıları

22 Eylül'de AP İl Merkezi'nde Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal ve Genel İdare Kurulu üyesi Ahmet İhsan Kırımlı, İl Başkanı Mehmet Karaoğlu, Belediye Başkanı Osman Kibar, kadın ve gençlik kolları başkanları, milletvekili ve senatörlerin katılımıyla AP İl Divan toplantısı yapılmıştı.³⁶⁶ Karaoğlu'nun başkanlık ettiği toplantıda, yeni vergi zamlarının sakıncaları üzerinde tartışmalar olmuş, tasarının geri alınması dileğinde bulunulmuştur. Ayrıca İl Divanı'nda devlet yardımından il ve ilçe teşkilatlarının da yararlanması için, Büyük Kongreye bir tüzük değişikliği tasarısı götürülmesi istenmiştir.³⁶⁷ Toplantıda Kibar- Karaoğlu ihtilafı da konu edilmiş ve Genel Merkez temsilcileri Asal ve Kırımlı, bu ihtilafı sonlandırmaya çaba harcanmış ancak İzmir ve Ege teşkilatının başına geçme yarışında iki tarafın da taviz vermemesi

³⁶⁵ *Yeni Asır*, 12- 14 Eylül 1966

³⁶⁶ *Demokrat İzmir*, 23 Eylül 1966

³⁶⁷ *Yeni Asır*, 23 Eylül 1966

nedeniyle anlaşmaya varılamamıştır. Toplantının ardından Talat Asal, Genel Başkanlık konusunda tek adaylarının Demirel olduğunu belirterek, “*Bayrağı yine Demirel taşıyacaktır*” derken, AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu da İzmir Teşkilatı’nın Demirel’e karşı olmadığını, bu konudaki söylentilerin maksatlı olduğunu bildirmiştir.³⁶⁸

AP Teşkilatı Ekim ayı itibariyle kongre çalışmalarına başlanmıştı. 23 Ekim’de İzmir AP Merkez İlçe Kongresi yapılmıştı. Gürültülü ve kavgalı geçen kongre, iki hizbin çekişmesi ile bitmiş; İlçe kurulunu Karaoğlu, il delegeliklerini ise Kibar taraftarları kazanmıştır. Yine kongrede İlçe Başkanı Yaşar Tekşen tarafından okunan faaliyet raporunda, CHP’nin “*Ortanın Solu*” sloganına hücum edilmiş, sosyal adalet anlayışı ile ilgili olarak “*Komşusunun toprağını ve servetini kendilerine dağıtarak sosyal adaleti temin edeceğini iddia edenler, bilmiyorlar ki Türk vatandaşı alınının teri olmayan bir kazancı haram sayar ve ona el uzatmaz*”.³⁶⁹

6 Kasım’da Demirel’in İzmir’e gelmesi ile gerçekleştirilen AP İl Kongresi İl başkanlığı seçimi Mehmet Karaoğlu’nun galibiyeti ile son buldu. İl Haysiyet Divanı ve Büyük Kongre delegelikleri seçimini tam liste halinde kazanan Karaoğlu grubu, 11 kişilik İl İdare Kurulu üyeliklerinin de 7’sini almıştı. Ayrıca Karaoğlu ile Pertev Arat arasındaki Temsilciler Meclisi adaylık mücadelesi de, Karaoğlu lehine neticelenmişti. Yine kongrede CHP’ye hücum edilmiş: CHP’nin partizanca davranıp, iş yapmada başarısız ve tembel olduğu ve millete tepeden baktığı söylenerek, hiçbir demokraside bir siyasi partinin arka arkaya üç seçimi kaybettiği halde seçim platformunda ve tutumunu değiştirmemesi ve bunda inat etmesinin görülmüş şey olmadığı belirtilmiştir.³⁷⁰

Başbakan ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ise konuşmasına İzmir’de bulunmaktan duyduğu memnuniyeti ve İzmir’in demokrasi mücadelesindeki yerini belirterek başlamış; AP’nin iktidara gelmesi ile birlikte iş ve çalışma hayatının canlandığını ve milli gelirdeki artış, son bir yıl zarfında planda tasarlanan yüzde 7 seviyesini aşarak, 8,4’e yükseldiğini belirtmiştir. Ayrıca hükümetin İzmir’deki çalışmalarından da bahseden Başbakan: “*İktidarımızın daha ilk yılında İzmir- Ankara yolunu 6,5 saate indirdik. Bir senelik iktidar, İzmir’in muhtelif kazalarına dört lise*

³⁶⁸ **Demokrat İzmir**, 23 Eylül 1966

³⁶⁹ **Demokrat İzmir**, 24 Ekim 1966

³⁷⁰ **Yeni Asır**, 6 Kasım 1966

kazandırdı. İzmir’de İslam Enstitüsü ve Tekstil okulları faaliyete geçirildi. Devlet hastanesi İzmir’in ihtiyacına yetmiyordu. Buraya gelirken hastane işini görüşüp karara bağladım. Hatay Caddesinde ve Tepecik’te yapılacak 500 er yataklı iki hastaneden biri ihale edilmiş; diğeri de edilmek üzeredir. Konak sahasında 100 milyon lira sarfı ile turistik otel yapılacaktır. Bu arada şunu da belirteyim ki İzmirli müteşebbis, boş durmuyor. Çalışıyor, hepsini candan tebrik ederim.” Daha sonra petrol konusuna değinen Demirel, konunun bazı çevrelerde istismar edilmek istendiğini ifade ederek, petrol hattının bir yıllık AP iktidarında yapıldığını ve 1970 yılında ihtiyaç duyulacak olan 10 milyon ton petrol ihtiyacı için de Menemen’in Aliğa bucağında bir rafineri yapmağa karar vererek çalışmalarına başladıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu rafinerinin binlerce aileye yeni iş imkanları temin edeceğini ve İzmir’de kimya sanayiinin gelişmesini sağlayacağını ifade etmiştir. Ekonomik olarak özgür ve kuvvetli zümrelerin varlığının, demokrasiyi ve hürriyetleri koruyan çok büyük bir teminat olduğunun da altını çizen Başbakan, baskı ve korku düzeni kurulup, rejimin katılaştığı, zümreler ve şahıslar adına hakların ve hürriyetlerin kısıtlanmasına gidildiği zaman işlerin kötüye gittiğini belirtmiştir. Ayrıca demokrasiye samimi bir şekilde inanmayan siyasi partilerin, memleketi küçük bir idareciler zümresinin baskısı altına sokmak düşüncesinde olduklarını ve bu yüzden memleketi “Aydınlar” ve “Aydın olmayanlar” diye iki zümreye ayırarak bu zümrelerin sadece birisine kumanda etme hakkı tanıdıklarını söylemiştir. Ancak AP’nin bir sınıf partisi olmadığını ve demokrasiye verdiği büyük önemi ifade etmiştir.³⁷¹

8 Kasım 1966’da Parti merkezinde ilk toplantısını yapan AP İdare Kurulu, İl Başkanlığına ittifakla Mehmet Karaoğlu’nu getirmiştir. Görev taksimi için yapılan toplantıda, ikinci başkanlık görevi Hayri Yorgancıoğlu’na, Sekreterlik görevi Muzaffer Balaban’a ve Muhaseplik de Fazlı Arıncı’ya verilmiş; Bedri Onat, İlyas Sipahi, Orhan Erdem, Pertev Arat, Dr. Mustafa Bozoklar, Sezai Esen ve Halil Ünal üyeliklerde kalmışlardır. Öte yandan AP İl Haysiyet Divanı da Başkanlığa Belig Beler’i getirmiştir. Haysiyet Divanı’nın İkinci Başkanlığına Orhan Kor, Sekreterliğine ise Hakkı Baykal seçilmişlerdir.³⁷² Bu arada 29 Kasım’da sona eren AP Büyük

³⁷¹ Yeni Asır, 7 Kasım 1966

³⁷² Yeni Asır, 9 Kasım 1966

Kongresinde ise, Demirel 1468 delegenin 1239 oyu ile iki yıl için ikinci defa genel başkanlığa seçilmiş ve gücüne güç katmıştı.³⁷³

1967'lere doğru İzmir'de AP'nin belediyeçilik çalışmalarına bakıldığında, özellikle Belediye Başkanı Osman Kibar ile birlikte çalışmaların üst düzeye ulaşmış olduğu görülmektedir. 1966 baharında İzmir'de Mithatpaşa caddesinden başlatılan asfaltlama seferberliği, Teşkilata, bir benzin parasına mal ettiği dev asfalt makinesinin 6 ay içinde 548 bin metre kare asfalt dökmesi ve bunları yalnızca seçim dönemleri yaklaştığında değil, diğer zamanlarda da yapması İzmir Belediye Başkanını bölgede "yılın adamı" yapmıştı. Ne var ki Mehmet Karaoğlu ile arasındaki gerginlik hala devam etmekteydi.

Başbakan Süleyman Demirel'in İzmir Ziyareti

Demirel 1967 yılının ortalarında tekrar İzmir'e gelmiş ve İzmir'e varır varmaz, Aliğa'da 580 milyonluk İzmir rafinerisinin temelini atmıştır. Bu münasebetle yaptığı konuşmada: Türkiye'yi çobanlar, çiftçiler memleketi olmaktan çıkartıp, endüstri memleketi haline getirmek için hamleler yapıldığını ifade ederek özetle şunları söylemiştir: *"Buraya mısır tarlalarının yerine 580 milyonluk bir tesisi koymak üzere geldik... Bu Türk vatandaşının iş- güç sahibi olması, karanlıktan kurtulması, daha, daha iyi bir hayat seviyesine ulaşması, yolsuzluktan, susuzluktan iktisaden başka ülkelere bağlı olmaktan kurtulması, bir cümle ile Türk vatandaşının bahtiyar olması için giriştiğimiz hamlenin bir neticesidir..."* demiştir. Ardından konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir: *"Yaptığımız, Türk vatandaşını fukaralıktan, sıkıntıdan kurtarmak, onu bahtiyar kılmaktır. Bundan tedirgin olmamak, korkmamak lazımdır. Buradan Kars'a kadar yurdu güzel eserlerle donatacağız..."*³⁷⁴

Başbakan Demirel yine İzmir'de bulunduğu süre içerisinde, 3 yeni tesisi yurt hizmetine açmış, 7 tesisin de temellerini atmıştır. İlk olarak Tariş'in inşa ettirdiği alkol fabrikasını işletmeye açmıştır. Ardından beraberindeki bakanlar ve diğer ilgililerle Halkapınar'da Mehmet Yahya Tatari firmasının 5 milyon liralık yatırımla inşa ettireceği kalem fabrikasının temelini de atmıştır. Türk- Alman işbirliği ile kurulacak

³⁷³ **Milliyet** 30 Kasım 1966

³⁷⁴ **Yeni Asır**, 18 Ağustos 1967

olan Prens Bira (Prinz Brau) fabrikasının temel atma töreninde Demirel, 49 milyon liraya mal olacak fabrikanın temeline harcı koyduktan sonra, Billur Tuz tesislerini gezip bilgi almış, Bornova’da Veteriner Kontrol Araştırma Enstitüsü laboratuvarlar binası ve suni tohumlama laboratuvarını hizmete açmıştır. Kalkınmayı bütün yurt sathında hamle hamle getirmeye çalıştıklarını belirten Başbakan, tarımın kalkınmamızdaki yerine işaret ettikten sonra, “*Tarımı endüstri haline getirmediğçe bir memleketin kalkınması tamamlanamaz*” demiştir. Başbakan daha sonra Bornova’daki Batı Anadolu Çimento Sanayii Anonim Şirketi fabrikasının temel atma töreninde bulunmuştur. Çimento fabrikasına da ilk harcını koyduktan sonra Türk Tuborg Bira ve Malt Fabrikasının temelini atmıştır. Ege Biracılık ve Malt Sanayii Anonim Şirketi’ne ait fabrikanın temelini de attıktan sonra Çimentoş’taki ek tesisleri hizmete açmıştır. Yine Taç Sanayii Fabrikasının ek tesislerine de ilk harcı koyan Başbakan, daha sonra Sosyal Sigortalar Kurumu’nun Tepecik’te yaptırmakta olduğu hastanenin temelini atmıştır. Burada Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem 25 milyon liralık harcama ile inşa olunacak 500 yataklı hastanenin 1969 Ağustosunda hizmete açılacağını söylemiştir.³⁷⁵

3.4. 1968 Yılı Yerel- Kısmi Senato Ve Milletvekili Seçimleri ve İzmir

Seçimlerin iki ay öncesinde siyasi partiler, aday yoklamalarına girecek adaylarını açıklamışlardı. Seçim çalışmaları sırasında İzmir’de en faal çalışan parti, önceki seçimlerdeki gibi yine AP di. Ne var ki AP Teşkilatı diğer partilerden ziyade kendi iç sıkıntılarıyla uğraşmaktaydı. AP İzmir il Başkanı Mehmet Karaoğlu ile mevcut belediye başkanı ve yeniden aday olan Osman Kibar ile arasında var olan ihtilaf, bu sıkıntılar arasında başı çekiyordu. Aralarında kendi deyimleri ile bir “*centilmenlik anlaşması*” yapmış olsalar da, bu anlaşmanın CHP’lilere karşı birlikte hareket etmekten öteye gidemeyeceğini her defasında vurguluyorlardı. Seçimler arifesinde, belediye başkan adaylarından Ömer Beşe’nin, Fazlı Arınç lehine adaylıktan feragat etmesi ve onun yerine AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu’nun, Fazıl Arınç’ı Osman Kibar’a karşı İl Yönetim Kurulu adayı olarak ilan etmesiyle çatışma yeniden su yüzüne çıkmıştı.³⁷⁶ İl Teşkilatlarının aday empoze etmeye yetkileri olmaması

³⁷⁵ *Yeni Asır*, 22 Ağustos 1967

³⁷⁶ *Demokrat İzmir*, 5 Nisan 1968; *Ege Ekspres*, 5 Nisan 1968

teşkilatta da kaynamalara sebep olmuştu. AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal duruma el koymak üzere İzmir'e gelmişti.³⁷⁷ Asal'ın İzmir'e geliş sebebi Karaoğlu-Kibar ihtilafına, parti menfaatleri açısından bir çözüm yolu bulmaktı. Belediye Başkanı Osman Kibar ve Pertev Arat tarafından karşılanan Talat Asal, Yeni Asır'a verdiği özel demeçte, Genel İdare Kurulu'nun aday empoze edilmesine karşı çıkan tamimine de temas etmiş ve Karaoğlu ile Kibar'ın arasında temele dayanan, parti ve memleket menfaatlerine aykırı düşecek bir ihtilafın mevcut olmadığını öne sürmüştü, *"Her ikisi de partiye ve memlekete faydalı, vefakar ve cefakar arkadaşlarımdır. Kibar ve Karaoğlu kara gün dostlarıdır"* diye konuşmuştu.³⁷⁸

AP Genel Merkezi İzmir'de AP Belediye Başkan adaylarının kim olması konusundaki mücadeleye açıkça karışmamakla beraber, mavi boncuğun Osman Kibar'a verilmesi görüşünü benimsemiştir. İzmir'de bomba etkisi yapan bu haber üzerine AP Teşkilatı büsbütün karışmış ve Karaoğlu grubu, Kibar'ın Genel Merkez'den medet umduğunu öne sürmüştü.³⁷⁹

2 Haziran'da yapılacak kısmi senato seçimlerine katılacak senatör adayları 21 Nisan'da ön seçimlerle tespit edilmişti. Ön seçimlere sadece partili seçmenler katılmış ve kendi adaylarını seçmişlerdir. Seçimlerde AP, %85 katılım oranı ile İzmir'de önde gelen parti durumundaydı.³⁸⁰

AP'de, senatör adayları arasında yaşanan rekabet, teşkilatta da hareketlenmeye sebebiyet vermişti. Ancak 21 Nisan'da yapılmış olan senato ön seçimlerinde, AP'nin İzmir'deki senato ön seçiminin tasnif neticeleri büyük şok yaratmış ve yapılan tahminleri alt üst etmişti. 1961 seçimlerinde Ankara'ya gönderilen İzmir senatörlerinden hiçbiri, seçilmesi muhtemel ilk dörde girememiş, çok şanslı görünenler ise yerlerini son haftaki kulislerde adları pek duyulmayanlara bırakmışlardı. AP'nin dört senatörlük kontenjanı için on sekiz aday seçimlere katılmış ve eski senatörlerin hiç biri kazanamamıştı. AP'li senatör aday adaylarının aldıkları oy miktarlarına göre sıralanışları ise şu şekilde olmuştur: Mümin Kırılı, Mustafa Bozoklar, Belig Beler, Orhan Kor, Adnan Uras, Naki Üner, Abdullah Turgut Aslan, Münir Daldal, Mustafa Akan, İsmet Toğman, Hilmi Onat, Cahit Okurer, Dr. Kadri Aslansan,

³⁷⁷ **Demokrat İzmir**, 14 Nisan 1968

³⁷⁸ **Yeni Asır**, 14 Nisan 1968

³⁷⁹ **Demokrat İzmir**, 21 Nisan 1968

³⁸⁰ **Demokrat İzmir**, 22 Nisan 1968

Nihat Çelebioğlu, Ömer Lütfi Bozcalı, Ömer Kaynak, Enis Kansu, Hürrem Kubat. Ancak AP’de senatör ön seçimlerinde beklenenlerin tam aksine, liste başı olan Mustafa Bozoklar’ın dışında, sürpriz adaylar kazanmıştır. Dört kişilik kontenjanın sahipleri Mümin Kırlı, Mustafa Bozoklar, Belig Beler ve Orhan Kor olmuştur. CHP’ye ayrılan iki kontenjan için yapılan ön seçimlerde de altı aday seçime katılmış ve kazanan adaylar Nazif Çağatay ve Necip Mirkelamoğlu olmuştur³⁸¹

1968 Yılı Yerel- Kısmi Senato Ve Milletvekili Seçimleri öncesi Demokrat İzmir Gazetesi’nde Karaoğlu- Kibar mücadelesini anlatan karikatür
(Kaynak: Demokrat İzmir, 25 Nisan 1968)

İzmir’de eski AP İzmir senatörlerinden hiçbirinin seçimi kazanamaması Kibar ile Karaoğlu arasında hizipleşmeye yorulmuştu. Kibarlılar ise sonuçların kendileri için bir başarı olduğunda ısrar etmekteydiler. Onlara göre Karaoğlu’nun desteklediği Cahit Okurer ve Ömer Lütfi Bozcalı’nın listeye girememeleri AP İl Başkanı Karaoğlu’nun yenilgisiydi. Yine ön seçim sonuçları, İzmir’deki eski DP’lilerin AP listesine büyük ölçüde girip ön sıraları almaları yankılara yol açmış ve “AP’nin İzmir listesine DP’liler hakim oldu” yorumunu beraberinde getirmişti. Nitekim AP listesinde birinci ve üçüncü sırayı işgal eden Mustafa Bozoklar ile Belig Beler, 27 Mayıs Müdahalesi sırasında DP İl İdare Kurulu üyeleri, dördüncü sıradaki Mümin Kırlı ise DP’nin faal üyeleri arasında bulunuyorlardı.³⁸²

³⁸¹ Yeni Asır, 22 Nisan 1968

³⁸² Demokrat İzmir, 23 Nisan 1968

28 Nisan'da yapılacak olan mahalli seçimlerin aday yoklamalarında müşahit olarak bulunmak üzere Cumhuriyet Senatosu AP Grup Başkanı Şeref Kayalar ile Genel Kurulu Üyesi Ankara Senatörü Turhan Kapalı İzmir'e gelmişlerdir. Müşahitler, Karaoğlu- Kibar ihtilafını "*hizmet çekişmesi*" olarak nitelemiş ve demokratik düzen içinde bu tip mücadelelerin gayet normal olduğunu belirtmişlerdi.³⁸³ Buna karşın AP kurucularından ve eski Genel Başkan Yardımcılarından Mehmet Yorgancıoğlu ise, Belediye başkanlığı için ortaya çıkan kıyasıya mücadeleden üzüntü duyduğunu belirtmiş ve "*İzmir'de AP idaresi dejenere edilmiştir. En sağlam parti teşkilatına sahip bulunmasına rağmen burada AP'nin itibarı ve kuvveti temsil edilmemektedir*" demiştir. Belediye Başkanlığı etrafında koparılan fırtınaya da değinen Yorgancıoğlu, parti içi hizipçiliğin daima zararlı olduğunu, İzmir'de belediyenin kuvvetli olduğunu, başarılı insanların hissi sebeplerle veya küçük partililik oyunları ile bunu yıkmaması bilakis daha kuvvetli olmasını sağlamak için gereken formülleri bulması gerektiğini söylemiş ve Kibar için: "*Osman Kibar iyi bir partici olmayabilir. Lakin iyi bir Belediye başkanı olduğunu gösterebilmiştir...*" demiştir.³⁸⁴

Ne var ki Belediye Başkanlığı için yapılan mücadele çığırından çıkmış bir hal almıştı. Delegelerin adresine gönderilen ve Belediye Başkanı Osman Kibar'ın 27 Mayıs sonrasında bazı DP'lileri Cemal Gürsel'e ihbar ettiğine dair dağıtılan broşürler mücadelenin raydan çıktığını gösteriyordu. Seçim yasaklarını ihlal ettiği öne sürülen Osman Kibar imzalı bu broşürlerde demokratların isimleri liste halinde ihtilal yönetimine bildirilmişti. Kibar'ın, kendi aleyhinde çirkin bir komplo olarak yorumladığı bu broşürden başka, AP'li delegelere dağıtılan bir mektupta da bazı iddialar ortaya atılmıştı. Bu iddialar Osman Kibar'ın bir Siyonist olduğu ve yaptığı muhbirlik sayesinde Yassıada'ya alınmadığıydı. Ayrıca bu mektupta Fazlı Arınç'a da oy verilmesi istenmekteydi.³⁸⁵

Senato adaylığı ön seçimlerinin hemen ardından, 28 Nisan'da İl Genel Meclisi Belediye Meclisi ve Belediye Başkan adaylığı ön seçimleri yapılmıştı. AP içerisinde belediye başkan adaylığı için yarışan Osman Kibar, rakibi Fazlı Arınç'ı yenerek 2 Haziran'daki seçimlerde kendisine İzmir Belediye Başkanlığını ikinci defa kazandıracak AP adaylığını 232'ye karşı 374 oyla elde etmiştir. Belediye Başkanlığını Kibar, İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi adaylıklarını da yine Kibar Grubu

³⁸³ **Yeni Asır**, 25 Nisan 1968

³⁸⁴ **Yeni Asır**, 25 Nisan 1968

³⁸⁵ **Demokrat İzmir**, 26 Nisan 1968

kazanırken, Belediye Meclisine adaylığını koyan AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu buraya girme ümidini de kaybetmişti. 117 oy alan Mehmet Karaoğlu, aldığı bu oy sayısını Kibar listesinden en az oy alanlar arasından daha azdı. CHP Genel Merkezi ise, İl Başkanı Talat Orhon üzerinde birleşmişti.³⁸⁶

*Seçimlerin tasnifi sonrası Osman Kibar omuzlara alındı
(Kaynak: Demokrat İzmir, 29 Nisan 1968)*

İzmir’de AP İl Genel Meclisi adayları şu şekildedir: Tahir Lengerli, Selma Göksel, Çetin Göçer, Muzaffer Balaban, Seydi Pamir, Kemal Köklü, Muzaffer Kuru, Cemal Tercan, Mustafa Beyat, Galip Çetin, Haşim önder, Kamuran Güral, Mustafa Öklü, Rüstem Özdemir, Mehmet İilo, Mehmet Usalan, Şakir Güner, Nazım Oymakbaşı, Yusuf Yavman. Karşıyaka AP İl Genel Meclisi adayları ise: Tevfik Hakyemez, Şinasi Akgüvenç, Ömer Atavardar, Bekir Erbaş olmuştur.³⁸⁷

Belediye başkanlığı ön seçimindeki yenilginin yanı sıra Karaoğlu’nun şehir meclisi üyeliği için dahi yeterli oy alamaması sonucunda AP çevrelerinde Mehmet Karaoğlu’nun istifa edeceği yönünde söylentiler yayılmış, Karaoğlu ise bu haberleri “Beni seçen yalnız İzmir değil, 19 kazadaki partili arkadaşlarımdır... Süremi doldurana kadar istifa etmeyeceğim” şeklinde cevaplandırmıştı.³⁸⁸

2 Haziran’da yapılacak kısmi senato seçimi ve mahalli seçimler için partiler 12 Mayıs itibariyle seçim kampanyasına başlamışlardı. İzmir AP’nin seçim kampanyasını

³⁸⁶ Yeni Asır, 29 Nisan 1968; Demokrat İzmir, 29 Nisan 1968

³⁸⁷ Demokrat İzmir, 30 Nisan 1968

³⁸⁸ Yeni Asır, 30 Nisan 1968

Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal ile açmıştır. İzmir'e gelen Asal, AP'nin Parti İl Merkezinde düzenlediği basın toplantısında *“Yepyeni bir Türkiye'nin ilk ışıkları yanmıştır. İnaniyoruz ki, 2 Haziran seçimleri mutlu, güçlü Türkiye'nin başlıca şartı olan siyasi istikrarı sağlayacaktır. Milletçe yolumuz aydınlıktır.”* demişti. Muhalefet partilerine çatmaktan dikkatle kaçınan Talat Asal, sözlerini *“Büyük Türkiye'nin kurulması için Anayasanın dışında, onun paralelinde olmayan yeni yollar aramaya lüzum yoktur”* diye bitirmişti. Asal, Eşrefpaşa'da kapalı salon toplantısında yaptığı konuşmasında da ayrıca ön seçimlerden kalan kırgınlıkların biran önce giderilmesini istemiş ve *“Türkiye ister başbakan olsun, ister belediye başkanı olsun Kırat'ın üzerinde bulunmadıkça yaya kalır”* demiş ve Karaoğlu ve Kibar'ı göstererek eklemiştir: *“...Kırılabiliriz, buruklaşabiliriz. Ama bunu mesele yapıp birbirimize küsersek, o zaman iktidara başkaları gelir. Buradan ayrılırsak hapishane köşelerinde buluşuruz. Kol kırılır yen içinde.”*³⁸⁹

Partilerin aday belirleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından başlayan propaganda sürecinde, AP ülke genelinde *“komünizm”* tehlikesi üzerinde dururken; yerel siyasette ve özellikle İzmir'de üzerinde durduğu en mühim konu *“gecekondu”*lardı. AP adına İzmir'e gelerek seçim çalışmalarına katılan, İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteseoğlu, gecekondu sahiplerine yönelik, onlara tapu, ışık, yol vaat etmiş; ayrıca Tenekeli mahalleyi, İzmir Belediyesi'nin yardımıyla kaldıracağını söylemiştir. Yine teşkilatın en güçlü başkan adayı olan Osman Kibar da, İzmir'in belediyeçilik alanındaki sorunlarından bahsederek, çözüm önerilerini şöyle ifade etmekteydi: *“Bir fosseptik haline gelen körfez kurtarılacak, kanalizasyon sistemi yeniden tanzim edilerek körfeze akıtılması durdurulacaktır. Meles Çayı ıslah edilerek, kapatılacaktır. Beyannamelerini vermiş bulunan 2600 gecekondu sahibine tapuları dağıtılacaktır. Bu bölgelere ikinci, hatta üçüncü kat inşaatına izin verilecektir. Buralarda inşaat yapanlara 20 sene vadeyle Emlak Bankası'ndan kredi sağlanacaktır. 1969 yılına kadar asfaltlanmamış yol kalmayacaktır”*. AP idarecileri, kampanya sürecinde gecekondu üzerinden siyaset yapmasına karşın, iktidar partisi olarak 1966'da çıkarılmış olan *“Gecekondu Kanunu”* ile mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yapımının önlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınmasıyla ilgili yasal düzenlemeye gitmişti. Yine seçim sürecinde İzmir'i ilgilendiren bir diğer mühim konu da, farklı iş alanlarında gittikçe yaygınlaşan *“grev”*lerdi. Gazetelerde *“İzmir grevler*

³⁸⁹ Yeni Asır, 14- 15 Mayıs 1968

şehri oldu” başlıklı haberlere yer veriliyor, birçok iş yerinde, meslek grubunda giderek artan grevlerin yaşandığına vurgu yapılıyordu. Belediye seçimleri öncesinde temizlik işçileri greve gitmiş ve bu durum Osman Kibar’ı sıkıntıya sokmuştu. Kibar, grev günü yaptığı açıklamada, “*Greve rağmen bugün İzmir en temiz gününü yaşamıştır*” ifadesini kullanmıştı. İşçilerin aldığı grev kararları neticesinde işverenlerin bazılarının lokavt kararı almış ve işyerlerini kapatmıştı. Böyle olunca sıkıntı daha da büyümüş ve il içinde işsizlik sorunu ortaya çıkmıştı.³⁹⁰

Başbakan Süleyman Demirel’in İzmir Ziyareti

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel’in İzmir Mitingi konuşması

(Kaynak: Yeni Asır, 27 Mayıs 1968)

2 Haziran seçimlerine bir hafta kala, 26 Mayıs günü AP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel, İzmir Cumhuriyet Meydanı’nda on binlerce Egeli’ye hitap etmişti. Konuşmasında, yurt genelinde giderek artan ideolojik kamplaşmaya vurgu yaparak, muhalefet partilerinin anarşi yaratmak için zümreler arası denge yerine sınıf çatışmalarını teşvik ettiklerini, amaçlarının ya belirli koltukları ele geçirmek yahut her şeyi rayından çıkarmak olduğunu ileri sürerek, “*Eninde sonunda giderler ya Maksizmin ya Faşizmin denizinde boğulurlar*” demişti. Yine konuşmasında iktisadi konulara değinen Demirel, Türkiye’nin her gün daha ileri gittiğini belirterek, 1967 yılında yurdumuzun, BM yıllığında “*fukara milletler*” arasından çıkıp “*orta halli*

³⁹⁰ Çakmak, a.g.m, s. 390- 391

memleketler” arasına girdiğini söylemiştir. Ayrıca devletin zenginliğini, milletin zenginliğine bağlı olduğuna işaret eden Süleyman Demirel, “Fukara bir milletin zengin bir devleti olduğuna inandırmak, devleti yıkmakla birdir” demiştir. Bu kişilerin Sosyalist maskesi altında, “Atatürkçü” geçindiklerini de sözlerine ilave eden Başbakan: “Atatürk Cumhuriyeti kurduğu zaman Sosyalizm vardı. Komünizm ve Bolşevikler de vardı. Atatürk bunların hiçbirisini kabul etmedi. Türkiye Cumhuriyeti kendi nev’i şahsına münhasır bir idare olarak kurdu. Şimdi Sosyalist Türkiye şayet Atatürk Türkiyesi’nin aynısı olacaktı ise, onun adını 45 sene evvel Atatürk koyardı.” demiştir.³⁹¹

Seçim kampanyası döneminde CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit’in sürekli dile getirdiği “düzeni değiştireceğiz” söylemine de değinen Demirel, konuşmasının “sol”a hücum ettiği bu kısmında: “Düzeni değiştireceğini iddia eden, benzeri türkülerini söyleyen, icabında Atatürk’ün kanadı altına sığınan bir ortanın solunda CHP var” demiş ve eklemiştir: “Kendi kendini inkar halinde olan bu parti, kendi kurduğu 30 sene idare ettiği düzeni mi değiştirecek?.. Bu aslında yaptığının temelden bozuk olduğunu kabul etmek manasına gelir..”³⁹²

Süleyman Demirel’in CHP’ye yönelik eleştirileri ve ithamlarını, CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit seçimlerden bir gün önce, İzmir Konak Meydanı’nda gerçekleştirdiği mitingde cevaplandırmıştı.³⁹³

2 Haziran 1968 tarihinde mahalli seçimler gerçekleştirilmişti. Mahalli seçimlerle aynı anda, İzmir de dahil 24 ilde Cumhuriyet senatosu seçimleri ile 5 ilde milletvekili ara seçimleri gerçekleştirilmişti.³⁹⁴ Seçimler öncesinde milletvekilleri seçimlerinde uygulanmakta olan milli bakiye (ulusal artık) sisteminin kaldırılması, 1965 seçimlerinde Meclise 15 üye sokan TİP’in ve öteki küçük partilerin ara seçimde başarı kazanmalarını güçleştirmişti.³⁹⁵

Bütün yurttaki 14 milyona yakın seçmenin katılımıyla yapılması beklenen Senato ara seçimi ile Milletvekili ara seçimleri ve Belediye Başkan, Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi seçimlerinde, katılım tahmin edildiği gibi büyük olmamış, iştirak

³⁹¹ **Demokrat İzmir**, 27 Mayıs 1968

³⁹² **Yeni Asır**, 27 Mayıs 1968

³⁹³ **Demokrat İzmir**, 2 Haziran 1968

³⁹⁴ **Cumhuriyet**, 3 Haziran 1968; **Milliyet**, 3 Haziran 1968

³⁹⁵ Turan, **Türk Devrim Tarihi 5**, s. 162

%57,02 oranında gerçekleşmişti. Ülkede, seçimlerden ziyade çıkan olaylar konuşulmuştu. Çeşitli illerde çıkan olaylarda, 15 kişi hayatını kaybederken, bazıları ağır olmak üzere 47 kişi yaralanmıştı.³⁹⁶

Mahalli seçimler, AP'nin zaferiyle neticelenmişti. Mevcut belediyelerini arttıran AP, 1235 belediye başkanlığından, içinde üç büyük vilayetin belediyelerinin de yer aldığı 666 belediye kazanmıştı. Mahalli seçimlerde büyük başarı gösterenler büyük çoğunluğu, AP Genel Merkezi'nin veto ettiği ve sonrasında seçimlere katılan bağımsızlardı. Bağımsız adaylar, bazı il belediye başkanlıklarıyla birlikte 229 belediye kazanmışlardı. CHP ise seçimlerde büyük hüsrana uğramış, mevcut belediyelerinin sayısı azalmış ve belediye başkanlıklarından 285'ini almıştı. Diğer partilere bakıldığında, GP 24, MP 12, YTP 9, CKMP 6 ve TİP 1 belediye elde etmişti. Yurt genelindeki 67 ilde, 33'ünü AP, 20'sini CHP, 11'ini Bağımsızlar ve 3'ünü GP kazanmıştı.³⁹⁷

AP, senato ara seçimi ve mahalli seçimlerde rakip partilere karşı büyük fark yapmıştı. Çoğunluk sistemine göre yapılan Senato ara seçimlerinde AP 38; CHP ise 13 üyelik kazanmıştı. MP ile yeni kurulmuş olan Güven Partisi (GP) ise birer senatör çıkarmışlardı. 5 milletvekilliğinin tamamı ise AP'nin olmuştu.³⁹⁸

İzmir'de seçimler sakin geçmişti. Seçmenlerin yarıya yakını sandığa gitmemişti. AP'nin adayı Osman Kibar, CHP'li Talat Orhon'u ağır bir yenilgiye uğratmış; CHP'li Talat Orhon'un aldığı oy sayısı, Kibar'ın yarısına bile yetişememişti. Yeni Asır'a göre Kibar'ın bu zaferinde, görev başında kaldığı müddetçe İzmir'in yukarı semtleri ile gecekondulu mahallelerine götürdüğü hizmetlerin oylarla mükafatlandırılması önemli rol oynamıştı.³⁹⁹

CHP adayı Talat Orhon'a karşı belediye başkanlığı seçimini açık ara farkla kazanan Kibar, belediye başkanlığında ikinci dönemine başlamış oldu. AP İzmir'de bulunan 54 belediyenin 36'sını kazanırken, 12 tanesini CHP, 6'sını da Bağımsız adaylar kazandı.⁴⁰⁰

³⁹⁶ **Milliyet**, 3 Haziran 1968

³⁹⁷ Çakmak, **a.g.m.**, s. 391-392

³⁹⁸ Turan, **Türk Devrim Tarihi 5**, s. 162

³⁹⁹ **Yeni Asır**, 3 Haziran 1968

⁴⁰⁰ **Demokrat İzmir**, 4 Haziran 1968

2 Haziran 1968 Yılı Belediye, Belediye Meclisi ve İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları								
Belediye Başkanlığı			Belediye Meclisi Seçimi			İl Genel Meclisi Seçimi		
Parti	Oy	%	Parti	Oy	%	Parti	Oy	%
AP	1.644.510	46,79	AP	1.523.790	49,02	AP	4.470.687	49,06
BP	35.891	1,02	BP	40.279	1,30	BP	149.832	1,64
CHP	1.095.276	31,16	CHP	1.091.892	35,12	CHP	2.542.644	27,90
CKMP	35.551	1,01	CKMP	47.603	1,53	CKMP	90.816	1,00
GP	108.639	3,09	GP	131.789	4,24	GP	603.268	6,62
MP	65.486	1,86	MP	105.043	3,38	MP	318.804	3,50
TİP	73.156	2,08	TİP	71.731	2,31	TİP	248.134	2,72
YTP	15.988	0,45	YTP	22.180	0,71	YTP	65.593	0,72
Bağımsız	440.026	12,52	Bağımsız	74.404	2,39	Bağımsız	622.708	6,83

Kaynak: http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1968

İzmir Merkez Belediye Meclisi Seçimleri	
Seçmen Sayısı	208.685
Geçerli Oy	91.112
Katılım Oranı	% 49,3
Başkan Adaylarının Aldıkları Oy Miktarları	
Osman Kibar (AP)	58.778
Talat Orhon (CHP)	23.640

Kaynak: Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 142

Seçimler sonucunda, Belediye Meclisinde AP'ye 25, CHP'ye 10, TİP'e ise 1 sandalye verilmişti. Yine Karşıyaka Belediye Meclisi'nde de AP 7, CHP ise 3 sandalye almıştı.⁴⁰¹

⁴⁰¹ Çakmak, a.g.m., s. 393

1968 Yılı Mahalli Seçimlerinde İzmir İlçelerinde Kazanan Adaylar ve Bağlı Buldukları Partiler		
İlçe	Adı-Soyadı	Partisi
Merkez	Osman Kibar	AP
Aliağa	Kazım Onaran	AP
Bayındır	Mustafa Saraçoğlu	AP
Bergama	Adem T. Özeli	AP
Bornova	Ali Uslu	AP
Çeşme	H. Kelami Ertan	AP
Dikili	Seniha Tınay	AP
Foça	Mustafa Konuk	AP
Karaburun	İsmet Kıranat	AP
Kemalpaşa	Nephan Taşlı	AP
Kınık	Mehmet Soyer	AP
Kiraz	M. Korkmazer	Bağımsız
Menemen	Yücel Dirik	AP
Ödemiş	İ. Muzaffer Gönen	AP
Seferihisar	Rahmi Ergon	CHP
Selçuk	M. Cahit Tanman	CHP
Tire	İsmail Taşlıoğlu	AP
Torbali	Haluk Alpsu	AP
Urla	Erdoğan Ker	AP

Kaynak: Yeni Asır, 3 Haziran 1968; Demokrat İzmir, 4 Haziran 1968

1968 Yılı Senato Seçimleri	
Seçmen Sayısı	5.416.153
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	3.596.594
Katılım Oranı	(%) 66,40
1968 Yılı İzmir Senato Seçim Sonuçları	

Seçmen Sayısı	614.015
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	362.401
Katılım Oranı	(%) 59,02
İzmir İlinde Partilerin Aldıkları Oy Miktarları Oy Miktarı	
Adalet Partisi (AP)	185.541
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	101.104
Güven Partisi (GP)	23.192
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	17.744
Millet Partisi (MP)	7.006
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)	4.692

Kaynak: Resmi Gazete, 12 Haziran 1968

Senato seçimlerinde AP İzmir’de de hayli fark yapmıştı. 6 senatörlükten 4’ünü AP, 2’sini ise CHP almıştı. Beliş Beler, Orhan Kor, Mümin Kırılı, Mustafa Bozoklar, AP’den; Nazif Çağatay ve Necip Mirkelamoğlu CHP’den İzmir senatörü seçilmişlerdi.⁴⁰²

Seçimlerden kısa bir süre sonra tüm ülkede olduğu gibi İzmir’de de tansiyon yükselmışti. 11 Ağustos’ta Komünizmle Mücadele Derneği, Kemeraltı Hisar Cami’de “Komünizmi Sindirme” namazı tertiplemişti. Ancak bu esnada cami önünde bir bomba patlatılmış ve yaralananlar olmuştu. Yine öncesinde de Milliyetçi Öğretmenler Derneği, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği ve İzmir Amerikan Haberler Merkezi’ne kundaklama girişimi yapılmıştı. Olayların ardından içlerinde birçoğu TİP üyesi olan çok sayıda kişi tutuklanmıştı. Sanıklar yaşanan olayların, TİP’i kapatmak için hükümetin bir tertibi olduğunu ileri sürmüşlerse de, vaziyeti değiştirememişlerdi⁴⁰³

İzmir’de gündem bu olaylarla meşkulken, 21 Ağustos 1968’de Sovyetler Birliği öncülüğündeki Varşova Paktı kuvvetleri, Çekoslovakya’yı işgal etmişti.⁴⁰⁴ Türk kamuoyu işgale büyük tepki göstererek, halkı protestoya davet etti. Protesto üzerine İzmir Fuarı’ndaki Rus Pavyonu, süresiz olarak kapatılmıştı.⁴⁰⁵

⁴⁰² Demokrat İzmir, 5 Haziran 1968

⁴⁰³ Çakmak, a.g.m, s.394

⁴⁰⁴ Milliyet, 22 Ağustos 1968

⁴⁰⁵ Milliyet, 23 Ağustos 1968

Sovyet işgali dışında dünya kamuoyunun gündemine oturan diğer bir gelişme de Amerikan 6. Filosunun Türkiye’yi ziyareti oldu. Özellikle sol kesim tarafından 29 Ağustos ile 9 Eylül 1968 tarihindeki İzmir ziyareti ağır şekilde eleştirilmişti. Belediye Başkanı Osman Kibar Amerikan 6. Filosunun İzmir’i ziyaretini protesto amacıyla hazırlanan gösterilerin Fuar’a ve şehre zarar vereceği konusunda uyarıda bulunarak, İzmirliilerden bu ziyareti bahane ederek anarşi yaratmak isteyenlerin tahriklerine kapılmamalarını söylemiş ve eklemiştir: “...Dost ve NATO üyesi Amerikan donanmasının şehrimize yapacağı bu ziyarette, misafirperverlik ve centilmenlik imtihanına giriyoruz. Bu imtihandan yüzümüzün akıyla çıkmak her İzmirlinin milli ve manevi vazifesidir...”⁴⁰⁶

Ne var ki yapılan uyarılar ve alınan geniş güvenlik önlemleri hiçbir işe yaramamıştı. Amerikan 6. Filosunun İzmir ziyaretini protesto amacıyla Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) tarafından İzmir’deki Cumhuriyet Meydanı’nda “*Tam Bağımsız Türkiye*” mitingi düzenlenmişti. Miting esnasında, sağcı gruplardan meydana gelen bir diğer grup da “*Komünistlere Ölüm*” diyerek mitinge saldırınca ortalık iyice karışmış ve yaşanan olaylar sonucu çok sayıda yaralananlar olmuştu.⁴⁰⁷

Başbakan Süleyman Demirel’in İzmir Ziyareti

9 Eylül günü beraberinde eşi Nazmiye Demirel ve bazı bakanlarla birlikte İzmir’e gelen Demirel, İzmir’in düşman istilasından kurtuluşunu Egelilerle birlikte kutlamıştı. İzmir- Karşıyaka arasını 10 dakikaya indiren “*Altın Yol*”u hizmete sokan Demirel, İzmir’de kaldığı süre içerisinde mali portresi 300 milyon liraya ulaşan muhtelif tesisleri hizmeti açarken, birçok tesisin de temelini atmıştır. Başbakan, Vali Namık Kemal Şentürk, Güney Deniz Koramiral Sarıkey’i ve Belediye Başkanı Osman Kibar’ı ziyaretinin ardından, Taç Sanayi’ye ait pamuklu mensucat fabrikası ilave tesislerini hizmete açmış; sonrasında 55 bin kişilik Halkapınar Spor Sitesi’nin temelini ilk harcı koymuştur. Daha sonra Kurşun Kalem Fabrikası’nı ve Ege Üniversitesi ek bloklarını hizmete açmıştır. İlerleyen saatlerde Resim ve Heykel Galerisi’nin temel atma törenine hazır bulunan Başbakan, sonrasında da Yüksek İslam Enstitüsü 4 nolu

⁴⁰⁶ **Yeni Asır**, 29 Ağustos 1968

⁴⁰⁷ **Milliyet**, 30 Ağustos 1968

dershane bloğunun temelini atmış ve İmam Hatip Okulu yeni binasının temelini atmıştır.⁴⁰⁸

Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılışında yaptığı konuşmada Başbakan, *“İnançsız bir milletin ayakta durması güçtür.”* demiş, iktidarın politika ile dini birbirine karıştırılmaması gerektiği fikrini savunduğunu anlatmıştır. Ardından eklemiştir: *“Türkiye’de hurafe ve taassup olmasını istemiyorsanız Türk vatandaşını dinini öğrenebilecek, aydın, bilgili, disiplinli, Müslümanlığa yakışır müesseselere kavuşturmaktan korkmayınız. Türkiye’de din adamını, Türkiye’de dini eğitim veren müesseseleri mutlak manada itibarlı tutmaya mecburuz.”*⁴⁰⁹

Demirel, Eşrefpaşa Lisesi’ni açtıktan sonra Devlet Hastanesi Sitesi İntatiye bloğunun ve Ege Mahallesi sosyal meskenler inşaatının temellerini atmıştır. Karaburunu da ziyarete giden Demirel, Karaburunluların dertlerini ve isteklerini dinlemiş ve yaptığı konuşmada *“Yurtta ümit meşalesi yanmıştır, çileden, cefadan, dertten kurtulmanın yolu görünmüştür”* demiştir.⁴¹⁰

Demirel’in İzmir’e yaptığı gezi sırasında AP İzmir İl Teşkilatı’ndaki anlaşmazlık yeniden gözden geçirilmişti. Demirel Karaoğlu, İl Başkanlığına adaylığını koyan Pertev Arat ve Kibar’ın karşısında belediye başkanlığı önseçimini kaybeden Fazıl Arınç’la tek tek görüşmüştür. Demirel’in anlaşmazlığı çözümlmek için düşündüğü tek yol, Mehmet Karaoğlu’nun ve Osman Kibar’ın önümüzdeki İl Kongresinde tekrar karşı karşıya gelmemelerini sağlamak olacaktı.⁴¹¹

AP İzmir İl Kongresi

AP İzmir İl Kongresi 3 Kasım 1968’de gerçekleşti. 1961 yılından beri İzmir İl Başkanı olan Mehmet Karaoğlu, Kibar ile olan mücadelesinden bu kongrede yenik çıkmış ve AP İzmir İl Başkanlığı’nı 18 oy farkla Kibar grubunun adayı Pertev Arat’a kaptırmıştı. Arat, Karaoğlu’nun 289 oyuna karşılık 307 oy almıştır. Yeni İl Başkanı, AP Merkez Temsilciler Meclis üyeliği seçiminde de 310 oyla rakibi Hayrı Yorgancıoğlu’nu geride bıraktı. İl Başkanlığından sonra İl İdare Kurulu üyeliklerini

⁴⁰⁸ **Yeni Asır**, 10 Eylül 1968; **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1968

⁴⁰⁹ **Milliyet**, 11 Eylül 1966

⁴¹⁰ **Yeni Asır**, 12 Eylül 1968

⁴¹¹ **Yeni Asır**, 15 Eylül 1968

de Pertev Arat'ın ilçelerle birlikte hazırladığı listesi kazanmıştı. Bu listeye Karaoğlu grubundan sadece Cemal Tercan girebilmiştir. Yeni İl İdare Kurulu ise şu üyelerden teşekkül etmişti: Adnan Uras, Halil Ünalp, Orhan Erdem, Muzaffer Balaban, Yaşar Tekşen, Ahmet Ferahlı, Raşit Erdem, Mehmet Aydın, Cavit Yalçın, Cemal Tercan.⁴¹²

Kongrede söz alanlar çoğunlukla İl başkanı Mehmet Karaoğlu'na hücum etmişlerdi. Delegationlardan Ahmet Pekkanlı, Karaoğlu'nun basınla olan ilişkilerini iyi kuramaması yüzünden partinin güç duruma düştüğünü, Amerika'nın 6. Filosunun İzmir'i ziyareti sırasında ziyaretin aleyhinde beyanat verdiğini söylemişti. Ayrıca kongreye katılan Demirel de bir konuşma yaparak: *“Türkiye Cumhuriyeti'ni faşist, komünist veya teokratik esaslara göre şekillendirmeye kimsenin gücü yetmez. Kuvvetin kaynağı millettir. Bu kaynaktan gücünü almayan hiçbir şey meşru değildir.”* demiştir.⁴¹³

2 Haziran seçim sonuçları Demirel'in ve partisinin iktidardaki konumunu koruduğunu ve Millet Meclisi'nde daha da güçlendiğini göstermişti. Aynı şekilde Demirel 1968 yılı boyunca parti içindeki güçlü konumunu da korumuştur. 29 Kasım 1968'de gerçekleşen AP Dördüncü Büyük Kongresi'nde ittifakla yeniden genel başkanlığa seçildi.⁴¹⁴

Süleyman Demirel'in İzmir Ziyareti

Büyük yurt gezisini çıkan Başbakan Süleyman Demirel, beraberinde eşi Nazmiye Demirel ve bazı bakanlar olduğu halde bazı tesislerin temelini atmak, bazılarını da hizmete açmak için 28 Haziran 1969'da İzmir'e gelmişti. Çiğli Havaalanı'nda şehrin ileri gelenleriyle kalabalık halk kitlesi tarafından karşılanan Başbakan ve beraberindekiler, yolda kendisini “su” pankartlarıyla, boş kovalarla çevreleyen Gümüşpala mahallesi sakinlerinin isteklerini dinlemiş ve onlara en kısa zamanda suya kavuşacaklarını vaat etmiştir.⁴¹⁵

⁴¹² **Yeni Asır**, 4 Kasım 1968

⁴¹³ **Yeni Asır**, 4 Kasım 1968

⁴¹⁴ Turan, **Türk Devrim Tarihi 5**, s. 163

⁴¹⁵ **Milliyet**, 28 Haziran 1969; **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1968

*Başbakan Süleyman Demirel, Naldöken’de boş kovalarla karşılandı
(Demokrat İzmir, 28 Haziran 1969)*

Sosyal Sigortalar Kurumu’nun İzmir’de inşasına başladığı Konak Sitesi’nin temelini atan Süleyman Demirel burada yaptığı konuşmada kendisine ve partisine yönelik eleştirilere cevap olarak: *“Uzun lafın kisası, İzmir’e ikinci çimento fabrikasını iki sene içinde yapabilmektir... Aliğa’da bir milyar değerinde bir rafineye başlamak, bunu yarıya getirebilmek ve bir buçuk sene sonra bitirebilmektir. Uzun lafın kisası, Ankara’yi İzmir’e bağlayabilmektir. Uzun lafı kisası, 90 milyon lira sarfiyla İzmir’de bir bira fabrikasını yapabilmektir. Fabrika yapabilmektir. Okul yapabilmektir. Hastane yapabilmektir...”* demiştir.⁴¹⁶ Yine İzmir’de dört tesisi açan, iki tesisin de temelini atan Başbakan Süleyman Demirel, bu münasebetle yaptığı konuşmalarda da yine muhalefete çatmış, *“Batıyoruz diye bağırانlar gerçekleri bilmeyen insanlardır, biz ikbal değil hizmet peşindeyiz”* demiştir. Ayrıca yine muhalefetin hükümetin aldığı dış borçlarla ilgili eleştirilerine karşılık *“Borç yiğidin kamçısıdır”* cevabını vermiştir.⁴¹⁷

Başbakan ve beraberindekiler daha sonra Buca’da Sosyal Meskenler Temel Atma ve Tapu Dağıtma töreninde bulunmuş; Buca’yı ziyareti dolayısıyla kendisine Buca Fahri hemşeriliği ve nahiyenin altın anahtarı verilmiştir. Buca’da tapuları bizzat dağıtan Demirel, herkesi ev sahibi yapacağını söylemiştir. Yine ayrıca Buca’da Demirel’in geçeceği yollarda kurbanlar kesilmiştir.⁴¹⁸

⁴¹⁶ **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1968; **Yeni Asır**, 28 Haziran 1969

⁴¹⁷ **Milliyet**, 29 Haziran 1969

⁴¹⁸ **Demokrat İzmir**, 28 Haziran 1968

Demokrat İzmir Gazetesi haberine göre Demirel'in İzmir'deki ilk günü sönük geçmişti. Bu nedenle temel atma ve tesis açma törenlerine davulcular getirilerek halkın toplanması sağlanmıştı.⁴¹⁹ Eşrefpaşa hastanesinin yeni poliklinik binasını hizmete açan Demirel, birçok sosyal mesken tesisini de açtıktan sonra, iki yıl önce temellerini attığı Türk Tuborg Bira ve Malt Fabrikası ile Batı Anadolu Çimento Fabrikasını açmış, Bornova'daki İkinci Sanayi Sitesi ile İzmir Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Dernekleri Birliği hizmet binasının temellerine ilk harcı koymuştur.⁴²⁰

3.5. 12 Ekim 1969 Genel Seçimleri ve İzmir

Genel seçimleri öncesinde 31 Ağustos'ta önseçimler yapılmış ve adaylar belli olmuştur. Partilerin kontenjanına göre, muhtemel milletvekili adayları şu şekildedir:

	AP	CHP	GP
1	Şükrü AKKAN	Şeref BAKŞIK	Mustafa UYAR
2	Ali Naili Erdem	Şevket ADALAN	
3	Münir DALDAL	Coşkun KARAGÖZOĞLU	
4	Şinasi OSMA	Talat ORHON	
5	Mustafa AKAN	Kemal ÖNDER	
6	Naki ÜNER	Hulusi ÇAKIR	
7	İhsan GÜRSAN		
8	Fazlı ARINÇ		
9	Akın ÖZDEMİR		

Kaynak: Yeni Asır, 1 Eylül 1969

Görülüyor ki, İzmir AP'den eski il milletvekillerinden, seçilme şansı olan sıralara girebilenler ancak Şükrü Akkan, A. Naili Erdem, Şinasi Osman ve İhsan Gürsan olmuştur. AP'de eski milletvekillerinden M. Ali AYTAS, Settar İKSEL ve Zeki EFEOĞLU seçim şanslarını tamamen kaybetmişlerdir. Yine bakıldığında en fazla kayba uğrayanlar AP'li milletvekilleri olmuştur. Hem AP'li hem CHP'li

⁴¹⁹ Demokrat İzmir, 29 Haziran 1968

⁴²⁰ Yeni Asır, 29 Haziran 1969; Ege Ekspres, 29 Haziran 1969

milletvekilleri ön seçim mücadelesinde tanınmamış rakiplere mağlup olmuş, listelerde sonuncu sıraları bile işgal edememişlerdir.

Genel seçimler yaklaşırken, İzmir’de AP seçim kampanyasına başlamıştır. AP İzmir İl Başkanlığı, İzmir ilinde yürütülecek propagandada görev almaları için eski DP milletvekillerine çağrıda bulunmuştur. Bu sayede AP içinde bir eski DP yeni AP ayrımı olmadığı ispat edilmek istenmiştir.⁴²¹

Başbakan Süleyman Demirel İzmir’de

İzmir’de seçim süreci durgun geçerken, en önemli hareketlilik Başbakan ve Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel’in 8 Ekim’de İzmir’e gelmesi olmuştu. Yeni Asır Gazetesi’nin “*Muhteşem Karşılama... Muhteşem Miting... Demirel Ege’ye seçim heyecanı getirdi...*” şeklinde başlık kullanarak verdiği AP mitinginde, Demirel sosyal adalet anlayışından, AP’nin kalkınma felsefesinden bahsederken, sola hücum etmeyi de unutmamış ve solun hızlı kalkınmayı başlıca propaganda vasıtası olarak kullandığını söylemiştir.⁴²²

AP’nin kalesi olarak nitelendirilen İzmir’de geniş bir kalabalığa hitap eden Demirel, ülkedeki üniversite olaylarının ve güçlenen sol düşüncenin sorumlusu olarak CHP’ye yüklenmiş ve CHP’yi sol yuvası ve huzur bozuculuğun kışkırtıcısı olarak itham etmiştir. CHP’deki altı okunun yalnızca bayrağında kaldığını söyleyen Başbakan: “*Atatürküyüz deyip arkadan sosyalist Türkiye istemek, Atatürk’e ihanetin, ikiyüzlülüğün ta kendisidir. Her fikri yaymak hürdür. Ama memleketin temelinde dinamit koymak bir değildir...*” diyerek muhalefete hücumu devam etmişti.⁴²³

Demokrat İzmir Gazetesi’nin haberine göre, İzmirli AP’lilerden çok Ege’nin çeşitli köşelerinden devşirilmiş toplulukların doldurduğu ve kırat rozetlerinin ve bayraklarının dağıtıldığı mitingte Demirel, AP iktidarının 4 yıl içerisinde çok şey yaptığını öne sürerek Türkiye’yi güçlü Türkiye yapacağı vaadinde bulunmuştur. Ayrıca tabii senatörlüğün kaldırılacağını açıklayan sözleri de AP’liler tarafından alkışlanmıştı.⁴²⁴

Demirel, miting sonrası Efes Oteli’nde eski DP’lileri kabul etmişti. Toplantıya katılanlar arasında Selahattin Akçiçek, Behçet Uz, Ahmet Ünal, Rauf Onursal, Necdet

⁴²¹ Yeni Asır, 24 Eylül 1969

⁴²² Tosun, a.g.e, s. 26;

⁴²³ Yeni Asır, 9 Ekim 1969

⁴²⁴ Demokrat İzmir, 9 Ekim 1969

Davran, Enver Dündar Başar, Sebati Acun ve Kemal Sertoğlu yer alıyordu.⁴²⁵ Bu görüşme, Demirel ile eski DP'liler arasındaki buzların erimesi olarak tanımlanabilirdi.

CHP'ye gelince, “*Halktan Yetki İstiyoruz*” seçim bildirgesi ile seçmen karşısına çıkmayı hedefliyordu. Bu bildirmede, 1965 seçimleri itibariyle partide filizlenen “*Ortanın Solu*” söyleminin, yurt sorunlarına bulduğu çözüm önerileri yer almaktaydı. CHP, siyasal geçmişi boyunca, ilk kez böylesine geniş kapsamlı bir bildirme ile seçimlere hazırlanıyordu. Ayrıca propaganda döneminde seçmenin karşısında bu defa partinin yeni yüzü Genel Sekreter Bülent Ecevit vardı. CHP'de var olan bu değişim, İzmir'de hemen hissedilmişti.⁴²⁶

AP'nin İzmir mitinginin ertesi günü Konak Meydanı'nda CHP'nin mitingini gerçekleştirmişti.⁴²⁷ Parti genel sekreteri Ecevit'in katılımıyla düzenlenen mitingde, Ecevit AP iktidarının sanayileşme, ortak pazar ve yabancı sermaye politikasını ağır şekilde eleştirirken, 12 Ekim'de iktidar olacağını ve onun getirdiği bozuk düzeni değiştirmeye kararlı olduğunu ısrarla vurguluyordu. AP'nin ortak Pazar konusundaki politikalarını da eleştiren Ecevit'e göre, AP Türkiye'yi sanayi toplumu haline getirmeden ortak pazara götürmeye çalışmaktaydı. Böyle bir tutum Türk sanayisinin önüne geçecek ve bağımsızlığı etkileyecekti. Ortak Pazar ülkelerinden ithalatımız artarken, ihracatımız her geçen gün azalmaktaydı. Yabancı sermaye yerli sermayeyi baltalıyordu ve bunun önüne geçilmesi de ancak CHP iktidarı ile mümkün olabilirdi. Ecevit'in bu düşüncelerine karşı Demirel ise bununla ilgili kimsenin endişesinin olmaması gerektiği ve rekabet olmayan bir endüstrinin tüketici üzerinde yük olacağı görüşündeydi.⁴²⁸

12 Ekim 1969 Seçimleri AP ve CHP arasında siyasi rekabetin şiddetli olduğu seçimlerden biriydi. CHP, AP'nin 4 yıllık iktidarını seçim kampanyaları sürecinde eleştirirken, AP, CHP'nin ülkenin temel meselelerine dair çözüm önerileri geliştiremediğini seçmene anlatmaya çalışmıştı.⁴²⁹

1969 milletvekili seçimi AP'nin zaferi ile sona erdi. Ülkede 14.788.552 seçmenin 9.516.035'i oy kullanmış, seçime iştirak ilk defa 1969'da %64.3 oranına inmişti. AP oyların 4.229.712'si ile %46,5'ini alarak 256 milletvekili; CHP ise

⁴²⁵ **Yeni Asır**, 9 Ekim 1969

⁴²⁶ Çakmak, **a.g.m.**, s. 395

⁴²⁷ **Demokrat İzmir**, 10 Ekim 1969

⁴²⁸ Tosun, **a.g.e.**, s. 26- 27

⁴²⁹ Tosun, **a.g.e.**, s. 13

2.487.006'sı ile %27,4'ünü alarak 143 milletvekili çıkarmıştı. Diğer partilere gelince, GP oyların 597.818'i ile %6,6'sını alarak 15 milletvekili; MP 292.961'i ile %3,2'sini alarak 6 milletvekili; YTP 197.929'u ile %2,2'sini alarak 6 milletvekili; TİP 243.631'i ile %2,7'sini alarak 2 milletvekili; MHP 275.091'i ile %3'ünü alarak 1 milletvekili; BP 254.695'i ile %2,8'ini alarak 8 milletvekili kazanmıştı. Bağımsız adaylar ise, 511.023 oy alarak 13 milletvekili ile TBMM'de yer almıştı.⁴³⁰ AP ve CHP oy kaybetmelerine rağmen, milli bakiye sisteminin kaldırılıp, D'Hondt sisteminin getirilmesiyle bir önceki seçimlere nispeten milletvekili sayılarını arttırmışlardı.⁴³¹

Seçimler sonucunda AP 256 milletvekiliği ile yine tek başına iktidar olmuş, buna karşılık oylarında önemli bir artış olan CHP de 143 sandalye ile “*Ana Muhalefet Partisi*” sıfatını ve görevini bir kez daha yüklenmiştir. Yine küçük partilerinse geniş ölçüde silindikleri anlaşılmıştır. Yine bu seçimlerde dikkat çeken bir başka durum ise bağımsızların küçümsenmeyecek sayıda milletvekili çıkarmasıydı.

Seçimlere katılım oranı 1965 seçimlerine nazaran yaklaşık %7'lik bir düşüş göstermişti. Bu sonuçlar, Türkiye'de siyasal olaylara karşı toplumun üçte birinin ilgisiz tavır almış olduğunu gösteriyordu.⁴³² İktidardaki yıpranma bunun başlıca sebeplerden biriydi. Yine eski DP'lilerin AP'yi protesto etmeleri de AP'nin oylarını azaltmıştı.⁴³³ Bu durum Demirel için de tehlike arz ediyordu. Çünkü çıkarlarını koruduğunu söylediği insanların yani iş dünyasının güvenini yitirmesine sebep olabilirdi.⁴³⁴

1969 Yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde İzmir	
Kayıtlı Seçmen Sayısı	632.132
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	401.581
Katılım Oranı	(%) 63,5
Geçerli Oy Sayısı	387.272
Milletvekili Sayısı	18
Seçimlerde Partilerin Aldıkları Oy Sayıları ve Oranları	

⁴³⁰ Turan, **Türk Devrim Tarihi 5**, s. 169

⁴³¹ Çakmak, **a.g.m.**, s. 395

⁴³² Kuru, **a.g.t.**, s. 109

⁴³³ Muzaffer Sencer, **Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, Sümer Matbaası, İstanbul, 1974, s.287

⁴³⁴ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 304

	Oy Sayısı	Oy Oranı
AP	206.198	% 53,2
CHP	136.071	% 35,1
CGP	15.050	% 3,9
TİP	11.085	% 2,9
TBP	6.225	% 1,6
MHP	4.319	% 1,1
MP	4.201	% 1,1
YTP (VP)	2.482	% 0,7
Bağımsız	1.641	% 0,4

Kaynak: Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s. 60

İzmir'deki seçim sonuçları, CHP'nin başarısı olarak nitelendirilirken, AP açısından hüsrana uğradığı değerlendirilmiştir. AP seçmeninin büyük bir bölümü sandıklara gitmemiş; partinin oyları azalmıştı. Diğer taraftan CHP seçmen sayısında ise artış görülüyordu. Seçimden sonra İzmir'deki milletvekilliklerinin tamamını iki parti paylaşmış; 18 milletvekilliğinden 11'ini AP, 7'sini ise CHP kazanmıştı. CHP İl Teşkilatı sonuçları, "İzmirliilerin artık düzen değişikliği görüşünü benimsemeye başladıklarının ispatı" şeklinde yorumlamıştı. İzmir'deki AP'li yöneticiler ise, bekledikleri sonucu alamayışlarını, seçime katılım oranındaki düşüklüğe bağlamışlardı.⁴³⁵

1969 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri			
1 Şükrü Akkan	AP	1 Şeref Bakşık	CHP
2 Ali Naili Erdem	AP	2 Şevket Adalan	CHP
3 Münir Daldal	AP	3 Coşkun Karagözoğlu	CHP
4 Şinasi Osma	AP	4 Talat Orhon	CHP
5 Mustafa Akkan	AP	5 Burhanettin Asutay	CHP
6 Ali Naki Öner	AP	6 Kemal Önder	CHP

⁴³⁵ Çakmak, a.g.m., s. 396

7 Muzaffer Fazlı Arınç	AP	7 M. Hulusi Çakır	CHP
8 Akın Özdemir	AP		
9 İhsan Gürsan	AP		
10 Nihat Kürşat	AP		
11 Orhan Demir Sorguç	AP		

Kaynak: *Yeni Asır*, 14 Ekim 1969

Bu seçimlere iştirak, İzmir ilinde 1965'e oranla yüzde 9 daha az olmuştur. Nispet olarak AP oyları yüzde 8,8 gelirlerken, CHP yüzde 5,2 ilerleme kaydetmiştir. Ayrıca bu seçimde geçerli olmayan oy sayısının 14.309 gibi yüksek bir rakama erişmesi dikkat çekicidir.⁴³⁶

12 Ekim 1969 genel seçimlerinden sonra akıntı hızla Demirel'e karşı dönmeye başlamıştı. Nisan 1967'de sağladığı uzlaşma bozulmuş ve muhalifler denetimden çıkmıştı. AP içindeki Demirelciler ve Bilgiç'çiler arasındaki mücadele, gün geçtikçe ihraç talepleri dolayısıyla daha da keskinleşmiştir. Başında Demirel'in rakibi Bilgiç'in bulunduğu muhalefet hizbinin 41 üyesi, kendi partilerinin 1970 bütçesine ret oyu vererek hükümeti düşürmüşlerdi.⁴³⁷ İçlerinde İzmir'den 3 milletvekilinin de bulunduğu bu 41 AP'li muhalif tarafından, 1970 yılı bütçesinin mecliste reddedilmesi siyasi havayı daha da gerginleştirmiş, o sırada Ankara'da bulunan Osman Kibar, İzmir'e döndükten sonra bu durumu "*ihamet*" olarak nitelendirerek 41 muhalif için şunları söylemiştir: "*Yıllarca hükümet azası olup devlet sırlarına kadar inenlerin kendi partilerine bu ihanetleri affedilmez... Şerefli adamlarsa bizim aramızdan çıksınlar...*".⁴³⁸

Muhaliflerin Demirel'e yönelttiği temel suçlama, onun yönetiminde AP'nin kendi kliğinin hakim olduğu bir partiye dönüşmüş olmasıydı; bu nedenle parti genel başkanı değişmeliydi.⁴³⁹ Bütçenin reddedilmesi Başbakan Demirel'in istifasını Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a sunmasıyla sonuçlanmış;⁴⁴⁰ ancak Sunay, yeni

⁴³⁶ *Yeni Asır*, 14 Ekim 1969

⁴³⁷ *Milliyet*, 12 Şubat 1970; Metin Heper, Sabri Sayar, **Türkiye'de Liderler ve Demokrasi**, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 103- 104

⁴³⁸ *Yeni Asır*, 15 Şubat 1970;

⁴³⁹ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 308

⁴⁴⁰ *Milliyet*, 14- 15 Şubat 1970

hükümeti kurma görevini tekrar Demirel'e vermişti.⁴⁴¹ Daha sonra muhaliflerin onu istifaya zorlamak için rüşvet olaylarına karışmakla suçlamaları da sonuç vermeyecek; ardından gerçekleştirilen ihraçlarla Demirel'in muhalifleri partiden tek tek uzaklaştırılacaktı. Bunun üzerine, 18 Aralık'ta "*Demokratik Parti (DP)*"nin kuruluşunu ilan edecekler ve partinin genel başkanlığına da, Ferruh Bozbeyli seçilecekti.⁴⁴²

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri ve İl Divan Toplantıları

1970 yılının ocak ayının başında AP İzmir İl Divanı, seçim neticeleri, parti içindeki fikir ayrılıkları ve hayat pahalılığını görüşmek üzere İzmir Gençlik Kolu Lokali'nde toplanmış ve sert geçen bir toplantı yapmışlardı. Toplantıda söz alan delegelerden birçoğu, kabineye İzmir'den bir üyenin bile alınmayışını sert bir dille eleştirerek, bunun İzmirli seçmenleri rencide ettiğini; parti içinde bölücülük havasının AP'yi yıkacak kadar tehlikeli hal aldığını ve bu nedenle AP'deki ihraçlara karşı direneceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca AP'nin oy kaybetmesinin nedenlerinin başında hayat pahalılığının geldiğini öne sürmüşlerdir. Yine Belediye Başkanı Osman Kibar, yaptığı açıklamada, 12 Ekim seçimlerinde katılım oranının düşüklüğünün sosyal, ekonomik sebeplerle, seçim sisteminin bozukluğuna bağlandığını, hükümetin ekonomik sorunlara daha çok eğilmesi istendiğini belirtmişti.⁴⁴³

Yine 6 Eylül 1970 günü Adalet Partisi Merkez İlçe Kongresi yapılmış ve seçimi tekrar Kibar adayını Ali Kinsizer kazanmıştı.⁴⁴⁴

11 Ekim 1970 günü ise AP İzmir İl Kongresi gerçekleşmişti. Osman Kibar ile Mehmet Karaoğlu arasındaki yıllardan beri süregelen yarışta Karaoğlu Kibar'ın adayını Pertev Arat'ı 20 oy farkla geçerek iki yıl önce kaybettiği koltuğuna yeniden oturmuştu. Kaderini Karşıyaka'nın oylarının belirlediği seçimde Pertev Arat'ın 261 oyuna karşılık Mehmet Karaoğlu 281 oy almıştı.⁴⁴⁵

AP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel özel olarak il kongresi için İzmir'e gelmiş, Atatürk Spor Salonu'nda AP'lilere yaptığı konuşmada, muhalefet partilerinin iktidarı yıpratmak için 1950- 1960 devresi usullerini kullandığını ileri sürerek muhalefete şiddetle çatmış ve AP'lilerin parti içi mücadeleyi bir kenara

⁴⁴¹ *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1970

⁴⁴² *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1970; *Milliyet*, 19 Aralık 1970

⁴⁴³ *Yeni Asır*, 5 Ocak 1970

⁴⁴⁴ *Ege Ekspres*, 7 Eylül 1970

⁴⁴⁵ *Demokrat İzmir*, 12 Ekim 1970

bırakarak dış muarızlarla mücadele etmesini istemiştir. Ayrıca ihtilalin DP'yi tutan kütleye karşı yapılmış gibi gösterildiğini, aynı kütlenin böyle bir olaydan bu kadar kısa zaman sonra iktidara gelebilmesinin büyük bir olay olduğunu söylemiştir. Demirel konuşmasına AP'nin bir barış ve denge partisi olduğunu söyleyerek devam etmiş, herkesin menfaatlerini aynı ölçüde korumakla görevli bulduklarını belirterek “*AP iktidarı 4 yılda Türkiye'ye yeni bir Türkiye eklemiştir.*” demişti.⁴⁴⁶ Ayrıca son olarak sözü ekonomik tedbirlere getirerek, alınan kararların Türk ekonomisini dış piyasaya uydurmak için alındığını ve memleketin enflasyona gıme durumunun söz konusu olmadığını ifade etmiştir.⁴⁴⁷

AP İzmir İl Başkanı Mehmet Karaoğlu ve İzmirli delegeler de Süleyman Demirel'i destekliyorlardı.⁴⁴⁸ Bu arada 23 Ekim'de toplanan AP 5. Büyük Kongresi'nde de Süleyman Demirel, katılan 1508 delegeden 1425'inin oyunu alarak yeniden AP Genel Başkanı seçilmişti.⁴⁴⁹ Ayrıca Mehmet Karaoğlu, AP'den ayrılan 26'ların affedilmesini istiyor ve bunun bütün teşkilatın arzusu olduğunu ileri sürüyordu.⁴⁵⁰ Öyle ki AP'den ayrılan 26'lar ve Millet Meclisi Eski Başkanı Ferruh Bozbeyli sonradan Demokratik Parti adını alacak olan yeni bir parti kurma girişiminde buldukları zaman, kuracakları yeni siyasi partide, AP İzmir teşkilatının tutulan bazı isimleriyle birlikte AP İl Başkanı Karaoğlu'na da görev teklif etmişlerdi. Bilhassa Ege'de ve İzmir'de geniş çapta bir taraftar bulma çalışmasına girişen 26'ların bu çabalarından elde ettikleri sonuç gizli tutulmuştu. Karaoğlu, kendisine teklifte bulunulduğunu doğrulamış ve bu konudaki bir soruyu şöyle cevaplandırmıştı: “*Ben AP'nin kurucularındanım. Bir vapur fırtınaya tutulduğu zaman, Kaptan sefiniye (gemiyi) terk etmez. Aksine onu kurtarmaya çalışır. Ancak ümit kesildikten sonra onu terk eder. Halen ümidimiz kesilmiş değildir.* Karaoğlu ayrıca, yeni kurulacak partinin İzmir'de AP karşısında pek şansının olmadığını düşünüyordu.”⁴⁵¹

⁴⁴⁶ **Yeni Asır**, 12 Ekim 1970

⁴⁴⁷ **Demokrat İzmir**, 12 Ekim 1970

⁴⁴⁸ **Demokrat İzmir**, 21 Ekim 1970; **Yeni Asır**, 21 Ekim 1970

⁴⁴⁹ **Ege Ekspres**, 24 Ekim 1970

⁴⁵⁰ **Demokrat İzmir**, 13 Ekim 1970

⁴⁵¹ **Yeni Asır**, 26 Kasım 1970

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1971 MÜDAHALESİ SONRASI ARA REJİM DÖNEMİ VE İZMİR

4.1. 1971 Askeri Müdahalesi ve Yeni Hükümet Kurma Girişimleri

Ülke içindeki siyasi gerginlik arttıkça, buna paralel olarak üniversitelerdeki şiddet olayları da hız kazanmış ve işçi sınıfı hareketlenmişti. Bunun yanısıra ülkenin ekonomik durumu da pek parlak değildi. Tüm bu gelişmeler, ülke içinde ve dışında AP iktidarına yönelik olumsuz bir tutum meydana getirirken; kamuoyunda askeri müdahale söylentileri dolaşmaya başlamıştı.⁴⁵² Ve nihayetinde 1971 darbesi geldi. Darbe tanklarla, nöbetçilerle yapılmadı. Başta genelkurmay başkanı olmak üzere, kuvvet komutanlarının bir muhtırası biçimindeydi.⁴⁵³ Muhtıranın hemen ardından Başbakan Süleyman Demirel istifa etti.⁴⁵⁴

İnönü, hükümetin istifasını hukuksal ve demokratik bulurken⁴⁵⁵, aslında gerçekte olan, AP'nin kendi rızası ve gönlüyle iktidarı devretmemiş olmasıydı. Nitekim Demirel daha sonraları 12 Mart Muhtırasının ilan edilen hedefi ile hadisesinin farklı olduğunu belirtmiş, *“İlan edilen hedef parlamento ve hükümettir. Türkiye’de cereyan eden gayesi komünist düzen kurmak olan hadise anarşi ve terörizmdir. Hükümeti muhafaza etmek bunun çaresi değildir.”* açıklamasında bulunmuştu.⁴⁵⁶

Süleyman Demirel’in istifası sonrasında, partiler üstü hükümeti CHP’den istifa eden Nihat Erim kurdu.⁴⁵⁷ Erim hükümetinin iki görevi vardı. Biri *“terörü”*, *“anarşi”* yi önlemek, diğeri *“reform”* yapmaktı.⁴⁵⁸

Erim’in kuracağı *“Reform”* hükümeti, 11 üye meclis içinden, 16 üye meclis dışından olmak üzere 27 üyeden oluşmaktaydı. Meclis içindeki üyelerin 5’i AP’den 3’ü CHP’den 1’i Milli Güven Partisi’nden, diğer üyeler ise teknokrat ve bürokratlardan oluşmuştu. Üyeleri Başbakan Erim seçecekti. Ancak Demirel Erim’den listeyi istemişti; çünkü listede istedikleri ya da istemedikleri olabilirdi. Demirel bir bakıma dümeni elinde tutmak istiyordu.⁴⁵⁹

⁴⁵² Çakmak, **a.g.m.**, s. 396

⁴⁵³ Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, s. 423

⁴⁵⁴ **Yeni Asır**, 13 Mart 1971; **Cumhuriyet**, 13 Mart 1971

⁴⁵⁵ Kuru, **a.g.t.**, s. 134

⁴⁵⁶ Süleyman Demirel, **Yeni Bir Sosyal Mukaveleye Doğru**, Derleyen Uğur Gümüştekin, İstanbul, 1974, s. 134- 135

⁴⁵⁷ **Milliyet**, 20 Mart 1971

⁴⁵⁸ Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, s. 423

⁴⁵⁹ Kurtul Altuğ, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, Ankara, 1973, s. 25

Ara dönemde ortaya çıkan anarşiyi önlemek namına ülkede “*Cadı Avı*” başlatılmıştı. Başbakan Erim, ülkenin zararına olduğunu düşündüğü sağ ve sol grupları kontrol altında tutmak için, birtakım tedbirlerle tepelerine balyoz gibi çökeceklerini ifade etmişti.⁴⁶⁰ 1974 yılına dek devam edecek olan bu ara dönemde sağ ve sol gruplardan gözaltılar ve davalar devam etmişti. Yazar, akademisyen ve öğretmenlerin de aralarında yer alan pek çok kişi çeşitli suçlarla hakim karşısına çıkarılmış; bazıları ise idam cezasına çarptırılmıştı.⁴⁶¹

Aslında gerçekte verilen mücadele sola karşı mücadele idi ve diğer bütün faaliyetleri geride bırakmıştı. İki yıl boyunca sıkıyönetim devam etti. Erim ve ordu için anayasa değişikliği öncelikli hedef oldu. Değişiklikler neredeyse bütün devlet kurumlarını kapsıyordu: sendikalar, basın, radyo ve televizyon, üniversiteler, Devlet Konseyi, Anayasa Mahkemesi, Meclis, Senato, Danıştay.⁴⁶² Sağ partiler (AP, DP, MGP ve MHP) değişiklik önerilerinden hoşnuttu. Adalet Partisi, değişikliklerin, tasavvur etmeye bile cesaret edemediğinden daha ileri olduğunu belirtti. İnönü ve CHP bile değişikliklere ciddi bir muhalefet göstermemeye karar verdi.⁴⁶³ Sonuç olarak partilerin ortak tasarısı olarak Meclis 5 Eylül 1971’de değişiklikleri kabul etti⁴⁶⁴ ve 20 Eylül’de anayasa değişikliği gerçekleşti.⁴⁶⁵

Siyasi reformlardan sonra Erim hükümeti, sosyo- ekonomik reformları ele alma durumunda olduğunu düşündü. Bir başka deyişle reformları yaptırma gücünün kendisine verildiğini sandı. Ne var ki bunda da muvaffak olamadı ve 3 Aralık 1971’de istifasını sundu.⁴⁶⁶ Erim 11 Aralık 1971’de ikinci kabinesini ilan etti. İkinci Erim kabinesi 8 AP’li ve 4 CHP’li bakanla yine bir AP- CHP koalisyonuydu.⁴⁶⁷

Nihat Erim, İnönü’ye dayanarak işe başlamıştı; fakat İnönü desteğinin yetmediği anlaşılınca, daha önce saldırdığı Demirel’e dönmüştü. Karşılığında hiçbir ödün alamayınca Meclise dayanarak işe başlamış ancak sonrasında Meclisi devre dışı bırakma yollarını arama noktasına gelmişti.⁴⁶⁸ Sonunda 17 Nisan 1972’de yeniden

⁴⁶⁰ Çakmak, **a.g.m.** 398

⁴⁶¹ Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan idam edildi. **Hürriyet**, 7 Mayıs 1972; **Milliyet**, 7 Mayıs 1972

⁴⁶² Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 363

⁴⁶³ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 364- 365

⁴⁶⁴ Sadi Kocaş, **12 Mart Anıları**, İstanbul, 1978, s. 169; **Milliyet**, 6 Eylül 1971

⁴⁶⁵ **Milliyet**, 21 Eylül 1971

⁴⁶⁶ **Milliyet**, 4 Aralık 1971

⁴⁶⁷ **Milliyet**, 11-12 Aralık 1971

⁴⁶⁸ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 377

istifasını sundu. Ancak bu kez gitmesine izin verildi. Yeni bir başbakan atanıncaya kadar GP sözcüsü Ferit Melen vekalet edecekti.⁴⁶⁹

12 Mart Müdahalesi ile yaratılan siyasi kriz, CHP'lilere liderlerini değiştirme ve partiye yeni bir nitelik kazandırma fırsatı tanıdı.⁴⁷⁰ Genel sekreterlik görevinden istifa etmiş olan Ecevit'in, İzmir, Ankara ve İstanbul başta olmak üzere parti teşkilatının desteğini alması üzerine, CHP Genel Başkanı İnönü, parti yönetiminde değişime gitmek için topladığı ve İnönü-Ecevit çekişmesine sahne olan kurultay sonrası Ecevitçiler galip gelmiş;⁴⁷¹ İnönü, 34 yıllık genel başkanlık görevinden çekilmişti.⁴⁷² Böylece CHP'nin üçüncü genel başkanı Bülent Ecevit olmuştu.⁴⁷³ Ecevit, CHP'nin seçkin imajını silip, partisine “*halk*”la özdeşleşen yeni bir kimlik kazandırma yolunu tutacaktı. Nitekim Demokrat Parti ve Adalet Partisi dersleri onun için boşa gitmemişti.⁴⁷⁴

Bülent Ecevit'in CHP genel başkanı olmasının ardından Kemal Satır ve arkadaşları partiden ayrılarak Cumhuriyetçi Parti'yi kurmuş, ardından bu parti Turhan Feyzioğlu'nun Güven Partisi ile birleşmişti. Bu birleşme sonrası partinin adı, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) oldu. Yine 12 Mart Müdahalesi'nin ardından TİP ve MNP kapatıldı. 1972 yılında MNP yerine MSP (Milli Selamet Partisi) kurulmuş; TİP'in yöneticileri davalık oldukları için onlar yeni bir teşkilatlanmaya gidememişlerdi. Alparslan Türkeş'in genel başkanlığını yürüttüğü MHP de Türkiye siyasetinde güçlenmeye başlamıştı. Müdahale sonrası iktidardan düşen AP ise, sürecin mağduru olarak seçimlere güçlü bir şekilde hazırlanmıştı.⁴⁷⁵

Türkiye 1973'e girerken, bütün eski sorunlar çözülmeden yerli yerinde fiilen duruyordu. Sıkıyönetim hala işliyordu ve görünürde sona ereceği de yoktu. Hala reformlardan söz ediliyordu; fakat uygulanacağı yoktu. İşçi sınıfı geçici olarak sessiz ve pasif kalmak zorunda bırakılmıştı. Üniversiteler muhaliflerden temizlenmekte ve pasifleştirilmekteydi; fakat üniversitelerin yeni statüsünü belirleyecek yasa henüz çıkarılmamıştı. Ayrıca Mart'ta görev süresi dolacak olan Sunay'ın mı Cumhurbaşkanı

⁴⁶⁹ **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1972

⁴⁷⁰ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 388

⁴⁷¹ **Milliyet**, 7 Mayıs 1972

⁴⁷² **Milliyet**, 9 Mayıs 1972

⁴⁷³ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1972

⁴⁷⁴ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 389

⁴⁷⁵ Çakmak, **a.g.m.**, s. 399

olarak kalacağı, yoksa Genel Kurmay Başkanı'nın mı onun yerine geçeceği sorunu da vardı. 1973 seçim yılıydı ve ülkeyi seçimlere hazırlamak için çok şey yapılmalıydı.⁴⁷⁶

Cumhurbaşkanının kim olacağı konusunda partilerin fikirleri arasında uzlaşma yoktu. Komutanlar kendi adayları olan Genel Kurmay Başkanı olan Orgeneral Faruk Gürler'i Cumhurbaşkanı seçtirmeye çalıştılar. Fakat siyasetçiler bölünmüş olsalar da, direnerek Gürler'i seçmeyi reddettiler. AP'nin adayı eski Hava Kuvvetleri Komutanı ve Senato Başkanı Org. Tekin Arıburnu idi. Ancak Meclis'teki oylamanın ardından yeterli çoğunluk sağlanamayınca, seçim ertelenmişti. CHP'nin adayı ise Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'dı. Ancak Cevdet Sunay bu isme soğuk bakıyordu. Herhangi bir isim üzerinde uzlaşma sağlanamayınca komutanlar tarafından Sunay'ın iki yıl daha görev süresinin uzatılması önerilmiş, ancak Meclis bu öneriyi de reddetmişti.⁴⁷⁷ İrade savaşı, 13 Mart'tan Emekli Korgeneral Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçildiği 6 Nisan'a kadar sürmüştü. Mecliste uzun süren oylamaların ardından 15. turda Korutürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı seçilmişti.⁴⁷⁸

Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan kriz, çok zor atlatılmıştı. Demirel'in yorumuna göre, 12 Mart Müdahalesi 1973 cumhurbaşkanlığı seçimlerinden kaynaklanmıştı. Bir başka deyişle, müdahalenin kökeninde “Çankaya'ya kim oturacak” savaşı yatıyordu. Tıpkı ilerde 12 Eylül Askeri Müdahalesi'nin kökenini oluşturacağı gibi.⁴⁷⁹

7 Nisan'da Ferit Melen istifa ettiğinde, Korutürk anayasal hakkını kullanıp kendi Başbakanını atadı. Bu başbakan, Merkez Bankası eski Başkanı, Maliye Bakanı ve iş dünyasının önemli temsilcilerinden Naim Talu idi.⁴⁸⁰ Talu'nun kurduğu hükümet bir AP- CGP koalisyonuydu.⁴⁸¹

4.2. 14 Ekim 1973 Seçimlerine Doğru İzmir'de Adalet Partisi

⁴⁷⁶ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 381- 382

⁴⁷⁷ Çakmak, **a.g.m**, s. 399

⁴⁷⁸ **Yeni Asır**, 7 Nisan 1973; **Milliyet**, 7 Nisan 1973

⁴⁷⁹ Cüneyt Arcayürek, **Çankaya'ya Giden Yol (1971- 1973)**, Bilgi Yayınevi, 1985, s. 399

⁴⁸⁰ **Milliyet**, 13 Nisan 1973

⁴⁸¹ **Milliyet**, 16 Nisan 1973

Gayri resmi seçim kampanyası, seçimden tam bir yıl önce, 1972 sonbaharında başladı. Adalet Partisi, kazanması en olası görünendi ve komutanların dışladıkları birinin tekrar ülkeyi yönetmesine izin verip vermeyecekleri konusunda epey spekülasyon yapılıyordu. Yüksek Komuta'nın Faruk Gürler'i Cumhurbaşkanı seçtirememesi ya da Sunay'ın görev süresini uzattıramaması, Demirel için bir başarıydı. Zira ikisi de Demirel'in düşüşünde önemli rol oynamıştı. Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle, Demirel'in tekrar seçim sandığıyla iktidara gelme yolu açık görünüyordu.⁴⁸²

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri ve İl Divan Toplantıları

1972 yılının 24 Eylül'ünde AP İzmir Merkez İlçe Kongresi yapıldı. Kongre Kibar'cılarının galibiyeti ile sonuçlanmıştı. Ali Kinsizer başkanlığındaki ekip tek liste olarak delegelere takdim edilmiş ve seçimi kazanmıştı.⁴⁸³

8 Ekim'de ise AP İzmir İl Kongresi gerçekleşti. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in de katıldığı kongrede gerçekleşen il başkanlığı seçiminde Mehmet Karaoğlu'na rakip olarak adaylığını koyan kişi Kibar grubunun adayı Yüksek İnşaat Mühendisi Halil Ünalp'tı. Diğer kongrelerde olduğu gibi bu kongrenin de çekişmeli geçeceği belliydi.⁴⁸⁴ Kongreye katılan delegeler ikiye ayrılmıştı. Karaoğlu aleyhindekiler İl başkanının, Çankaya'daki binasını Demokratik Parti'ye kiraya vermesinden ötürü onu şiddetle eleştiriyorlardı. Karaoğlu'nu destekleyen Kadın Kolları Başkanı Aysen Uğural ise, Karaoğlu'nun 12 Mart'tan sonra Demirel'e ilk bağlılık telgrafını çeken İl Başkanı olduğunu belirtmişti. Karaoğlu da Kibar'a sitem eden konuşmasında, Kibar'ın kendisinin her işine karıştığını ve bütün amacının istediği insanları işbaşına getirip, onları istediği gibi idare etmek olduğunu söylemiş; bu nedenle Karaoğlu'nu kötüleme kampanyası yürüterek ve hatta onu Genel Başkan'ın bile karşısında göstererek amacına ulaşmak istediğini belirtmişti. Sonuç olarak Ünalp, Mehmet Karaoğlu'nun 250 oyuna karşılık 285 oy toplayarak seçimi kazanmış ve AP'nin yeni İzmir İl Başkanı olmuştu.⁴⁸⁵

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, partisinin İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada özellikle sanayileşme sorunları üzerinde durmuş, hür demokratik düzende

⁴⁸² Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 396

⁴⁸³ *Demokrat İzmir*, 25 Eylül 1972

⁴⁸⁴ *Demokrat İzmir*, 8 Ekim 1972

⁴⁸⁵ *Yeni Asır*, 9 Ekim 1972

özel teşebbüsün dilerse yatırım yapacağını dilerse yapmayacağını belirterek, “*Hangi faaliyetinize anarşist, faşist veya komünist saldırıyorsa, biliniz ki doğru yoldasınız*” demiştir.⁴⁸⁶

17 Şubat 1973 günü Göl Gazinosu’nda AP Genel Başkanı Süleyman Demirel başkanlığında AP İzmir İl Divanı toplandı. Toplantıya 25’in üzerinde AP’li milletvekili ve senatör ile Konya, Denizli, Manisa, Muğla, Aydın İl İdare Kurulları da katıldı. Demirel yaptığı konuşmasında özetle, ülkenin iki yıldan beri büyük bir buhranın içinde bulunduğunu belirtmiş ve milleti, memleketi, rejimi selamete çıkarmak için mücadele edeceklerini ifade emişti. Ayrıca, anarşi ve Komünizmin etkisiz hale getirilmesine ve millet iradesine yeniden dönülmesine de destek olduklarını belirtmişti.⁴⁸⁷

Bu arada, 6 Ağustos 1973’te AP İl Başkanı Mehmet Karaoğlu tutulduğu karaciğer hastalıktan kurtulamayarak tedavi için gittiği Londra’da vefat etmişti.⁴⁸⁸ Karaoğlu 1946’da kurulan DP’ye İzmir’de ilk kaydolanlardan biriydi. DP’nin kapanmasından sonra, İzmir’de AP’nin kuruluşu ve İzmir’de ayakta kalması için büyük gayret göstermiş; daha sonra partinin temel taşlarından biri haline gelen Karaoğlu’nun cenazesi, Parti Genel Başkanı Süleyman Demirel’in de katıldığı büyük bir törenle kaldırıldı.⁴⁸⁹

4.3. 14 Ekim 1973 Milletvekili Genel Ve Kısmi Senato Seçimleri Ve İzmir

Ülkedeki ara rejim döneminin 14 Ekim 1973’de gerçekleşecek olan seçimlerle sona ereceği düşünülüyordu. Partiler seçim çalışmalarına aylar öncesinden başlamıştı. 2 Eylül 1973 tarihinde ön seçim gerçekleşmişti.⁴⁹⁰

İzmir’de ön seçimlerini gerçekleştiren siyasi partiler AP, CHP, CGP, GP ve MSP idi. Bu beş partiden ön seçimlere 110 aday katılırken; CHP 35 isimle en fazla adaya sahipti. CHP’yi 31 adayla AP, 23 adayla da MSP takip ediyordu.⁴⁹¹ AP, MP ve CGP delegeleri oylarını Atatürk Lisesi’nde; CHP ve MSP delegeleri ise Eşrefpaşa

⁴⁸⁶ **Demokrat İzmir**, 9 Ekim 1972

⁴⁸⁷ **Yeni Asır**, 18 Şubat 1973

⁴⁸⁸ **Ege Ekspres**, 8 Ekim 1972

⁴⁸⁹ **Demokrat İzmir**, 10 Ağustos; **Yeni Asır**, 10 Ağustos 1973

⁴⁹⁰ **Ege Ekspres**, 3 Eylül 1973

⁴⁹¹ **Ege Ekspres**, 4 Eylül 1973

Halit Bey İlkokulu'nda kullanmışlardı. Ön seçimlerin ardından, AP ve CHP'nin İzmir'deki mevcut milletvekillerinin bir kısmının, Meclise girme olasılığı yok olmuştu. CHP listesinde ön sıralarda gençlerin yer alması dikkat çekiciydi. En fazla oyu alan kişiler, AP listesinden Ali Naili Erdem, CHP listesinden Mahmut Türkmenoğlu ve CGP listesinden Aycan Dirim'di. Devam eden günlerde, İzmir'in aday listesinde üçüncü sıraya CHP Genel Merkezi kontenjanından Alev Coşkun, dördüncü sıraya AP Genel Merkezi kontenjanından Yılmaz Ergenekon, dokuzuncu sıraya ise Cengiz Ekinci yerleştirmişti. Ayrıca İzmir yerelinde seçimlere katılma hakkı kazananlar arasında beş bağımsız aday mevcuttu.⁴⁹²

1973 genel seçimleri öncesinde CHP ideolojik anlamada bir yeniden yapılanma projesini benimsemişti. Bunun nedeni, geniş toplum kesimleriyle irtibatlanma, bu yolla iktidara uzanmak için kitleleşme zorunluluğuydu. CHP'nin 1969 genel seçimleri süresince tasarladığı “*Düzen Değişikliği*” programında öne çıkarılan “*Köykentler Projesi*” 1973 seçimleri için hazırlanan “*Ak Günler*” isimli seçim bildirgesinde de ayrıntılı biçimde yer almıştır. Köykentler Projesi'nde temel amaç olarak kalkınmayı köylüden başlatmayı amaçlayan, köylülerin güçlü kooperatifler yoluyla modern ve büyük tarım işletmeciliğine geçebilmelerini ve sanayi yatırımları yapabilmeleri ve bazı altyapı hizmetlerinin köye götürülmesini amaçlayan CHP, bir yerel yönetim birimi olan köyün yeniden yapılandırılmasını, köy- kent ayrımının ortadan kaldırılmasını ve bu yolla köyden kente geçişi tasarlıyordu.⁴⁹³

CHP'nin yeni ideolojik yapılanmasında açığa çıkan yeni siyasi projesi yoksul insanlara dönük olarak kurulacak düzen üzerine oturtulurken, bu, Türkiye ve İzmir bağlamında şöyle dillendiriliyordu: “*CHP toplum değişmelerine, gelişmelerine yön veren bir partidir. Kurmayı tasarladığı yönetim düzeni halka dönük, özellikle yoksul ve sıkıntı çeken insanlarımıza dönük bir düzen olacaktır. Ortanın solundaki İzmir'de, yönetimi halktan yana olarak halkla beraber alacağız.*” CHP, yoksul gecekonduların insanının çilesi ve İzmir'in kronikleşen su sorununun çözümünün en birinci uğraşları olacaklarını ifade ederek, İzmir'in mutlu bir azınlığa kokteyller, ziyaretler düzenlenen bir kent olmaktan çıkarılacağı, bir bilim şehri haline getirileceği, İzmir körfezini kurtarmak için her çareye başvurulacağı dile getiriliyordu. Belediye hizmetlerinde toplumsal adaletin sağlanacağı, vurguncular ve spekülâtörlerle sonuna kadar mücadele edileceği de öne çıkan yaklaşım arasındaydı. Gecekondular sorununun çözümünün çok

⁴⁹² Çakmak, a.g.m., s. 399

⁴⁹³ Tosun, a.g.e., s. 27

katlı sosyal meskenler kurularak, trafik sorununun alt ve üst geçitlerle çözüleceğini, şehir ve çevre sağlığını ele alıp çöp sorununun kökten halledileceğini, lüks harcamalara son verileceğini, yol, su, elektrik, kanalizasyon, asfalt sorunlarını çözmek için köklü adımlar atılacağını, çöle dönen İzmir'in yeşil İzmir'e dönüştürüleceği CHP'nin İzmir için tasarladığı değişim projelerinden bazılarıydı.⁴⁹⁴

AP'nin 1973 Seçimleri için hazırladığı bildirisinde mahalli idareler ve bütün devlet kuruluşlarının asli görevi milletin bütün olarak huzur ve refahını sağlamaktı. Halkın öncelikle konut sorununun çözümü için şehir planlaması yapılacak, ucuz mesken imkanları geliştirilecekti. Gecekondu bölgelerinin okul, yol, elektrik, kanalizasyon, su, yeşil saha, park ve çocuk bahçesine öncelik verilecek ve yine büyük şehirlerde yaşayan vatandaşların da yol, su, elektrik, ulaşım, sağlık, temizlik, eğitim, kültür, sanat, spor ve eğlence gibi tüm belediye hizmetlerinin eksiksiz yerine getirilmesi sağlanacaktı.⁴⁹⁵

AP'nin İzmir için hayata geçirmeyi planladığı projelere bakıldığında, büyük mesele haline gelen trafik sorununun çözümü için 7 tane alt ve üst geçit yaparak trafik sorununun çözülmesi öngörülüyordu. Gecekondu hizmet götürme de AP'nin İzmir için önde gelen vaatleri arasındaydı. İzmir'in en önemli sorunlarından biri olan su sorununun, DSİ ile yapılacak ortak projelere ile çözüleceği ve 1976 yılının ilk aylarında İzmir'in 24 saat akan suya kavuşmuş olacağı da ifade ediliyordu. Ayrıca kentin simgelerinden biri olan İzmir Körfezi'nin temizlenerek İzmir'e layık hale getirileceği, en geç 3 yıl içerisinde İzmir Körfezi'nin dibinin görünür duruma geleceği belirtiliyordu. AP'liler yeni parklar ve yeşil alanlar oluşturulacağını, çocuk bahçeleri kurulacağını, İzmir'in bir kültür ve sanat şehri haline getirileceğini, Konak sahasının bir kısmının kültür sitesi şekline dönüştürüleceğini de vaat ediyorlardı.⁴⁹⁶

İzmir seçim sürecinde ilginç gelişmelere sahne olmuştu. 27 Mayıs sonrası 1961 seçimlerinde, eski DP'liler ya da AP'liler, hükümet tarafından genelde kontrol altında tutulmuş ve bazı tutuklamalar gerçekleşmişti. Halk ise bunun sorumlusu olarak CHP'yi görmüş; diğer partiler de bundan faydalanarak oylarını arttırmıştı. Ancak 1973 seçimleri öncesinde bu durum tersine dönmüş; CHP baskı altında tutulmuştu. CHP İzmir milletvekili adayı Süleyman Genç, yazılarından ötürü, Cumhurbaşkanına ve devletin manevi şahsına hakarete bulunduğu gerekçesiyle hakkında tutuklama kararı çıkarılması bunun en bariz örneğiydi. Yine bu seçimde dikkat çeken bir diğer gelişme

⁴⁹⁴ Tosun, a.g.e., s. 27- 28

⁴⁹⁵ AP 1973 Seçim Bildirgesi, s.53

⁴⁹⁶ Tosun, a.g.e., s. 29

de, eski DP'lilerin, AP'yi desteklemeleri ve seçim çalışmalarına katılmalarıydı. Pek çok eski DP'li İzmir'deki AP il başkanlığına, seçim çalışmalarında çalışmak için başvuruda bulunmuş, AP teşkilatı tarafından bu talep olumlu karşılanmıştı. Eski DP'lilerden başvuru yapanlar arasında Rauf Onursal, Oğuz Aksu, Hürrem Kubat ve Enver Dündar gibi isimler yer almıştı.⁴⁹⁷

AP'nin İzmir Mitingi

Seçimlere sayılı günler kala AP İzmir'de büyük bir miting gerçekleştirmişti. AP'nin 6 Ekim 1973 tarihinde Konak Meydanı'nda gerçekleşen bu mitinge AP Genel Başkanı Süleyman Demirel de katılmıştı.⁴⁹⁸

*İzmir AP Mitingi'nde Süleyman Demirel AP'lilere hitap ederken
(Demokrat İzmir, 7 Ekim 1973)*

Yeni Asır'da yer verilen haberlere göre yol boyunca Demirel'in arabası halk tarafından sık sık durdurularak kurbanlar kesilmiş ve kendisine “Başbakan...” diye tezahürat yapılmıştı. Demirel miting konuşmasında: Ordunun hükümet ve parlamentonun emrinden çıktığını ve muhtırayı verenlerin aslında parlamentoyu ve hükümeti değil, Komünizmi kınamaları gerektiğini ifade etmişti. Ayrıca Demirel, 1971 buhranının özünde, bir anlamda rejimi beğenmemek yattığını ve yeni bir sosyal ve ekonomik düzen arayışının olduğunu ileri sürmüştü. “Esasen 1971 ortalarında

⁴⁹⁷ Çakmak, a.g.m., s. 401

⁴⁹⁸ Ege Ekspres, 7 Ekim 1973; Demokrat İzmir, 7 Ekim 1973

reformun adı var, projesi yoktu. Atatürkçü doğrultuda, anayasanın öngördüğü reformlardan söz ediliyordu. Oysa anayasanın öngördüğü reformlar diye bir şey de yoktu. Hükümet, AP'yi kolay aşamayacağını anlayınca bir yıldırma politikasına başvurdu” diyerek hükümeti suçlayan Demirel, hükümetin ikide bir parlamentoyu Silahlı Kuvvetlere şikayet ettiğini ve kurucu meclis söylentilerinin ortalığa yayıldığını sözlerine eklemiştir.⁴⁹⁹

70’li yıllar Türk siyasetinde değişimlerin yaşanmaya başladığı, geleneksel merkez kenar bölünmesine yeni bölünmelerin dahil olduğu yıllardı. Daha 60’ların ikinci yarısında hızlanan toplumsal hareketlilik ve iktisadi alanda AP’nin uyguladığı ekonomi politikalarına bağlı kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsal yapıda yol açtığı değişim, geleneksel bölünmeye yeni bölünmeler eklemiş, bu dönemde Türkiye hızlı kentleşme, sanayi ve Pazar ekonomisinin genişlemesiyle birlikte belirgin bir sosyal dönüşüm süreciyle tanışmıştı. 60’ların başında kapitalizme özgü sınıf çatışması olarak ifade edebileceğimiz sınıfsal bölünmeler (emek- sermaye), toplumsal dinamikler arasında hala ikincil önemdeydi. Sağ sol şeklindeki ideolojik bölünmenin Türk siyasetine dahil oluşu bu dönemin sonuna doğru CHP’nin “*Ortanın solu*” kavramını telaffuz etmesiyle başlıyordu. AP’nin yaratılan değerlerden adil paylaşım sağlamak yerine, siyasal patronaj ve popülist yöntemlerle sınırlı destek verdiği kesimler, ülke genelinde ve İzmir’de ancak 1973 seçimlerine kadar AP’nin yanında olmuştu.⁵⁰⁰

14 Ekim 1973’de gerçekleşen seçimlerde, seçime katılma oranı oldukça yüksekti. DP ile MSP’nin AP’nin oylarını bölmesi sonucu AP’nin oyları düşmüş, CHP yükselişe geçmişti.⁵⁰¹ Yurt çapında 16.798.164 seçmenden 11.223.843’ü oy kullanmış ve iştirak %66,8 oranında gerçekleşmişti. AP oyların 3.197.897’si ile %29,8’ini alarak 149 milletvekilliği; CHP 3.570.583’ü ile %33,3’ünü alarak 185 milletvekilliği kazanmıştı. Diğer partiler ise, CGP oyların 564.343’ü ile %5,3’ünü alarak 13 milletvekilliği; DP 1.275.502’si ile % 11,9’unu alarak 45 milletvekilliği; MHP 362.208’i ile %3,4’ünü alarak 3 milletvekilliği; TBP 121.759’u ile %1,1’ini alarak 1 milletvekilliği; MSP ise 1.265.771 oy (% 11,8) alarak 48 milletvekilliği almışlardı. MP

⁴⁹⁹ **Yeni Asır**, 7 Ekim 1973

⁵⁰⁰ Ersin Kalaycıoğlu, “1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar”, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Der: Ersin Kalaycıoğlu- Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2007, s. 471-497

⁵⁰¹ **Hürriyet**, 15 Ekim 1973

ise bu seçimlerde oyların sadece 62.377'si ile %0,6'sını alabilmişti. Bağımsız adaylar da 303.218 oy ve 6 milletvekili ile Meclis'te yer almışlardı.⁵⁰²

1973 seçimleri sonuçları itibariyle oldukça önemlidir. Bu seçimler siyasal yaşamda iki partinin egemenliğinin son bulduğuna işaret eden seçimler oldu. Ne AP ne de CHP, Mecliste mutlak çoğunluğu elde edebilecek oy çokluğu kadar oy toplayamadılar.⁵⁰³ Seçim sonuçları AP'nin büyük bir oy kaybı içerisinde olduğunu gösteriyordu. AP, 1969 seçimlerinde geçerli oyların yüzde 46.53'ünü kazanmışken, bu defa oy oranı büyük bir düşüş gösteriyor ve yüzde 29.82'de kalıyordu. CHP'nin ise oy oranını yüzde 27.36'dan yüzde 33.30'a yükseltiyordu. AP tabanı kaymıştı. AP'nin oy oranında ve milletvekili sayısında gözlenen son derece önemli düşüş, AP'nin yitirdiği oylarını büyük ölçüde DP ve bir bölümüyle de MSP'nin almış olmasıdır. AP'nin kendi içinde bölünmesi aynı zamanda tabanının yani seçmen kitlesinin de bölünmesine yol açmıştır.⁵⁰⁴

14 Ekim 1973 seçimleri İzmir'de de oldukça hareketli geçmişti. Seçimler yaklaşırken İzmir'e bir gün arayla AP ve CHP'nin genel başkanları gelmişti. 6 Ekim'de AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 7 Ekim'de ise CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Konak Meydanı'nda partilerinin mitinglerine katılmışlardı.⁵⁰⁵

Demirel İzmir'e tantanalı bir şekilde girmiş ve yaklaşık 40 bin kişinin doldurduğu meydana coşkuyla konuşup İzmirlilerden oy istemişti.⁵⁰⁶ Ecevit'in kentteki mitingine ise 100 binden fazla İzmirli katılırken, İzmirli ruh haline ilişkin gazetelerde yer alan değerlendirme şu şekilde oldu: *"1946'larda babalar CHP'den vazgeçememişken, oğullar daha çok demokratlaşmıştı. DP'nin başarısını daha çok gençler sağlamıştı. Aradan 27 yıl geçti ve bu defa o günün oğulları Ecevitçi oldu; babalar AP'de kaldı."*⁵⁰⁷ Miting AP İzmir Teşkilatı için alarm işaretleri verdiği içindir ki, AP İl İkinci Başkanı Yaşar Tekşen *"Onlar 1969 yılında da doldurmuşlardı ama sandıktan onlar değil biz çıktı"* diyerek kalabalıkların aldatıcı olduğunu belirtme ihtiyacı duymuştu.⁵⁰⁸

⁵⁰² **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1973

⁵⁰³ Üstün Ergüder, *"Türkiye'de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri"*, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Der: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Beta Yayıncılık, İstanbul s. 335

⁵⁰⁴ **Milliyet**, 25 Ekim 1973

⁵⁰⁵ **Ege Ekspres**, 6 Ekim 1973; **Yeni Asır**, 6 Ekim 1973

⁵⁰⁶ **Demokrat İzmir**, 11 Ekim 1973

⁵⁰⁷ Tosun, a.g.e., s. 30; **Yeni Asır**, 9 Ekim 1973

⁵⁰⁸ **Demokrat İzmir**, 11 Ekim 1973

1973 seçimlerinden İzmir’de zaferle çıkan CHP olmuştu. CHP İzmir İl Başkanı sonuçları *“Türk Halkı CHP’ye ve Halkçı Lider Ecevit’e güvenini kesinlikle belirtmiştir”* şeklinde değerlendirirken, AP İzmir İl Başkanı Halil Ünalp ise milleti hakem kabul ettiklerinin, bu nedenle sonuca saygı duyduklarını açıklamıştı. Ünalp, Türkiye’de olduğu gibi, İzmir’de de pahalılığın AP’ye mal edilmesinin AP’ye büyük oy kaybettiğini düşünüyordu. MHP İzmir İl Başkanı Yalçın Değer’e göre CHP’nin beklenenin çok üzerinde oy toplaması bakımından sürprizdi. AP’yi pahalılık yıkmış ve Ecevit’in 12 Mart sonrası bazı sert çıkışlarıysa kamuoyu tarafından beğeni toplamıştı.⁵⁰⁹ Yine *“Gecekonducular Kibar’ı şaşırttı”* şeklinde yerel gazetede yer alan bir habere göre, AP’nin kalesi sayılan gecekondu semtlerinin AP’ye sırt çevirdiğinden bahsedilmiş, buradan gelen sonuçlar Kibar’ı oldukça şaşırtmıştı. Kibar: *“Hiçbir şeye yanmıyorum da bütün belediye hizmetlerini götürdüğüm gecekondu semtlerinin sırt çevirmelerine yanıyorum. Gümüşpala, Cumhuriyet, Çay, Çiçek, Mehtap ve 27 Mayıs mahallelerinin oylarını CHP için kullanacakları hiç aklıma gelmedi. Mehtap, Mimariye, Ferahlı, Gürçeşme, Kahramanlar, Karabağlar, Çamlık ve Eski İzmir’de aldığımız sonuçlar beni üzdü, hele Karşıyaka’nın fark yapması beni ziyadesiyle üzdü.”* şeklinde açıklama yapmıştı.⁵¹⁰

Seçimlerin İzmir’deki sonuçları şu şekildeydi:

İzmir’de 1973 Yılı Milletvekili Genel Seçimleri	
Kayıtlı Seçmen Sayısı	783.930
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	527.371

⁵⁰⁹ Demokrat İzmir, 13 Ekim 1973

⁵¹⁰ Demokrat İzmir, 16 Ekim 1973

Katılım Oranı	(%) 67,3	
Geçerli Oy Sayısı	509.235	
Milletvekili Sayısı	18	
İzmir’de Partilerin Aldıkları Oy Miktarı ve Oranları		
	Oy Sayısı	Oy Oranı
AP	199.971	% 39,3
CHP	224.332	% 44
CGP	12.051	% 2,4
DP	40.271	% 7,9
TBP	3.142	% 0,6
MHP	5.508	% 1,1
MP	1.456	% 0,3
MSP	21.333	% 4,2
Bağımsız	1,171	% 0,2

Kaynak: Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s. 60

1973 Milletvekili Seçimlerinde İzmir Merkez ve İlçelerinde Partilerin Aldığı Oylar							
İlçe	AP	CHP	MSP	MHP	DP	CGP	TBP
Merkez	83.740	91.285	9,107	1.962	11.653	4,643	1.186
Bayındır	4.453	4,367	231	118	2.883	519	103
Bergama	11.077	9.181	3.237	242	2,266	1.090	301
Bornova	14.454	17.690	1.263	362	2046	550	155
Çeşme	1.838	2.317	71	22	156	54	12
Dikili	1.684	3.048	399	73	1.439	122	54
Foça	1.604	1.594	39	20	223	189	16
Karaburun	1.475	1.065	17	10	109	106	7
Karşıyaka	22.910	29.955	1.793	650	4.053	1.388	414
Kemalpaşa	6.330	6.173	729	151	1.190	211	86
Kınık	2.797	2.845	745	151	902	208	104
Kiraz	3.667	3.791	271	450	2.617	315	103
Menemen	8.411	7.555	478	509	1.147	489	103

Ödemiş	14.126	19.059	1.305	388	3.416	971	241
Seferihisar	705	2013	35	40	576	243	10
Selçuk	2.405	3.055	78	142	203	108	29
Tire	9.029	7.854	669	130	3.244	246	118
Torbali	6.129	8.106	859	61	1.569	270	78
Urla	3.129	3.479	95	27	589	89	22

Kaynak: Yeni Asır, 17 Haziran 1977

İzmir’de siyasi partilerin aldıkları oylar incelendiğinde, 1961’den 1969 seçimlerine, üç seçimde de AP birinci parti olmuştur. Ancak 1973 seçimleri AP ve CHP açısından toplumsal ittifakın kırıldığı ve yeniden şekillenmeye başladığı bir seçimdir. AP oylarındaki gerilemeye karşılık, CHP oylarında artış bu seçimle başlamıştır. AP ve CHP oylarında 1973 seçimleriyle birlikte başlayan bu değişim, sosyo-ekonomik yapıyla CHP’deki ideolojik yeniden yapılanmaya seçmenin CHP lehine olumlu, AP aleyhine olumsuz yanıt vermesiyle ilintilidir.⁵¹¹

Milletvekili sonuçlarının İzmir’de belli olmasından sonra AP’de tam bir sessizlik, CHP’de ise aksine bir bayram havası esmeye başlamıştı. AP’nin İzmir’de 1969 yılında çıkardığı milletvekili sayısının 11’den 8’e düşmesi AP’lilerce “*beklenmedik bir sonuç*” olarak nitelendi. Günün her saatinde birkaç yöneticinin bulunduğu AP İl Merkezine tenhalaşmıştı. Bu arada Belediye Başkanı Osman Kibar da her gün belediyede yurttaşlara ayırdığı bir saatlik “*dert dinleme*” çalışmalarını kaldırdı. Kibar bunun yanı sıra özellikle siyasi konular için gelenleri kabul etmiyordu. İzmir’de seçim sonuçlarının belli olmasından sonra CHP’de günlük çalışma daha renkli bir havaya girdi. CHP İzmir İl yöneticileri CHP’nin İzmir’de 9 milletvekili çıkarmasıyla “*bir efsanenin yıkıldığını*” belirttiler. “*Halk kendi partisine sahip çıkıyor. CHP halkla birleşiyor*” dediler.⁵¹²

İzmir’de CHP’nin oylarını arttırmasının nedeni olarak CHP’nin siyasetteki yükselişine ek olarak AP’nin DP ve MSP tarafından oylarının bölünmesi gösteriliyordu. AP Teşkilatı da oy kaybının bir nedenini DP ve MSP’ye kaptırılan oylara bir başka nedenini de 12 Mart Muhtırası’na bağlıyordu. Muhtıranın ardından,

⁵¹¹ Tanju Tosun, “1950’lerden 2000’lere İzmir’de Seçimler”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, Der. Deniz Yıldırım- Evren Haspolat, Phoneix Yayınları, Ankara, 2010, s.260-261

⁵¹² **Yeni Asır**, 17 Ekim 1973

seçmenlerin, “nasılsa bizi iktidar yapmıyorlar” diyerek sandığa küstüklerini ve oy kullanmadıklarını öne sürmüştü.⁵¹³

Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından, 18 İzmir Milletvekilliklerinden AP 8’ini, CHP 9’unu, Demokratik Parti (DP) ise 1’ini almıştı.⁵¹⁴ Ayrıca 1973 seçimlerinde ilk defa uygulanan birleşik oy pusulası sistemi nedeniyle, 18.136 oy İzmir’de geçersiz sayılmıştı. Bunun nedeni, seçmenlerin çoğunun birleşik oy pusulasındaki parti amblemlerinin altında yer alan daireler içine ‘evet’ mührünü basacağına, yanına veya dairenin dışına bir yere basması ya da dairelerin içine basılmış mührün mürekkebi kurumadığından diğer partinin ambleminin altındaki daire içine çıkması idi.⁵¹⁵

1973 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri			
1 Mahmut Türkmenoğlu	CHP	1 Ali Naili Erdem	AP
2 Süleyman Genç	CHP	2 Cemal Tercan	AP
3 Alev Coşkun	CHP	3 Şinasi Osma	AP
4 A. Kemal Önder	CHP	4 Yılmaz Ergenekon	AP
5 Yüksel Çakmur	CHP	5 İsmail Taşlı	AP
6 Kaya Bengisu	CHP	6 Yücel Dirik	AP
7 Coşkun Karagözoğlu	CHP	7 Adil Demir	AP
8 Remzi Özen	CHP	8 Orhan Demir Sorguç	AP
9 Neccar Türkcan	CHP		
		1 Talat Asal	DP

Kaynak: Fevzi Çakmak-, “27 Mayıs’tan 12 Eylül’e”, s. 402

CHP, ülke genelinde oylarını %14,7 oranında yükseltirken; İstanbul’da %44,7, İzmirde %25,4, Ankara’da ise %22,2 oranında yükseltmişti. Oranlara bakıldığında İzmir’in ikinci sırada yer alması, CHP İzmir İl Teşkilatı’nın geleceği bakımından son derece önemliydi.⁵¹⁶

14 Ekim 1973 genel seçimlerinin belirgin özelliği şuydu: CHP, DP’nin uzantısı olan AP’yi bu seçimlerde geçerek, Türkiye’nin birinci partisi olmuştu. Ne var ki bu

⁵¹³ Çakmak, a.g.m., s. 402

⁵¹⁴ Demokrat İzmir, 17 Ekim 1973

⁵¹⁵ Çakmak, a.g.m., s. 401

⁵¹⁶ Çakmak, a.g.m., s. 402

seçimler sonucunda hiçbir siyasi parti Meclis'te tek başına hükümeti kurabilecek çoğunluğu elde edememişti.⁵¹⁷ Bu durumda Türkiye bir kez daha istikrarsız ve kararsız koalisyon hükümetleri döneminden geçmeye mahkum görünüyordu. Ecevit ise Türkiye'nin gelecek umudu ve demokrasinin kurtarıcısı olarak ortaya çıkmıştı.⁵¹⁸

4.4. Koalisyon Görüşmeleri

Yeni seçilen Meclis 24 Ekim'de toplandı ve 27 Ekim'de Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini Ecevit'e verdi.⁵¹⁹ İstikrar ve statükonun korunmasını isteyenler, CHP ile AP arasında bir koalisyon önerdiler. Ancak Demirel, partisine danışmadan aldığı kararla, CHP ile bir koalisyonun içinde yer almayacağını belirtti. Böylece geriye tek seçenek kalıyordu: CHP- MSP Koalisyonu.⁵²⁰

Birçok siyasi analizci CHP- MSP ortaklığına sıcak bakıyordu. Koşulların her iki parti için de elverişli olmasına karşın, koalisyonun oluşması neredeyse üç ay sürdü. Ecevit'in Necmettin Erbakan'a ortaklık önerisini MSP 6 Kasım'da reddetti.⁵²¹ Çünkü parti taraftarları sürekli "Allahsız" diye karaladıkları CHP ile bir ittifakı kötü bir siyasi menfaat olarak görüyorlardı.⁵²² Böyle olunca Ecevit 7 Kasım'da hükümet kurma çabasından vazgeçti.⁵²³ Korutürk bu kez parti kurma görevini Demirel'e verdi.⁵²⁴

CHP dışında bir sağ koalisyon için parlamento aritmetiği açısından sağdaki bütün partilerin yan yana gelmesini zorunlu kıldığından AP ve DP görüşmesinin önemi büyüktü. Demirel'in koalisyon teklifi DP Genel Başkanı Bozbeyli tarafından reddedildi.⁵²⁵ Bu durumda sağ koalisyon şansını kaybedince Demirel, Necmettin Erbakan'ın, AP-CHP-MSP koalisyonu teklifini CHP liderine bildirdi. Fakat Ecevit, 16 Kasım'da öneriyi reddetti.⁵²⁶ Bu durumda AP'nin azınlık hükümeti kurma şansı da kalmıyordu. Bu nedenle ertesi gün Demirel görevi iade etti.⁵²⁷

⁵¹⁷ Arcayürek, Çankaya'ya Giden Yol..., s.

⁵¹⁸ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 398

⁵¹⁹ **Milliyet**, 28 Ekim 1973; **Hürriyet**, 28 Ekim 1973

⁵²⁰ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 404- 406

⁵²¹ **Milliyet**, 7 Kasım 1973; **Hürriyet**, 7 Kasım 1973

⁵²² Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 409

⁵²³ **Milliyet**, 8 Kasım 1973

⁵²⁴ **Hürriyet**, 13 Kasım 1973

⁵²⁵ **Milliyet**, 15 Kasım 1973

⁵²⁶ **Milliyet**, 17 Kasım 1973

⁵²⁷ **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1973

Hükümetin bir türlü kurulamaması üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk AP ve CHP liderleriyle görüşerek bir AP- CHP koalisyonu istediğini bildirdi.⁵²⁸ Ancak her iki parti de karşı çıktı. CHP, hükümeti diğer partilerin kurmasını, azınlık hükümeti kurma olanağının denenmesini ya da erken seçime gidilmesini önerdi.⁵²⁹ Ecevit, ayrıca mahalli seçimlerde 14 Ekim'in testten geçeceğini belirtiyor⁵³⁰ ve bu seçimlerin milli seçim önemi kazandığını belirterek *“Bir aydır Ankara’da meydana getirilen düğümleri, 9 Aralık’ta halk birlikte çözecektir.”* diyordu.⁵³¹

Yaklaşan Aralık yerel seçimleriyle birlikte liderler, bir hükümet kurmadan önce seçim sonuçlarını bekleme kararı verdiler. Ne var ki, yerel seçim sonuçları da sorunu çözmeye yetmeyecekti.

4.5. 9 Aralık 1973 Mahalli Seçimleri ve İzmir

Milletvekili genel seçimlerin tamamlanmasından sonra İzmir’de ve yurt çapında, 9 Aralık’ta yapılmasına karar verilen yerel seçimlerin hazırlıkları başlamıştı. Önceki yerel seçimlerde İzmir’de rahat bir seçim süreci geçiren AP, son genel seçim sonuçlarından sonra mahalli seçimlere daha ciddi hazırlanması gerektiğini farketmişti. Öte yandan CHP ise yıllardır hiç olmadığı kadar coşkulu bir süreç geçiriyordu. Bu coşkunun nedeni, yaklaşan seçimlerde kamoyunda CHP’nin kazanacağına inanmaları ve CHP’den aday olma hususunda insanların hevesli olmalarıydı. Yine AP’de belediye başkanlığı için genel merkezin onayını almak zorunlu iken; CHP’de genel merkezle il örgütünün birlikte hareket etmesi kararlaştırılmıştı.⁵³²

Ön seçim tarihi 11 Kasım olarak belirlenmişti. Osman Kibar, yine AP’den belediye başkanlığı için adaylığını koymuştu. Rakibi ise uzun zamandır belediye başkan yardımcılığı görevinde bulunan Dr. Mustafa Usmen idi. Ancak AP il teşkilatı, Kibar’ı destekliyordu. CHP’de ise ön plana çıkan isim Belediye Meclis Üyesi İhsan Alyanak’tı. Yine İzmir Barosu Başkanı İskender Özturanlı ve Makine Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Başkanı Ekrem Bulgun da adaylık başvurusunda bulunmuşlardı. Genel seçimlerde üçüncü parti olan MSP İzmir’de iddialı değildi ancak yine de il teşkilatı seçimlere katılacağını belirtmişti. Ön seçimlerin tamamlanmasının ardından

⁵²⁸ *Hürriyet*, 20 Kasım 1973

⁵²⁹ *Milliyet*, 21 Kasım 1973

⁵³⁰ *Milliyet*, 28 Kasım 1973

⁵³¹ *Milliyet*, 30 Kasım 1973

⁵³² Çakmak, *a.g.m.*, s. 403

partilerin adayları resmen belli olmuştu. Osman Kibar, 636 delegeden 517'sinin oyunu almış ve üçüncü dönem adaylığını ilan etmişti. CHP'de ise, ön seçimleri açık ara farkla İhsan Alyanak kazanmıştı. Yine MSP'nin adayı İbrahim Katmerci olurken, DP'nin adayı Osman Yorgancıoğlu olmuştu.⁵³³

Osman Kibar (AP), İhsan Alyanak (CHP), İbrahim Katmerci (MSP) ve Osman Yorgancıoğlu (DP), partilerin İzmir belediye başkan adayları arasında en dikkat çeken isimler idi. Seçim sürecinde yine AP ve CHP arasındaki rekabet belirginken, yerel medya belirgin adaylara angaje olmuş durumdaydı. Yeni Asır gazetesinin Osman Kibar'dan yana bir tutum sergilediği açıktı. Seçim öncesi gazetede Kibar'la ilgili yer alan birkaç haber şöyleydi: “Gönüllü Hanımlar Kibar'a Çalışıyor... Herhangi bir partiye üye olmayan, çoğu ev hanımı bir grup gönüllü kadın Osman Kibar'ı yeniden belediye başkanı seçtirebilmek için çalışmalar yapıyor”, “Osman Kibar dün sadece dolaşmaya çıktığı Tepecik'te binden fazla insanın elini sıktı. Tepecikliler Asfalt Osman'ı sevgi gösterileriyle karşılayıp dertlerini anlattılar. Üstelik -Nasıl olsa seçileceksin, sen bizimle birlikte çalıştın, bizim oylarımız senindir- dediler. Osman Kibar onlara son bir yılın Türkiye için talihsiz bir yıl olduğunu anlattı ve bu dertlere çare bulacağını söyledi.”⁵³⁴

Önseçim sonrası, belediye başkan adaylarının propaganda süreci başlamıştı. Ulaşım ile ilgili yatırımlarından ötürü “Asfalt Osman” lakabını alan Osman Kibar, seçimle ilgili projelerini kamuoyuna sunmuştu. Bu projelerinin başında su, yol, kanalizasyon, körfez temizliği, yeşil alan, imar ve ağaçlandırma gibi İzmir'in sorunları yer alıyordu. “Yaptıklarım Yapacaklarımın Teminatıdır” sloganıyla yola çıkan Kibar'ın İzmir için gelecek hedefleri büyüktü. İzmir'de asfaltlanmamış ve yapılmamış tek yol bırakmayacak, trafik sorununu çözmek için alt üst geçit yapacak, İzmir'in su sıkıntısına çözüm bulmak amacıyla depolar ve kuyular açacak, gecekonduları ıslah edip tapu sorunlarını çözerek imara açacak ev sahibi olmayan İzmirli'lere arsa verecekti.⁵³⁵

CHP adayı İhsan Alyanak ise: “Esnafta büyük sermaye ezdirmeyeceğiz, el ele vererek halkın belediyesini kuracağız” sözleriyle seçmene sesleniyor, İzmir'in geri kalmış mahallelerindeki kahvehanelerde yaptığı konuşmalarda, bu bölgede yaşayan

⁵³³ Çakmak, a.g.m., s. 403

⁵³⁴ Tosun, a.g.e., s. 68; Yeni Asır, 4- 7 Aralık 1973

⁵³⁵ Demokrat İzmir, 6- 7 Aralık 1973

insanların yazgılarıyla baş başa kalmalarına göz yummayacağını ifade ediyordu.⁵³⁶ Ayrıca sahipli arsalarındaki gecekondu'lara da tapu vereceğini açıklayarak seçmene seslenen Alyanak, eğer seçilirse hiç kimsenin siyasal düşüncelerinden dolayı ekmeğiyle oynanmayacağını da belirtiyordu.⁵³⁷

Yine İhsan Alyanak da, İzmir'e yönelik projelerini, "*Yoksul insanlara dönük belediye düzeni kuracağını*" söyleyerek kamuoyuna sunmuştu. Gecekondu sorununa önemle eğildiklerine değinen Alyanak, yol, su, kanal ve elektrik hizmetlerinin en yakın zamanda getirileceğini belirtiyordu. Yine Körfezin temizlenmesine de değinen Alyanak, kanalizasyon sorununa çözüm getirileceğini söyleyerek, yeşil alanların sayısının fazlaştırılacağını ve bölgesel pazar yerlerinin oluşturulacağını sözünü vermişti. Yine MSP'nin adayı İbrahim Katmerci ile DP'nin adayı Osman Yorgancıoğlu'nun seçim vaatlerinde de gecekondu'lara tapu verilmesi, su sorununa çözüm bulunması ve körfezin temizlenmesi yer almıştı.⁵³⁸

İzmir'de ön seçim sonrası AP'de huzursuzluk başgöstermişti. Huzursuzluğun sebebi, ilçe teşkilatındaki çekişmeydi. AP'nin Karşıyaka Belediye Meclis üye adaylarının listesi, ilçe seçim kuruluna zamanında verilmeyince, il seçim kurulu tarafından AP'nin Karşıyaka ilçesinde seçime giremeyeceği açıklandı. Parti il yönetimi, olayın hemen sonrasında il seçim kuruluna kararın iptal edilmesi için başvurmuş; genel merkezin yaşananlardan haberdar olması için de il teşkilatı içinden bir heyet Ankara'ya gitmişti. Ancak Ankara'ya giden heyet İzmir'e dönerken Belkahve'de talihsiz bir kaza geçirmiş ve İl Gençlik Kolu Sekreteri Yalçın Bülek, Parti İl Sekreteri Mehmet Kızılkent, Karşıyaka İlçe Başkanı Bekir Erbaş, ve araç şoförü Ali Ateş'in de içinde olduğu araçtan kimse kurtulamamıştı. AP İl Teşkilatı'nda yaşanan bu üzücü olayın ardından, il seçim kurulu, ilçe seçim kurulunun kararını bozmuş ve AP'nin Karşıyaka Belediye Meclisi Seçimlerine katılmasına onay vermişti.⁵³⁹

İzmir'de Belediye Başkanı, Belediye ve İl Genel Meclisi üyeleri, mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimine ilgi umulandan az oldu. Karşıyaka, Alsancak, Güzelyalı, Hatay, Karabağlar ve Eşrefpaşa'da saatler 15.30'a yaklaşırken, seçmenlerin yüzde 50'ye yakın kısmı henüz oylarını kullanmamışlardı.⁵⁴⁰

⁵³⁶ **Demokrat İzmir**, 4 Aralık 1973

⁵³⁷ Tosun, **a.g.e.**, s. 69

⁵³⁸ Çakmak, **a.g.m.**, s. 404

⁵³⁹ Çakmak, **a.g.m.**, s. 403

⁵⁴⁰ **Yeni Asır**, 10 Aralık 1973

9 Aralık 1973 mahalli seçimlerinde, ülke genelinde olduğu gibi İzmir’de de katılım düşüktü. Ülke genelinde %56 oranında gerçekleşen katılım oranı İzmir yerelinde de hemen hemen aynıydı. Bunun sebeplerinin, mahalli seçimlerin genel seçimlerden hemen sonra yapılması, kış aylarına denk gelmesi ve seçmenlerin mahalli seçimleri çok önemsememesi olduğu düşünülmüştü. Tüm ülkedeki belediye başkanlığı seçim sonuçlarına göre, AP %34’e, CHP ise %39’a yakın oy almıştı. Mahalli seçimlerin galibi genel seçimlerde olduğu gibi CHP olmuş; il belediyelerinden 32’sini kazanmıştı. Onu 22 ilde kazanan AP izlemişti. Yine MSP 3, DP 2, bağımsız adaylar ise 8 il belediyesi kazanmıştı. CHP’nin İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana belediyelerini kazanmış olması en büyük başarısıydı. İlçe ve bucaklarda partilere göre kazanılan başkanlık sayılarına bakıldığında, 619’unu AP, 551’ini CHP, 104’ünü DP, 36’sını CGP, 32’sini MSP, 5’ini MHP, 293’ünü ise bağımsız adaylar kazanmıştı. Oy oranları karşılaştırıldığında, AP’nin CHP’den fazla başkanlık elde etmesinin sebebi, büyük illerdeki seçimleri CHP’nin kazanmış olmasıydı.⁵⁴¹

İzmir’de 799.495 seçmenin 447.890 tanesi oylarını kullanmıştı. AP 177.724 oy alırken, CHP 195.123 oy almıştı. Belediye Başkanlığı seçimi, AP belediye başkan adayı Kibar ile CHP belediye başkan adayı Alyanak’ın çekişmesi halinde geçmişti. Sayımı tamamlanan her yeni sandık, sonuçları kah bir tarafın kah diğer tarafın lehine çevirdi. İlk saatlerde Kibar önde başladı. Ancak, Karşıyaka’dan gelen sonuçlar, aradaki farkın kapanmasına ve Alyanak’ın öne geçmesine sebep oldu.⁵⁴² Sonuç olarak Osman Kibar 51.661, Alyanak 57.694 oy alırken, MSP adayı 3.069, DP adayı ise 3.087 oy almıştı. Yine İzmir genelindeki 58 belediyeden 30’unu AP, 23’ünü CHP, 5’ini ise bağımsızlar kazanmıştı. Belediye ve İl Genel Meclislerinde çoğunluk CHP üyelerinden oluşurken, AP’nin yanında DP ve MSP de meclislerde birer üye ile yer almışlardı.⁵⁴³

Kibar için yenilgi, ağır bir darbe oldu. 14 Ekim’deki farkı mahalli seçimde kapatıp, partisinin İzmir’deki itibarını kurtaracağından hem kendisi hem de AP il teşkilatı emindi; ancak Karşıyaka oylarındaki beş bine yakın farkı kapatamamıştı.⁵⁴⁴ İzmir’in on yıllık Belediye Başkanı olan Osman Kibar’ın belediye başkanlığını CHP adayı İhsan Alyanak’a kaptırması, halk arasında “*sürpriz*” olarak nitelendirilmiş;

⁵⁴¹ Çakmak, **a.g.m.**, s. 404

⁵⁴² **Yeni Asır**, 10 Aralık 1973

⁵⁴³ Çakmak, **a.g.m.**, s. 404

⁵⁴⁴ **Demokrat İzmir**, 10 Aralık 1973

yerel gazetelerde seçim sonucunu “*Kibar Efsanesinin Sonu*” şeklinde verilmişti. İzmir kamuoyunda lakabı “*Asfalt Osman*” olan Kibar ise bundan sonra kendisine ait bıçkı atölyesinde çalışacağını söyleyerek, “*Ben artık Oduncu Osman’ım... Pazar günkü tecrübe AP’nin ciddi bir silkinişle yeni kana olan ihtiyacını ortaya koymuş bulunuyor.*” açıklamasını yapmıştır. Halk arasında Kibar’ın kaybını, halkın vefasızlığına bağlayanlara çokça rastlanırken, bu zaferde Ecevit’in son Ege gezisinin de büyük rol oynadığı da öne sürülmüştü. Kimileri de genç kuşağın Ecevit’i benimsediğini ve sırf Ecevit’in aday olduğu için Alyanak’ı seçtiklerini söylemişlerdir. Nitekim Kibar bunu “*Karaoğlan belediye başkanlığı koltuğuna oturdu*” açıklamasıyla teyit etmiştir. Yine Kibar “*Seçimi kaybetmek beni üzmüyor, yüzde 31’lik iştirak oranı yok mu, kahrediyor insanı*” derken, kendi mahallesinde Alyanak’a yenilmesi seçim sonuçları açısından dikkat çeken bir noktaydı.⁵⁴⁵

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ise, mahalli seçimlerin sonuçları ile ilgili olarak gazetecilere yaptığı açıklamada, alınan sonuçların AP’nin bölünmesinden ileri geldiğini öne sürdü. 1973 seçimlerinin kazananı ortaya çıkarmadığını ifade ederek, “*Partilerin birinin diğerinden bir miktar oy fazla alması kazanmayı sağlamaz. Kazanmanın şartı hükümeti kuracak çoğunluğu getirebilmektir. 1973 seçimleri kazananı belli olmayan bir seçimdir*” dedi.⁵⁴⁶

9 Aralık 1973 Yılı Mahalli Seçimlerinde İzmir Merkez Belediyelerde Kazanan Adaylar ve Partileri			
	Adı- Soyadı	Oy Miktarı	Partisi
Merkez	İhsan Alyanak	57.694	CHP
Güzelbahçe	Ali İhsan Gedik	721	AP
Narlidere	A. Fuat Çetinkaya	1.242	AP
Balçova	Ercüment Uysal	2.070	AP
Yeşilyurt	Erdal Yaklav	1.688	CHP

⁵⁴⁵ Ege Ekspres, 11 Aralık 1973; Tosun, a.g.e., s. 70

⁵⁴⁶ Demokrat İzmir, 11 Aralık 1973; Yeni Asır, 11 Aralık 1973

Gaziemir	İsmet Çelik	1.750	AP
Cumaovası	Mahmut Şentürk	825	CHP
Buca	Işıl Saygın	8.878	AP
Çamdibi	Kamil Tunca	3.552	CHP
Altındağ	Şefik Ok	2.749	AP
Pınarbaşı	Mustafa Başov	672	AP
Büyük Çiğli	Hayrettin Piyango	1.614	AP
Gültepe	Aydın Erten	4.193	CHP

Kaynak: Yeni Asır, 13 Aralık 1977

1973 Yılı Mahalli Seçimlerinde İzmir İlçelerinde Kazanan Adaylar ve Partileri			
İlçe	Adı- Soyadı	Oy Miktarı	Partisi
Aliağa	Kazım İrfan Onaran	623	AP
Bayındır	Mustafa Saraçoğlu	2.396	AP
Bergama	Ahmet Süter	2.726	AP
Bornova	Naşit Kılıç	5.748	AP
Çeşme	Ali Okyay	980	CHP
Dikili	Seniha Tınay	896	Bağımsız
Foça	Reha Midilli	473	CHP
Karaburun	İsmet Kıral	297	AP
Kemalpaşa	Nephan Taşlı	1.317	AP
Kınık	Mehmet Soyer	1.435	AP
Kiraz	Ali Niğde	1.140	Bağımsız
Menemen	İlhami Gürsoy	2.876	AP
Ödemiş	Fuat Kılıcı	4.948	AP
Seferihisar	Tayyar Orhon	1.061	Bağımsız
Selçuk	Ahmet Ferahlı	1.706	AP
Tire	Samim Uzer	3.553	AP
Torbali	İbrahim Kesici	1.864	CHP
Urla	Erdoğan Ker	2.482	AP

Kaynak: Yeni Asır, 13 Aralık 1977

Seçimleri kazanan İhsan Alyanak, basınla yaptığı ilk röportajında, Gürçeşme ve Gümüşpala'daki gecekonduların yıkılmayarak, tapu verileceğini ve gecekonduların altyapı tesislerinin en yakın sürede bitirileceğini belirtmişti. Yine 1966 yılından sonra yapılmış gecekonduların yıkılmayacağını ve inşa edilmiş gecekonduların uygun olanlarına kat ilavesine izin verileceğini de ifade etmişti. Öte yandan, belediyeye bağlı bütün daire müdürlüklerinde hizmetlerin titizlikle gözden geçirileceğini ifade eden İhsan Alyanak, gereken uygulamaların ve atamaların yapılacağını da sözlerine ekledi. Alyanak'ın sözleri şöyle: *“İnşa edilmiş gecekonduların müsait olanlarına kat ilavesi izni verilecektir. İzmir'in su meselesi bugüne kadar ciddiyetle ele alınmamış ve yeterli planlamalar yapılmamıştır. Amacım, öncelikle halkın en önemli ihtiyaçlarını pratik yollarla çözümlenektir.”*⁵⁴⁷

İlhan Tekeli, Osman Kibar'ın, 1960'tan sonraki belediye başkanlığı çalışmalarında ismini en fazla duyurmuş belediye başkanı olduğunu belirterek, seçimleri kaybedişini, belediye başkanlığı yaptığı dönemlerdeki uygulamalarının yetersizliğine değil de, CHP'nin ülkede artan prestijine bağlamıştı. Tekeli, Kibar'ın popüleritesinin üç sebebi olduğunu belirtmiştir. Bunlardan biri, kendisine *“Asfalt”* lakabının takılmasına neden olan asfalt yol çalışmalarıdır. İkincisi belediyedeki ve gecekondularda yaşayanlarla kurduğu yakın ilişkidir. Üçüncüsü ise renkli kişiliği ve ülke gündeminde yer edinebilmiş olmasıdır. Bu tespitlerinin detaylarına giren Tekeli, Kibar'ın belediye başkanlığı dönemine kadar parke veya Arnavut kaldırımı olan yolların, onun döneminden itibaren yoğun bir biçimde asfaltlandığına ve bu konuda başka belediyelere öncülük edecek bir asfalt tesisi kurulduğuna dikkati çekmiştir. Yine Kibar yönetiminde yol ve kanalizasyon gibi diğer altyapı uygulamalarına da ağırlık verilirken, bir Alman firmasına yaptırılmış olan kanalizasyon planı kısmen uygulanmaya konulmuştur. Karayollarının imkanları ile kent içinde kurulan yol şebekesi sonucu, Bayraklı-Karşıyaka üstünden Çiğli Havaalanı ve Çanakkale istikametine; diğer taraftan Halkapınar, Bornova üstünden Manisa, İstanbul, Ankara istikametine ve Yeşildere-Kızıllı üstünden Aydın istikametine çevre ekspres yol uygulaması yapılmıştı. Yapılan çalışmalar esnasında İzmir Körfezi'nin Bayraklı kıyıları da doldurulmuş ve şehir içi ulaşımda büyük kolaylık sağlanmıştı. Yine bu dönemde İzmir belediyesi asfalt konusunda olduğu gibi, otobüs ve trolleybüslerin yapımında da üretici hale gelmişti. Tekeli'ye göre alt yapı sorunlarına ve ulaşım

⁵⁴⁷ **Yeni Asır**, 11 Aralık 1973

ağırlık veren bir belediyeçilik uygulaması toplumun her kesiminden destek alabilecek türde uygulamalardı. Ancak onun bu uygulamaları genel olarak pragmatik ve fırsatları değerlendirici nitelikteydi. Öyle ki gerektiğinde belediyenin arsalarını satmaktan çekinmemiştir. Ayrıca Tekeli, tüm bunların yanında Kibar'ın tüm şehrsel alt yapı konusunda aynı başarıyı göstermediğini de belirtmiştir. İçme suyu şebekesi çalışmalarında gösterdiği yetersizlik, 70'lerde büyük şehirlerde ortaya çıkan su kıtlığı ile karşılaşınca, Kibar'ın seçimleri kaybetmesinde önemli bir etken olmuştur. Tekeli, belediye ve gecekondu halkıyla kurulan ilişkilerden bahsederken, Kibar'ın belirli günlerde çok sayıda İzmirlinin sorunlarını direk olarak kendisine aktarılmasına imkan verdiğini ve ayrıca gecekondu semtlerini sık sık denetleyerek, adeta o bölgelerin "kadı" sı gibi hareket ettiğini belirtmiştir. Yine Kibar, politikadaki aktifliğinden ötürü, partisinde de sivrilmiş bir kişilik olarak, yabancı basında da adından söz ettirmiştir. Böylece önemli yatırımları İzmir'e yönlendirme imkanı bulabilmiştir.⁵⁴⁸

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL'E GİDEN YOLDA ADALET PARTİSİ VE İZMİR

5.1. CHP- MSP Koalisyonu Dönemi ve İzmir

Mahalli seçimlerden bir buçuk ay öncesinde gerçekleşen genel seçimler, hiçbir partinin tek başına hükümet kuramayacağı sonucunu doğurmuştu. Yerel seçimler de duruma çözüm getirememişti. Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk

⁵⁴⁸ İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyeçilik Öyküsü (1923- 1990)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, , İstanbul, 2009, s. 222

sırasıyla Bülent Ecevit, Süleyman Demirel ve Naim Talu'yu hükümet kurmakla görevlendirmiş ancak ilk turda hükümet kurulamamıştı.⁵⁴⁹

Mahalli seçimler sonrası 27 Ekim'de Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini yeniden Ecevit'e verdi. Seçim sonuçları koalisyon fikrini kaçınılmaz kılmıştı. Demirel iktidarda olmaktansa muhalefette kalmanın daha avantajlı olacağını düşünmüştü. Bu durum CHP- MSP koalisyonu dışında başka bir olasılığın önünü kapatmıştı. Nitekim CHP ile DP, DP'nin tabanı dolayısıyla ideolojik olarak birbirleriyle çalışamayacak kadar zıtlardı. Bu anlamda MSP ile koalisyon, ekonomik, sosyal ve temel özgürlükleri garanti etmesi gibi benzerlikleri açısından daha uygun bulunmuştu.⁵⁵⁰ Ancak buna karşın koalisyonun oluşması neredeyse üç ay sürdü. Ve nihayet 26 Ocak 1974'te CHP- MSP koalisyon hükümeti, kuruldu. Kabinede yer alana üyelerin 18'i CHP'den, 7'si MSP'dendi.⁵⁵¹

CHP ile MSP, Bülent Ecevit'in başkanlığındaki koalisyon hükümetini iş başına getirirlerken, Türkiye'nin siyaset anlayışına da yeni bir boyut katmışlardı. İslami düşünceyi savunan parti böylece meşruiyet kazanıyordu.⁵⁵² Öte yandan siyaset Ecevit'in etrafında dönüyordu. Kişisel konumu ve itibarı son derece güçlenmişti. Gözlemciler, Ecevit'in egemen, Erbakan'ın bağımlı olduğunu ve Erbakan'ın onun gölgesinde kaldığını fark ediyorlardı. Bu nedenle hem CHP'ye hem de sağ partilere oy kaptıracaklarını anlayan MSP, kendilerini Ecevit'ten ve partisinden bağımsız gibi tanıtmaya karar verdiler. Ecevit'le minimum sürtünmeyle Selametçilere maksimum popülarite kazandıracak önemsiz yollar tercih etmek zorundaydı.⁵⁵³ Bu nedenle ortak hükümet, iki parti açısından kazançlı başlamışsa da uzun ömürlü olmamış, koalisyon kısa sürede genel af yasası nedeniyle çökme noktasına gelmişti.⁵⁵⁴ Ancak CHP'li bakanlar, Ecevit'in istifasının henüz erken olduğuna ve halkın gözünde yeterli bir prestij kazanıncaya kadar beklemesi gerektiğine karar verdiler. Bu durum Kıbrıs krizinde umulmayan yeni bir sayfa açılan Temmuz 1974'e kadar sürebildi. Bu krizi ele alıp çözmesinin bir sonucu olarak Ecevit, ülkede büyük bir prestij kazandı ve parti koalisyona son verip bir erken genel seçim arayışına girmenin zamanının geldiğine karar verdi.⁵⁵⁵

⁵⁴⁹ Çakmak, **a.g.m.**, s. 406

⁵⁵⁰ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.404- 406

⁵⁵¹ **Cumhuriyet**, 26 Ocak 1974; **Milliyet**, 26 Ocak 1974

⁵⁵² Sina Akşin, **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908- 1980)**, Milliyet Yayınları, İstanbul, s. 271

⁵⁵³ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 417- 418

⁵⁵⁴ **Milliyet**, 15 -19 Mayıs 1974

⁵⁵⁵ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s. 419

CHP-MSP koalisyon hükümeti döneminde en mühim mesele Kıbrıs'tı. Ecevit önderliğindeki Türk hükümeti tarafından gerçekleştirilen ve Türk kamuoyunda büyük sevinçle karşılanan askeri hareket sonrası, Başbakan Bülent Ecevit'e karşı büyük bir sevgi oluşmuş; Ecevit, "Kıbrıs Fatihi" olarak anılmaya başlamıştı. CHP ve Ecevit'in yükselen prestijine karşılık, hükümetin ortağı olan MSP ve genel başkanı Erbakan, Ada'nın tamamen ele geçirilmesi yolunda fetihçi önerilerde bulununca koalisyon dağılma sürecine girmişti.⁵⁵⁶

Ecevit kamuoyunun gözünde itibar kazanmışken koalisyona son verip, prestiji yüksekken erken bir genel seçime gitmek istiyor,⁵⁵⁷ Barış Harekatı sayesinde elde ettiği büyük nüfuzu bir seçim zaferine çevirmek istiyordu. Şartlar uygun olduğunda 18 Eylül 1974'te istifasını sundu.⁵⁵⁸ Ecevit sağ partilerin yeni bir koalisyon kurmasına olanak vereceğine ve erken bir genel seçimin yapılacağına inandıysa da, çok kötü bir şekilde yanılmıştı. Hiçbir parti CHP'lilerle bir hükümet kurmaya ve erken bir genel seçime razı olmaya istekli değildi; çünkü CHP'nin seçimi silme kazanacağı bekleniyordu. Sağ partiler, başkanlığında bir hükümet kuracakları lider konusunda henüz anlaşabilmiş değildi ve Ecevit'in bir azınlık hükümeti kurmasına da izin vermiyorlardı.⁵⁵⁹ Kendileri de birleşip hükümet kuramıyorlardı. Böylece Kasım'da partiler dışı Sadi Irmak hükümeti kuruldu.⁵⁶⁰

Sadi Irmak Hükümeti'ni ne Ecevit ne de Demirel Irmak hükümetini desteklemeye istekliydi. Ecevit, halkın zihninde unutulmadan Kıbrıs krizindeki rolünü kullanmak için olabildiğince erken bir genel seçim istiyordu. Demirel ise, seçimin olabildiğince gecikmesini arzuluyor ve kendi başkanlığında bir sağ koalisyon oluşturmak istiyordu. Bu nedenle Başbakan Irmak, programını Meclise sunup güvenoyu istediğinde sadece 17 oy aldı. Bunun üzerine Prof. Irmak 29 Kasım'da istifa etti; fakat Cumhurbaşkanı Korutürk, yeni bir hükümet kuruluncaya kadar görevine devam etmesini istedi. Milli Meclisin güvenoyundan yoksun bir kabineyle ülkeyi yöneterek 31 Mart 1975'e yani I. Milliyetçi Cephe (MC) hükümeti kurulana dek Başbakan olarak kaldı.⁵⁶¹

⁵⁵⁶ Akşin, *Yakınçağ Türkiye Tarihi..*, s. 272

⁵⁵⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 423

⁵⁵⁸ *Milliyet*, 19 Eylül 1974

⁵⁵⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 423- 424

⁵⁶⁰ Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, s. 426; *Milliyet*, 13- 18 Kasım 1974

⁵⁶¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 424- 425

CHP- MSP Koalisyonu döneminde Belediye Başkanı İhsan Alyanak ile eski başkan Osman Kibar arasında soğuk rüzgarlar esiyordu. Kibar'ın “İzmir kasabaya döndü” yolundaki beyanlarına karşı Alyanak, İzmir belediyesinin halen eski dönemden kalan milyonlarca liralık borcu temizlemek için gayret sarf ettiğini belirtti. Ayrıca Belediye Başkanı şehrin pisliğinden de bahsetmiş, artık İzmir'in pis bir şehir olmadığını söylemişti.⁵⁶²

AP Genişletilmiş İl Divan Toplantısı ve Demirel'in İzmir Ziyareti

1974 yılının Nisan ayında AP Genişletilmiş İl Divan toplantısı yapılmıştı. AP'nin kuruluş yıldönümü kutlama şenliklerine katılmak için 13 Nisan'da İzmir'e gelen Demirel, ertesi gün de partisinin genişletilmiş il divan toplantısına katılmıştı.⁵⁶³ Toplantıda yaptığı konuşmada, CHP-MSP koalisyonunun uzun ömürlü olmayacağına işaret ederek teşkilata verdiği “*Seçime hazır ol*” çağrısı yaptı. Konuşmasında genel af konusuna da temas eden Demirel, “*Genel affi en az onlar kadar istiyoruz. Ancak onlar komünistlerle anarşistleri de affetmek çabasını gösteriyorlar. Buna elimizden geldiği kadar mani olacağız...*” diyordu. Demirel, konuşmasında memleketi önemli meselelerin beklediğini ve koalisyon hükümetinin on haftalık icraatlarıyla bu meseleleri aşacak güçte olmadığını belirtmiş; ayrıca yarattıkları aşırı güvensizliğin iktisadi hayata engel teşkil ettiğini dile getirmişti. Ayrıca yeni CHP'nin, eskisini aratacağını söyleyen Demirel, “*Yokluk, pahalılık, işsizlik, partizanlık CHP'nin iktidara gelmesinin işaretleridir...*” demişti.⁵⁶⁴

Demirel toplantı sonrası gazeteleri, çeşitli kuruluşları ve Esnaf Dernekleri Birliği'ni ziyaret etmiş, Sanayi Odası'nda iş adamlarıyla da bir toplantı yapmıştı. Toplantıda yaptığı konuşmasında: “*Zamanında ekonomiye verdiğimiz hız olmasaydı Türkiye bugün çok daha dar boğazda olurdu. Yatırımlar maalesef durmuştur. Şayet planlanmış yatırımlar devam etmeseydi, ileride büyük güçlüklerle karşılaşılırdı*” diyordu. Bu arada esnaf ve sanatkârı aracı sayan zihniyetin temsilcisi olmadıklarını da ifade eden Demirel, Türk vatandaşının yaratıcı gücünden mutlaka yararlanılması

⁵⁶² **Yeni Asır**, 14 Nisan 1974

⁵⁶³ **Demokrat İzmir**, 14 Nisan 1974

⁵⁶⁴ **Yeni Asır**, 15 Nisan 1974; **Ege Ekspres**, 15 Nisan 1974

gerektiğini belirterek, rekabet gücü olmayan tesisler kurulursa, yarın işlemeyen tesislerle karşılaşılacağını ifade etmişti.⁵⁶⁵

AP Genel Başkanı Demirel, gezi sonrası düzenlediği basın toplantısında, partinin eksiğinin giderilmesi için kan değişiminin gerekli olduğunu belirtti. Ancak kan değişimi veya yenileşmeden amaç partiye yeniden çeki düzen verme ise buna katılacağını; ancak partiyi allak bullak edecek bir hareketse bunu benimsemeyeceğini söylemiştir. Ayrıca konuşmasında DP'lilere de değinen Demirel, AP'nin DP'nin devamı olduğunu, DP kadrolarında hizmet gören arkadaşların eğer siyasi hayata atılmaya karar verirlerse AP saflarında görev alabileceklerini ifade etmişti.⁵⁶⁶ Öyle ki bir süre sonra İzmir'deki eski DP'li milletvekillerinin çoğu siyasi hayata AP saflarında devam edeceklerini açıklamışlardı.⁵⁶⁷

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri

15 Eylül'de AP Merkez İlçe toplandı. Yine Karşıyaka, Tire, Ödemiş ve Bergama İlçe Kongreleri de aynı gün gerçekleşmişti. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 15 Eylül'de yapılan İzmir Merkez İlçe Kongresi'ne gönderdiği telgrafta AP saflarını daha çok sıkılaştırmak gerektiğini, bunun demokratik cumhuriyete daha çok güç katacağını belirtmişti. İzmir Merkez İlçe Kongresi'nde söz alan İzmir Milletvekili Yılmaz Ergenekon ise, iktidar ortağı olduğundan beri CHP'nin hiçbir iş yapmadığını sadece her beş kişiden birini açlığa terk eden tedbirleri aldığını söyledi. Merkez ilçe faaliyet raporunda ise CHP'ye şiddetle çatıldı. *“CHP biraz daha iktidarda kalma cesaretini gösterebilseydi 1950'de düştüğü hali arayacak duruma gelecekti”* denildi ve şöyle devam edildi: *“Memleketin uzun sürecek hükümet bunalımına tahammülü yoktur. CHP'yi şimdi yönetenler muhalefet ekolünde yetişmiş politikacılar. İktidar olmanın muhalefet kadar kolay olduğunu sandıkları içindir ki, miting kürsülerinde bol vaatle bulunmuşlar, umut dağıtmışlardır. Bu vaatlere inananların hayal kırıklığı çok erken başladı.”*⁵⁶⁸

AP İzmir İl Kongresi ise 13 Ekim günü Tepecik Ülkü Sineması'nda yapılmıştı. Genel Başkan Süleyman Demirel ile çok sayıda AP'li senatör ve milletvekillerinin

⁵⁶⁵ **Yeni Asır**, 16 Nisan 1974

⁵⁶⁶ **Demokrat İzmir**, 17 Nisan 1974

⁵⁶⁷ **Ege Ekspres**, 18 Nisan 1974

⁵⁶⁸ **Yeni Asır**, 16 Eylül 1974

katıldığı kongrede CHP'ye şiddetle çatan konuşmacılar genellikle Türkiye'nin bir çöküş içinde bulunduğu işaret ettiler. Ecevit hükümetinin 7,5 aylık bir yönetimden sonra hükümeti idare edemeyeceğinin ortaya çıktığının belirtildiği yönetim kurulu çalışma raporunda *“Türkiye'nin başına bugüne kadar ne gelmişse Ak günler sloganından gelmiştir.”* denildi. Raporda özetle: Memleketin 1973 genel seçimlerinden sonra ehliyetsiz, bilgisiz ve sorumsuz ellerde kalarak, yokluklar ülkesi haline geldiği ve vatandaşın ağır yük ve ıstırap içinde AP iktidarının özlemini duyarak geçmişin değerini daha iyi anladığı ifade edilmişti.⁵⁶⁹

Partisinin İzmir İl Kongresi'nde konuşan Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, pahalılığı ve son fiyat artışlarını sembolize eden pankartların arasında konuşmuştu. Yaptığı konuşmasında milleti sandıktan uzaklaştıran sebeplerden birinin askeri müdahaleler olduğunu ileri sürerek, *“1971'den bu yana orduyu kışlasına döndürmek için çok taviz vermek zorunda kaldık”* demiştir. Türkiye'de işsizlik ve enflasyonun arttığını, pahalılık ve geçim sıkıntısının halkı güç duruma soktuğunu belirten Demirel, CHP iktidarının her döneminde sonucun aynı olduğunu, akan pınarların dahi kurduğunu söylemiştir.⁵⁷⁰ Yine AP Genel Başkanı bir azınlık hükümetini hiçbir şekilde desteklemeyeceklerini, çünkü aksi halde AP'nin hem hesabını veremeyeceği bir hükümete adeta ortak olacağını hem de milletin iktidara getirmediği CHP'yi iktidara getireceğini belirterek, CHP'nin 7,5 aylık iktidar döneminde de yaptığı gibi devletin bütün kilit noktalarını CHP'li partizan memurlarla doldurmasına fırsat vereceğini söyledi. Ayrıca Komünizm ve solun da karşısında olduğunu ve solun Türkiye'de anarşinin beşiği olduğunu vurgulamıştı.⁵⁷¹

⁵⁶⁹ **Yeni Asır**, 14 Ekim 1974

⁵⁷⁰ **Demokrat İzmir**, 14 Ekim 1974

⁵⁷¹ **Yeni Asır**, 14 Ekim 1974

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, partisinin İzmir İl Kongresi'nde pahalılığı ve son fiyat artışlarını sembolize eden pankartların arasında konuştu

(Demokrat İzmir, 14 Ekim 1974)

Bir hayli çekişmeli geçen bir seçimle sona eren İzmir AP İl Kongresi'nde Halil Ünalp ve Fazlı Arınç olmak üzere iki aday vardı. Seçimler sırasında ortaya yedi liste çıktı. Bu listelerin beşinde başkan adaylığı için Halil Ünalp'ın adı vardı. Seçimleri sonucunda sandıktan 331 oyla Halil Ünalp çıktı. Fazlı Arınç ise 155 oy toplayabilmişti.⁵⁷²

1974 yılının Ekim ayında gerçekleşen Adalet Partisi Büyük Kongresi'nde, Genel Başkan Süleyman Demirel altıncı defa parti başkanlığına getirildi. Demirel oy veren 1440 delegeden 1308'inin oylarını aldı.⁵⁷³

1975 yılına gelindiğinde Eski DP kurucularından üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, DP ile AP'nin birbirine yakınlaşması gerektiğini belirten açıklamasından sonra, Ege'deki eski Demokratlar, AP'ye katılma yolundaki aldıkları kararın tatbiki için hazırlığa başlamışlardı. 8 Mart'ta 42 eski DP milletvekilinin AP'ye girmesinin⁵⁷⁴

⁵⁷² *Ege Ekspres*, 14 Ekim 1974; *Yeni Asır*, 14 Ekim 1974

⁵⁷³ *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1974

⁵⁷⁴ *Milliyet*, 9 Mart 1975

ardından, İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla ve Balıkesir’de bulunan eski DP milletvekilleri de 12 Mart günü AP İzmir İl Merkezi’nde yapılan törenle AP’ye girmişlerdi.⁵⁷⁵

5.2. Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi ve İzmir

CHP- MSP hükümetinin sona ermesinin ardından, siyasi partilerin hükümet kuramaması üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümeti kurma yetkisini Prof. Sadi Irmak’a vermişti. Irmak’ın hükümeti meclisten güvenoyu alamayınca, Prof. Irmak 29 Kasım’da istifa etti. Ancak Cumhurbaşkanı yeni bir hükümet kuruluncaya kadar görevine devam etmesini istedi.⁵⁷⁶

Aralık’a gelindiğinde, Ecevit’in erken bir genel seçim ile ilgili bütün planları, erken seçim istemeyen partilerin denetiminde olan bir Meclis tarafından ketlenmişti. İnisiyatif böylece 2 Aralık’ta sağ bir koalisyon kurmaya hazır olduğunu ilan eden Demirel’e geçti. Demirel, sağ partilerden oluşan bir “*Milliyetçi Cephe*” kurma düşüncesini benimsedi. Amacı “*Sola Karşı Cephe*” yaratmaktı. Ancak DP’nin bu cepheye dahil edilememesi, cepheye olumlu yanıt veren diğer dört partinin (AP, CGP, MSP ve MHP) faaliyetlerini engelledi. Çünkü DP’siz bir Milliyetçi Cephe, Meclis’te çoğunluğu oluşturmuyordu.⁵⁷⁷ Hükümet krizi Mart 1975’e kadar uzadı. Ecevit ile Bozbeyleli, bir CHP- DP koalisyonu girişiminde bulduysalar da başarılı olamadılar. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk hükümet kurma görevini Demirel’e verdi.⁵⁷⁸ Bu arada DP’den istifa eden 9 kişinin Meclis’te bağımsızlar olarak “*Milliyetçi Cephe*” hükümetine destek vermesi üzerine⁵⁷⁹ Demirel, güvenoyu almaya yeterli 228 oyu sağladı ve 31 Mart’ta AP, CGP, MHP VE MSP’den oluşan koalisyon hükümeti kuruldu.⁵⁸⁰ Böylece Demirel 4 yıl sonra yeniden başbakanlığa gelerek, Türkiye’nin 39. Hükümetini kurmuş oldu.⁵⁸¹ 1977 seçimlere kadar ülke Milli Cephe hükümetiyle yönetilecekti.

⁵⁷⁵ **Yeni Asır**, 13 Mart 1975

⁵⁷⁶ **Milliyet**, 30 Kasım 1974

⁵⁷⁷ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 425- 427

⁵⁷⁸ **Milliyet**, 18- 20 Mart 1975

⁵⁷⁹ **Cumhuriyet**, 29 Mart 1975

⁵⁸⁰ **Hürriyet**, 1 Nisan 1975

⁵⁸¹ **Yeni Asır**, 1 Nisan 1975

Hükümetin kurulması, Demirel'in şahsi zaferiydi. Çünkü kamuoyunun gözünde, 12 Mart 1971'de Silahlı Kuvvetler tarafından devrilmiş olmanın utanç ve lekesini üstünden atmıştı. Ecevit ise, erken bir genel seçim umuduyla istifa ettiği için yanlış bir hesap yapmıştı. Çünkü zaman ve koşullar Demirel'den yanaydı.⁵⁸²

Ancak hükümette siyaset ön plana geçti. Muhalefet AP'yi partizanlıkla suçluyordu.⁵⁸³ Medya Demirel'in kontrolündeydi. Kontrolsüz enflasyon ve sürekli artan işsizlik oranıyla ekonomi durgunlaşmaya devam ediyordu. Diğer yandan öğrenci olayları ve işçi grevleri de sürüyordu. Demirel ve Ecevit olayların sorumluluğunu birbirlerine yüklüyorlardı.⁵⁸⁴ İstikrarsızlık o kadar uzun sürmüştü ki, yaklaşan seçim çok az heyecan yaratıyordu. Çünkü seçimlerden önemli bir sonuç çıkmayacağını fakındaydılar.⁵⁸⁵

12 Ekim 1975 Ara Seçimleri

27 ilde Senato üçte bir yenileme, Senato ve Millet Meclisi ara seçimleri düzenlendi. Bu seçimlerde AP'nin oyları yüzde 10.6, CHP'nin oyları yüzde 7.9 artarken, DP'nin oyları yüzde 8.8, MSP'nin oyları ise yüzde 2.9 oranında gerileme gösterdi.⁵⁸⁶

Seçime katılma oranının düşük olduğu 12 Ekim seçimleri, Türk halkının eğiliminin iki büyük partiden birini seçmek olduğunu ortaya kayması bakımından dikkate değerdi. 12 Ekim'in bir diğer önemli bir özelliği de, AP'den kopanların kurdukları ve siyasal yelpazede köklü bir yer bulamayan Bozbeyli'nin DP'sinin silinmesi olsa gerekti. Ayrıca seçimlerde AP'nin oylarında büyük bir artış olması da Demirel'in hesaplarında yanılmadığını gösteriyordu. Demirel'e göre 1973 yılında AP'den kopan tabanın bu küskünlüğü ve öfkesi geçiciydi. Nitekim doğru çıktı. Demirel "*İlk seçimde iktidarız*" diyordu. Haklı olabilirdi. Diğer yandan Ecevit de "*İlk seçimde tek başımıza iktidarız*" diyordu.⁵⁸⁷ O da haklı olabilirdi. Çünkü 12 Ekim seçimlerinde CHP'nin oylarının artması, gelişiminin durmadığının açık bir deliliydi. Yine sonuçlar, hükümetin ikinci büyük kanadını meydana getiren Necmettin Erbakan'ın MSP'sinin de oy kaybına uğradığını yani gerilediğini de göstermişti.

⁵⁸² Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 430

⁵⁸³ *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1975

⁵⁸⁴ *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1975; *Milliyet*, 1 Mayıs 1975

⁵⁸⁵ *Cumhuriyet*, 13- 14 Ekim 1975

⁵⁸⁶ *Yeni Asır*, 14 Ekim 1975

⁵⁸⁷ *Milliyet*, 13-14 Ekim 1975

Sonuç olarak 12 Seçimleri aslında hem Demirel'in hem de Ecevit'in zaferini ilan ediyordu. İkisi de güçlü bir hükümet kurmaya yeterli bir çoğunlukla iktidara geleceği bir genel seçimi gözlüyordu. Ancak küçük partiler için durum farklıydı; bu nedenle hepsi Ekim 1977'ye kadar yaşayabilmek için erken bir genel seçimi önlemeye kararlıydı.⁵⁸⁸

Başbakan Süleyman Demirel'in İzmir Ziyareti

22 Mayıs 1976 günü Başbakan Süleyman Demirel Güzelhisar Barajı ile sosyal konutların temelini atmak üzere İzmir'e gelmişti.⁵⁸⁹ Çiğli Havaalanı'nda yapılan karşılamadan sonra, TARIŞ'ın Çiğli'deki iplik fabrikası önünden geçerken işçiler "Milliyetçi Başbakan..." diye tezahürat yapmışlardı. Ardından Demirel Alsancak Stadyumu'nda gerçekleşen AP'nin 16. kuruluş şenliklerine katıldı. Binlerce partili tarafından doldurulan stadyumda eski Belediye Başkanı Osman Kibar da, halkın tezahüratı artınca kürsüye gelmiş; "Burada Kibar Kibar diye bağıriyorsunuz. Ama seçimlerde sandığa gitmiyorsunuz. Biz de ofsayttan gol yiyoruz. Şimdi aynı hatayı tekrarlamayalım. Seçim günü hep birlikte sandık başına gidelim" demişti.⁵⁹⁰ Yine Başbakanın İzmir su projesini hizmete açması münasebetiyle Menemen'de hazırlanan törende, bir grup CHP'linin "Faşist İktidar", "MC İstifa" diye bağırmaları üzerine AP'liler ile CHP'liler arasında büyük bir çatışma çıkmıştı. Jandarma tarafından güçlükle bastırılan arbede sırasında İzmir Belediye Başkanı İhsan Alyanak kürsüye gelip konuşmak isteyince, AP'liler "Alyanak Moskova'ya" diye bağırarak kendisini kürsüden iterek tartaklamışlardı.⁵⁹¹

Bu olaylardan kısa bir süre sonra Adalet Partisi İzmir Şehir Meclisi Grubu ikinci defa Rusya'ya gitme hazırlığı yapan Belediye Başkanı İhsan Alyanak'ın Heyete AP'lilerin de dahil edilmesi talebini geri çevirmiş ve Alyanak'a temsilci vermeyi reddetmişti. AP İl Başkanı Halil Ünalp, bu konuda yaptığı açıklamada red gerekçesinin Sovyetler Birliği'ni boykot değil, Alyanak'a güvensizlik olduğunu belirtmişti.⁵⁹²

Bu arada Demokratik Parti'den AP'ye geçişler başlamıştı. DP kurucularından İlyas Sipahi, 1973 seçimlerinde DP İzmir Belediye Başkanı adayı Osman Yorgancıoğlu ve merkez ilçe başkan ve üyeleriyle bir grup DP'li 25 Haziran'da

⁵⁸⁸ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde..**, s. 438

⁵⁸⁹ **Demokrat İzmir**, 23 Mayıs 1976

⁵⁹⁰ **Yeni Asır**, 24 Mayıs 1976

⁵⁹¹ **Demokrat İzmir**, 24 Mayıs 1976

⁵⁹² **Yeni Asır**, 16 Haziran 1976

partilerinden istifa ederek AP'ye geçtiler. Bu nedenle AP İl Merkezi'nde düzenlenen törene Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem, Genel İdare Kurulu üyeleri, İzmir Milletvekili Cemal Tercan ve Genel Sekreter Yardımcısı İhsan Ataöv katıldılar.⁵⁹³ Yine DP Urla İlçe Başkanı Arif Karakaşlı ve 250 arkadaşı 29 Temmuz günü istifa ederek AP saflarına katılmışlardı. DP'deki bu istifalar nedeniyle partinin Urla teşkilatı feshedilmişti. AP Urla İlçe binasında aynı gün yapılan törende konuşma yapan AP İzmir İl Başkanı Halil Ünalp, *"Biz zaten bir bütündük. Sadece binalarımızın kapıları ayrı idi, şimdi bu kapıları da birleştirdik. Sevinçliyiz"* dedi. Urla'daki törende İl İdare Kurulundan İl Başkanı Halil Ünalp, Hüseyin Kimav, Burhan Maner, Osman Kapanı ve diğer partililer hazır bulundular.⁵⁹⁴

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri

22 Ağustos 1976 günü Yeni Sinema'da gerçekleşen Merkez İlçe Kongresi'nde başkanlık için başlarda kesinleşmiş üç aday vardı. Bu adaylar Yavuz Onursal, Muammer Sağkol ve Musa Köstepen'di.⁵⁹⁵ Ancak aylarca süren heyecanlı ve çekişmeli mücadele sonucunda beklenmedik gelişmeler yaşanmış, Yavuz Onursal ve Musa Köstepen adaylıktan çekilerek ekipleriyle beraber kongrede Muammer Sağkol'u destekleyeceklerini açıklamışlardı. Partinin üst kademelerinde görev yapan kişiler de parti bütünlüğünü sağlamak adına gerçekleştirilen bu birleşmeyi ve anlaşmayı çok olumlu karşılamışlardı. Yine başka bir gelişme de Hayri Yorgancıoğlu'nun Merkez İlçe Başkanlığına adaylığını koymasına olmuştu. Kongre bir nevi Kibar- Tercan ikilisi ile Ali Naili Erdem mücadelesi şekline bürünmüştü. Ali Naili Erdem tüm gücüyle Muammer Sağkol'u desteklerken, Kibar ve Tercan ikilisi de varlıklarını yoklarını Yorgancıoğlu üzerine oynamışlardı. Kısacası o güne kadar görülmemiş heyecandaki bir mücadelenin sonu artık belli olacaktı. Mücadelenin AP'liler açısından sevindirici yönü, partide kaybolduğu sanılan heyecan ve hizmet arzusunun bu kongreyle birlikte yeniden canlanması idi.⁵⁹⁶

23 Ağustos'ta gerçekleşen kongre, kavgalı dövüşlü olarak noktalanmış; seçimi Hayri Yorgancıoğlu kazanmıştı. Otuz altı oy farkla Muammer Sağkol'u geride bırakan

⁵⁹³ **Demokrat İzmir**, 26 Haziran 1976

⁵⁹⁴ **Yeni Asır**, 30 Temmuz 1976

⁵⁹⁵ **Ege Ekspres**, 30 Temmuz 1976; **Yeni Asır**, 30 Temmuz 1976

⁵⁹⁶ **Yeni Asır**, 22 Ağustos 1976

Yorgancıoğlu yapılan oylama sonucu 294 oy alırken, Muammer Sağkol ise 258 oyda kalmıştı.⁵⁹⁷

Olaylı geçen kongreyi kazanan Hayri Yorgancıoğlu AP İl Merkezi'nde düzenlenen bir törenle eski Merkez İlçe Başkanı Muammer Sağkol'dan görevi teslim aldı. AP Merkez İlçe Başkanı Hayri Yorgancıoğlu görev devir teslim töreninde yaptığı konuşmada, partisini 1977 seçimlerine hazırlayabilmek için tüm güçleriyle çalışacaklarını söylemişti. Ayrıca Yorgancıoğlu, çalışmalarını hiçbir hizbe yer vermeksizin sürdürüleceğini de sözlerine eklemişti. Ali Naili Erdem'in zaferi olarak nitelendirilen seçimin sonucu, tüccar ve esnaf ikilisinin, işçi ve dar gelirli kesime karşı bir zaferi olarak da yorumlanmıştı. Sağkol ve arkadaşlarının, Demirel'in isteğine rağmen Hayri Yorgancıoğlu ekibi karşısında yaptıkları mücadelenin ise küçümsenmeyecek bir başarı olduğu görülmekteydi.⁵⁹⁸

1976 yılının Ekim ayına gelindiğinde ise İzmir AP Kongresi gerçekleşmişti. AP İl Başkanlığı için adaylar ise mevcut il başkanı Halil Ünalp ve Demokrat Parti İzmir eski milletvekillerinden Kemal Serdaroğlu idi. AP İzmir İl Örgütü, İl Başkanlığı'na Halil Ünalp'ın yerine Şinasi Ertan'ı getirmek istiyordu. Çünkü delegelerin çoğu, Halil Ünalp'ı yıprandığı için Kemal Serdaroğlu'nu da Yassıada'da geçen bazı olaylar (Yassıada duruşması sırasında Menderes ve Bayar aleyhine konuşması) yüzünden istememekteydi.⁵⁹⁹ Yine Merkez İlçe, Karşıyaka, Menemen, Foça, Bornova, Kiraz, Kınık, Urla, Seferihisar, Selçuk, Karaburun, Dikili ve Çeşme ilçe başkanları da kongrede Halil Ünalp'ı destekleme kararı almışlardı.⁶⁰⁰

Nihayet kongrede seçimler gerçekleştiğinde Ünalp ve Serdaroğlu mücadelesinin galibi 106 oy farkla Kemal Serdaroğlu olmuştu. Serdaroğlu'nun 531 oyuna karşılık Halil Ünalp 425 oy aldı.⁶⁰¹

Kongreyi izlemek için gelen Parti Genel Başkanı ve Başbakan Demirel, CHP'yi şiddetle eleştiren konuşmasında, AP'lilere bütünleşerek büyüme çağrısında bulunarak, *“Adalet Partisi güçlü ise, memleket rahat eder. Adalet Partisi'ni güçlü yapmak sizin elinizdedir ve görevinizdir. Büyüme ve bütünleşme güçlü olmanın yegane yoludur. Kırgınlık, dargınlık bir kenara atılacak, memleketimizin yüksek menfaatlerinin gereği olarak, komünizmin karşısında beraberlik*

⁵⁹⁷ **Demokrat İzmir**, 23 Ağustos 1976; **Ege Ekspres**, 23 Ağustos 1976

⁵⁹⁸ **Yeni Asır**, 24 Ağustos 1976

⁵⁹⁹ **Yeni Asır**, 19 Eylül 1976

⁶⁰⁰ **Yeni Asır**, 17 Ekim 1976; **Ege Ekspres**, 17 Ekim 1976

⁶⁰¹ **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1976

sağlanacaktır” demiştir.⁶⁰² Ayrıca iktidar olmak hırsıyla herşeyi mübah saymanın ihanet olduğunu vurgulayan Demirel, CHP’nin büyüülü reçetelerle vatandaşın zihnini karıştırdığını ileri sürmüştür.⁶⁰³

AP İl kongresini tahminlerin aksine ve Halil Ünalp için yapılan yoğun kulise rağmen Kemal Serdaroglu’nun kazanması, partinin Ege illeri teşkilatlarında ve Genel Merkezde çalkantılara yol açmıştı. Seçim sonuçlarının açıklanmasıyla birlikte AP’nin kuruluşundan bu yana örgütün kaderini elinde tutan ve politikasını tayin eden pek çok ünlü isim saf dışı kaldı. Osman Kibar, Ercüment Uysal, Naşit Kılınç, Yaşar Teşken ve daha çokları yıllardan beri ilk kez büyük kongre delegeliğini alamamışlardı.⁶⁰⁴ Özellikle yıllarca İzmir Belediye Başkanlığı yapmış Osman Kibar’ın, Büyük Kongre delegesi dahi olamaması başlı başına bir olaydı.

Kemal Serdaroglu’nun başarısında büyük rol oynayan “*idealist grup*” adını veren delegelenden biri: Serdaroglu’nun Demirel’e rağmen kazandığını, Ünalp taraftarlarının bütün kulis çalışmalarını, Serdaroglu’nun Yassıada savunmalarına, onu kötüleme üzerine kurduklarını ancak delegelerin bu kampanyaya değer vermediğini ifade etmişti.⁶⁰⁵

Serdaroglu’nun seçimi kazanması siyasi çevreler tarafından “*Sermaye yenildi*” şeklinde yorumlanmıştı. Çünkü Serdaroglu belli bir sloganla yola çıkmıştı: “*Bizim partimiz fakirin, fukaranın partisidir. Bizim partimiz yalın ayaklıların, kasketlilerin partisidir. Ben Ecevit’in kaptığı bayrağı almak için yola çıkıyorum.*” Halil Ünalp’ın listesi ise İzmir’in sermayedarları ile şişirilmişti. İçlerinde İhracatçılar birliği başkanından, sanayicilerin temsilcisine kadar, hatta toprak sahiplerini de kapsayan bu liste, kasketliler ve baldırıçıplaklara yenilmişti.⁶⁰⁶

Adalet Partisi İzmir İl Örgütü, Kemal Serdaroglu başkanlığında 15 Kasım 1976 itibariyle mahalli ve genel seçim çalışmalarına resmen başlamıştı. Kemal Serdaroglu, seçimlere partisinin yepyeni bir çalışma sistemi ile kollarını sıvadığını, her mahallede, kadın, gençlik ve işçi kollarının kurulacağını, bir mahallede en az 28 vazifeli kişinin sakinlerle devamlı irtibat kurarak dert ve dilekleri kendilerine bildireceğini ve seçime kadar her mahalle, köy, ilçede genişletilmiş “*Halk toplantıları*” yapacağını söylüyordu. Yine Serdaroglu, kendi yönetiminin görevde olduğu sürece kim olursa

⁶⁰² **Yeni Asır**, 18 Ekim 1976

⁶⁰³ **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1976

⁶⁰⁴ **Ege Ekspres**, 19 Ekim 1976; **Yeni Asır**, 19 Ekim 1976

⁶⁰⁵ **Yeni Asır**, 19 Ekim 1976

⁶⁰⁶ **Demokrat İzmir**, 20 Ekim 1976

olsun hiç kimseye kapı arkası politika yaptırılmayacağını belirterek partilerine şu çağrışı yapmıştı: “Kimse son anda onun bunun adamı olarak delegenin ve partilimin karşısına çıkmaya kalkmasın. Hizmet herkese açıktır.”⁶⁰⁷ Yine AP İl Teşkilatı’nda özellikle partide, Alyanak ve yönetimini devirmek için, yani İzmir Belediye Başkanlığı için de büyük mücadele veriliyordu. Belediye Başkanlığı için, eski Eshot Genel Müdür Muavini Hikmet Anar, Balçova Belediye Başkanı Ercüment Uysal, İl Başkanı Kemal Serdaroğlu ve Merkez İlçe Başkanı Hayrettin Yorgancıoğlu isimlerinden söz ediliyordu. Yine bunların dışında parti yönetimine çok yakın kişiler, seçim tarihi yaklaştığında bir yıldan bu yana adeta birbirleriyle düşman kardeşler gibi mücadele veren Cemal Tercan ve Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem’in de İzmir Belediye Başkanlığı için sürpriz sonuç sayılmayacağını belirtiyorlardı. Hatta Kibar grubuna yakın çevrelerden de, Genel Merkezin Kibar’a tekrar aday olması için baskı yaptığını söylüyorlardı.⁶⁰⁸

Öte yandan genel seçimlerin Haziran ayında yapılacağı belirtildikten sonra, eski DP’liler de Ege’de yoğun bir faaliyete girişerek AP’den adaylıklarını koyacaklarını bildirmişlerdi.⁶⁰⁹

5.3. 5 Haziran 1977 Milletvekili Ve Kısmi Senato Seçimleri ve İzmir

Milliyetçi Cephe Hükümeti üyeleri içinde baş gösteren huzursuzluk ve çekişmeler, 1977 seçimlerinin erken bir tarihe alınmasına sebep olmuştu. Hükümetteki partiler yıpranmış şekilde seçimlere giderken, CHP ise “Ortanın Solu” kavramı yerine, “Demokratik Sol” kimliği ile seçmen karşısına çıkıyordu.⁶¹⁰ Ülke o sırada bütün umutlarını Ecevit’e bağlamıştı. Umut, Milliyetçi Cephe politikalarına karşı solu birleştirecek liderliği Ecevit’in yapmasıydı.⁶¹¹

5 Haziran’da genel seçim yapma kararı bütün ülkede genel olarak iyi karşılandı. Koalisyon üyeleri bile, hükümetlerinin etkili yönetmeye yetmediğini kabul ediyordu. 21 aylık Milliyetçi Cephe Hükümeti sırasında 170 kişi yaşamını yitirmiş ve yüzlerce yaralı vardı. Dahası dış sorunlar (Ege sorunu, Kıbrıs ve Batı ile ilişkiler)

⁶⁰⁷ *Yeni Asır*, 26 Kasım 1976

⁶⁰⁸ *Yeni Asır*, 15 Mart 1977

⁶⁰⁹ *Demokrat İzmir*, 18 Mart 1977

⁶¹⁰ Çakmak, a.g.m., s. 408

⁶¹¹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde..*, s. 441

çözülmeden yerli yerinde duruyordu. Ayrıca yine 2,5 milyon işsiz, ekonomik durgunluk ve lise ve üniversitelerde artan genç nüfus, sağın ve solun gelişebileceği iklim yarattı.⁶¹²

Seçim kampanyası, siyasi kutuplaşmayı hızla artırdı. CHP'liler "faşizm" ve "eşkıyalık" tan söz ederken, Demirel ve iktidar partileri Ecevit'in seçimleri kazanması durumunda "komünizm" hayaletini öne çıkardı. Demirel, seçmenin zihninde CHP'yi Komünizm ile ilişkilendirerek, anarşiye yataklık yapmakla suçluyordu.⁶¹³

5 Haziran'da yapılacak olan seçimlerde ön seçimler, 1 Mayıs 1977 tarihinde yapıldı. İzmir'de AP ve CHP listelerinde kimlerin senato ve milletvekili adayı olacağı merakla bekleniyordu. Adaylar ön seçimde kıyasıya bir rekabet içine girmişlerdi. Önseçim sonuçları açıklandığında, AP'nin milletvekili listesinin en başında 3.820 oyla Ali Naili Erdem bulunuyordu. İkinci sırada 3.301 oyla Cemal Tercan, üçüncü sırada ise 2.811 oyla Adil Demir yer almıştı. Senato önseçim sonuçlarına bakıldığında ise, ilk üç sırada 2.908 oyla Münir Daldal, 2.282 oyla Akın Özdemir ve 2.084 oyla Burhan Gündüz bulunuyordu.⁶¹⁴

Önseçimlerin ardından oluşturulan listelere, parti genel merkezleri Meclis'te görmek istedikleri isimleri "kontenjan" adaylar olarak yerleştirmeye karar vermişlerdi. Bu adaylara, seçilebilecek yerden tepeden inme biçimde aday olarak gösterilmelerinden ötürü parti teşkilatları, "paraşütçüler" lakabını takmıştı. AP Genel Merkezi İzmir'de milletvekili listelerine kontenjan aday koymamış, ancak senatör listesinin başına emekli Korgeneral Süleyman Tuncel'i yerleştirmişti. Yine CHP Genel Merkezi de İzmir'de seçilebileceği bir yer olan 6. sıraya Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Ahmet Taner Kışlalı'yı koyarken, 12. Sıraya da Milliyet Gazetesi çalışanlarından Özer Oral'ı yerleştirmişti. Ayrıca Danıştay dairesi başkanlarından Kamuran Erkmenoğlu ise senato adayları listesinde 2. sırada yer almıştı.⁶¹⁵ Ayrıca 5 Haziran'dan sonraki yeni yasama döneminde, AP'de İzmir ve Ege illerini temsil eden Aysen Uğural tek kadın parlamenter olarak göreve başlayacaktı. İzmir listesinde 6. sıraya gelen Uğural: 1960'dan bu yana, 17 yıl sonra İzmir'in yeniden bir kadın parlamenter çıkartmasının çok büyük anlamı olduğunu belirterek, AP'ye gönül vermiş kınalı ellerle ojeli elleri birleştirmek, meclis kürsüsünden

⁶¹² Ahmad, *Demokrasi Sürecinde...*, s. 445

⁶¹³ *Milliyet*, 21 Mart 1977

⁶¹⁴ *Demokrat İzmir*, 5 Mayıs 1977

⁶¹⁵ *Demokrat İzmir*, 6 Mayıs 1977; *Yeni Asır*, 6 Mayıs 1977

milliyetçi Türk kadınının sesini yükseltmek ve Atatürk'ün çizdiği doğrultuda Türk kadınına tanınan hakları çiğnetmemek için savaşağını ifade etmişti.”⁶¹⁶

Önseçim sonrasında sıra partilerin propaganda sürecine gelmişti. Ülke içinde artan anarşi ve terör nedeniyle, illerde düzenlenen mitingler oldukça gergin geçiyor ve seçim çalışmaları yoğun güvenlik önlemleri altında sürdürülüyordu. 1 Mayıs 1977'de DİSK tarafından İstanbul Taksim Meydanı'nda gerçekleştirilen mitingte Taksim savaş meydanına dönmüş ve 30'dan fazla kişi hayatını kaybetmişti.⁶¹⁷ Bunun yanısıra CHP mitinglerine karşı şiddet saldırıları da artmıştı. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 7 Mayıs'ta İzmir Konak Meydanı'nda yüksek güvenlik önlemlerinin alındığı mitingdeki konuşmasında, kanlı 1 Mayıs olayını, CHP iktidarını önmeye yönelik ve hükümetin de bundan faydalandığı bir tertip olarak nitelendirmişti. Ayrıca Ecevit, gelecekte bir CHP- AP koalisyonu hayalinin asla gerçekleşemeyeceğini ifade etmişti.⁶¹⁸

Yine seçimlerin yasal propaganda döneminin başlamasıyla birlikte, İzmir'de AP seçim propagandalarına çok hızlı giriş yapmıştı. AP İzmir İl Başkanı Serdaroğlu, İzmir'de 30 ayrı ekiple seçim çalışması yapacağını belirten Serdaroğlu, DP'nin ta kendisi olan AP'nin sahibinin millet olduğunu belirterek şunları söylemişti: *“Aziz milletimiz kendi eseri olan AP'ye sahip çıkacaktır. Bu hür demokratik rejime sahip çıkmak demektir. Türkiye'de komünizme açılan kapılar bu şekilde kapanacaktır. Yeni bir çile devrinin açılmasına millet ve AP el ele vererek mani olacaktır.”*⁶¹⁹ Ayrıca İl Başkanı Kemal Serdaroğlu, Ali Naili Erdem, Cemal Tercan, Adil Demir, Muammer Sağkol, Aysen Uğural, Şinasi Osma, Mümin Kırılı, Süleyman Tuncel gibi isimler AP'nin İzmir'de seçim çalışmaları boyunca AP iktidara gelirse neler yapacağını halka anlatmak için konuşma yapmak için hazırlanmışlardı. İzmir milletvekili listesi birincisi Ali Naili Erdem tarafından önerilen bir programda her ekibin 20 günlük süre içinde 300 köy dolaşması istenmişti. Üçer ve dörder kişilik ekipler halindeki komiteler seçimlere kadar en az 300 köyde çalışma yapacaktı.⁶²⁰

Süleyman Demirel'in İzmir Mitingi

⁶¹⁶ **Yeni Asır**, 6 Mayıs 1977

⁶¹⁷ **Hürriyet**, 2 Mayıs 1977; **Milliyet**, 2 Mayıs 1977

⁶¹⁸ **Demokrat İzmir**, 8 Mayıs 1977

⁶¹⁹ **Yeni Asır**, 15 Mayıs 1977

⁶²⁰ **Yeni Asır**, 16 Mayıs 1977

CHP'nin İzmir mitingi sonrası, AP İzmir Teşkilatı Süleyman Demirel'in 22 Mayıs'taki mitinginin hazırlıklarına başlamıştı. Miting için yapılan en mühim hazırlık, 15 metre uzunluğunda ve 6 metre yüksekliğindeki Boğaz Köprüsü maketiydi.⁶²¹ Demokrat İzmir Gazetesi'nin haberine göre, tam bir fiyasko olan mitingte, dışarıdan otobüsle getirilen kalabalık halka seslenen Demirel, CHP ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e çatmıştı.⁶²² Ana konu Komünizm'di. CHP'yi anarşistlikle, yıkıcılıkla, kindarlık ve hasetlikle suçlayan Demirel yaptığı konuşmasında, Ecevit'in Taksim'de suçüstü yakalanmasının telaşı içinde olduğunu öne sürerek: "*Halk Partisi Genel Başkanı, yıllardır ettiği fitne tohumlarının Taksim Meydanı'nda yeşerdiğini görünce suçüstü yakalanmanın telaşı içinde İzmir'de etrafına çamur atmıştır...*" demişti. Ayrıca Halk Partisi'nin Faşizm tehlikesinden bahsettiğini, ancak komünizm tehlikesinden hiç bahsetmediğini belirterek, "*Model arayışı içindeki Halk Partisi'nin genel başkanı sosyalizm hayranıdır*" demişti. Yine Demirel Ecevit'in Türkiye'yi bilmediğini, Türk köylüsünün, Türk tarımının meselelerini bilmediğini öne sürmüş ve Türkiye'nin meselelerini AP'nin çözeceğini vadedmişti.⁶²³

.....

1977 seçimleri öncesi, ülke içindeki olayların sorumlusunun kim ya da kimler olduğu hususunda parti liderleri birbirlerini suçlarken, gerilimin İzmir'e yansımaları, bazen öğrenci olaylarıyla, bazen de çeşitli örgütlere mensup kişilerin eylemleriyle kendini gösteriyordu. Hem ülke içinde hem de İzmir'de bu tip olayların meydana gelmesi, seçimler öncesinde seçmenlerin önceliklerinin değişmesini ve ülke içindeki kamplaşmanın kendisini daha yoğun hissettirmesini beraberinde getirmişti.⁶²⁴ Öte yandan önce CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in, ardından AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in İzmir mitingleri, toplanan kalabalık, coşkuları ve heyecanları, ülkenin artık koalisyonlarla yönetilmek istemediğini ve CHP ve AP'den birini tek başına iktidara getirmeye kararlı olduğunu kanıtlar nitelikteydi.

İç savaş ortamında 5 Haziran 1977'de yapılan Milletvekili ve Kısmi Senato seçimlerinde yurt çapında 21.207.303 seçmenin 15.358.210'u oy kullanmış ve iştirak %72,4 olarak yüksek oranda gerçekleşmişti. Bunda devletin içinde güçlenen faşizm tehlikesine karşı CHP'nin özellikle kendisine oy verilmesi çağrısında bulunması ve

⁶²¹ **Demokrat İzmir**, 21 Mayıs 1977

⁶²² **Demokrat İzmir**, 23 Mayıs 1977

⁶²³ **Yeni Asır**, 23 Mayıs 1977

⁶²⁴ Çakmak, **a.g.m.**, s. 410

olası bir sol iktidarı önlemek için sağ partilerin birlikte yürüttükleri kampanyanın etkisi büyüktü. Ayrıca MC hükümetleri altında halk, yaşananlara kayıtsız kalmamıştı. Özellikle CHP'ye oy veren çevreler ve bazı sosyalistler arasında seçimden sonra kurulacak Ecevit hükümeti ile yaraların sarılacağı umudu vardı. Seçim sonuçlarına göre CHP oyların %41,4'ünü alarak 213 milletvekili; AP oyların %36,9'unu alarak 189 milletvekili; MSP oyların %8,6'sını alarak 24 milletvekili; MHP oyların %6,4'ünü alarak 16 milletvekili; CGP oyların %1,9'unu alarak 3 milletvekili çıkarmıştı. Demokratik Parti oyların %1,8'ini alarak 1 milletvekili ile dramatik bir düşüş yaşamıştı. TBP oyların % 0,4'ünü, TİP oyların % 0,1'ini alarak varlık gösterememişlerdi. Bağımsızlarsa, 4 milletvekili ile Mecliste yer almışlardı.⁶²⁵

Seçimlerin galibi CHP idi. 1977 seçim sonuçları ile 1973'teki eğilim pekişmişti. MHP dışındaki diğer sağ partilerin oy oranları önemli ölçüde düşmüş ve DP ile CGP fiilen siyasi sahneden silinmişti. MSP, Meclisteki sandalyelerinin yarısını yitirmiş; küçük partiler arasında sadece MHP oylarını yüzde 3,4'ten 6,4'e ve Meclisteki sandalye sayısını 3'ten 16'ya yükselterek durumunu iyileştirmişti. Bu durumda hem devlet hem de sokak şiddeti meyvesini vermişti.⁶²⁶

Seçimler İzmir'de sakin geçmişti. AP, CHP, MSP, CGP, DP, MHP ve TİP'in yer aldığı yedi parti İzmir yerelinde seçimlere katılmıştı. Sayım başlar başlamaz İzmir merkezden gelen oylar, seçimleri açık ara farkla CHP'nin kazandığını gösteriyordu. Fakat saatler ilerledikçe, ilçelerden gelen oylarla oylar dengelenir gibi olmuştu. Tüm oylar sayıldığında İzmir'de seçimlerin galibinin, oyların %50'sinden fazlasını alan CHP olduğu görüldü. Bir önceki seçimlere oranla oy miktarını %70 arttıran CHP, İzmir'deki en büyük rakibi olan AP'ye yaklaşık 95 bin kadar fark atmıştı. İzmir'in her yerinde oylarını arttıran CHP, Karşıyaka, Alsancak, Güzelyalı, Hatay gibi varlıklı ailelerin yaşadığı semtlerin haricinde, memur, işçi ve geliri düşük vatandaşların yaşadığı gecekondu ve kenar mahallelerden de oy almıştı. Bu neticeler, yaklaşmakta olan mahalli seçimlerin öncesinde CHP teşkilatına bir hareketlilik getirirken muhalif partileri telaşlandırmıştı.⁶²⁷ AP İzmir İl Teşkilatı ise suskunluğundan ötürü *"yapraklarını dökmüş ağaç"* olarak nitelendirilmişti.⁶²⁸

⁶²⁵ Akşin, *Yakınçağ Türkiye Tarihi...*, s. 275- 276

⁶²⁶ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye...*, s. 447

⁶²⁷ Çakmak, *a.g.m.*, s. 410

⁶²⁸ *Demokrat İzmir*, 6 Haziran 1977

İzmir’de 1977 Yılı Milletvekili ve Kısmi Senatörlük Seçimleri		
	Milletvekili	Cumhuriyet Senatosu
Kayıtlı Seçmen Sayısı	957.630	957.630
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	751.509	751.390
Katılım Oranı (%)	78,5	76,47
Geçerli Oy Sayısı	727.826	729.605
Milletvekili ve Senatör Sayısı	19	6

İzmir’de 1977 Yılı Kısmi Senato ve Milletvekili Seçimlerinde Partilerin Aldıkları Oy Miktarı				
Senato		Milletvekili		
	Oy Sayısı		Oy Sayısı	Oy Oranı
AP	291.697	AP	288.645	%39,7
CHP	386.681	CHP	383.333	%52,7
CGP	8.483	CGP	7.603	%1
DP	10.212	DP	10.304	%1,4
MHP	21.076	MHP	12.042	%1,7
MSP	11.456	MSP	21.389	%2,9
		TBP	2.309	%0,3
		TİP	1.710	%0,2
		Bağımsız	491	%0,1

Kaynak: Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s. 60, Resmi Gazete, 19 Haziran 1977

Aslında AP’nin İzmir’deki oy oranı bir önceki seçimlere kıyasla büyük bir artış sağlamıştı ancak umduğu sayılara ulaşamamıştı. Bu durum AP teşkilatında, başarısızlık olarak nitelendirilmiş ve bu başarısızlığın en büyük sebebi de, teşkilatın başındaki yöneticilerin tutarsızlıklarına ve bölünmüşlüklerine bağlanmıştı. AP İl Başkanı Kemal Serdaroğlu, beyanatında CHP’li hatiplerin seçmenle yakın ilişki kurarak, onlara toprak dağıtma, apartman daireleri verme, fabrikalara ortak etme gibi vaatlerde bulunup puan topladıklarını; buna karşın AP’li hatiplerin seçmeni tatmin

etmede yetersiz kaldığını dile getirmişti.⁶²⁹ Yine Serdaroğlu seçim sonuçlarıyla ilgili olarak “*CHP hükümeti kursun bir görelim. Vaat ettiklerini nasıl yapacak. Gecekondu insanı nasıl Alsancak’taki apartmanlarda oturtacak. Göreceksiniz kuracağı hükümet 6 ay dahi dayanamayacak, CHP’nin bir şişirme olduğu ortaya çıkacaktır. Önemli olan hükümet kurmak değil, iş, hizmet yapmaktır...*” demişti.⁶³⁰

Bir önceki seçimde İzmir’den 1 milletvekili çıkarmış olan DP, bu seçimde önemli derecede oy kaybetmişti. İzmir’deki çalışmalarıyla ciddi bir oy alması beklenen MHP ise, 1 milletvekili dahi çıkaramamıştı. Yine MSP de İzmir’de umduğunu bulamamıştı. Bu sonuçlar, İzmir’de milliyetçi-muhafazakar oyların önemli bir bölümünün AP çatısında toplandığını gösteriyordu.⁶³¹

İzmir’deki seçim sonuçlarının ardından, AP ve CHP 6 senatörlüğü aralarında paylaşmışlar; her iki parti de 3’er senatör çıkarmıştı. AP listesinden Akın Özdemir, Süleyman Tuncel ve Münir Daldal; CHP listelerinden Şeref Bakşık, Nurhan Artemiz ve Kamran Erkmenoğlu İzmir senatörlüğünü kazanan kişilerdi. Milletvekili seçim sonuçlarına bakıldığında ise, CHP 11 milletvekilliği kazanırken; AP’nin milletvekili sayısı 8’de kalmıştı.⁶³²

1977 Yılı Milletvekili Seçimlerinde Seçilen İzmir Milletvekilleri			
1 Mahmut Türkmenoğlu	CHP	1 Ali Naili Erdem	AP
2 Süleyman Genç	CHP	2 Cemal Tercan	AP
3 Alev Coşkun	CHP	3 Adil Demir	AP
4 Yüksel Çakmur	CHP	4 Zeki Efeoğlu	AP
5 Coşkun Karagözoğlu	CHP	5 Erol H. Yeşilpınar	AP
6 Ahmet Taner Kışlalı	CHP	6 Aysen Uğural	AP
7 Neccar Türkcen	CHP	7 Şinasi Osma	AP
8 Kaya Bengisu	CHP	8 Talat Asal	AP
9 Ferhat Arslantaş	CHP		
10 Mustafa Öztin	CHP		
11 Akın Simav	CHP		

⁶²⁹ Çakmak, a.g.m., s. 411

⁶³⁰ *Demokrat İzmir*, 8 Haziran 1977; *Yeni Asır*, 8 Haziran 1977

⁶³¹ Çakmak, a.g.m., s. 411

⁶³² *Demokrat İzmir*, 8 Haziran 1977

1977 Milletvekili Seçimlerinde İzmir Merkez ve İlçelerinde Partilerin Aldığı Oylar							
İlçe	AP	CHP	MSP	MHP	DP	CGP	TBP
Merkez	112,313	164.620	9.446	4.571	3.346	3.142	776
Bayındır	9.647	8.026	347	279	300	239	89
Bergama	19.213	16.454	1.896	539	739	573	156
Bornova	18.235	28.131	1.597	963	614	393	135
Çeşme	2.067	3.044	72	38	63	25	13
Dikili	3.556	4.268	200	350	342	87	36
Foça	2.234	2.342	46	36	132	46	11
Karaburun	1.679	1.451	29	25	61	67	13
Karşıyaka	30.178	58.375	2.422	1.783	1.119	928	318
Kemalpaşa	8.483	8.684	786	239	232	154	63
Kınık	5.083	4.730	530	211	378	137	85
Kiraz	7.917	5.639	249	493	446	247	71
Menemen	11.634	12.231	766	915	474	306	87
Ödemiş	22.433	29.268	1.289	823	945	572	226
Seferihisar	1.443	3.529	60	49	64	30	24
Selçuk	3.039	4.878	179	183	94	69	42
Tire	15.482	11.968	661	255	449	344	86
Torbali	9.755	10.809	628	167	306	166	63
Urla	3.837	4.879	186	186	200	83	15

Kaynak: Demokrat İzmir, 10 Haziran 1977

5.4. İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ve İzmir

5 Haziran 1977 genel seçimlerinde, Kıbrıs Barış Harekatı'nda kazandığı itibarı seçim başarısına dönüştürmeyi hedefleyen Ecevit, toplumdaki ekonomik politikaların neden olduğu yolsuzluk ve sosyal adaletsizliğin etkisiyle ezici bir çoğunlukla CHP etrafında toplanılacağını umuyordu. Bu nedenle CHP'nin seçim kampanyasında uyguladığı strateji hep bu konuya odaklanmıştı. Seçimlerden % 41.4 gibi yüksek oy

olarak çıkmasına rağmen, uygulanan nispi temsil yöntemine dayanan seçim sistemi, bu oy oranıyla bile bir partinin tek başına hükümet kurmasına imkan vermiyordu.⁶³³ Ecevit, çoğunluk için gerekli olan 226 sandalyeden 13 eksik, 213 sandalye kazandı.⁶³⁴ Ancak yine de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümet kurma görevini en fazla oy alan parti CHP'ye vermişti. CHP Lideri Ecevit, diğer partilerle uyumlu bir hükümetin kurulabileceğine inanmadığı için bir azınlık hükümeti kuracaktı.⁶³⁵ Bu hükümet, Türkiye tarihinin ilk azınlık hükümetiydi. Fakat AP, MHP ve MSP'nin olumsuz oyları nedeniyle hükümet Meclisten güvenoyu alamamıştı.⁶³⁶

Ecevit'in başarısızlığından sonra Demirel'den hükümeti kurması istendi. 21 Temmuz'da Demirel İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni kurdu. Bu kez kurulan hükümet üç partili bir koalisyon hükümetiydi. Bu hükümet, AP'nin 13, MSP'nin 8 ve MHP'nin 5 bakanla yer aldığı ve Demirel'in ortaklarına ne derece bağımlı olduğunu ortaya koyan bir hükümetti.⁶³⁷

Ağır ekonomik sorunlar İkinci MC iktidarını bir hayli uğraştırdı. Hemen ilk icraat devalüasyon olmuştur. Paranın değeri düşürüldü. Temel maddelere ise zamlar geldi. Başbakan yapılan bu zamlara "*zamlar emr-i zaruri haline gelmişti*" diyordu.⁶³⁸

Yine bu hükümet döneminde Türkiye artık bütünüyle kutuplaşmıştı. Anarşi, terör, cinayetler, hayat pahalılığı, yokluklar, karaborsa 1977 Türkiye'sinde halkın belini büken başlıca sorunlardı. İkinci MC hükümeti kısır parti çekişmeleri içinde sorunlara çözüm üretilmiyordu. Kamuoyunda bu hükümetle sorunların üstesinden gelinemeyeceği yargısı hakim olmuştu. Bu ortamda yerel seçimlere gidildi.⁶³⁹ Bu nedenle 11 Aralık 1977 yerel seçimleri hükümetin kaderini bağlayacaktı.

İzmir AP İzmir İl Teşkilatı'nda da huzursuzluk son bulmuyordu. Bir süre önce AP İzmir İl Başkanı Kemal Serdaroğlu'nun AP İl Gençlik Teşkilatını feshetmesiyle başlayan tartışma, Serdaroğlu'nun istifasını istemeye kadar gitmişti. AP İl Gençlik Kolu, genel seçimlerdeki başarısızlıktan Serdaroğlu'nu sorumlu tutuyordu. Aynı başarısızlığa yerel seçimlerde düşmemek için Serdaroğlu'nun il başkanlığı görevinden

⁶³³ Tosun, a.g.e., s. 16

⁶³⁴ *Milliyet*, 8 Haziran 1977

⁶³⁵ *Hürriyet*, 22 Haziran 1977

⁶³⁶ *Milliyet*, 4 Temmuz 1977

⁶³⁷ *Milliyet*, 22- 23 Temmuz 1977

⁶³⁸ *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1977

⁶³⁹ Kuru, a.g.t., s. 224

derhal istifa etmesini ve yerine MESS Ege Bölgesi Sanayi Başkanı Tacettin Hiçyılmazın getirilmesini istemişti.⁶⁴⁰

Seçimlerdeki başarısızlık nedeniyle AP İzmir İl Teşkilatı'nda kendisine karşı harekete girilen AP İl Başkanı Kemal Serdaroğlu, AP Genel Başkanı Demirel ile konuşup kendini güvence altına aldıktan sonra görevinin başında olduğunu ve Genel Başkan istediği sürece de görevde kalacağını belirtmişti. Ayrıca bundan böyle teşkilattaki başkaldırmalara karşı daha sert tedbirler alacağını ifade etmişti.⁶⁴¹

AP, önündeki belediye seçimlerini kazanmak için tüm diğer seçimlerden çok daha fazla çalışmak zorundaydı. Çünkü önünde (İhsan Alyanak ile arasında) kaldırılması gereken dev gibi 80 bin fark bulunuyordu. Ne var ki AP İzmir İl Başkanlığı sorununa bir çözüm getirilememesi ve İzmirli parlamenterler arasındaki hizipleşme nedeniyle parti teşkilatı kaynayan kazana dönmüştü. Öte yandan il yönetim kurulundan olduğu kadar ilçelerden de istifalar devam ediyordu.⁶⁴² AP İzmir İl Başkanlığı'na adaylığını koyan Tacettin Hiçyılmaz, İzmir İl teşkilatının acz içinde olmasının sebebinin İzmir milletvekili Ali Naili Erdem ile Cemal Tercan'ın çekişmesine bağlamıştı.⁶⁴³ AP İzmir İl Başkanı Kemal Serdaroğlu ise, partisinin sırf bugünkü hükümet içinde yer alışı nedeniyle giderek eridiğini öne sürmüştü. MHP'nin göz göre göre AP'yi kurt gibi kemirmesi karşısında, başta AP Genel Başkanı olmak üzere tüm parlamenterlerin kuzu gibi sustuğunu söyleyen Serdaroğlu, "*Eğer koalisyon derhal bozulmazsa bu partimizin sonu olacaktır*" demişti.⁶⁴⁴

Belediye Başkanlığı için AP'den resmen adaylığını koyan Hayri Yorgancıoğlu da, 6 Ekim'de Merkez İlçe Başkanlığı görevinden istifa etmiş; yerine yönetim kurulu kararıyla Yavuz Onursal getirilmişti. Onursal, bu seçimin partiler üstü bir anlayışla İzmirliilerin Alyanak'tan kurtulması seçimi olacağını belirtiyordu. Ayrıca şehrin hiçbir dönemde Alyanak gibi makamını küçük düşüren biri tarafından idare edilmediğini öne süren Onursal, "*Devletin Başbakanına hücum eden o, gazete basan o, belediye başkanına yakışmayacak davranışlarda bulunan o, AP olarak İzmir'i Alyanak'tan kurtarmaya çalışacağız*" şeklinde konuşmuştu.⁶⁴⁵ Yine birkaç gün sonrasında İl Başkanı Kemal Serdaroğlu ile bir basın toplantısı düzenleyen Merkez İlçe Başkanı

⁶⁴⁰ **Demokrat İzmir**, 9 Ağustos 1977

⁶⁴¹ **Yeni Asır**, 12 Ağustos 1977

⁶⁴² **Ege Ekspres**, 19 Eylül 1977

⁶⁴³ **Yeni Asır**, 24 Eylül 1977

⁶⁴⁴ **Demokrat İzmir**, 5 Ekim 1977

⁶⁴⁵ **Yeni Asır**, 7 Ekim 1977

Yavuz Onursal, MHP'nin uyguladığı yöntemin “*idi Amin*” ve “*kafatasçı*” bir yönetim olduğunu beyan ederek, şantaj, tehdit ve iş vaadiyle partiye yandaş bulma çabasında olduğunu söylemişlerdi.⁶⁴⁶ Ayrıca İzmir teşkilatında bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğini belirten Yavuz Onursal, İzmir'in pislik içinde yüzen, kontrolsüz, başıboş bir şehir haline geldiğini belirterek, belediyeyi partili delegelerin arpalığı haline getirdiğini ve sahte gecekondü tapusu dağıttığını söylediği Alyanak'ın hizmetinin “*Büfekonduculuk*” tan öteye gitmediğini ifade etmişti.⁶⁴⁷

Ayrıca 14 yıldır Balçova belediye başkanlığı yapan Ercüment Uysal da İzmir Belediye Başkanlığı için AP'den aday olduğunu açıklamıştı.⁶⁴⁸ Üçüncü aday özel bir vapur acentası müdürlüğü yapan Ali Ergüney'di.⁶⁴⁹ Dördüncü aday ise eski İl Yönetim Kurulu üyesi Fadıl Yeşilpınar'dı.⁶⁵⁰ Bu arada Buca'da Işıl Saygın'ın bu seçimlerde adaylığını koymayacağını açıklaması bomba etkisi yaratmış ve CHP'lileri umutlandırmıştı.⁶⁵¹

Seçimler öncesi AP İl Teşkilatı'nda yaşanan huzursuzluğun en önemli sonucu Milletvekili ve senato seçim sonuçlarından sorumlu tutularak, örgüt içindeki muhalif grubun sert eleştirilerine hedef olan İl Başkanı Serdaroğlu'nun istifası olmuştu. Partisinin İkinci Milliyetçi Cephe koalisyonundan ayrılarak CHP ile ortak hükümet kurmasını öneren Serdaroğlu, istifası sonrası yaptığı açıklamada: “*Gerek milletvekili gerek senatör adayının az çıkması ve İzmir'e layık bir liste oluşmamasının günah ve vebali bana yüklendi. Halbuki seçimi idare etme yetkisi benden alınarak, Ali Naili Erdem, Cemal Tercan ve Talat Asal'dan oluşan komiteye verilmişti. Daha sonra yalnız Ali Naili Erdem'in yönettiği seçimde uğranılan yenilgiyi bana yüklediler. Kamuoyu önünde devamlı yıpratıldığım için Ankara'dan gelen heyetin de işaretiyle istifa etmek zorunda kaldım.*” demişti.⁶⁵²

Kemal Serdaroğlu'nun istifası nedeniyle boşalan AP İzmir İl Başkanlığı'na birkaç gün sonra yönetim kurulu kararıyla Ali Kinsizer getirildi.⁶⁵³ Yine Adalet Partisi'nin İzmir belediye başkanlığına tek aday olarak da Türkiye Odalar Birliği ve Türk İş Adamları ve Sanayicileri Derneği İkinci Başkanı Şinasi Ertan gösterilmişti.⁶⁵⁴

⁶⁴⁶ **Demokrat İzmir**, 9 Ekim 1977

⁶⁴⁷ **Yeni Asır**, 9 Ekim 1977

⁶⁴⁸ **Ege Ekspres**, 9 Ekim 1977

⁶⁴⁹ **Ege Ekspres**, 20 Ekim 1977

⁶⁵⁰ **Ege Ekspres**, 23 Ekim 1977

⁶⁵¹ **Demokrat İzmir**, 29 Ekim 1977; **Yeni Asır**, 29 Ekim 1977;

⁶⁵² **Demokrat İzmir**, 1 Kasım 1977; **Yeni Asır**, 1 Kasım 1977

⁶⁵³ **Demokrat İzmir**, 3 Kasım 1977; **Ege Ekspres**, 3 Kasım 1977

⁶⁵⁴ **Demokrat İzmir**, 1 Kasım 1977

Bu durum, Serdaroğlu'nun MHP ile yerel seçimlerde işbirliğine karşı olduğu için Demirel'in emriyle harcandığı yorumlarına sebep oldu. Nitekim Şinasi Ertan MHP'nin de adayı idi. Ayrıca Kemal Serdaroğlu'nun ardından Ali Kinsizer de Demirel tarafından görevinden alınarak, yerine Hayri Yorgancıoğlu başkanlığında yeni müteşebbis heyeti kurulmuştu. Yine bu da Demirel'in İzmir'de MHP'ye karşı olan AP'lileri temizlediği olarak yorumlanmıştı.⁶⁵⁵

Görünüşe bakılırsa, çekişmelerle, hizipleşmelerle, kırıncı ön seçim çalışmalarıyla geçmiş bütün dönemlerde zaafa uğrayan AP, bu son seçimlerde son kozunu yonuyordu. Farkı arttıran CHP karşısında güçlü bir il yönetimi ve ön seçimlerde yıpranmamış, tek başkan adayı ile çıkmadığı takdirde AP için mağlubiyet kaçınılmaz görünüyordu.

5.5. 11 Aralık 1977 Yerel Seçimleri ve İzmir

11 Aralık 1977 yerel seçimleri 1973 yerel seçimlerine benzer bir şekilde, ülkedeki iktidar bunalımına çare bulmak amacıyla genel seçim havasına dönüşmüştü. AP bu duruma karşıyken, CHP bu seçimlerde yalnızca mahalli yönetimlerin değil, iktidarın da değişeceğini düşünüyordu. Bu bağlamda özellikle CHP ve AP ekseninde seçim konuları ve konuşmaları daha çok, hayat pahalılığı, terör, şiddet, dış politika, komünizm tehlikesi gibi makro, ulusal meseleler üzerinde yoğunlaşacaktı.⁶⁵⁶

Genel seçimlerde CHP'nin İzmir'deki başarısı, 11 Aralık yerel seçimlerinde İzmir'deki bir çok belediyeyi CHP'nin kazanacağı izlenimini vermişti. Bu nedenle AP İzmir Teşkilatı, mahalli seçimlere umutsuz girmişti. Teşkilattaki karmaşadan ötürü AP Genel Merkezi, belediye meclis üyelerini kendi inisiyatifiyle belirlemiş, Şinasi Ertan'ı da belediye başkan adayı olarak belirlemişti. CHP İzmir Teşkilatı'nda ise, ön seçimler öncesinde belediye başkanlığı yarışında ön plana çıkan üç isim: Mevcut başkan İhsan Alyanak, CHP Yüksek Disiplin Kurulu üyesi Haluk Baykent ve İl Başkanı Sedat Akman idi.⁶⁵⁷

⁶⁵⁵ Demokrat İzmir, 4 Kasım 1977

⁶⁵⁶ Tosun, a.g.e., s. 70

⁶⁵⁷ Çakmak, a.g.m., s. 412

Ön seçimler 6 Kasım tarihinde yapıldı. İzmir’de en aktif parti CHP idi. CHP’de genel merkez adayı İl Başkanı Sedat Akman’a karşı İhsan Alyanak ön seçimleri açık ara farkla kazanmıştı.⁶⁵⁸ Yeniden belediye başkanı seçilirse, kaldığı yerden hizmetlerini sürdüreceğini belirten İhsan Alyanak’ın Genel Merkeze olan yakınlığıyla bilinmekteydi.⁶⁵⁹

AP İzmir İl Örgütü’nde ise Belediye Meclisi için AP Genel Merkezi tarafından hazırlanan aday listesi kaynaşmalara yol açmıştı. Aday listelerinin değiştirilmesini isteyenlerin Genel Merkez’e baskı yapmaları da fayda etmemişti. Balçova Belediye Başkanı olan ve daha önce İzmir Belediye Başkanlığına adaylığını koyacağını açıklayan Ercüment Uysal, AP içindeki memnuniyetsizliğin, Genel Merkez listelerinde Yorgancıoğlu taraftarlarına yer verilmesinin yol açtığını öne sürmüştü.⁶⁶⁰

Nihayet bir süre sonra AP İzmir İl Örgütü’nde, il, merkez ilçe ve son olarak belediye başkan ve meclis listesi tespiti sırasında başlayan iç kavgalar sona erdi. AP’nin işbaşındaki yönetimine muhalif olarak bilinen Fadıl Yeşilpınar, Muammer Sağkol, Ali Kinsizer, Behiç Barhan, Akın Barhan, Dr. Sevil Erman ve arkadaşları partide bir araya gelerek, tek adaylarının Ertan olduğunu belirtmişlerdi.⁶⁶¹

İzmir’de CHP, kendinden emin olarak seçimlere girerken, AP’nin yerelde iktidara gelmek için en yoğun çalıştığı, CHP ile en şiddetli rekabete giriştiği şehir İzmir olmuştu. Özellikle 1963 ve 1968 seçimlerinde İzmir belediye başkanlığını Osman Kibar ile iki dönem üst üste aldıktan sonra, 1973 seçimlerinde CHP adayı Alyanak karşısında seçimi kaybettiği için, 1977 seçimlerinde CHP’den rövanş almak istiyor ve bu nedenle İzmir’deki belediye başkanlığı seçimlerine öteki illerden daha fazla asılıyordu. AP’nin adayı Şinasi Ertan, kampanyasını büyük ölçüde rakibi Alyanak’ın şahsı ve uygulamaları üzerine temellendirerek sonuç almaya çalışmıştır. Nitekim söyleminde halkın bir kesiminin halkın Alyanak’ın icraatlarını hiç beğenmediği, birçok bölgenin su sıkıntısı çektiği, ulaşımda büyük sıkıntılar bulunduğunu dile getirerek, Alyanak döneminde yerine getirilmeyen hizmetlerden bahsetmiş, sağ oyları alarak başkanlığı kazanabileceğini öne sürmüştü. Ayrıca CHP Genel başkanı Ecevit’in bile Alyanak’ı desteklemediğini sürekli olarak vurgulayan Ertan, bir konuşmasında şunu dile getirmiştir: “Ben bu seçimlerde gerçekten partilerini seven CHP’lilerden oy

⁶⁵⁸ Ege Ekspres, 7 Kasım 1977

⁶⁵⁹ Çakmak, a.g.m., s. 412

⁶⁶⁰ Yeni Asır, 11 Kasım 1977

⁶⁶¹ Yeni Asır, 29 Kasım 1977

alacağıma inanıyorum. Bunun nedeni çok açık ve basit. Bakınız şu İzmir Belediyesi'nin haline, partililik ne hale sokmuş belediyeyi. Yüzlerce kişi sırf CHP'li oldukları için işe alınmış bu kuruluşumuzda. Partililik eski devirlerle karıştırılmayacak kadar içine işlemiş belediyenin. Hatta bu kadar da değil. CHP İzmir teşkilatında, Genel Başkan Ecevit'e ve genel merkeze yakınlıklarıyla tanınanlar da tasfiye edilmiş belediyeden. Ecevit'in Alyanak'ı tutmasının, onun karşısına Doktor Sedat Akman'ı aday çıkartmasının, şimdi de gösterilen tüm gayretlere rağmen İzmir'e gelmesinin sebebi nedir zannediyorsunuz? CHP'nin genel merkezi de farkında İzmir belediyesinde dönenlerin.”⁶⁶²

Şinasi Ertan'ın İzmir'e yönelik vaatlerinde, pahalılıkla mücadele, tüketicinin korunması, çöp sorununun çözülmesi, şehrin temizliği hakkında gerekli düzenlemelerin yapılması, trafik ve taşıma hizmetleri sorununun halledilmesi, kanalizasyon ve alt yapı sorunlarının çözümünün gerçekleştirilmesi, gecekondu sorununun bitirilmesi, kanalizasyon, su, havagazı ve elektrik sorununun çözülmesi, çocuk oyun alanlarının ve parkların artırılması, sosyal hizmet ve yardımların çoğaltılması, metronun temelini atılması, yeni çevre yolunun yapılması, körfezin temizlenmesi gibi konular öne çıkıyordu.⁶⁶³

CHP İl Teşkilatı'nda yerel seçimler öncesi başlayan huzursuzluk ve çekişme ön seçimden sonra da sürmüştü. Sedat Akman'a karşı seçimleri kazanan Alyanak'ın, kendisine destek vermeyen partililere karşı birtakım yaptırımlar uyguladığı iddia ediliyordu. Bu durum AP'yi, seçimle ilgili umutlandırmıştı. Bu olaylardan kısa süre sonra CHP Lideri Bülent Ecevit, seçim kampanyasını açmak için İzmir'e gelerek, Buca'da ilk seçim mitingini gerçekleştirmişti. Ne var ki Buca, AP'li mevcut başkan Işıl Saygın'dan ötürü AP'nin güçlü olduğu bir bölgeydi. İzmir'in diğer ilçe ve beldelerinde gerçekleştirdiği mitingler de Ecevit'in umduğu gibi geçmemişti. Bir hafta sonra tekrar İzmir'e gelen Ecevit, bu kez İzmir'in kuzey ilçelerini gezmiş; Milliyetçi Cephe hükümetlerine ve kurucusu AP'ye yönelik eleştirilerini yineleyerek, hükümetin CHP tarafından kurulması gerektiğini vurgulamıştı.⁶⁶⁴

11 Aralık 1977 Mahalli Seçimleri, 1963 yılından itibaren gerçekleşen mahalli seçimler içinde katılımın en düşük olduğu seçimdi. Seçim sonuçlandığında, AP ve CHP arasında oyların %79'u bölüşülmüş, diğer partiler %16, bağımsızlar ise %5

⁶⁶² Tosun, a.g.e., s. 70- 71

⁶⁶³ Tosun, a.g.e., s. 71- 72

⁶⁶⁴ Çakmak, a.g.m., s. 412

oranında oy almıştı. Alınan sonuçlar seçmenler arasındaki kutuplaşmasının ne derece arttığına en bariz göstergesiydi.⁶⁶⁵

AP mağlubiyete uğramıştı. Öyle ki, seçimlerden önce 22 olan belediye sayısı 15'e düşmüştü. Kazanan ise CHP idi. CHP yıllardan beri İzmir gibi AP'nin kalesi olan Aydın ve Bursa da dahil pekçok ilde belediye seçimlerini kazanmış ve belediye sayısını 32'den 42'ye çıkarmıştı.⁶⁶⁶

Demokrat İzmir, 12 Aralık 1977

AP'nin üç büyük ilden en fazla İzmir'de CHP'ye yaklaştı. AP İzmir'deki oyların %42'sini, CHP ise %55'ini almıştı. AP adayı Şinasi Ertan 79.651 oyla, 103.248 oy alan seçimleri kaybetmişti. Böylece Alyanak yeniden Belediye Başkanı oldu. Ayrıca DP, CGP, SDP (Sosyalist Devrim Partisi) ve TBP İzmir'deki belediye seçimlerine katılmamıştı. Küçük partiler MSP, MHP, TİP ve TSİP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) 439 oy alarak Belediye ve İl Genel Meclislerine birer üye dahi sokamadılar.⁶⁶⁷ Bu seçimlerde şans MHP'ye gülmüştü. Bir önceki seçimde hiçbir ilde belediye başkanlığı bulunmayan MHP 5 ilde başkanlık aldı. MSP'de ise hiçbir değişiklik görülmedi.⁶⁶⁸

İzmir'in ilçelerine gelince, Balçova'da ilginç bir seçim sonucu ile karşılaşılmış; tam üç devre AP adayı olarak üst üste belediye başkanı olan Ercüment Uysal'ın

⁶⁶⁵ Çakmak, a.g.m., s. 413

⁶⁶⁶ Demokrat İzmir, 13 Aralık, 1977; Yeni Asır, 13 Aralık, 1977

⁶⁶⁷ Yeni Asır, 13 Aralık 1977

⁶⁶⁸ Yeni Asır, 13 Aralık 1977

beldesinde seçimi CHP adayının kazanması beklenirken bir bağımsız aday (Saim Katırcıoğlu) belediye başkanı olmuştu. AP'nin düşen kalelerinden Bornova'da AP'nin 12 yıllık başkanı Naşit Kılıç 7059 oy ile koltuğunu CHP adayı Sırrı Aydoğan'a bırakmıştı. Narlıdere'de 1973 yerel seçimlerinin 2 iptal oyu ile seçim kaybeden adayı İhsan Erbakış galip gelmiş; ancak bu defa seçimi CHP'den kazanmıştı. Erbakış, 13 yıllık AP'li başkan Ali Fuat Çetinkaya'ya 500 oy fark yapmıştı. CHP'nin 1977 yerel seçimlerinde gösterdiği büyük başarılarından biri de 27 yıldan beri devamlı seçim kaybettiği Ödemiş merkez ilçede seçimleri kazanması olmuştu. CHP'li adayı Tahir Çaylı Belediye Başkanı olmuştu. Yine CHP, Ödemiş'e bağlı tüm bucaklarda belediye başkanlığı seçimlerini kazanarak da rekor kırdı.⁶⁶⁹

Seçim sırasında ülkede çıkan olaylarda 87 kişi yaralanmış; 13 kişi hayatını kaybetmişti. Narlıdere'de AP'li bir muhtar adayının oğlu, CHP'li sandık görevlisini öldürmüştü; Gültepe'de bir CHP gözlemcisi yaralanmış; 7 kişi gözaltına alınmıştı.⁶⁷⁰

Sonuçların belirmesinden sonra İzmir Belediye eski başkanı ve AP Belediye Meclis listesinin bir numaralı üyesi Osman Kibar ise, görevinden istifa edeceğini açıklamıştı. Kibar istifasına Şinasi Ertan'ın seçimi kaybetmesini gerekçe göstererek, *Şinasi Ertan ile İzmir çok şey kazanabilirdi* demişti.⁶⁷¹ Ayrıca Kibar, seçimlerin Fenerbahçe- Gaşatasaray karşılaşması biçimine dönüştüğünü, kişilerin değil, bağlı oldukları partilerin ağırlık taşıdığını savunmuştu.⁶⁷² Öte yandan seçimi kaybeden Şinasi Ertan da, seçimi Alyanak'ın değil, CHP kazandığını belirterek, şunları söylemişti: *"Seçimlerin CHP'nin referandum sloganına uygun bir hava içinde geçti. Dileğim CHP'nin bu referandum sloganının faturasını İzmirlinin ağır şekilde ödememesidir. Ben şahsen İzmir'deki mücadelenin referandum sloganından çok, kişi tercihi şeklinde geçeceğini umuyordum ancak yanıldım"*⁶⁷³

AP İzmir İl Teşkilatı, bu yenilginin sebebini başında oldukları *"Milliyetçi Cephe"* hükümetlerine bağlamıştı. İzmir İl Başkanı Hayrı Yorgancıoğlu, yerel seçim sonuçlarıyla ilgili olarak, Koalisyon hükümetinin yanlış tutumu ve ülkedeki ekonomik durum nedeniyle seçimi kaybettiklerini dile getirmişti. Ayrıca Yorgancıoğlu, İzmir'de seçimi Alyanak'ın değil, CHP'nin kazandığını öne sürdü. Alyanak'ın İzmir'de yararlı olamayacağı şeklindeki iddiasını tekrarlayan Yorgancıoğlu, partisinin en verimli

⁶⁶⁹ *Yeni Asır*, 12 Aralık 1977

⁶⁷⁰ *Milliyet*, 12 Aralık 1977; Çakmak, *a.g.m.*, s. 413

⁶⁷¹ *Yeni Asır*, 13 Aralık 1977

⁶⁷² *Demokrat İzmir*, 14 Aralık 1977

⁶⁷³ *Yeni Asır*, 13 Aralık 1977

vazifeyi Belediye Meclisinde yapacağını belirterek şöyle konuştu: “Yapacağımız iyi bir muhalefetle Alyanak’ı haksızlıklara karşı frenlemeye çalışacağız. Görüldüğü gibi Belediyenin paraları har vurup harman savrulmaktadır. Bütün gücümüzle bunu önlemeye çalışacağız..”⁶⁷⁴

Gerçekten de yerel seçim sonuçlarına bakıldığında, seçmenler yerel idare olmasına rağmen tercihlerini adaylara göre değil, partilere göre kullanmışlardı. Bu da CHP’nin giderek güçlenmekte olduğunu, bir başka deyişle yerel seçimin siyasi iktidara karşı bir referandum havası içinde geçtiğini gösteriyordu. Bu değerlendirmenin İzmir’deki istisnalarından biri Buca idi. CHP Buca’da ikinci kez yerel seçimleri kazanamamıştı. Bu durumdan Yüksel Çakmur sorumlu tutuluyor; 1973’te kendi adayına oynayarak CHP’li belediyeyi AP’ye kaptırdığı, bu defa da delegelere olan hakimiyeti nedeniyle kazanacak bir aday yerine, peşinen kayıp bir adaya oynadığı öne sürülüyordu. AP’li Işıl Saygın’ın yeniden seçim kazanmasıyla CHP kulisinde Çakmur’a hesap sorma sesleri duyuluyordu.⁶⁷⁵ Bu arada Buca AP Belediye Başkanı Işıl Saygın’ın, belediye yasalarının çaresizliğine rağmen, 4 yıllık dönem içinde Buca’ya yaklaşık 52 milyon liralık yatırım yaptığı bilinmekteydi.⁶⁷⁶

1977 Yılı Mahalli Seçimlerinde İzmir Merkez'de Kazanan Adaylar ve Bağlı Oldukları Partiler			
İlçe	Adı-Soyadı	Oy Miktarı	Partisi
Merkez	İhsan Alyanak	103.248	CHP
Güzelbahçe	Durcan Emirbayer	1.084	CHP
Narlidere	İhsan Erbakış	1.549	CHP
Balçova	Saim Katırcıoğlu	2.228	Bağımsız
Yeşilyurt	Ö. Faruk Akarkarasu	3.809	AP
Gaziemir	İsmet Kılıç	2.520	AP
Cumaovası	Mahmut Şentürk	1.084	CHP
Buca	Işıl Saygın	12.181	AP
Gümüşsuyu	Niyazi Hepyılmaz	458	CHP
Çamdibi	Kamil Tunca	7.076	CHP
Altındağ	Lütfü Özer	4.244	CHP

⁶⁷⁴ Yeni Asır, 15 Aralık 1977

⁶⁷⁵ Yeni Asır, 12 Aralık 1977

⁶⁷⁶ Yeni Asır, 1 Aralık 1977

Pınarbaşı	Şevki Yasakçı	1.008	CHP
Büyük Çiğli	Yıldırım Ak	3.912	CHP
Işıkkent	M. Yaşar Yazganoğlu	614	CHP
Gültepe	Aydın Erten	6.143	CHP

Kaynak: Yeni Asır, 13 Aralık 1977; Demokat İzmir, 13 Aralık 1977

Görüldüğü üzere AP, 1946'dan bu yana merkez sağın büyük destekçisi olan İzmir Merkez'de, mevcut belediye başkanlıklarından sadece 3 tanesini alabilmişti. Diğer belediyeleri CHP almıştı. Ancak iki parti arasındaki siyasi rekabet ilçelerde dengelenmişti. Yine ayrıca Urla ve Ödemiş'te CHP ilk kez seçim kazanmıştı.

1977 Yılı Mahalli Seçimlerinde İzmir İlçelerinde Kazanan Adaylar ve Bağlı Oldukları Partiler			
İlçe	Adı-Soyası	Oy Miktarı	Partisi
Aliağa	Ayhan Bayrak	1.346	CHP
Bayındır	Mustafa Saraçoğlu	2.255	AP
Bergama	Rıfat Serdaroğlu	5.815	AP
Bornova	Sırrı Aydoğan	7.856	CHP
Çeşme	Saim Ertürk	1.033	AP
Dikili	Çetin Sineceler	1.444	AP
Foça	Reha Midilli	740	CHP
Karaburun	İsmet Kırant	389	AP
Kemalpaşa	Nephan Taşlı	1.436	AP
Kınık	Hüseyin Çivi	2.053	CHP
Kiraz	Nusret Güner	1.081	AP
Menemen	İlhami Gürsoy	4.220	AP
Ödemiş	Tahir Çaylı	8.391	CHP
Seferihisar	Mehmet Ergon	1.786	CHP
Selçuk	Cahit Tanman	2.712	CHP
Tire	Samim Uzer	5.444	AP
Torbali	Aydın Sezer	2.711	CHP
Urla	Bülent Baratalı	2.738	CHP

Kaynak: Yeni Asır, 13 Aralık 1977

İzmir Merkez’de belediye meclisi ve il genel meclisi seçim sonuçları ise şu şekildeydi:

İzmir’de 1977 Yılı Belediye Meclisi Seçim Sonuçları				
	CHP		AP	
Merkez	67.844 Oy	32 Üye	56.262 Oy	25 Üye
Karşıyaka	34.608 Oy		21.446 Oy	

İzmir’de 1977 Yılı İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları				
	CHP		AP	
Merkez	111.518 Oy	21 Üye	90.154 Oy	16 Üye
Karşıyaka	41.944 Oy		26.145 Oy	

Kaynak: Yeni Asır, 14 Aralık 1977

İl genelindeki seçimlerin sonucunda CHP’den 48, AP’den 32 üye İl Genel Meclisi’nde yer almıştı. İzmir ilçelerine göre İl Genel Meclisi’ndeki üye dağılımı ise şu şekildeydi: İzmir Merkez 28, Bornova 5, Karşıyaka 9, Menemen 6, Tire 4, Kemalpaşa 2, Bayındır 3, Kiraz 2, Kınık 2, Bergama 3, Çeşme 1, Urla 1, Seferihisar 1, Karaburun 1, Foça 1, Selçuk 1, Torbalı 4 ve Ödemiş 6.⁶⁷⁷

Genel olarak bakıldığında, AP’nin İzmir ilçelerindeki oylarının, 14 yılda 1963’ten 1977’ye kadar çoğunlukla gerilediği görülmüştür. AP oylarında 1963’ten 1973 seçimlerine kadar da radikal düşüşler olmuştur. Bunun nedeni, AP karşısında Demokrat Parti’nin siyasi mirasına sahip çıkmak için kurulan Demokratik Parti’ye aynı tabandan yönelen seçmen kitlesidir. AP oylarındaki gerilemenin bir diğer nedeni de, 1960’ların ikinci yarısından itibaren kendisini ideoloji anlamda yeniden yapılandırmaya başlayan CHP’nin bu operasyonuna seçmenin vermiş olduğu destektir. AP’nin seçmeninden sınırlı oranda da olsa CHP’ye yönelen destek ile, İslamcı sağda yükselmeye başlayan MSP ve milliyetçi sağda MHP’ye de AP seçmeninden belirgin bir yönelme olduğu anlaşılmaktaydı. Bir başka deyişle, 1960’lardan 1970’lere Türkiye’de yaşanmaya başlayan sosyo-ekonomik değişim yeni

⁶⁷⁷ Çakmak, a.g.m., s. 414

siyasal gruplaşmalara, parti tercihlerinde İzmir ilçelerinde de etki yapmaya, partilerin seçmen tabanlarını önemli ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, köylülükten kentliliğe doğru evrim doğaldır ki uzantılarını İzmir ve ilçelerinde de hissettirmiştir. Nitekim Karşıyaka ve Bornova gibi sosyo- ekonomik değişme, kentleşme olgularından en fazla etkilenen ilçelerde CHP'nin oylarında belirgin artış olmuştur.⁶⁷⁸

İlhan Tekeli, 1970'lere kadar siyasi etkisi yüksek olabilecek büyük belediyelerde seçimleri kazanan parti ile iktidar partisi genellikle aynı olduğundan, belediyelerin kurumsal olarak yitirdikleri güçlerini, başkanlarının gücüyle siyasi olarak eşitlediğini ve böylece bir kriz ortaya çıkmadığını belirtmiştir.⁶⁷⁹ Ancak 1970'li yıllarda, İzmir de dahil büyük şehirlerin belediyeleri CHP'deyken, hükümet daha çok merkez sağ partilerin elindeydi. Bu da, yerel yönetimler ile iktidar arasında gerginliklere yol açmıştı. Güçsüz ve merkeze bağımlı olan belediyeler, iktidar tarafından idari ve mali açıdan yoğun gözetim altında tutulurken, bürokrasi, belediyelerin projelerini ertelemiş ya da geri çevirmişti. Dolayısıyla bu durum, CHP'nin elindeki İzmir'de belediye çalışmalarına da olumsuz etki yapacaktı.⁶⁸⁰

5.6. CHP Hükümeti ve AP Muhalefeti Dönemi'nde İzmir

1977 yılı mahalli seçimlerinden CHP güçlenerek çıkarken, sonuçlar AP içinde huzursuzluk yaratmış, seçimden sonraki günlerde 12 milletvekilleri partiden istifa etmişti.⁶⁸¹ Bu durumdan yararlanmak isteyen Bülent Ecevit, bu kişilerle temasa geçmiş⁶⁸², Meclis Başkanlığı'na hükümet hakkında bir gensoru önergesi vermişti. Yapılan görüşmeler sonrası hükümete 218'e karşı 229 güvensizlik oyu verilmiş ve 31 Aralık'ta hükümet gensoru ile düşürülmüştü. Böylece Türk demokrasi tarihinde gensoru ile düşürülen ilk hükümet İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti olmuştu.⁶⁸³ Bağımsızlar, Milliyetçi Cephe hükümetinin performansı, gerçekleşen cinayetler ve

⁶⁷⁸ Tosun, **a.g.e.**, s. 136- 137

⁶⁷⁹ Tekeli, **a.g.e.**, s. 258

⁶⁸⁰ Çakmak, **a.g.m.**, s. 415

⁶⁸¹ **Milliyet**, 19- 21 Aralık 1977

⁶⁸² **Milliyet**, 22 Aralık 1977

⁶⁸³ **Hürriyet**, 1 Ocak 1978; **Milliyet**, 1 Ocak 1978

Güneydoğu'da Kürtlere karşı yapılan baskılar nedeniyle Demirel'e karşı oy kullandıklarını açıklamışlardı.⁶⁸⁴

Demirel, Cumhurbaşkanı'na hükümetin istifasını sunarken, bu kez hükümet kurma yetkisi Ecevit'e verilmişti.⁶⁸⁵ Ecevit, AP'ye istifasını veren milletvekilleri ve CGP'nden 3, DP'den 1 milletvekili ile yeni hükümetini kurmuştu.⁶⁸⁶

Bülent Ecevit'in kabinesi, de facto bir CHP- AP koalisyonuydu; çünkü Ecevit'in bağımsız ortakları arasında AP'den ayrılanlardı. 10 bağımsızdan ayrı olarak Ecevit, hepsi de has muhafazakâr olan Güven Partisi'nden Prof. Turhan Feyzioğlu ve Salih Yıldız ve DP'den Faruk Sükan'a da yer vermek zorunda kaldı. Kabinede kendisini engelleyecek böylesine adamlar varken, Ecevit'in partisinin programını uygulamaya girişmesi bile söz konusu değildi.⁶⁸⁷

Demirel, hükümeti yakın takibe almıştı. “*Anarşi ve teröre dur!*” demek “*Barış ve birliği sağlamak*” için hükümet kuran Ecevit, anarşi ve terörün önüne geçemiyordu. Kısa sürede anarşi zirveye çıkmıştı. 1977 yılının ilk 15 gününde 30 siyasi cinayet işlendi ve 300'den fazla insan yaralanmıştı. Demirel hemen her gün anarşi olaylarına konuşmalarında yer veriyor ve sert şekilde muhalefetini sürdürüyordu.⁶⁸⁸

1978 sonlarına gelindiğine terörizm iyice sinsi bir hal almıştı. Suikastlar gözdağı vermek için özel kişileri hedef almaya başlamış; bunu laikliği ve CHP'yi desteklemiş olan Alevilere yönelik saldırılar izledi. Ecevit 25 Aralık 1978'de 13 ilde sıkıyönetim ilan etmek zorunda kaldı. Ne var ki Ecevit'in terörizmin üstesinden gelmedeki başarısızlığı, seçmenler arasındaki popülaritesini azaltan önemli bir faktör olmuştu.⁶⁸⁹ 1979'a gelindiğinde ise ülke tam anlamıyla bir kaosa sürükleniyordu. Şubat ayında Milliyet Gazetesi Başyazarı ve Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi'nin öldürülmesi bunun en bariz örneğiydi.⁶⁹⁰

İzmir AP Teşkilatı, ülkenin durumuna tepki olarak, hükümete muhalefet görevini en etkili şekilde sürdürüyordu. İzmir AP Merkez İlçe Başkanlığı hükümetin ülkeyi anarşik ve ekonomik kaosa soktuğunu ileri sürüyordu. AP Merkez İlçe Başkanı Yavuz Onursal, milliyetçi işçi ve memurların sürekli olarak kıyım uğradığını, anarşinin hızla tırmandığını, 5 ay içinde 250 kişinin öldürüldüğünü, 1000 gencin

⁶⁸⁴ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye...*, s. 448

⁶⁸⁵ *Hürriyet*, 2 Ocak 1978; *Milliyet*, 2 Ocak 1978

⁶⁸⁶ *Hürriyet*, 6 Ocak 1978

⁶⁸⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye...*, s. 448- 449

⁶⁸⁸ Kuru, *a.g.t.*, s. 229

⁶⁸⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye...*, s. 450- 451

⁶⁹⁰ *Milliyet*, 2 Şubat 1979

yaralandığını belirtirken, bu duruma daha fazla seyirci kalamayacaklarını, demokratik yasalar çerçevesinde her türlü kitle eylemlerine başvuracaklarını açıklıyordu. Ayrıca, İzmir Belediye Başkanı İhsan Alyanak'ın da, belediyesinde aşırı sol örgütleri beslediğini öne sürüyordu.⁶⁹¹

Öte yandan AP İzmir eski İl Başkanı Kemal Serdaroğlu da AP'den MHP'ye kaymalar olduğunu ve bunun günden güne arttığını ileri sürüyordu. MHP'ye geçişin, bu partinin prensiplerinin beğenilmesinden değil, AP'nin taraftarlarına sahip çıkamamasından olduğunu öne süren Serdaroğlu, *“Aşırı sola karşı olan Atatürkçü gençler, AP'de barındırılmayınca MHP'yi tercih etmektedirler. Böylece hem Atatürk prensiplerine inananların sayısını azaltmakta hem de AP erimektedir.”* diyordu.⁶⁹²

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri

1978 yılının Temmuz ayında Karşıyaka İlçe Kongresi yapıldı. Çok sayıda milletvekili ve senatörün izlediği kongrede iki liste mücadele etmişti. Tercanların adayı Kemal Baysak ile Erdem ekibinin adayı Tevfik Hakyemez başkanlık için adaylıklarını koymuşlardı. Kongre büyük kavgalar arasında geçmiş; Baysak konuşmasında örgütün gerek 1977 genel seçimlerinde gerekse yerel seçimlerde yönetime yardımcı olamadığından dert yanmıştı.⁶⁹³ Yine kongrede söz alan her konuşmacı ayrıca bugünkü hükümetin icraatını sert bir dille eleştirerek Ecevit'i istifaya davet etti. Nihayet yapılan seçimler sonunda Kemal Baysak 335 oy alarak Karşıyaka AP İlçe Başkanı seçildi. Tevfik Hakyemez ise 140 oy alabildi.⁶⁹⁴

AP Karşıyaka İlçe Kongresi'nden kısa bir süre sonra gerçekleşen İzmir Merkez İlçe Kongresi için ise iki aday mücadele etti. Bu kişiler halen Merkez İlçe Başkanı olan Yavuz Onursal ve Muammer Sağkol idi.⁶⁹⁵ Kongreden birkaç gün önce adaylığını koyan Mustafa Akkoç kongre öncesi adaylıktan çekilmişti. Cemal Tercan'ın tüm ağırlığını koymasına rağmen Merkez İlçe Kongresi'ne tek aday ve tek liste ile gidilmesi sağlanamadı. Sağkol, kongrede tek oy olsa dahi adaylıktan çekilmeyeceğini açıklamıştı. Kongre olaylı geçmiş; divan başkanlığı seçimi sırasında çıkan olaylarda, Onursal ve Sağkol taraftarı partililer birbirlerine girdiler. Divan başkanı seçilen İzmir

⁶⁹¹ *Yeni Asır*, 22 Nisan 1978

⁶⁹² *Demokrat İzmir*, 12 Temmuz 1978; *Yeni Asır*, 12 Temmuz 1978

⁶⁹³ *Demokrat İzmir*, 17 Temmuz 1978

⁶⁹⁴ *Yeni Asır*, 17 Temmuz 1978

⁶⁹⁵ *Ege Ekspres*, 7 Ağustos 1978

Milletvekili ve Genel İdare Kurulu üyesi Ali Naili Erdem'in Sağkol grubu tarafından tarafsız olmadığı öne sürülmüş ve gösteriler kısa sürede gelişerek tekme, tokat ve yumruklu kavgaya dönüşmüştü. Bu olaylar üzerine divan başkanlığından çekilen Ali Naili Erdem, daha sonra yapılan ikinci bir oylamayla yeniden divan başkanlığına getirildi.⁶⁹⁶ Geçmiş kongrelerin aksine Merkez İlçe Kongresi'nde "*İzmir'in Düşman Kardeşleri*" olarak bilinen Tercan ve Naili Erdem ilk kez birlikte hareket ederek Onursal'ı desteklemişlerdi. İzmirli parlamenterlerin hemen hemen hepsinin hazır bulunduğu kongrede yapılan seçimler sonunda Yavuz Onursal 282 oy alarak yeniden Merkez İlçe Başkanlığı'na seçildi. Muammer Sağkol ise 231 oy aldı.⁶⁹⁷

İzmir İl başkanlığı içi parti içindeki yoğun çalışma, kavgalı dövüşlü AP İzmir Merkez İlçe Kongresinin yankıları daha bitmeden Ağustos ayından itibaren başladı. İl kongresi için en ilk dört aday belirlenmişti: Bu adaylardan ikisi eski İl başkanlığı yapan Halil Ünalp ve Kemal Serdaroğlu idi. Diğer ikisi ise halen müteşebbis il başkanlığı görevini yürüten Hayrettin Yorgancıoğlu ve Tacettin Hiçyılmaz idi.⁶⁹⁸ Daha sonra bu adaylara Muzaffer Nihat Kavaklar da katılacaktı.⁶⁹⁹

AP çevreleri, Hayri Yorgancıoğlu, Kemal Serdaroğlu ve Halil Ünalp'ın denenmiş adaylar olduğunu, bunun dışında partililer tarafından dahi tanınmayan Muzaffer Nihat Kavaklar'ın şansı olmadığını belirtiyorlardı. Diğer aday Tacettin Hiçyılmaz'ın ise MHP'nin adamı olduğu yolundaki söylentiler yoğunluk kazanmaktaydı. Seçimler öncesi adayların hiçbirisinin diğeri lehine feragat etmemesi üzerine 30 Eylül günü Büyük Sinema'da yapılan AP İl Kongresi'nde ilk kez beş aday il başkanlığı için yarışmıştı.⁷⁰⁰ Demirel'in de katıldığı kongrede Hayri Yorgancıoğlu, en yakın rakibi Halil Ünalp'a 88 oy fark yaparak tekrar il başkanı oldu. Seçime katılan 959 delegeden 328'inin oyunu Yorgancıoğlu alırken, Halil Ünalp 240 oy aldı. Kemal Serdaroğlu 204, Tacettin Hiçyılmaz ise 170 oyda kaldı.⁷⁰¹

Merkez İlçenin Yorgancıoğlu'na karşı olan büyük diliminin hizipleşmeler nedeniyle Ünalp, Serdaroğlu ve Hiçyılmaz tarafından parçalanması Yorgancıoğlu'nun işine yaramıştı. İl başkanlığını yeniden kazanan Hayri Yorgancıoğlu, Merkez İlçede topladığı oylarla lider olurken, kazalardan aldığı büyük oyla Halil Ünalp da "*kazalar*

⁶⁹⁶ **Demokrat İzmir**, 7 Ağustos 1978

⁶⁹⁷ **Yeni Asır**, 7 Ağustos 1978

⁶⁹⁸ **Yeni Asır**, 12 Ağustos 1978

⁶⁹⁹ **Yeni Asır**, 30 Eylül 1978

⁷⁰⁰ **Demokrat İzmir**, 30 Eylül 1978

⁷⁰¹ **Yeni Asır**, 1 Ekim 1978

şampiyonu” ünvanını kazanmıştı. İzmir’in Merkez İlçe dışındaki on dokuz kazası Halil Ünalp’a şans tanıdı. Ancak bu kazaların oyları Ünalp’ın kazanması için yeterli çoğunluğu sağlayamamıştı.⁷⁰²

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, İzmir AP İl Kongresinde yaptığı konuşmada Ecevit hükümetini eleştirmiş ve hükümeti keyif devleti kurmakla, Türkiye ve demokrasi düşmanlığıyla, anarşiyi alevlendirmekle, partizanlık, bölücülük ve yıkıcılıkla suçlamıştı.⁷⁰³ Ayrıca kongrede ekonomik konulara da değinen Demirel, ucuzluk vadeden hükümetin hayatı yüzde yüz pahalandırdığını, işyerlerinin kapanıp, üretimin düştüğünü, Türk anasının sofrasına ne koyacağını kaygısı içine düştüğünü ve tencerelerin dert kaynattığını söylemişti.⁷⁰⁴

Baştan sona olaylı bir şekilde geçen AP İzmir İl Kongresi’nde “*post kavgası*” bitmiş ama parti içi kavgalar devam etmişti. Kongrede Genel Başkan Demirel’in sözleri dahi İzmir’deki kavgayı önlemeye yetmemişti. Seçimler sonrası yorumlardan en önemlisi: “*AP İl Teşkilatı kongreden güçlü değil, dört başlı olarak çıktı.*” yorumuydu. AP İzmir İl yönetimini çok güç bir dönem bekliyordu. Kanlı bıçaklı hale gelen taraftarlar en kısa zamanda barıştırılıp parti içindeki ahenk yeniden sağlanamazsa, AP’nin İzmir’deki gidişatının içler acısı olacağı yorumları yapılıyordu.⁷⁰⁵

21 Ekim 1978’de genel başkanlık için Süleyman Demirel ve Bitlis Senatörü Kamran İnan’ın yarıştığı AP Büyük Kongresi toplandı. İzmir delegasyonu Genel Başkan adayını Süleyman Demirel olarak belirtmişti.⁷⁰⁶ “*İnancı*”larla “*Demirelci*”ler arasında sert tartışmalarla ve kavgalarla geçen kongrede genel başkanlığa yeniden Demirel seçildi. İnan’ın oyları 88’de kalırken, Demirel 1439 delegenin oyunu toplayarak sekizinci kez Genel Başkan seçildi.⁷⁰⁷

5.7. 14 Ekim 1979 Senato ve Ara Seçimleri

⁷⁰² *Yeni Asır*, 2 Ekim 1978

⁷⁰³ *Demokrat İzmir*, 1 Ekim 1978; *Ege Ekspres*, 1 Ekim 1978

⁷⁰⁴ *Yeni Asır*, 1 Ekim 1978

⁷⁰⁵ *Yeni Asır*, 2 Ekim 1978

⁷⁰⁶ *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1978

⁷⁰⁷ *Milliyet*, 24 Ekim 1978

CHP Hükümeti döneminde, anarşi ve şiddet olayları, siyaset kurumuna güven duygusunu önemli ölçüde zedelemişti. Faili meçhul cinayetlerin artışı ve bir türlü çözülemeyen adli olayların çoğalışı bu güven duygusunu daha da sarsmıştı. Türkiye zor ve sıkıntılı bir süreçten geçiyordu. Bir yandan Kıbrıs nedeniyle dünyanın, siyasi, askeri ve ekonomik anlamda Türkiye'ye yaptığı baskılar; ardından neredeyse bütün ülkelerin ardı ardına koyduğu vize uygulamaları Türkiye ekonomisini nefes alamaz duruma getirmişti. Bu süreç Türkiye'nin karanlık bir döneme doğru sürüklendiğini açıkça belli ediyordu. Silah ambargosu ile başlayan, giderek ekonomik ve siyasi ambargoya dönüşen süreç, ambargonun kaldırıldığına ilişkin söylem ve göstermelik kararlarla el altından sürdürülüyordu. Sanki görülmez bir el Türkiye'yi kanlı bir sürece doğru itiyor; el altından karmaşa yaratarak güven ortamını allak bullak ediyordu.⁷⁰⁸

Yalnızlaşma, şimdi kendi içinde sorunlar yumağına dönüşüyordu. Siyaset dünyası ise, türlü imkansızlıklar nedeniyle, politikalar, programlara ve planlar üzerinden değil, söylemler ve hamaset üzerinden kurgulanıyordu. Türkiye bu yanlışlarla hızlı bir kamplaşmanın içine itildi. Artık her sokak, her mahalle, her köy ve kasaba hatta her il solculuğu ve sağcılığı ile tasnif ediliyor; siyasal partiler ve ideolojik tavırlar ülkeyi adım adım parselliyordu.⁷⁰⁹ Ecevit'in tek umudu 14 Ekim'deki kısmi senato ve ara seçimlerde güven verici bir kazanım elde ederek üstünlüğünü yenilemekti.⁷¹⁰

AP, ülkenin durumunu CHP'ye bağlıyordu. Egeli AP'li İl Başkanları duruma kendilerince çözüm bulmuş ve İzmir İl Başkanı Hayri Yorgancıoğlu başkanlığında İzmir'de toplanarak "*Hükümeti halka şikayet etme kampanyası*" başlatmışlardı. Yorgancıoğlu kampanya ile ilgili olarak: "*İşbaşına geldiğinden beri yasalara aykırı, bölücülük ve yağmacılığı ilke edinen, aşırı partizanlık tohumları saçan tutumu ile anarşi dönemini açan CHP'yi düzenli bir şekilde halka şikayet edeceğiz*" demişti. Ortaya koyacakları eylemin Genel başkan Süleyman Demirel ve Parti Temsilciler Meclisi'nin kararıyla başlatıldığını da sözlerine ekleyerek, eylem biçimlerinin silahlı değil, seminer, konferans, protesto yürüyüşleri ve mitingler olacağını belirtiyordu.⁷¹¹ Yine AP genel seçim havasına dönüştürdüğü seçim kampanyasında da, olayların sorumlusu olarak gördüğü CHP'ye yönelik: "*Halk Partisi meclisten kaçmıştır,*

⁷⁰⁸ Arı, a.g.e., s. 395

⁷⁰⁹ Arı, a.g.e., s. 395

⁷¹⁰ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye..**, s. 452

⁷¹¹ **Yeni Asır**, 18 Şubat 1979

*milletten kaçamayacaktır.” , “Hileli hükümeti millet-i irade yıkacak”, “Ecevit düimende, kahve yemende”, “İş yok laf çok sebep altı ok”, “Hesap günü tez gelsin”... sloganlarını kullanmıştı.*⁷¹²

Cumhuriyet senatosu üçte bir ve milletvekilleri ara seçimleri 29 ilde geniş güvenlik önlemleri altında yapılmış, CHP oyları düşerken, AP sağ oyları büyük ölçüde toparlayarak başarı kazanmıştı. Beş ilde yapılan milletvekili ara seçimlerinin beşini de alan AP 25 ilde yapılan senato üçte bir yenileme seçiminde de önemli bir sıçrama ile 50 senatörlüğün 33’ünü kazanmıştı. Bu illerde CHP 12, MSP 2, MHP ise 1 senatörlük kazanmıştır. Partilerin seçim sonuçlarına göre aldıkları oy oranları ise şöyledir: AP % 46, CHP %29.2, MSP %9, MHP %6.6, CGP %25, TSİP %1.3, TBP %12, TİP % 0.7, Bağımsızlar %1.3.⁷¹³

14 Ekim 1979’da gerçekleştirilen ara seçimlerde CHP hükümeti, AP oylarındaki artış ve CHP oylarındaki düşüşün ardından, Meclis’te azınlık konumuna gelmişti. AP’nin oyları Senato seçimlerinde yüzde 46.83’e, ara seçimde 1969’daki doruğu aşarak yüzde 54’e yükselirken, CHP’nin oy oranı, atmışlardaki düzeyine, yüzde 29’lara düşmüştü. MSP ve MHP ise hiçbir kazanç elde edememişti.⁷¹⁴

Milletvekili ara seçimlerinde CHP’nin AP’ye karşı 5- 0’lık yenilgisi CHP hükümetinin sonunu getirdi. Demirel: *“Parlamentoda denge değişmiştir, hükümet istifa etmelidir”* diyordu.⁷¹⁵ Meclisteki sandalye dağılımı ve bağımsız milletvekillerinin ortaya koymuş oldukları iradeleri muhalefetin hükümeti düşürecek salt çoğunluğu ele geçirmesine imkan tanıdı ve Ecevit 16 Ekim’de istifa etti.⁷¹⁶

5.8. AP Azınlık Hükümeti Dönemi ve İzmir

⁷¹² Kuru, a.g.t., s. 240

⁷¹³ Kuru, a.g.t., s. 240

⁷¹⁴ Milliyet, 15- 16 Ekim 1979

⁷¹⁵ Milliyet, 15 Ekim 1979

⁷¹⁶ Hürriyet, 17 Ekim 1979; Milliyet, 17 Ekim 1979

24 Ekim 1979'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından AP Genel Başkanı Demirel hükümeti kurmakla görevlendirildi.⁷¹⁷

MC Hükümetleri deneyimine sahip AP yeni bir MC modeli hükümet kurmayı istemiyordu. Onun yerine MSP ve MHP'nin dışarıdan desteklediği "*Azınlık Hükümeti*" kurulması kararlaştırıldı.⁷¹⁸ Bunun üzerine Demirel 12 Kasım'da bir azınlık hükümeti kurdu.⁷¹⁹ Ve tüm sağ partiler Demirel'i destekleyerek 25 Kasım'da ona güvenoyu verdiler.⁷²⁰ Bu destek dolayısıyla bu hükümete III. Milliyetçi Cephe hükümeti diyenler de çıkmıştı. Fakat Sina Akşin'e göre bu Demirel kesinlikle eski Demirel değildi. Maddi kalkınma heyecanını, oy avcılığı merakını bir yana koymuş, tümüyle liberal iktisatçıların (yani IMF ve Dünya Bankası'nın) acı reçetelerini uygulamaya kararlı bir Demirel vardı.⁷²¹

12 Kasım 1979'da hükümeti kuran Demirel, önceliği ekonomik konulara vermişti. Ambargo sırasında Türkiye derin bir ekonomik krizin içine sürüklenmişti. Ülke bunalım içindeydi. "*Ülke 70 sente muhtaçtır*" sözü o günlere aitti.⁷²² Bu dönemde Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal tarafından "*24 Ocak Kararları*" hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştu. 24 Ocak Kararları ile birlikte, Türkiye'nin kredi sorunu belli ölçülerle çözülmüştü; ancak hayat pahalılığı da alabildiğine yükselmişti.⁷²³ Ülkeyi serbest piyasa ekonomisine doğru götüren kararlar alınmış ve bu kararlar toplumun çeşitli kademelerinden yoğun eleştiriler almıştı.⁷²⁴

Çünkü uygulanan kararlarla birlikte ekonomik açıdan halkın sırtına büyük bir yük binmiş; yaygın bir yoksullaşma ve gelir dağılımında adaletsizlik kendini göstermişti.⁷²⁵ Bunlara ek olarak Türkiye'de güven ortamını bütünüyle bozacak biçimde terör de hortlamıştı. Yoğun işçi, sendika ve öğrenci olayları pek çok yerde görülüyor, bu tür olaylar devlete ve siyaset kurumuna olan güveni büyük ölçüde sarsıyordu.⁷²⁶ Bunları karakol baskınları ve banka soygunları takip ediyordu. Çok sayıda öğretmen, profesör öldürülmüştü.⁷²⁷

⁷¹⁷ *Milliyet*, 25 Ekim 1979

⁷¹⁸ *Milliyet*, 8 Kasım 1979

⁷¹⁹ *Milliyet*, 13 Kasım 1979

⁷²⁰ *Milliyet*, 26 Kasım 1979

⁷²¹ Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, s. 428

⁷²² Arı, *a.g.e.*, s. 397

⁷²³ Arı, *a.g.e.*, s. 398

⁷²⁴ *Milliyet*, 25- 26 Ocak 1980

⁷²⁵ Arı, *a.g.e.*, s. 397- 398

⁷²⁶ Arı, *a.g.e.*, s. 398

⁷²⁷ *Tercüman*, 8 Aralık 1979; *Milliyet*, 8 Aralık 1979

AP Hükümeti döneminde işsizlik ülke içinde giderek artarken, İzmir’de de kendini gösteriyordu. İzmir TARİŞ’te işlerine son verilen işçiler eylem yaparak fabrikayı ele geçirmişlerdi. Polisin güç kullanması üzerine polis ve işçiler arasında çıkan çatışmada çok sayıda yaralananlar olmuştu.⁷²⁸ Olaylar ertesi günü devam etmiş; işçileri destekleyen üniversite öğrencileri de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni zaptetmişlerdi. Aynı anda kalabalık başka bir öğrenci grubu, polisin üniversiteye girmesini engellemek için İzmir-Manisa yolunu trafiğe kapatarak, polis ile silahlı çatışmaya girmişti. Kampüsün her yerini saran çatışma nedeniyle, Ege Üniversitesi 3 gün kapatılmıştı. Yeni Asır, Hürriyet gibi gazetelerin “*İzmir’de Savaş*” manşetiyle verdiği öğrenci olayları sonrasında Emniyet Müdürü Yılmaz Sezgin, TARİŞ’te yaşanan olayların işçiler tarafından değil, solcu militanlar tarafından çıkarıldığını iddia ederken, İzmir Belediye Başkanı İhsan Alyanak ise, TARİŞ’te hiçbir olay yokken, Valiliğin ve TARİŞ genel müdürünün ortalığı bulandırdıklarını söylemişti.⁷²⁹

1980 yılının Temmuz ayına gelindiğinde AP’de delege seçim heyecanı iki yıllık bir aradan sonra yeniden başlamıştı. AP’de 15 Temmuz’da hız kazanıp Ekim ayındaki AP Büyük Kongresi’ne kadar süreceği planlanıyordu. Temmuz sonunda köy ve mahalle delege seçimlerinin tamamlanmasından sonra Ağustos’ta ilçe, Eylülde de il kongreleri AP cephesinde heyecan yaratacaktı. AP İzmir İl Merkezi’nde hazırlıklar çoktan başlamıştı.⁷³⁰

Delege ve kongre seçimleri arifesinde, AP İzmir İl Teşkilatı’nın yönetici kadroları içinde gittikçe büyüyen bir kavga baş göstermişti. Özellikle il yönetim kurulu üyeleri ile İl Başkanı Hayri Yorgancıoğlu adeta kanlı bıçaklı hale gelmişlerdi. Başta AP İzmir İl 2. Başkanı Beliş Beler olmak üzere, İl sekreteri üyesi Tarık Ertamay ve diğer kurul üyeleri, hatta son ana kadar Yorgancıoğlu ile birlikte olduğu söylenen muhasip üye Mehmet Ulu dahi, İl başkanının adının karıştığı olaylar (siyasi nüfuzunu kullanarak fuel-oil sağlamış olması iddiası) ve yönetiminde düştüğü hatalar nedeniyle kendisine sırt çevirmişti.⁷³¹

AP İzmir Teşkilatı Kongreleri

⁷²⁸ **Yeni Asır**, 23 Ocak 1980; **Milliyet**, 23 Ocak 1980

⁷²⁹ **Yeni Asır**, 24 Ocak 1980, **Hürriyet**, 24 Ocak 1980

⁷³⁰ **Ege Ekspres**, 7 Temmuz 1980; **Yeni Asır**, 7 Temmuz 1980

⁷³¹ **Yeni Asır**, 20 Temmuz 1980

3 Ağustos'ta gerçekleşen Karşıyaka İlçe Kongresi'nde Genel Başkan ve Başbakan Süleyman Demirel gönderdiği mesajda, ülkeyi bir avuç mazota, bir kaşık yağa, bir aspirine muhtaç olmaktan kurtardıklarını belirterek, partililerden iç kavgaları bırakıp, dışa dönük mücadele için partiye sempatican kazandırılmasını istemişti. Demirel'in uyarısı etkili olmuş; iki merkez ilçe başkan adayı Kemal Baysak ve Süzay Kaya taraftarlarının divan seçiminde birbirine girmeleri beklenirken, İzmir milletvekili Ali Naili Erdem'in iki divan listesinin birleştirilmesi şeklindeki önerisi alkışlarla kabul edilmiş ve Divan Başkanlığına da Ulaştırma Bakanı Hüseyin Özalp seçilmişti. Böylece AP'nin Ege ve İzmir'deki ilk kongresi kavgasız gürültüsüz, olaysız, kırıncı olmadan sakin şekilde yapılmıştı. Seçimler sonucunda 107 oy farkla ve 4. kez Kemal Baysak Karşıyaka İlçe Başkanı seçildi.⁷³²

17 Ağustos'ta yapılan İzmir Merkez İlçe Kongresi geçmiş yılların aksine sakin ve ılımlı geçmişti. İki başkan adayı Yavuz Onursal ve Hüseyin Bilir divanın ortaklaşa teşkil edilmesinde birleşmiş ve delegeler Divan Başkanlığına oy birliği ile Ali Naili Erdem'i seçmişlerdi Ali Naili Erdem ve Cemal Tercan'ın desteğini alan Onursal güçlüydü. İl Başkanı Hayri Yorgancıoğlu'nun ekibi ise Cemal Tercan'a rağmen Hüseyin Bilir'i desteklemişti. Seçim sonuçları açıklandığında Yavuz Onursal, rakibi Hüseyin Bilir'e 107 fark yaparak yeniden başkan olmuştu.⁷³³

Bornova, Menemen ve Bergama Kongrelerinde de seçimler başarıyla gerçekleşmişti. Bornova İlçe Başkanlığı'na kongrenin tek adayı Sezai Çelik yeniden seçilirken, Menemen'de Ziraat Odası Başkanı Necip Şahin ilçe başkanı oldu. Bergama AP Kongresi'nde ise, aldığı 218 oyla kendisi dışında iki aday arasından sıyrılmayı başaran Mithat Öztüre kazandı.⁷³⁴

5.9. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ve İzmir

Ülkede yaşanan şiddet olayları ve ekonomik sıkıntılar, TSK'da rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. TSK 1980 yılının ilk gününde, siyasi parti liderlerine ikaz

⁷³² **Yeni Asır**, 4 Ağustos 1980

⁷³³ **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1980; **Yeni Asır**, 18 Ağustos 1980

⁷³⁴ **Ege Ekspres**, 7 Eylül 1980; **Yeni Asır**, 18 Ağustos 1980

niteliğindeki bir metni Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunmuş ve ardından siyasi parti liderlerine ulaştırmıştı.⁷³⁵ Ancak parti liderleri, bu ikazı pek dikkate almamışlardı.

Bu arada 22 Şubat'ta da resmi olarak Cumhurbaşkanı seçim süreci başlamıştı. AP Saadettin Bilgiç'i aday olarak göstermişti. CHP'nin adayı ise Muhsin Batur'du. Nafile turlar devam ederken, 6 Nisan 1980'de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün süresinin dolması üzerine Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Çağlayangil Cumhurbaşkanlığına vekalet etmeye başladı.⁷³⁶ Nafile turlardan sonuç alınamayacağının belli olması üzerine AP yeniden cumhurbaşkanını halkın seçmesini istedi. Bunun anayasada yapılacak tek maddelik bir değişiklikle, seçim yasasının bazı maddelerinin değiştirilmesi ile sağlanabileceğini belirtti. Bu nedenle Demirel cumhurbaşkanı seçimini geciktirmek konusunda suçlandı. Bunun üzerine Demirel erken seçim çağrısında bulundu.⁷³⁷

1980 yılının ortalarından itibaren Türkiye'nin siyasi gündeminde en önemli maddeyi işgal eden konu "*erken seçim*" ve getirileriydi. Parlamentoda bulunan dört siyasi partinin (AP, CHP, MSP, MHP) il başkanı da "*Seçimin genelde bunalımdan çıkış için bir çözüm*" olduğu görüşünde birleşiyorlardı.⁷³⁸

Siyasilerin anlaşamamaları üzerine, Çağlayangil'in vekaleti 12 Eylül Askeri Müdahalesi'ne kadar sürmüştü. TBMM'de yapılan oylama sonucu Cumhurbaşkanı yine seçilememiş;⁷³⁹ ertesi gün 12 Eylül 1980, sabah 04.00'da beklenen müdahale gerçekleşmişti.⁷⁴⁰

12 Eylül Müdahalesi ile beraber Türkiye'de demokrasi yeniden askıya alınmış oluyordu. Gerekçesi, ülkenin bütünlüğüne kast eden iç ve dış mihraklar ile ülkede gerekli önlemleri alamayan siyasilerdi. "*Bayrak Harekatı*" olarak da adlandırılan bu müdahale sonucunda yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi, tam üç yıl boyunca yayınladığı bildirimlerle Türkiye'yi yönetti. Bu olağanüstü dönemde siyasi partilerin tümü dağıtıldı. Süleyman Demirel ve diğer parti liderleri tutuklanarak Zincirbozan'a gönderildiler.⁷⁴¹ Devlet Başkanlığı'nı ise, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren üstlendi.⁷⁴²

⁷³⁵ **Milliyet**, 2 Ocak 1980

⁷³⁶ **Milliyet**, 7 Nisan 1980; **Akşam**, 7 Nisan 1980

⁷³⁷ Kuru, **a.g.t.**, s. 254- 255

⁷³⁸ **Yeni Asır**, 16 Ağustos 1980

⁷³⁹ **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1980

⁷⁴⁰ **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1980; **Milliyet**, 13 Eylül 1980

⁷⁴¹ Arı, **a.g.e.**, s. 401

⁷⁴² **Hürriyet**, 14 Eylül 1980

İzmir’de Belediye Başkanı İhsan Alyanak görevinden alınarak yerine ESHOT Genel Müdürü Cahit Günay atandı. Bu arada seçimle işbaşına gelmiş bulunan belediye başkanlarının yanı sıra belediye meclis üyelerinin görevlerinin de 12 Eylül 1980’den itibaren sona erdiği kaydedildi. Öte yandan görevden alınan Buca Belediye Başkanı Işıl Saygın’ın yerine de emekli Albay Sakıp Ersü atanmıştı.⁷⁴³

Faaliyeti durdurulan siyasi partiler dernek, federasyon ve konfederasyonlara kayyum tayin edildi. Siyasi partilere bütçeden yapılmakta olan devlet yardımı kaldırıldı.⁷⁴⁴

12 Eylül yönetimi çok sayıda parlamenti gözaltına aldı. Siyasiler ve siyasi partiler MGK tarafından 2533 sayılı kanunla gözetim altında bulunuyorlardı. Demirel ve Ecevit 12 Eylül uygulamalarına muhalefet ettikleri gerekçesiyle 15 Ekim 1981’de MGK tarafından 2533 sayılı kanunla siyasi partiler feshedildi.⁷⁴⁵

Siyasi parti liderlerine on yıl siyaset yapma yasağı getirildi. Senatörlere ve milletvekillerine ise 5’er yıl siyasetle uğraşmama yasağı getirildiyse de⁷⁴⁶ 6 Eylül 1987 yılında halkoyu ile siyaset yasağı kaldırılacaktı...⁷⁴⁷

⁷⁴³ **Yeni Asır**, 16 Eylül 1980

⁷⁴⁴ Kuru, **a.g.t.**, s. 262

⁷⁴⁵ **Yeni Asır**, 17 Ekim 1981

⁷⁴⁶ **Son Havadis**, 16 Ekim 1981

⁷⁴⁷ **Milliyet**, 7 Eylül 1987

SONUÇ

27 Mayıs 1960 Müdahalesi ile Demokrat Parti (DP) iktidardan uzaklaştırılmıştı. Milli Birlik Komitesi'nin siyasi partilerin yeniden kurulmasına izin vermesiyle birlikte birçok yeni siyasi parti kurulmuştu. Bunların başında gelen parti, Türk siyasetinde önemli bir yere sahip olan Adalet Partisi (AP) idi.

AP'nin tabanına ilişkin yaygın kanaat DP'nin mirasçısı olduğu yönündeydi. Nitekim partiyi oluşturanlar arasında birçok eski DP'li politikacı bulunmaktaydı. Ayrıca devletin ekonomik müdahalesine de karşı çıkarak AP, bu yönüyle de DP'nin misyonunu devralmış görünmekteydi. DP'nin siyasal mirası, AP, YTP, CMKP arasında rekabete yol açmakla birlikte, bu partilerin “*düşük ve kuyruk*” partiler olarak nitelendirilmesine yol açmıştı.

İktidarın yeniden sivilere devredildiği 15 Ekim 1961 seçimlerinde, AP ve YTP ve CMKP, DP'nin mirasçıları olarak sahneye çıkarken, CHP ise varlığını koruyarak seçimlerde yer almıştı. Ne var ki, 27 Mayıs'ın siyaseti yeniden tesis etme operasyonu 1961 seçimlerinden tek parti iktidarının çıkamamasıyla neticelenmişti. Böylece, Türk siyasi hayatında ilk defa koalisyon hükümetleri başa gelmişti. Ancak 1961 seçimleri her ne kadar istikrarlı bir hükümet çıkarmasa da, 27 Mayıs'ın getirdiği demokrasi rüzgarı bu dönemde Türk siyasetinde etkisini göstermişti. Bu doğrultuda yeni dönemde seçim kanunu ile çoğunlukçu sistemden vazgeçilerek daha temsili bir yöntem olan nispi temsil sistemine geçilecekti.

AP, 10 Ekim 1965 seçimlerinde tek başına iktidara gelmiş ve toplumdaki desteği 12 Ekim 1969 seçimleriyle de sürdürerek, iktidarını devam ettirmişti. Bu seçimlerinde AP oylarının dikkate değer biçimde artış göstermesinin başlıca nedeni, AP'nin 1960'larda yaşanan sosyo-ekonomik değişime, uyguladığı politikalarla cevap vermesinin yanı sıra, Süleyman Demirel'in siyasi bir lider olarak o dönemde toplumun isteklerini algılamadaki başarısıydı. Ancak 1960'ların sonunda Türkiye'deki sosyo-ekonomik bölünmeler parti sistemine yansımaya başlamış, Milliyetçi sağda Milliyetçi Hareket Partisi, Alevilerin siyasi temsilini üstlenen Türkiye Birlik Partisi, CHP'den ideolojik yapılanma nedeniyle ayrılanların kurduğu Güven Partisi gibi oluşumlar türemişti. Bu durum Türkiye'de merkez sağın kendi içinde bölünmesine yol açarken, dolayısıyla oy ve sandalyelerde parçalanmaya neden olmuştu.

Diğer taraftan AP'nin 1960'lı yılların ikinci yarısında uyguladığı ekonomi politikaları ve dayandığı toplumsal sınıflar, rakibi CHP'nin kendisini ideolojik olarak

yeniden yapılandırmasına sebep olmuştu. CHP, önce Ortanın Solu, ardından Demokrat Sol kimliğiyle kendini inşa etmiş, 1970'lerde toplumla bağını güçlendirmiştir. Öyle ki 1973 ve 1977 yerel seçimlerinde CHP'nin seçmenden aldığı destekle, AP'yi yenilgiye uğratarak birinci parti olması, CHP'nin ideolojik yeniden yapılanma çabalarına Türk seçmenin verdiği olumlu yanıtın göstergesiydi. Yine AP'nin oylarının düşüşünde AP karşısında Demokrat Parti'nin siyasi mirasına sahip çıkmak için kurulan Demokratik Parti'ye aynı tabandan yönelen seçmen kitlesinin de etkisi büyük olmuştu. Ayrıca AP seçmeninden sınırlı oranda da olsa CHP'ye, İslamcı sağda yükselmeye başlayan MSP'ye ve milliyetçi sağda yer alan MHP'ye doğru bir kayma durumu mevcuttu.

1960'lardan 1970'lere Türkiye'de yaşanmaya başlayan sosyo-ekonomik değişime İzmir örneğinde bakıldığında, şehirdeki seçmen tabanını önemli ölçüde değiştirmeye başladığı gözlenmiştir. Özellikle AP'nin İzmir ilçelerindeki oylarının, 14 yılda 1963'ten 1977'ye kadar çoğunlukla gerilediği görülmüştür. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, köylülükten kentliliğe doğru evrim, doğal olarak İzmir ve ilçelerinde de kendini hissettirmiştir. Nitekim Karşıyaka ve Bornova gibi sosyo-ekonomik değişme, kentleşme olgularından en fazla etkilenen ilçelerde CHP'nin oylarında belirgin artış olmuştur.

En şaşırtıcı olanı da, AP'nin İzmir'de, 1963 ve 1968 seçimlerinde belediye başkanlığını Osman Kibar ile iki dönem üst üste aldıktan sonra, 1973 seçimlerinde CHP adayı Alyanak karşısında seçimi kaybetmesi olmuştur. AP'nin adayı Osman Kibar'ın başarılı bir belediye başkanı olmasına rağmen, seçimi kaybetmesinin temel nedeni; belediye başkanlığı sırasındaki faaliyetleri değil, İzmirli seçmenin CHP'nin ülke genelindeki itibarının artışına bağlı olarak bu partiye yönelmesi olmuştur.

Döneme ait resmi seçim istatistikleri incelendiğinde, Türkiye'deki tabloya paralel biçimde, 1973 ve ardından 1977 seçimlerinde İzmir'deki oyların kır ve kente göre dağılımında kırsal kesimlerde AP'nin, kentsel kesimlerde ise CHP'nin daha güçlü olduğu görülmektedir. CHP'ye yönelik toplumsal desteğin bu dönemde artışının ardındaki toplumsal ve ekonomik dinamikleri İzmir için de söyleyebiliriz. Ülkedeki hakim havanın CHP'nin sınıfsal içerikli güçlü söylemiyle (toprak işleyen, su kullananın gibi) birleşmesiyle, bir zamanlar merkez sağın kalesi olan İzmir ili 70'lerde demokratik sol ya da sosyal demokratların kalesi haline gelmişti. Bu anlamda İzmir seçmenin 1980 öncesindeki tercihleri, yaşanan değişime duyarsız kalmayan ve gerektiğinde değişimi destekleyen karakteri o dönemde dikkat çekiciydi.

1961- 1980 döneminde İzmir seçim sonuçlarının en dikkate değer özelliklerinden biri de AP ve CHP dışında diğer partilerin ülke genelinde elde ettikleri oy oranını İzmir’de yakalayamamalarıydı. Bunun sebebi, ilgili dönemde İzmir seçmeninin uç parti ve akımlardan ziyade merkezci eğilimli siyasi partilerin etrafında toplanmayı tercih etmesiydi.

Son olarak 1960’tan 1980’e kadar yapılan seçimlerde partilerin oy güçleri ve İzmir’li seçmenin tercihleri göz önünde bulundurulduğunda, İzmir’in minyatür bir Türkiye olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Basılmış Eserler:

- ADALET PARTİSİ, **AP 1962 Büyük Kongresi**, Orijinal Matbaa, Ankara, 1962
- AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)**, Hil Yayıncılık, İstanbul, 2010
- AHMAD, Feroz, **“Modern Türkiye’nin Oluşumu”**, Türkçesi: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995
- AKKERMAN, Naki Cevat, **Demokrasi ve Türkiye’de Siyasal Partiler Hakkında Kısa Notlar**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950
- AKŞİN, Sina, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017
- AKŞİN, Sina, **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908- 1980)**, Milliyet Yayınları, İstanbul
- ALTUĞ, Kurtul, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, Ankara, 1973
- ARCA YÜREK, Cüneyt, **Çankaya’ya Giden Yol (1971- 1973)**, Bilgi Yayınevi, 1985
- ARCA YÜREK, Cüneyt, **Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar (1960- 1965)**, İstanbul, 1984
- ARI, Kemal, **Türk Devrim Tarihi 2**, Zeus Yayıncılık, İzmir, 2013
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914- 1980)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İhtilal’in Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, 1999
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam (1950-1964)**, c.3, Remzi Kitabevi, 2011
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Menderes’in Dramı**, Remzi Kitabevi, 1999
- BEKTAŞ, Arsev, **Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi CHP ve AP (1961-1980)**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993
- BİLGİÇ, Saadettin, **Hatıralar**, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 2002
- COŞKUN, Süleyman, **Türkiye’de Politika (1920-1995)**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995
- ÇAVDAR, Tefvik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, İmge Yayınları, Ankara, 2000

- DEMİRCİ GÜLER, Filiz, **Türkiye'nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay Adalet Partisi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2003
- DEMİREL, Süleyman **Yeni Bir Sosyal Mukaveleye Doğru**, Derleyen Uğur Gümüştekin, İstanbul, 1974
- DEMİREL, Tanel, **Adalet Partisi İdeoloji ve Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013
- EKİNCİ, Necdet, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul, 1997
- EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Yayınevi, Ankara, 1990
- ERTUĞ, Celal, **Çözümsüz Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997
- GÜNGÖR Celalettin, **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, Ankara, 1992
- HEPER Metin, SAYAR Sabri, **Türkiye'de Liderler ve Demokrasi**, Kitap Yayınevi, İstanbul
- KAÇMAZOĞLU, H.Bayram, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1988
- KARAL, Enver Ziya, **27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşumu**, MEB Yayını, İstanbul, 1960
- KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013
- KARPAT, Kemal, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, Çev. Esin Soğancılar, İmge Kitabevi, Ankara 2007
- KAYNAR, Mete Kaan, **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015
- KIŞLALI, Ahmet Taner, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.
- KOCAŞ, Sadi, **12 Mart Anıları**, İstanbul, 1978
- ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Siyasi Hayatı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010
- SARIOĞLU, Mekin, GÖNENÇ, Turgay, **1967 İzmir İl Yıllığı**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1969
- SENCER, Muzaffer, **Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, Sümer Matbaası, İstanbul, 1974, s.287

- ŞAHOĞLU, Fikret, **AP'nin İç Yüzü**, Ersa Kollektif Şirketi Matbaası, İstanbul, 1965
- TEKELİ, İlhan, **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923- 1990)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, , İstanbul, 2009
- TEZİÇ Erdoğan, **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976
- TOSUN Tanju, **Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir**, Orion Yayıncılık, Ankara, 2009
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1959- 1952**, (1952), Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul
- TUNCAY, Mete, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931), İstanbul, 2005
- TURAN, Ali Eşref, **Türkiye’de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 5**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002
- YORGANCIOĞLU Mehmet, **Politikannın İbret Dolu Seyir Defteri**, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul, 2000
- ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul 1999

Makaleler:

- BAYTAL, Yaşar, “*Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 40 (Kasım 2007)
- ÇAKMAK, Fevzi, “*27 Mayıs’tan 12 Eylül’e İzmir*”, **İzmir Kent Ansiklopedisi- Tarih**, c.2, İzmir, 2013
- ERGÜDER, Üstün, “*Türkiye’de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri*”, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Der: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Beta Yayıncılık, İstanbul
- EROĞUL, Cem, “*Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971*”, **Geçiş Sürecinde Türkiye**, 3.Baskı, Derleyenler: Irvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul, 1998
- KALAYCIOĞLU Ersin, “*1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo- Patrimonyalizm ve İstikrar*”, **Türkiye’de Politik Değişim**

ve **Modernleşme**, Der: Ersin Kalaycıoğlu- Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2007

- KURT, Hüseyin, “*Adalet Partisi*”, **İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasal Partiler**, Editör: Turgay Uzun, Orion Kitabevi, Ankara, 2010
- SUNAY, Cengiz, “*Adalet Partisi*”, **İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasal Partiler**, Editör: Turgay Uzun, Orion Kitabevi, Ankara, 2010
- TOSUN Tanju, “*1950’lerden 2000’lere İzmir’de Seçimler*”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, Der. Deniz Yıldırım- Evren Haspolat, Phoneix Yayınları, Ankara, 2010
- TÜRK, Hikmet Sami, “*Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercihi*”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, c. 23, Ankara, 2006
- YORGANCIOĞLU, Mehmet, “*AP’nin Kuruluşunun Otuzuncu Yılı ve DP*”, **Yeni Forum**, Mart, 1991

Tezler:

- KAYA Halit, **Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala (1961- 1965)**, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014
- KURU, Hanife, **Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996

Gazeteler:

- Akşam
- Cumhuriyet
- Demokrat İzmir
- Ege Ekspres
- Hürriyet
- Milliyet
- Resmi Gazete
- Son Havadis
- Son Posta
- Tercüman
- Türkiye
- Ulus
- Vatan

- Yeni Asır

İnternet Kaynakları:

- http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1963
- http://www.yerelnet.org.tr/basvuru_kaynaklari/secim_sonuclari/index.php?yil=1968
- <https://www.izmir.bel.tr/tr/BelediyeBaskanlarimiz/48>

Diğer Kaynaklar:

- AP 1973 Seçim Bildirgesi
- Halk Oylaması Sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara, 2008
- Milletvekili Genel Seçimleri 1923- 2011, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012
- TBMM Albümü, c. 4 (1960- 1983), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No. 1, Ankara, 2010

ÖZGEÇMİŞ

AD SOYAD:

Hilal ALTINBAŞ

ANA BİLİM DALI:

DEU Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

KİŞİSEL BİLGİLER:

Doğum Yeri ve Yılı: Ağrı ve 1987

EĞİTİM

Lise: Hoca Ahmet Yesevi Lisesi

Lisans: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

YABANCI DİL:

İngilizce (YDS 66,25)

İŞ/İSTİHDAM:

Özel Gaziemir Kocatürk Koleji